

Oferta colecției: DOM: STAN

L AL. BRĂTESCU-VOINEȘTI

OPERE

I

In lumea dreptății
întuneric și lumină

Ediție îngrijită, note și comentarii
de
TEODOR VĂROOLICI

^
Prefață
de
AL. PIRU

EDITURA „GRAI ȘI SUFLET - CULTURA NAȚIONALĂ”
București - 1994

ISBN 973-96826-8-5

Culegere și paginare computerizată*
îi ditura **Remember** srl
București, cp. 22-296, tcl. 638.76 76

Născut la 1 ianuarie 1868 în Țîfoniște, I. Al. Brătescu-Voinesți se situează ca prozator în descendența lui Caragiale, contemporan cu Duiliu Zamfirescu și cu Delavrancea, mergând un timp paralel cu Mihail Sadoveanu și prefigurând printr-o anumită latură a operei sale romanul citadin al lui Cezar Petrescu. Originea îl deosebește de Caragiale și-l apropie de generația scriitorilor dinaintea revoluției de la 1848, reprezentată în Muntenia de Eliade și în Moldova mai ales de C. Negruzzi. Tîrgovișteanul Eliade din **Dispozițiile și încercările mele de poezie?** teoreticianul echilibrului între antiteze, al regenerării poporului român și al paralelismului dintre dialectul român și cel italian, Negruzzi din **Cum am învățat românește*** din scrisori și din **Vînătorul bun sau meșteșugul de a nur-tîji urît** se reîntîlesc în I. Al. Brătescu-Voinesți, autor de amintiri, de considerații filozofico-politice și de eseuri filologice (**Originea neamului românesc și a limbii noastre*** 1943). Bunicul scriitorului, pitarul Nicoiaie Brătescu-Voinesți, fusese moșier, bunică, Luxița Porfirogheni, cobora din neamul unui Udrea, ctitor de biserici. Bunica **M** special ar fi fost o femeie cultă, cunoscînd limbile franceză, germană și greacă și comentînd **Dialogurile** lui Platon. Mama scriitorului era fiica lui Ion Vîinescu I, fost membru al Asociației literare din 1845, prefect al poliției Capitalei în 1848, aghiotant al lui vodă Știrbey, profesor de tactică și strategie la școala militară, traducător, zice-se, din Mme de Stael (**Corina sãu Italia**) și Moliere (**Bădăranul boierit**).

Alexandrina Brătescu cînta la pian. Alexandru Brătescu, tatăl, se ocupa cu horticultura fiind „omul lui Dumnezeu”, fire blîndă, dar și cam apatică, ceea ce irita pe expansiva Alexandrina (Sașinka din **Neamul Udreștilor**). În **Scrisorile lui Mișu Gerescu** scriitorul ne mai evocă figura interesantă a lui nenea Antonaqhe, unchiul său, lăst căpitan de geniu, care știa să povestească țieasemuit executarea mareșalului Ney și să interpreteze roluri shakespearene (Iago, Othello). Alt unchi absolvise conservatorul din Berlin.

Multe din schițele lui I. Al. Brătescu-Voinesți conțin însemnări autobiografice. În **Sîmbătă** (1892) ni se prezintă atmosfera familială din Tîrgoviște. Sîmbăta după amiază, în zi de paraclis, venea popa Costache, „bătrîn ca vremea” și „îndoit ca un 3”, cu ochelarii „eîrpiți cu sfoară roșie”. Mama se închina, tatăl în odaia de alături își potrivea barba, iar „madama” își vedea de lucrul său. La masă „Prîslea” recita o poezie nemțescă, tata povestea un basm. Sosea apoi bunica „nimaia”, cu Bijulică în brațe și sprijinindu-se de o fată tînără de la țară, Domnica. Nimaia lua din gelatina pe care madama cerea scuze să și-o încălzească spre hazul tatălui care șoptea bunicii: „orz pe gîște”, apoi mama și bunica vorbeau de flori, de pelargonii, ațalii și ținerarii. Urmău cîntece la pianul Pieyel executate de mamă, iar o recitare de Prîslea, în fine un joc de loton între copii, plecarea bunicii, culcarea. Acest „fragment dintr-o scrisoare” publicat în **Convorbiri literare** prevestea un scriitor stăpîn pe mijloacele compoziției, pe alegerea amănuntului semnifica-

tiv și pe sobrietatea stilului.

I. A.I. Brătescu-Voinești urmă pensionul Cocorăscu din București, se înscrie la Facultatea de medicină și neputînd suporta spectacolul suferinții omenești din spitale trecu la Facultatea de Drept. De la **Recturile** copilăriei (Bibliothèque rose, La Fontaine, Florian) trecuse în pension la Jules Verne și Victor Hugo, ca student citind pe Dickens, Daudet, Bret Harțe (/> **filsprodigue** de A/r. Thomson), Turgheniev, precum și pe Brehm (**Tierleben*** 1876-1879, în zece volume) și Henri Fabre (**Souvenirs entomologiques**). **Moartea lui Castor** este de asemenea o evocare a mediului familial cu poezia vacanțelor din **Clinele Bălan** de Nicu Ganc și cu tragicul morții unui cîine bătrîn de vînătoare. **Încă** de pe acum apare în proza lui I. A.I. Brătescu-Voinești regretul pentru ruina neamurilor, a boierimii patriarhale.

De fapt scriitorul debutase încă din 1887 cu schița **Dolores** în ziarul **România**, în anul* următor publicînd versuri în **România liberă*** iar în 1890, în **Convorbiri literare** niște **Scrîsori găsîte**. În 1891 publica în revista Junimii **Cea din urmă scrisoare*** apoi **Gînduri de spital*** în line iarăși versuri, încolore, de imitație eminesciană. Maioreșcu observase că Brătescu-Voinești începea cu amintiri, lucru cu care scriitorii de obicei slîrșesc, indiciu de carență a imaginației. Trebuie remarcat totdeodată că nuvelistul se orientează **încă** de la început înspre lumea morală și că-și pune probleme de etică socială, de estetică și chiar de politică.

Ce fel de gînduri nutrea I. A.I. Brătescu-Voinești pe la 20 de ani se vede bine din nuvela **humă de tată**. Citind pe Schopenhauer (**Ober die vierfache Wurzel des Satzes vom zureichenden Grunde*** **Die Welt als Wille und Vorstellung**) medicinistul Mișu ajuns-ge la concluzia nihilistă că „puterea mistuitoare a înțelegerii... nimicește lucrurile **învățate**” și că înțelegerea totului duce la „confundarea desăvîrșită a obiectului cu subiectul”, deci la „**nefîntă**”* de unde zădărnicia tuturor eforturilor omenești. Eminescu plecînd de la aceeași sursă recomanda ataraxia, liniștea, Brătescu-Voinești va recomanda și el, pentru moment, pasivitatea. Mai lirziu, reluînd ideea de adaptare la mediu, va încerca să fundeze o morală a resemnării, înțeleasă ca rezistență, deci mai curînd ca refuz de a se adapta, decît ca azeziune.

Colaborarea la **Convorbiri literare** încheiată în 1899 i-a înlesnit o serie de călătorii în străinătate prin solitudinea lui Titu Maiorescu. Văzu Viena, Parisul, Londra (muzeul indian, Criterion Theatre, India Historical Spectacle, Earl's Court), Abazzia, Triest, Veneția, Elveția. În 1896 voia să scrie: **Emoțiile unui cîine rătăcit*** **Un om inutil*** **Procedeu barbar**. **Istoria unui nasture*** **Muzicantul*** cîteva **Biografii*** **Istoria viitoare a omenirii** (după Darwin și Schopenhauer). În 1903 își aduna pentru prima dată într-un volum de **schite și nuvele** activitatea de la **Convorbiri literare*** adăugînd în plus **Din carnetul unui judecător*** apărută mai întîi în **Moful roman**^ al lui Caragiale și **Neamul Udreștilor*** publicat mai întîi în **Voința Națională** (1903). În 1906 editura „Viața românească” îi retipărește volumul sub titlul **în lumea dreptății** după titlul nuvelei adăugate care a apărut mai întîi în revista de la Iași, iar în 1^12 îi publică nuvelele și schițele tipărite cele mai multe în **Viata românească** în volumul intitulat **întuneric și lumină**. Din volumele ulterioare numai două (**Rătăcire*** 1923 și **Firimituri*** 1929) mai cuprind bucăți literare, cariera scriitorului încheindu-se în 1940 cu un volum de „gînduri-amintiri”: **Din pragul apusului**. Propriu-zis după 1912 nu a mai publicat absolut nimic, nu și-a îmbogățit opera din punct de vedere tematic sau stilistic. Cele cîteva volume de eseuri și culegerile de articole de ziar nu făc decît să-i mineze opera literară, aruneînd o umbră asupra omului.

Oarecare excepție face volumul /// **slujba păcii** apărut în 1920 și care reia niște scrîsori anterioare, publicate în două broșuri în 1914 sub titlul **Politică**. Evident, este lăudabilă condamnarea războiului. Autorul vorbește despre progres („Progresul este partea

evoluei pămîntești dorită și înfăptuită de voința conștientă a omului prin care se realizează treptat un minus de durere, un minus de egoism și un plus de putere de cunoaștere”), dar asta numai după ce se înlătură ideea de revoluție și numai după ce se subînțiază că evoluția trebuie reglementată de clasele superioare „de sus în jos”. În gene Brătescu-Voinești este un evoluționist spencerian și apără teoria selecției naturale (pe pescar sportiv era înecat de confesiunile lui Herbert Spencer sau mărturisirea a-și fi perfectat sistemul său filozofic pe marginea rîurilor la pescuit). El ar fi vrut să introducă și Nietzsche o morală a omului tronînd „dincolo de bine și rău” („jenseits von Gut und Bose”), morală omului stăpînit totuși de o simtă nemulțumire („heilige Unzufriedenheit”) împotriva prezentului. Numai că Brătescu-Voinești (așa rezultă din filozofia sa) consideră că această atitudine de revoltă împotriva „actualului” (astfel numește el prezentul) nu trebuie să înceteze niciodată, nici în stadiul cel mai constructiv al evoluției „Adaptarea” ar echivala în acest sens cu o „resemnare”, deci cu părăsirea „conștiinței și încetarea progresului. Mai departe e adevărat că „a face ca răul să nu mai fie necesar este un gest progresist și că „a lupta nu înseamnă a ucide și dărîma cu totul munca altuia”, dar cel care trebuie să înfăptuiască aceste lucruri nu este, după Brătescu-Voinești, poporul, ci suveranul, devenit „șeful suprem al tuturor virtuților și energiilor creatoare”. Evoluția scriitorului propunea ca eroismul militar să fie înlocuit cu eroismul muncii ca soldații adică să nu se mai instruiască în vederea luptelor, ci să muncească pe marșantiere. Cu astfel de măsuri crede autorul a putea preîntîmpina viitoarele războaie și rezolva problemele postbelice, la ordinea zilei. Se ignoră explicația științifică a legilor care guvernează societatea și se refuză explicația economică a fenomenelor sociale, lupta de clasă fiind socotită „egoism de clasă”.

Problema inadaptabilității pusă adesea în opera literară trebuie reținută în interpretarea autorului din **în slujba păcii**. De fapt autorul socotește inadaptabilitatea ca singura formă, de adaptare la mediu, acceptabilă, deoarece nu înseamnă nici supunere, nici conformism* ci revoltă și protest. Din punct de vedere! literar Brătescu-Voinești înfățișează personaje care între conflictul dintre ele și lume vor ieși în majoritatea cazurilor învingători practic însă, scriitorul a știut mai totdeauna să învingă. În momentul căsătoriei posesorul moșie de 956 de pogoane. Plictisit de meseria de magistrat, de avocatul și de politician s-a ales totuși deputat. între 1907-1911 și apoi, multă vreme, a fost secretar și președinte al Camerei deputaților, senator și membru al Academiei Române, era primit cu distincție la palat, consultat în chestiuni de stat.

Devenit pescar sportiv, începe o campanie puerilă de protejare a păstrăvilor din rîu împotriva braconierilor pentru care cerea instituirea unei pedepse de cel puțin zece luni de reclusiune. A intervenit la rege spre a opri „faclarea” cu năvoadele a lacului Snaag. Amenințat cu revolverul pe un maior care trimisese soldați să pescuiască pește cu o câștig de vîi în Cema (**Cu undita*** 1933). La **Universul** lui Stelian Popescu susține o regretabilă campanie șovină și de ponegrire a lui Mihail Sadoveanu ineitînd la autoritatea sa (vezi broșura **Huliganism?*** 1938). Ultima probă de senilitate, de astă dată comică, este „eseul” despre **Originea neamului românesc și a limbii române** în care pretinde că românii sînt de origine traco-geto-dacică și că noi românii, protolatini, am împrumutat limba noastră... latinilor. Moartea a izbăvit la 14 decembrie 1946 opera scriitorului I. A.I. Brătescu-Voinești de omul Brătescu-Voinești.

Înrîurirea lui Alexandru Vlahuță (născut în 1858) asupra primelor proze ale lui I. A.I. Brătescu-Voinești nu e mică. Poetul fusese între 1879 și 1882 profesor la gimnaziul din Tîrgoviște și închinase orașului un catren reținut de Brătescu-Voinești din **Din pragul apusului**:

Țifgp^iștg măreață, a României fiica,
Și ioc ce reședința în poale de Carpați,
Nirșjiș piliși majt r&nftc\$ dirț glorișt antica
Declț țuic^ de prune, ruine ștravocați,

Întocmai ca Vlahuța, Br^te^c^T-Voinești voia să comenteze întâi „micile drame” ale vieții, să smulgă „din goana vieții” câteva instantanee, să publice fragmente, scrisori, „file rupte”, chiar scurte reportaje. Este înfeasant totuși c% Brșște|currVoinești înțelege arta ca pe un mod specific de cunoaștere, năzuința sa fiind aceea de a pricepe, <e a afla rostul acestei lumi:

„Sînt atîtea dureri pe lvtme — %|cș el — atîtea nefericiri, atîtea nedreptăți. În fiecare zi, în fiecare ceas, îț fiecare clipă, mjhartie de flinte se zbuçitimă și se trudesç țr munci istovitoare; milioane se întrestișie pentru cîștigarea unei bucături de mîncare; milioane se zvîrcGleșc și urlă de durere. Cui îi face plăcere? Cui îi convine? pe cine satisface existența acestei lumi și oglindirea ei în mințile noastre? Ce rost, ce sens, ce rațiune de a ti are lumea aceasta? Aș vrea să știu! Toate comorile, toată fericirea prezentă și vîitoare a mea și alor mei le-ași da pentru această cunoaștere fără de care viața parcă n-ar mai avea nici un preț.”

Încrederea în puterea de cunoaștere a omului, care e la baza oriQarei arte de reflec-tare a realității este la Brătescu-Voinești absolută:

cunoașterea noastră e, desigur, condiționată de modul de a fi al organismului, simțurilor și rațiunii noastre, dar modul de a fi al organismului, simțurilor și rațiunii noastre e și el condiționat de toată realitatea universului. Noi nu ne-am ales și ne-ram făurit simțurile și mintea noastră, și ele nu au existat înaintea lucrurilor. Înainte de ivirea viețuitoarelor și a simțurilor și a minții, a existat o întreagă realitate, care, de la ivirea vieții, treptaWreptat, a început să se reveleze și continuă de a se revela minților...”

Caracteristic pentru speța umană este tocmai dorința de a cuprinde „în această o-gțiridă a conștiinței” „o cîț mai mare parte a lumii pe care trăiește”. Însă cunoașterea nu e lipsită de scop, artistul, care încearcă să pătrundă tainele ce-l înconjoară, nu rămîo^ impasibil față de ceea ce i se revelă, el ia o atitudine, caută a se depăși pe el însuși și contribuie la edificarea semenilor săi.

„Nu, știința nu e o zădărnice ca toate zădărniciile... Știința e scopul pe săreai urmărește firea întreagă de la începutul începutului, de vreme ce în lungul lanț al viețuitoarelor pînă la om, deosebirea de căpetenie de la una la alta a fost un spor de pricepere... Și între oameni, cine face fala și mîndrja și podoaba omenirii nu sînt cei ce ș-au înfruptat cu belșug din bunurile lumești, ci acei care au putut cuprinde în mintea lor o mai mare parte a lumii în care au trăit, — acei care uneori cu prețul vieții lor au căutat să dezvelească tainele lumii... Și nu, arta nu e zădărnice ca toate zădărniciile. Artistul ațjțtă înfăptuirea sporului de pricepere. Admirația, ori înduioșarea pentru suferințele altora, aduc omului lepădarea de șine, zdrobirea minții de cele prea pămîntești.”

De la observarea propriei condiții, Brătescu-Voinești a evoluat repede la scrutarea morală a clasei sale, schițînd chiar procesul de descompunere a vechii boierimi, cu compasiune, sau, cum zice el, cu „înduioșare”. Intîiul erou tipic din această categorie este

Pana Trăsnea SfîntuL Pană e ultimul supraviețuitor al neamului Trăsnea ce posedă moșia Săndulești, „de mai bine de-o jumătate de plai”. Moșia o risipise fratele lui Pană Ștefan, un detracat care se spînzurase. Rămas.cu. o mie de galbeni și 9 hectare de p_mînt. Pană se făcuse profesor laTîrgoviște. Se însoară abia la 40 de ani cu o fată de 18 de ani, Filiza Nichiia, care-i aduce și ea 3.000 de galbeni. Nu mult după căsătorie, du.călătoria lie nuntă* Eiiza se îmbolnăvește de lingoare, face o perforație și moare. Accidentul zdruncină pe Pană Trăsnea care devine pustnic, „sfînt”. El mută mormîntul soției lingă casă, ridică zaplazurele grădinii și se dedică total cultului soției decedate cultîvî flori în straturi cu inițiala E. Faptul că acest lucru durează pînă la vîrsta de 68 de ani cînd personajul cade sub obiectivul scrii tom lui, este desigur puțin obișnuit, totuși nu totul nemaiîntîmplat și din punct de vedere psihic nu s-ar putea spune că Pană este dement. Alienat, adică înstrăinat de comportarea comună a oamenilor normali, într-o măsură, da, căci cei mai mulți uită decesul primei soții și se recăsătoresc. Însă Pană fusese încă de la început un solitar și căsătoria lui tîrzie venise în chip neprevăzut. Pană nu modifică însurîndu-se caracterul, iar după moartea soției redevine, în chip firesc, ce batarul de mai înainte. De fapt funcțiile lui de relație s-au eclipsat fiindcă din punct de vedere social, ca reprezentant al unui neam care piere. Pană e un condamnat la ruina Socidlogicește ta și psihologicește scriitorul a surprins fenomenul cu multă finețe. Pană este un om caritabil, care neavînd moștenitori, ajută familiile scăpătate, întreține un grup de copii orfan și donează una din casele sale pentru o școală profesională de fete. Dar norocul care se ridică în oraș, politicienii noi, burghezi, asaltează citadela lui Pană Trăsnea. Profesoara de ia școala reînființată de el îl consideră incomod și toarnă leșie pe floarea lui. Pană are curajul să riposteze bruseînd-o și primește senin sentința tribunalului, re-! osîndește la o lună de închisoare corecțională. Eroul rămîne pînă la sfîrșit un delucid și singura obiecție ce se poate aduce scriitorului este aceea că înfățișează decărea boierimii latifundiare cu o prea vădită simpatie deplasînd optica justă, socială și tărîmul etic. Brătescu-Voinești vrea să fie chiar de la începutul activității sale literare scriitor „moral”.

Toți eroii lui Brătescu-Voinești, de neam, sînt buni. Coana Lința din **Maghera** care merge într-o trăsură sclipitoare, e „vestită de bună”. Radu Finuieț, posesor al tuturor prăvăliilor de pe ulița mare, însurat cu pupila bătrînului boier Dincă Rădulescu, deștept, econom și serios, nu șiret, nici avar și nici ursuz. Sminteala lui („aprinde do sprezece luminări pe pridvorul casei și cîntă cîntece bisericești” sau „umbă prin locul țîrgului înjurînd pe ciocoi și iăudînd pe boieri”) se datorește pierderii soției și „moartă dintr-o nebagare de seamă la darea doftorici”. Finuleț" e „oropsit” de fiecea mărîtată eu președintele tribunalului, să locuiască într-o casă de pe o uliță marginită supravegheat de sergent. Însă, chiar așa nebul cum e, Finuleț își iubește nepoțica și pregetă s-o salveze dintr-un incendiu cu prețul vieții lui (**Sminteala lui Radu Finuieț**). Răducanu Cioranu, tatăl Elenei și al Sofiei, din nuvela **Doa surori**, fusese „omul cel bogat într-o vreme, dar și cel mai nesocotit risipitor”. (Deci, cînd un personaj nu e bogat, autorul îl moralizează neapărat). Elena s-a resemnat la o viață modestă cumpărată du-și mașină de cusut, Sofia zvăpăiată, s-a stricat la București. Vom vedea că și personajele venite în provincie din Capitală, turbură viața liniștită și demnă a boierimii provinciale. Ușuratică Sofia e gata să strice comuniunea sufletească dintre Elena și șierul divorțat Iosif Dănescu, dacă acesta din urmă, o clipă amețit de Sofia, n-ar fi impresionat de stabilitatea iubirii Elenei și a gingășiei cu care aceasta se ocupă de copilul lui. Abstracție făcînd de moralități, nuvela **Doa surori** este excelentă și 4i Elenei o creație ce amintește femeile ideale din nuvelele lui Bret Harțe sau romanele Turgheniev.

O exponentă a unui neam stins este cocoana Leonora din schița cu același nume. Portretul e aici labruyerian. Cocoana Leonora, văduva prezidentului de tribunal Alecu Nisipeanu, e o femeie în vîrstă de 70 de arii și trăiește închiriind cu luna odăițe magistratilor becheri. Ce face cocoana Leonora? (autorul pune însuși întrebarea). Mai întîi expune oricui „ghenealoghia ei”, compusă din aproximativ șaizeci de Strîmbeni, și șaizeci de Nisipeni. De dimineață scutură cărțile și icoanele, apoi vede de lighioanele din curte și din casă, care au și ele genealogia lor. După-amiază deretică, pe urmă fabrică și împarte leacuri „pentru sufletul răposaților” (a inventat o alifie contra reumatismului, extrasă din arici viu, topit în untdelemn). Către seară lucrează pe scară la ciorapi și răspunde la salutul trecătorilor repetînd cui o întrebă ce mai face, traiul cu chiriașii și genealogia. De curind, cocoana Leonora povestește întîmplarea cu găina ei care a stat nemîncată și ne-băuțf două luni, slăbind ca Barbara Ubrik de la mîrîstirea Carmelitelor de lingă Cracovia închisă acolo în 1870 la 2Q de ani. Caracterologic cocoana Leonora face parte din categoria senilului, care te agasează prin debitarea acelorași lucruri.

Senil este și boierul get-beget „de prințipuri liberale” din schița **Conu Alecu**. Conu Alecu spune, ori de cîte ori e tratat prea familiar de cineva care nu e de rangul lui social (iată prin umare și „onoarea” de clasă a moșierilor) povestea cu bulgarul, care i-a împrumutat bani, permițîndu-și din această cauză să-i vorbească de la egal* la egal pînă ce el l-a pus la locui lui.

Amuzantă este fișa caracterologică a moșierului Costache din schița **Vîrcolacul**. Conu Costache, vîntor și jucător pasionat de cărți la 70 de ani, are superstiția chibiților cînd pierde. Bun, plăcut și hazliu în mod obișnuit, el se mînie cînd e asistat la joc și numește pe cei care-l importunează vîrcolaci. Un astfel de teribil vîrcolac e mama doctorului Ionașcu, o cucoană bătrînă vorbind moale moldovenește („Ce frumos trebuie să fie la moșie la mata acu, coane Costăchi.”).

Un cercetător străin al lui Brătescu-Voinești, Walter Roccato* compară nuvela **Neamul Udreștilor** cu romanul lui Giovanni Verga / **Malavoglia**: „Figura stăpînului familiei Malavoglia Ntoni se învecinează spiritualicește cu figura lui conu Costache din **Neamul Udreștilor** romanul lui Verga fiind ca și nuvela lui Brătescu-Voinești «istoria unei clase ce scăpată». **Neamul Udreștilor** zugrăvește în brice caz decăderea boierimii „de; baștină” din județul Dimbovița. Udreștii sînt aproape de Tîrgoviște. Conu Costache, eroul nuvelei* posedă o moșie de 1034 de pogoane, plus pădurile, în indiviziune cu sora sa celibatară cucoana Luxița. Ca și cucoana Eleonora, Costache are patima genealogică, vrea să descopere „funia neamului Udreștilor”, nu degeaba e poreclit el „nepotul lui Mihai Viteazul”. Conu Costache își îngrijește moșia ca pe un pahar, adună sineturi și hrisoave, cu toate acestea nu va putea împiedica risipirea averii. Destrămarea și mina neamului său e pricinuită de căsătoria cu Sășinka Rupinski, fiica unui colonel, aghiotant domnesc din București. Spre deosebire de ea Conu Costache nu are vocație politică, tot spiritul său consumîndu-se în cercetarea arhondologiei Udreștilor. Din instinct de conservare a stirpei, Sășinka smulge copilul educației pateme, și-l crește prin pensioane și la Paris, după socotelile ei. Cînd Sășinka moare de pe urma unui accident, Raoul Udrescu, fiul, este prea mare, și el, Raoul toacă în scurt timp averea în petreceri care-lucid. Moșia e viridută la mezat și intră în posesia grecului Cristachi Lusiade, împămîntenit abia de șase ani, cucoana Luxița, ca un strigoi al neamului Udreștilor, rămînînd doar cu arhiva adunată de fratele ei.

O caracteristică a reprezentanților boierimii este că nu se pricep în politică. De pildă „gheneralul” din schița **Nenea Gută*** propus candidat în alegerile de senatori. Nenea

*/. **AL Brătescu-Voinești noveliere**, Roma, Angelo Signorelli, 1939, p. 113.

Gută dezmințe cu candoare pe oratorul care pretinde că adversarul său pplitic nu știe românește: „JE român neaoș, domnule. Am cunoscut pe tat-su...”

Asemănător cu Pană Trăsnea Sfîntul este moșierul Scarlat Delureanu din **Rătăcire**. Delureanu e afit de zgduit de pierderea soției și copilului său, încît, într-un moment de revoltă împotriva cerului, ucide o bătrînă cerșetoare hidoasă, ieșită în calea lui ca o piază rea. Nepedepsit pentru crimă, Delureanu donează moșia și casa primăriei pentru a se deschide o școală primară de băieți.

Conu Iorgu din schița **Fariseu** seamănă cu Conu Alecu. Ce nu poate el suferi este în special ipocrizia demagogică a ciocoiului Soare Păunescu care face paradă de democrație și de dragoste pentru țăran. „Uite — zice el ciocoiului mincinos — eu port revolverul la mine și pe bătrînețele mele dacă nu te împușc, cum ai împușcat dumneata copoiul lui Vasile Călărașu!”

Ibrăileanu, care nu prețuia romanul lui N. Filimon și pe Duiliu Zamfirescu, îndemna pe Brătescu-Voinești să compună un roman. Nuvelistul pretinde a fi scris în întregime romanul **Mache Dumbrăveanu**, pierdut în 1916 cu ocazia refugiului în Moldova. Din Iragmentul publicat în **Flacăra** din 1913 este foarte greu de dedus ce ar fi putut cuprinde romanul tot. Mache Dumbrăveanu, moșier de 62 de ani, ar fi fost de bună seamă, ca și Costache Udrescu un contemplator al trecutului, horticultor și colecționar de fluturi după ce-și mîncase starea în călătorii și joc de cărți și după ce unicul său fiu se sinucisese la 17 ani. în plus Mache Dumbrăveanu s-ar mai fi ocupat din acest motiv de „magnetism” ca B. P. Hasdeu.

într-un studiu despre Brătescu-Voinești, apărut în **Jurnalul literar** (1939) și reprodus în **Istoria literaturii române**, G. Călinescu contestă nuvelistului posibilitatea de a scrie un roman, întrucît majoritatea eroilor săi au o viață sufletească redusă și sînt incapabili de gesturi complexe, neprevizibile. Personajele lui Brătescu-Voinești au purtări stereotipe, meșanice și nu pot fi gîndiți decît în sfera automatismului lor. Reacțiunile lor sînt tipice, mereu aceleași în toate împrejurările, n-ar putea furniza substanța unui roman. Există totuși personaje de roman cu comportări stereotipe, ca de pildă Oblomov al lui Goncharov și toată problema este nu ce structură are eroul, ci modul cum scriitorul îl desfășoară din punct de vedere epic și psihologic. Ștefan Gheorghidiu și Ladima ai lui Camil Petrescu, Hergot și Gonzalv Ionescu ai lui G. Călinescu, sînt personaje din familia inadaptilor lui Brătescu-Voi-nești. Tratați cu mai multă fantezie, cu mai multă narație și insistență analitică. Pană Trăsnea, Costache Udrescu și alți „învinși” ar deveni eroi veritabili de roman. De altfel întîmîm în opera lui Brătescu-Voinești și tipuri de învingători, de oameni care se adaptează și încă cu foarte mare ușurință la orice situație. Așa e nenea Leon Căliman din **Maxima virtus**, tip de adevărat Proteu politic, as al oportunistelor și schimbărilor, la față, care dacă nu rămîne decît eroul unei schițe este fiindcă autorul e lipsit de invenție, personajul fiind o simplă copie după natură, fa felul celor ale lui Iacob Negruzzi.

Alături de boierime, mica burghezie se bucură de aceeași atenție din partea lui I. A. Brătescu-Voinești. Aici punctul de vedere social e mai acut. în genere, lumea e astfel constituită încît oamenii cu însușiri morale bune sînt respinși de societatea capitalistă întemeiată pe corupție. Iorgu Popescu, copist la cancelaria parchetului curții din Tîrgoviște, este poreclit de colegii săi de birou Lipescu, Tomaidi și Ionescu (respectiv Nababul, Greușorul și Musicus), „Microbul”. Exasperat de cei trei, studentii în drept, Iorgu Popescu devine din „Microbus melancholicus”, — „Microbus furiosus”, aruncă cu călmăările în Nababul și răspîndește cemeala pe hainele unui procuror, care-l licențiază din serviciu. Cînd Musicus se duce să-l vadă acasă, constată că bietul om îngrijea o mamă paralică și trei surori mici (**Microbul**).

Gdhfictuî dihtre societatea burgheză guvernată de legile banului și omul cinstit feste tema din nuvela **în lumea dreptății**. Punctul de plecare pare a fi **Dan** al lui Vlahuță și cu mai multă fabulație nuvela ar fi putut fi romanul lui Brătescu-Voinești. Schematică așa cum e și cam didactică, **în lumea dreptății** anticipează romanul **Patul lui Procust** al lui Cariil Petrescu, drama intelectualului burghez tratată de același romancier și în **Jocurile**. Andrei Rizeșeu, fiul dascălului Rizea din Pitești, ajutat la studii de boierul Mărescu, a fost numit magistrat într-un orașel de munte. Iubitor de muzică și violonist, Rizeșeu se însoară eu Elena Murgu, femeie educată și cu talent la pian, cumnata profesorului Antonescu, om delicat ca și Rizeșeu și bun familist. Proprietarul la care se mută magistratul, Matache Petrescu, este de asemenea un om de treabă, fost grefier și acum la pensie* cultivator de flori și crescător de găini „vrednice de văzut”, de Padua, Cochinchina și Bramaputra. Cît timp este magistrat, Rizeșeu duce o viață liniștită, dînd concerte acasă cu soția și căpitanul Caselii, șeful muzicii regimentului, sau făcînd lecturi și șah împreună cu Antonescu. Dar ca magistrat Rizeșeu e prea intransigent, ceea ce supără pe colegi și pe avocați cărora le strică rosturile. Atunci aceștia se coalizează și obțin mutarea lui Rizeșeu la o judecătorie de plasă din Urziceni. Deoarece dobîndise și un copil, Rizeșeu demisionează din magistratură și se înscrie în baroul avocaților. Incapabil de tranzacții cu conștiința sa, după cinci ani avocatul s-a convins că însușirile lui bune sînt ca niște monede fără curs în piață, îh lumea care se învîrtește. Să se adapteze ia mediu? Filozofia sa e contrară acestui compromis:

„...Adaptarea la mediu e o condiție de existență la care se supun orbește plantele și animalele inferioare. Gu cît o ființă e mai sus pe scara viețuitoarelor, cu atît caută să se desrobească de sub greutatea acestei nevoi. Omul seacă bălțile; omul spintecă munții și scobește tuneluri; omul primește să fie schingiuit și tot zice: «E pur si muove!»; omii pune mMa pe biciu și gonește zarafii din templu. Omul transformă mediul.”

Prin umare Rizeșeu e un neconformist, din păcate filozofia sa nu are nici un ecou practic, iar avocatul Berlescu, om primar, îi persiflează idoli denumind pe Spencer, Laibăr și pe Nietzsche, Niță. Greșeala scriitorului constă în faptul că expediază sumar procesele lui Rizeșeu și-i atribuie prea multe insuccese, de unde cititorul deduce nu numai de cît neștiința eroului, cît și lipsa lui de inteligență, căci nu e de închipuit ca un om de cultură superioară să nu poată face față niciodată cerințelor profesionale. Apoi Rizeșeu renunță prea repede la luptă, ceea ce înseamnă lașitate, fiindcă un om cinstit trebuie să persevereze, să facă tot ce-i stă în putință pentru triumful binelui. Nici stîrșitul nuvelii nu e bun. Căzut în mod absurd la gelozie, Rizeșeu își găsește soția leșinată cu un ligean plin de sînge și copilul rănit într-un accident (textul e sibilin) și îmbeunește. La fel se întîmplă cu Dan în romanul lui Vlahuță. Dimpotrivă, învinsul Ladima face măcar la urmă un gest sublim: se sinucide probabil de foame, dar pentru a nu lăsa această impresie lamentabilă, are în buzunar o bancnotă împrumutată. Nuvela lui Brătescu-Voinești nu e solid construită sub raportul tramei epice și nu se susține prin idei. Personajele n^au viață proprie și sînt mai mult niște simboluri discursive, insuficient desfășurate.

Pe spații mici scriitorul rămîne mereu admirabil. Iată în schița **Un om** pe negustorul decăzut făcînd pe agentul de percepție spre a-și întreține soția, căreia i-a prăpădit zestrea de două mii de galbeni. În cinci pagini ni se prezintă în aqua-forte un personaj memorabil deși nu e nici măcar numit. Iată, în de două ori mai multe pagini, întîmplarea plină de dramatism a registratorului de prefectură Isaia Vasilescu căruia i se fură paltonul nou, cumpărat după îndelungi privațiuni (**Blana lui Isaia**). Toata drama lui Akaki Akakievici din **Mantaua** lui Gogol este concentrată îh cîteva linii.

Oă și îh prfzenlâtiâ bdiirilrii cînd Mfâtipâzâ bîrghâzla, iMtiseu^omești Substituia adesea unghiului de vedere social pe cel moral. În **ispita** inginerul Vasile Rîureanu, err eu Soție și copii, duce luptă surdă cu irstihetele sale* rămas Singur cu slujnica Lehuță (**Q**. CaliheseU a irorizat întreb **erbnică â mizantropuliu" pretinsa morală ce se poate extrage dintr-mfi astfel de siibiect.). în schița **Fdelit purifică** este criticat apărătorul Vremurilor noi" <M după război* deosâbite de cele ârite^eiee, îh care toate mătfapaz. lîeurik fefau posibile, așâiisul ,*6fî nou" dispus îfi orice moment să treacă la aplicarea practicilor Veelii, împotriva iâdfâ ține discursuri de eifeumstariță. În **Cauză speculei** se derhăMă exerbeheria rhârilor avocați de tipul Tachfe Piastară care, pentru a cefe onorari grase, umflă importanța prieiheieliehfilor.

Mediul mral e mai puțin prezentat în opera lui Brătescu-Voinești, totuși cîteva pie se merită atenție. Întîi nuvela **Niculăiță Minciună** considerată de unii capodopera scriitorului. Niculăiță Gropecu, feciorul lui Andrei din cătunul Manga, comuna Măgureni, este eroUl îh care Bfătescu-VOihești se exprimă pe el îhsUși (așa se pare) cel mai'complet. Niciilăiță Vrea să înfăptuiască acel *spor de pricepere" de care vorbește undeva autorii!, să se emârticeze: prii cunoaștere și să instruiască pe semenii săi. Nu încape în doială că riUvelă are scopuri pedagogice, dacă nu chiar poporaniste. Niculăiță are curiozitatea de a descoperi tainele naturii și îndemihâra la luciți și dat la Școală af deveni fiu un om de știință, fie un meșter iscusit. Dar părinții au deocamdată nevoie mai mult de bfa(ete ebplului decît de mîntea lui: Uri arendaș, ebn Epamiribnda, este chiar de părer că învățatura milita „mai răii iîtrăveste sufletul orriuiui" decît să-l perfecționeze. Descoperirile lui Niculăiță că bărzăunele prinde păianjeni, că lăcusta zisă călugăriță mîning lăeU&te mîi mîri ea ea* că pisica face din gîtlej ca vrăbiile* nu interesează mediul mral. rridș Grigore îl poreclește „Niculăiță Minciună" Mndu-l în zeflema. Chiar învățătorul suficient, nu se arată interesat de observațiile lui Niculăiță și cînd acesta îi cere vre carte îh care să-și confirme certitudinile sale, îi răspunde: „N-am nici o carte îh care scrie bazaconii d-astea* mă Niculăiță..." Părinții îi atrag atenția că umbla „după prost și după gîrgăuni" Mă vecinilor* Sălomia* rida de el și Ghițiea ai popii îl batjocoresc pur și simplu declarînd c-a văzut și ei un greiere prinzînd o cioară și mîneînd-o. în sfîșit, toți sînt de părere că Niculăiță care se abate în chip flagrant de la rrientalitatea comună, e un scrîntit. Dovada aîiehației o aduce un doctor chemat să ancheteze cazul l Niculăiță cate susține cu țaria că â depus la postul de jandarmi un portofel eu bani gâsi în vreme ce șeful postului neagă. Medicul* consultîhdu-l pe Charles Vibert* ajunge încheierea că Niculăiță prezintă simptomele unei **pseudomanii** constînd în pierderea simțului realității, preotul vine să-i citească* Salomia îl privește eu groază* încît Niculăiță bătut și de șeful de post; se spînzură. De data aceasta sfîrșitul e motivat și reprezintă si gurul act dă eroism posibil din partea unui idealist într^o lume meschină și obtuză. Niculăiță e un erou de tipul genialoid, exclus de societate, fiindcă rămîne cu încăpățîna într-o atitudine de înconformism absolut. Nuvela lui Brătescu-Voinești este totdeauna serioasă critică lă adresa sistemului educativ trecut care nu Valorifică energiile laterale rurale, distrugîndu-le, din contra, printr-o condamnabilă neglijență sau printr-o criminală brutalitate jandarmerească. Scriitorul a reluat tema în schița **Ghiorghiță al Angh** înfățișînd un băiat isteț din părțile Bicazului doritor a se face șofer, contrariat însă ch de scriitor care, tot la sfatul unui medic, după ce promisese a-l lua la București, aduce du^și aminte că trebuie să plece două luni într-o stație climaterică, se răzgîndește.

Subiectul din schița **Taină** se înrudește eu cel din **Păcat boieresc** de Mihail Săcuțu & Colonelul Virgil Steriu â fost îmпуșat* din greșeală său într-adihs* la vuiăto de țaranul Marin Dorbanțu, fosta lviî ordonanțai căruia i-a necinstit nevasta. Un țar apurig este paznicul Vasile Drozman care a speriat cu răcnetul său uh urs.

Schițele cinegetice și cele pescărești ale lui Brătescu-Voinești au făcut carieră didactică, fiind delicat educative și de o duioșie de bună calitate. Nimic mai bun nu s-a scris în literatura noastră în proză ca *Puiul* și ca *Privighetoarea*. De fapt Vinatul este și un sport și o patimă mai ales când trebuie să bați un animal inteligent și devotat cum e câinele (*Bietul Trie*) sau când ai surpriza de a trage într-o iepuroaică cu pui mici (*Patima*). La pescuit Brătescu-Voinești constată că scriitorul nu are popularitate (*I-a scrisoare lui Mihai Sadoveanu*). O dată i s-a aninat de undiță o vidră (*Dihonia*), altă dată a văzut un țăran care vrăjea șerpilor acvatici prin deseînțele (*Minunea*). Brătescu-Voinești era un mare cititor de manuale de pescuit și prețuia ca pe o operă literară cartea colonelului Bastien (Charles Buthod) *La peche au lancer*, pescuitul de-a aruncata.

Spuneam că I. A. I. Brătescu-Voinești e un scriitor din descendența lui Caragiale. Să-tira vieții cazone din *Inspeție* reamintește în același timp pe Bacalbașa și prevestește pe G. Brăescu. Tipic caragialesc este schița *Un reghimenl de artilerie* cu figura negustorului Niță Ionescu, care după ce-și vede visul împlinit (un regiment de artilerie în localitate), trage o consecință neașteptată, contrariat în „ambițul” său de nevastă-sa, Mița, ce-l înșeală c-un locotenent.

Din carnetul unui judecător (publicată în *Moftul român*) stenografiază vorbirea autentică a țăranilor, de pildă depoziția unei fete într-un fals proces de viol:

„eram cu ghitele la câmp, când mă pomenesc că ghine și intră în vorbă cu mine; — după ce mai stă ce mai stă văz că bagă deștele în gură și șueră odată. Eu zic «ce faci, măi Voicule? De ce șueri?...» Și numai mă pomenesc că ies din pădure alți doi flăcăi lot din sat de la noi și vin și pun mâna pe mine și mă ia și mă tîrăște în pădure tocmai la ulmul lui Nichita... M-am zbatut eu... am țipat... am dat să mușc, da pe urmă nu mai știu că dacă m-am trezit, ședeă lângă mine... Tocmai pe urmă am văzut eu...”

La fel în *Din carnetul unui jurat* (De observat că sentințele afectează deopotrivă și pe pîrîți și pe puitori, țăranii avînd în genere groază de justiție).

Tot efectul în schița *întîmplare* este produs de notarea ticului verbal al personajului ce povestește, ascunzîndu-se de soție, cum i-a rămas copilul ciung:

„Ce mi s-a întîmplat mie, pe onoarea mea ți-o spui, să ferească Dumnezeu pe tot vrăjmașul!...”

„După prînz... să ferească Dumnezeu pe toți vrăjmașii ți-o spui... îmi aduce copilul învelit într-un tartan, pe brațe, fără simțire...”

Baba din *Magheranul* are și ea un tic, repetă Ia'toți, cum a îngrijit de magheranul oferit de cocoana Eința:

„Pune-n gînd de vezi, maica: se vește-e-e-jîa săracul într-un colț...”

Pitache Cojescu și Năiță Dinculescu din *Călătorului îi sade bine cu drumul*, poposiți la hanul lui Manolache Ciobănescu, afectează a fi foarte grăbiți și zoresc pe băiatul care servește („Dar măi Tiliică, umbliă mai repejor, mă băețaș”) în realitate așternîndu-se la un lung chef, înfățișat într-un dialog tipic caragialesc:

„— Măi Năiță, dacă mă iubești, ia de ici bucățica asta grasă.

— Mă Pitache, să mă-ngropi, gustă colea, să zici că n-ai mîncat de cînd ești/*

Autorul parodiază iarăși în stilul lui Caragiale vorbirea împleticită din cauza băuturii, a lui Pitache:

„— Nu face, 'șcultă-mă pe 'ine... hîc!... aici e han mare... 'a răspîntie... Va să băiat spirt. Omu se grăbește la drum, don'le. Vine, cere, bea și pleacă, n-are vreme pierdut și călătorului îi șade bine cu dru'u.”

Caragialescă este anecdota cu Lina din *Metamorfoză* trimisă să cumpere țigări „tim-club” și care pe drum prefăce numele țigărilor în intinclud, intinplug, itimpliu, implitiu, iflingiu și aflangiu sau anecdota cu găzarul Iosif din *Contravenție care* vinde spirt fără licență și dat în judecată se teme de urmările procesului asupra soției sale („A moare de astă.”).

Anecdota dintr-o scrisoare din *Firimituri* ironizează în stil caragialesc pur ambiția și invidia femeilor din societatea burgheză care vor să aibă fiecare, numai pentru sine, automobilul județului. Sîntem în 1915 într-o capitală de județ. Frosa Dumitrescu, soția ajutorului de primar, nu poate suferi pe Marioara Ionescu, soția oficianului principal la poștă, fiindcă b s fidează plimbîndu-se cu bărbatu-său și cu prefectul în automobilul județului, în vreme ce ei nu i se pune la dispoziție automobilul, nici măcar o singură dată, spre a merge la băile de la Pucioasa. De fapt automobilul i se refuză tocmai din cauză că asta ar supăra-o pe rivala ei, Marioara Ionescu. Atunci Frosa Dumitrescu uzează un ultim mijloc: interzice soțului ei să mai plătească cotizația la partid. În fața acestei tuaiții prefectul convine a da mașina, dar înștiințează pe Marioara Ionescu, care aranjază cu șoferul ca mașina să se strice înainte de a ajunge la destinație. Automobilul rămîne într-adevăr în pană, e remorcat de un car cu boi și intră astfel în Pucioasa sub privirea batjocoritoare ale Marioarei Ionescu, sosită anume la fața locului, spre a sfida încă o dată pe Frosa Dumitrescu.

De un umor fin este schița dedicată lui G. Ibrăileanu *Moarte grabnică*. Basile Ombrian, șeful politic al unei culori din capitală, fost și viitor deputat, e un om autoritar, crunt, care prinzînd un țigan pescuind pe eleșteul său l-a pus să mînce un rețor. Cînsă Basile are crize de sufocație, dă spectacolul unei ridicole lașități, văiefîndu-se Cristache Văicărescil al lui Iacob Negruzzi. Dimpotrivă, fratele său, Iorgu Umbreanu, un unchiș sfios, vorbind în șoaptă, registrator șef la un minister, crescător de „lioni”, împreună cu soția sa Steluța, om blînd, nespunînd nimănui nici „du-te mai în lo”. Che-mat de fiecare dată cînd fratele său Basile intră în crize, Iorgu ascultă cu semnare strigătele ipohondrului, apoi pleacă liniștit acasă. La ultimul spectacol de la Pucioasa, pe cînd Basile răcnește: „Iorgule, Steluțo!... mor... mă duc... nu mă lăsați...” Iorgu, retras pe scara de la intrare, „scoate un suspin prelung și duios” și moare demn în locul fratelui său.

I. A. I. Brătescu-Voinești s-a încercat, după ce tradusese *Guerin notarul* de f. Augier, și în teatru. Piesa sa, *Sorana*, scrisă în colaborare cu A. de Herz și reprezentată în stagiunea teatrală 1915-1916, a fost republicată în 1919 fără numele colaboratorului Sora Ana, poreclită pe scurt Sorana, a fost invitată să-și petreacă vacanța în vila boierului Grigore Cruceru. Soția mai tînără a acestuia, Eliza, are relațiuni de dragoste cu gistratul Barbu Viespeanu. Mișu, fiul lui Grigore din prima căsătorie, se îndrăgostește de profesoara sori sale vitrege, Olga. Spre a înlătura bănuielile lui Grigore Cluceru, Ana ascunde pe Barbu Viespeanu la ea, apoi deși iubea la rîndul ei pe Mișu, susține pe nedrept de imoralitate, de Grigore, pleacă» Momentul final al plecării Soranei

singurul sfWiaii£. jşe fiddat ci eroina £ ^frjfe^iră de pirfjgrăvlfa, rMaloplăstia și co-riopiastie, iar Mișu ar vrea să se facă pomolog și are patima vânătoarei:

„Dar eu nu sînt cine știe ce Nemrod; și dacă-*ni place vânătoarea, e nu âffi pfcħtru eă să'împușc vînat, cît pentru ca să mă plimb în mijlocul naturii. Parcă mi se limpezește sufletul ia vînațdăre...Toata rfiiclk frătriirtări și rietrabnicii âle vieții, nevrednice de ținut în seărhă, dar care te oraș și *M* paf urlata, piet că prin fâmiifee,- — și umbli așa cu ^yrlletul plin de ce ți-e drag, numai de ce ți-e drag..."

S-ă obiectat itii !. Ăl. Brteșâu-^6iffăști că riti pfercipe fiâtOră plastic și câ descrip-țiile de natură sînt tloucuite ia el cu exclamații sau onomatopei. Lucrul nu e adevărat în totul, e adevărat însă că scrijitorul nU e,un „poet", așa cum a vrut să-l definească D. Garăcostaa. Că Scriitor clăfcic din familia lui Caragiale, Brătescu-Voinești este preocupat în primul rînd de lumea morală și am văzut că opera sa conține în cea mări mare parte cārăcterologii său cel puțin fiziologii. Era cum arată iarăși un străin (Ramiro Ortiz, în *Varia Rmîtanica*, Firefize, **La Nuova Italia", 1932, p. 447) un „narator de rasă... puțin fecund: delator, nu sculptor; miniaturist, nu pictor".

AL. ftKU

NOTĂ.ASUPRA EDIȚIEI

După stingerea din viață a lui I. AL Brătescu-Voinești, în 1946, din scrierile sale nu s-au publicat decît culegeri restrînse, o ediție completă a operelor sale lăsîndu-se mereu așteptată. Ne propunem acum să întocmim o astfel de ediție, care să cuprindă toate scrierile sale, atît cele apărute în volume cît și cele rămase în periodice (poezii, schițe, nuvele, articole, rapoarte academice etc.), precum și corespondența sa. Ediția va fi structurată pe secțiuni tematice și, în- cadrul fiecărei secțiuni, în ordinea cronologică a apariției, mai întii a volumelor publicate de scriitor în timpul vieții sale și apoi a scrierilor din periodice. Corespondența va fi dispusă în ordinea alfabetică a destinatarilor și, în interiorul fiecărei grupe nominale, în ordinea calendaristică a emiterii scrisorilor.

Fiecare volum al ediției va fi însoțit de un capitol de *Note și comentarii*. Ținem să precizăm că acest capitol nu va cuprinde și variante, pentru că, în afara cîtorva cazuri nesemnificative, ele nu există, Brătescu-Voinești perpetuînd absolut același text, de la o ediție la alta.

Ca text de bază vom folosi pe cel apărut ultima dată în timpul vieții scriitorului. În primul volum al ediției noastre reproducem textele din edițiile:

/// *lumea dreptății* • '
Ediție definitivă. București, Editui^a Cartea Românească, 1943:
Întuneric și lumină.
Ediție definitivă. București, Editura Cartea Românească, 1943»

Dat fiind faptul că I. A.l. Brătescu-Voinești și-a publicat scrierii; într-o îndelungată perioadă de timp, din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea pînă spre mijlocul secolului nostru, ele prezintă forme de limbă caracteristice evoluției limbii române literare din această perioadă, rămase nemodificate în toate edițiile sale antume. De aceea le-am conservat întocmai, precum: *părete, buni oară, obicinuit*, genitiv-dativul în *-ei*, în loc de *-ii (vocei)*, precum și alternanțele: *frumuseță și frumusețe, pîine și pine, care și cari* ^pentru plural), *cetit și citit* etc.

Greșelile de tipar din edițiile definitive au fost corectate prin colaționarea textului cu cel din edițiile anterioare.

TEODOR VÂRGOLICI

ÎN LUMEA DREPTĂȚII

ÎN LUMEA DREPTĂȚII

De ce s-o fi ducînd Andrei Rizeseu să-și petreacă seara la avocatul Vineanu, a cărui soție primește în toate joile, nu știe nici ci. Afaceri și politică nu se pricepe să discute, căiți nu știe să joace, să danseze, nici atît, iar miopia lui îl face să tresară >a fiecare mișcare, de teamă să nu răstoarne ceva. Se pricepe să cînte din vioară, că e absolvent al Conservatorului; dar, din cei șase ani de rătăcire prin provincie, a învățat că lumea vine la sindrofie să rîză, să vorbească, iar nu să stea smirna ca să asculte muzica.

O să facă și astă-seară ce a făcut joia trecută: o să se miște cu precauțiune de la un grup la altul, o să privească portretele și litografiile de pe părăți, o să audă aceleași convorbiri și aceleași valsuri cîntate la pian de domnișoare, și o să plece obosit de urît, cu dorul Bucureștiului înzecit. Ajuns, văzu cu o tristă mulțumire că parcă n-ar lî altă seară, ci tot a de joia trecută. În odaia din dreapta, aceleași doamne cu figuri pătimașe, în care nu mai era nimic feminin, jucau maus scump, care le aduna galerie împrejur; în odaia de alături jucau aceiași bărbați; într-altă parte cîțiva alți inși vorbeau despre aceeași trădare națională și micșorare a prestigiului țării; ca și în joia trecută, cîțiva ofițeri se plîngeau către domnișoare de lipsa unui lac pentru patinaj, ori împărțășeau cu bucurie hotărîrea colonelului de a pune la anul parchet în salonul clubului militar. Erau de față trei colegi de magistratură ai lui Andrei, dar procurorul și supleantul jucau pocher iar cu președintele nu prea era în dragoste mare; mai erau și alți avocați, dar parte erau tot la cărți, iar parte discutau politică; cu altă lume nu se cunoștea bine, nefiind în oraș decît de vreo cîteva luni; noroc că erau pe o masă albumuri de fotografii și de cărți poștale ilustrate, pe care Andrei puse mîna, ca să facă și el ceva.

Era adîncit în răsfoirea lor, cînd din odaia cu pian se auzi altceva decît obișnuitele valsuri. După o clipă de gîndire, își aduse aminte că e *MoidscheinSonnflte* a lui Beethoven, o bucată pe care o cînta și el la vioară.

Lăsînd albumurile, se strecură pînă la ușa odăii. Cînta o fată îmbrăcată într-o rochie modestă, cenușie, care i se părea că-i e cunoscută. Se întreba cu nedumerire: unde a mai văzut cl acel chip, a căruia frumuseță nu sta numai în frăgezimea tinereții, dar mai ales în distincțiune: o frunte bombată sub care străluceau ochi negri, sclipitori de inteligență, iar în părul negru pieptănat în sus, o viță de păr alb, ca un buchet de iasomie!

*
în vremea asta domnișoarele rîdcau de glumele unui ofițer; în odaia de alături se iscase o ceartă la o masă.

— Fugi, domnule d-aici, se auzea sîrigînd vocea colonelului, joci ca o mazăre. O joci de patmzeci de ani și tot n-ai învățat-o. Apoi cînd mă vezi că-ți lepădă pică de-un ceas...

Lumea rîdea cu hohote.

Fata care cînta la pian, cu însușirea pe care o au femeile de a vedea fără să privească, observase pe tînărul cu ochelari, care sta în pervazul ușii de alături și singur asculta cu sfințenie ce cînta ea.

„Unde am mai văzut eu figura asta?” se frămînta Andrei și, simțind pe cineva care se apropiase de dînsul, se întoarse.

Era Antonescu, noul director al gimnaziului, cu care făcuse cunoștință cîteva zile mai înainte pe uliță.

— Era să vă întreb cine e domnișoara care cîntă la pian, dar bănuiesc că nu știți, că sunteți venit mai de curînd decît mine.

— Ba știu, răspunse directorul. E domnișoara Murgu, sora nevastă-mi.

— Așa!? Ce bine cîntă la pian domnișoara Murgu...

Deodată i se făcu lumină în minte și începu să rîdă.

— A, domnule Antonescu, să vezi ce lucru ciudat mi se întîmplă. De aproape un sfert de oră mă chinuiesc să-mi aduc aminte de unde cunosc pe domnișoara și acum îmi reamintesc.

— De unde?

— Acum doi ani, în vacanța mare, am fost în treacăt vreo trei zile la Govora. Într-o seară s-a dat o reprezentație în folosul cantinelor școlare. Nu e așa că printre alte domnișoare a cîntat și domnișoara Murgu?

— Așa e.

— Păstrez și acum afișul cu o însemnare de cît de bine a cîntat domnișoara, mi se pare, Elena Murgu.

— Asta e nostim; zise Antonescu zîmbind. Să i-o spunem.

— A, bă nu.

— Ba da, cum o isprăvi.

Se așezară pe canapea și urmară pe șoptite convorbirea, din care Andrei află ca doamna Antonescu a rămas acasă, nefiind tocmai bine; că Antonescu, din pricina acruului Giurgiului, care nu-i pria, a obținut să fie mutat aci, în orașelul acesta de munte; că, măcar că nu era venit decît de două luni, simțea o mare îmbunătățire în sănătate; că Elena îi era cumnată și fiică tot într-o vreme, deoarece ei o crescuseră, iîndcă-i muriseră părinții cînd era abia de șase ani; iar Antonescu află că nici Andrei n-arc părinți, că e și el numai de șase luni în oraș.

În vremea asta fata slîrșisc și, înloreîndu-se, îi privea.

Directorul se sculă și luînd pe Andrei de mină îl duse la dînsa.

— Eleno, dă-mi voie să-ți prezint pe domnul Andrei Rizeseu, judecător de ședință la tribunal și absolvent al Conservatorului la vioară.

Apoi istorisi, cu toate împotririile lui Andrei, chestiunea afișului de la Govora.

— Admirabilă e sonata asta, domnișoară, zise Andrei, ca să schimbe vorba. Nu știu dacă ați auzit-o vreodată la pian și vioară.

— Nu.

— O știți la vioară? Întrebă directorul.

— Da.

Gazda, doamna Vineanu, care auzi în treacăt cuvintele din urmă, veni și să stăraiască de Andrei să-și aducă vioara.

— Te rog frumos, domnule Rizeseu. Sunt trei pași pînă la dumneata.

— Află dată da, astă-scară însă nu.

— Mă însoțesc și cu ia rugăciunea doamnei Vineanu, stăruia Elena Murgu. Suna aci, vă pot acompania la pian.

Îi suna vocea mai dulce decît pianul de care sta rezemată, și privirea ei zîrnă bitoarc ucidea orice putere de împotrivire.

După o clipă de codire se înclină:

— Fie.

Atunci Tala făcu un pas către dînsul și-i zise, privindu-l drept în ochi:

— Dacă nu v-ar pricinui prea multă căutare, v-aș ruga să aduceți și afișul.

— O! asta nu, răspunse el îndreptîndu-se spre ieșire.

Totuși l-a adus. Cetise în grabă acasă însemnarea făcută pe el și văzuse că nu era nimic de ascuns; deci, înainte de a începe să cînte, îl scoase din buzunar și-l întinse Tetei, care ceti cu obraji înfloriți, desigur din pricina răsfrîngerii cu loriile afișului:

„Eram în picioare lîngă scenă. Cea din urmă care a cîntat a fost domnișoara Elena Murgu, îmbrăcată simplu într-o rochie tivită, o iată palidă la față, cu ochii chii vii și cu o viță de păr alb pe frunte. Nu știu ce mi-a dat de la început încredințarea că, dacă va cînta și această domnișoară, va cînta bine. O parte din public se pregătea să plece, sătul de atîta ruzică. Dar de la primele acorduri a robit toată sala, iar cînd a terminal, cu drept cuvînt i s-au făcut ovații.” *

După ce Andrei întocmi afișul cu îngrijire și-l vîrî în buzunar, încep să cînte, și cîntă amîndoi atît de bine și puterea muzicii e atît de mare, încît capetele se întorc, vorbele încetează; pînă și jocul de cărți se oprește, toți se înghesuiesc în cadrul ușilor, iar cînd sfîrșesc, lumea izbucnește în aplauze: -

— Admirabil!

— Domnule Rizeseu, nu te mai primesc fără vioară, zise gazda...

... Și acum, întors acasă; Andrei se gîndește ce rău i-ar fi părut să nu se dus la sindrofia lui Vineanu. Un bine nespus îi umple inima. Își ia vioara și cîntă de unul singur, pe cînd în minte îi flutură doi ochi negri, sub o frunte mare, cu viță de păr alb, ca un buchet de iasomie...

O pornise de jos Andrei Rizeseu, Era fiul dascălului Rizca de la biserică. Simțului Gheorghe din Pitești, om sărac, fără altă avere decît venitul a trei pozoane din pămîntul parohiei. Ajutat la cheltuieli de boierul Mărescu, ctitorul bisericii, Andrei a învățat alături de băiatul Mărescului; dar pe cînd feciorul boierului își trecea clasele cu propteli, băiatul dascălului ieșea printre cei dinții.

La sfîrșirea liceului s-ar fi înscris la altă facultate decît la Drept, dacă nu fi fost stăruințele bătrînului Mărescu, care vrea să-și aibă epopul alături cu Andrei, a cărui sîrguință și cumîntenie puteau să-i fie un îndemn. Pe lîngă Facultatea de Drept, Andrei mai făcea și pe cea de Filozofie și mai urma și Conservatorul la vioară, talent pe care-l moștenise de la tată-său, că și dascălul Rizca cînta la vioară. Și iarăși, pe cînd Andrei ducea o viață așezată, necunoscînd alte petri

ceri decît cetîtul, vioara, lungile plimbări împrejurul Bucureştiuhii şi regulatele partide de şah cu Klein, un coleg de conservator, care-l învăţase acest joc, soco» tindu-se vinovat şi stricat după o seară petrecută prea tîrziu la berărie în discuţii — tînărul Mărescu îşi cheltuia viaţa în cafenele şi în petreceri desfrînatc.

După ce şi-a luat licenţa, pe cînd Mărescu pleca la Paris pentru doctorat. Andrei căpăta, cu sprijinul boierului, un post de substitut la Teleorman. Trecuseră doi ani de la intrarea lui în magistratură, cînd s-au întîmpînat nenorocirile care au sfîrîmat deodată toate legăturile de recunoştinţă ce-l legau de neamul Măreş-ti loî\

Andrei avea o soră, Ana, care mergea în casa boierului de ajuta la cusut doamnei şi domnişoarei Mărescu. Această soră, nespuse de dragă lui Andrei, a fost sedusă de tînărul Mărescu, întors în vacanţă de la Paris.

Ruşinea ce fata făcuse tatălui şi fratelui său a ispăşit-o prin chinurile în care s-a sîrîşit, otrăvindu-se. Peste cîteva luni s-a răpus şi dascălul Rizea, iar Andrei a rămas singur pe lume.

De atunci, fără sprijinul nimănui, numai prin purtarea îui bună şi prin munca îui — cîteva studii însemnate, publicate în reviste juridice, atrăseseră iuarea-aminte a lumii judecătoreşti — înaintase încet, din treaptă în treaptă, ajungînd în timp de şase ani judecător de şedinţă aci, în acest oraş. Colegii lui îi găseau trei cusururi: ziceau oă este zgîrcit, ursuz şi mîndru; dar n-aveau dreptate. Zgîrcit îi ziceau pentru că nu-şi risipea banii la cărţi, dar ar fi de cercetat şi de numărat citi magistraţi cinstiţi, fără nici o altă stare, au putut, ca Andrei, cu economii din leafă, să-şi facă o bibliotecă frumuşică, să călătorească o dată pînă la Roma şi să aibă şi două mii de lei puşi deoparte. Mîndru şi ursuz îi ziceau pentru că nu-i plăceau chefurile şi nu da ghes cu dragostea nimănui, nu prea seducea în lume; dar asta ţinea şi de miopia lui, care-l făcea sfios; iar dacă aveau niţică dreptate cînd ziceau că „fulgeră la Cornul caprii cînd o rîde Rizeseu", tot atît e de adevărat că nu l-au văzut niciodată necăjit, nici nu l-au auzit vorbind altfel decît cu blîndeţe; şi apoi, cînd îi iei în serios misiunea de judecător şi cînd nu priveşti cu nepăsare mersul stărilor sufleteşti ale oamenilor, fără să vrei, pe nesimţite, te simţi împins spre mîhnire şi spre mizantropic, văzînd zilnic pe oameni sub acelaşi unghi al slîşierilor şi înlremîncărilor pentru un peticeii de interes.

Aşa cum era, în scurta vreme de cînd era în acest oraş, plăcuse multora şi nu erau puşini acei care, avînd o fiica, o soră sau altă rudă de măritat, ar ii primit cu bucurie s-o dea după dînsul. Se poate, prin urmare, înţelege uşor ce vîlvă a slîrnil în acest oraşel, în care orice căsătorie era un eveniment, vestea că Rizeseu o să se căsătorească cu cumnata directorului gimnaziului. Auzi dumneata, să ia fată străină, abia venită, fără un ban de zestre, cînd, slava Domnului, erau în oraş atîtea fete frumoase, binecrescute şi cu stare.

Lucrurile s-au întîmpînat în chipul cel mai firesc.

fi duminica următoare sindrofiei de la Vineanu, Andrei se duse la Antonescu.

Directorul locuia chiar în localul gimnaziului, avînd pe seama îui trei odăi jos, în aripa dreaptă a clădirii. într-o altă casă, unde venea să facă întîia vizită, ar li stat cel mult zece minute, cu mînuşile în mîini, nemişcat pe scaunul pe care ar li apucat să se aşeze; dar aci, atitudinea prietenoasă şi lipsită de etichetă a lui Amoricşcu îl făcuse să stea mai bine de un ceas.

Cînd a intrau soţia şi cumnata directorului pu erau în odaie, II primise eţ întrec hăinuţă de casă, pătată şi arsă în mai multe locuri ele fej de fej de acţtle, şi înlîia vorbă i-a fost:

— Mă rog, ții la etichetă? să mă duc siVmj schimb haina....

— Țc rog. nu le deranja, răspunse Andrei zîmbind- lax după ce: veniseră co-coanele și după ce Ț-a înfăișat neyesti-si, îl întrebese dacă se grăbește, și față cu răspunsul negativ al lui Anflrci:

— Apoi scoațe-ți ținănușile. Mă rog, nu țe laș <Ța cu Țirță, CU două; fflHu \$PW\$ deutăzi că nu cunoști gimnaziul și vreau sa ți-l arăt în amănunțimi

Și au mers cu toții să vadă localul gimnaziului. pra în adevăr vrednic 4Q Vă-zut: săli de studiu curate, mari și luminoase, saia ție efe'emn, sală ție gimnastica, o bibliotecă cum nu s-ar li așteptat Andrei sa găsească într-un oraşel atflde mic; și în şfirşit, păstrai pentru la urmă, laboratorul de fizica și.ehim'm. specialitatea liț Antonescu, alături cu un amfiteatru încăpător.

La fiecare exclamație de admirație a iui Andini, directorul se întorcea către fată și o întreba:

-rr \$«M spunem acț?) și răspundea, tot el: Nu, lăsă la urmă.

Antonescu era un om de vreo patruzeci și cinci de ani, blond, slăbuț, ehei ea sticla, vioi ca o vrabie; porecla ele „Neamțul", pe care o purtat din școală, i se cu-venea și pentru înfăișarea pentru că în adevăr eră.german <Jupă mama; țar aplecarea lui pentru științele naturale o moștenise de la bunicul sau matern, ră-posatul Măller, farmacistul.

— Uite.ce am combinat noi, domnule Rizeseu, zise el, după ce se întoarseră în odaia de primire... dur cum Să îpeep, că trebuie o.intrpdiicere? -

— Lasă mai tîrziu, Alexandre, zise nevastă-sa.

— A, nu! Nu mă știi pe mine? Eu cînd am ceva de spus, trebuie să-l spun îndată, că mă supără, parcă mi-ar umbla un fir de păr pe limbă. Uite ce c.

Și începu să explice cum îi lipseau din laborator multe lucruri esențiale, cari trebuiau neapărat cumpărate; că de la minister era gata de căpătat suma trebuin-cioasă, că județul, vorbise cu prefectul, n-avea fonduri.

Atunci ce s-a gîndit? Așa e că Elena cîntă bine Ia pian?

— (), foarte bine î

— Eleno, așa e că domnul Rizeseu cîntă bine la vioară? „

— Mai mult decît bine, răspunse fata.

Atunci era foarte simplu: s-a gîndit că ar putea organiza în amfiteatru! gim-naziului un concert — era destul de încăpător amfiteatrul — și ș-ar putea scoate o sumă destul de frumuşică; și pîrîndu-i-se că vede o mișcare de protestare a lui Andrei:

— Mai întii. n-o să ai de cîntat toată scara, că o să mai fie și alte bucăți; bă-ietii o să cînte în cor, alții o sa declame, arții o să mai facă scrimă. Mă rog, de toate. Să nu zici nu, domnule Rizeseu. în orice caz, lasă-mă să mai trag nădejde două-trei zile. Ce e azi? Duminică? Uite, îți acordăm trei zile de gîndire; luni, maști și miercuri, cînd te rugăm să fii săprînzești cu noi. Dacă primești, vii mier-curi cu vioara, dacă nu, vii fără vioară.

Așa e că va să fie cineva afară din cale de ui>uz ca să nu se simtă atras către niște oameni așa de deschiși la inimă?

Miercuri seara se duse cu vioara. După^mașă venise și doctorul Geor-

gescu, un coleg de școală al directorului, cu nevastă-sa, și petrecuseră o seară minunată, făcând muzică cu Elena și discutând împreună cu doctorul planurile de reforme pe care vrea să le introducă Antonescu în cursurile lui.

De atunci,*pe măsură ce trecuse vremea, se încredințase ce oameni de ispravă erau Antoneștii. La fiecare reîntâlnire găsisse noi cuvinte să-i fie dragi și sase aproprie de dînșii. El, un om deștept, harnic, învățat nu numai în ramura științelor natural^, dar pe care-l interesa orice fel de cunoștinți; Mailda, nevastă-sa, o femeie bună și simplă care inspira de la întâia vedere o trainică simpatie. Nu era frumoasă, dar avea o blîndețe care te fermeca. Toate treburile casei le făcea fără nici un ropot, fără cea mai mică tevatură. Cu rost la toate, cu spor la muncă, mișcările aduceau aminte sprinteneala nezmomotoasă a unei furnici. Cu drept cuvînt zicea directorul despre ea că el n-are în tot laboratorul lui de fizică un aparat mai precis decît nevastă-sa. Elena, pe lîngă însușirile soră-si, care-i slujise de mamă (îi zicea Mama Tilda), avea inteligența mai vie, era mai zglobie, era frumoasă și avea mare talent la pian. Cîteștrei aveau în comun simplitatea, naturalitatea; lipsa de supraveghere de tine însuși și de dorința de a produce efect, însușirile greu de lămurit pe cari le au mai ades nemții decît românii, însușiri cari sparg gheața și te îmbie la intimitate și la prietenie de la întâia întîlnire.

Om singur pe lume, mîncînd pe la birturi, trăind într-o odăiță rece de singurătate, la ușa căreia cînd se întorcea nu era nimeni să-l întîmpine cu un zîmbet ori cu o vorbă bună, e lesne de înțeles ce înrîurire a avut asupra gîndurilor și holărîrilor lui Andrei fericirea casnică aflata în casa Antoneștilor. Cetiri împreună, discuții interesante, muzică, pînă și șahul de odinioară, că și Antonescu juca șah, și toate astea sub lumina unor ochi zîmbitori, a căror pereche n-o înfîlnise irtcă în viață — isc părea că după o lungă rătăcire printr-o negură umedă și rece a sos& într-o locuință curată, caldă și îmbalsămată. Gîndurile mohorîie despre zădărnicia străduințelor omenești, îndoielile neliniștitoare despre rostul lumii, care-l frămîntaseră atîtea nopți fără de somn, în pustietatea odăiței lui de om stingher, se risipeau acum ca valurile de ceață la razele soarelui. Viața dusă de el pînă atunci îl făcuse să ajungă pînă la vîrsta de 29 ani eu inima adăpostită de simțirea ce acum i-o cucerea cu furie, parcă vrea să-și recîștîge întîrzierea. Ce altă înfățișare căpătau toate cîte pînă acum i se păruseră fără însemnătate... Și după lungi certuri cu sine însuși, după lungi șovăiri, cînd din fericirea fără de nume pe care o simțea alături de fală și din neliniștea dureroasă care-l rodea departe de ea, cînd din tăierea răsufării pe care i-o pricinuia numai gîndul că s-ar putea să n-o mai vadă. s-a încredințat că fără dînsa ru se mai poate — acerut-o lui Antonescu.

D-nei Adina căpitan Gh. Ni colan Giurgiu

Nu ți-e rușine, Adino dragă, să răspunzi cu o pagină la scrisorile mele de șase și de opt pagini? Vream să-mi răzbun și să nu-ți scriu decît un rînd: „Sunt bine merci; sper că și voi idem”, și să iscălesc; dar nu pot. Eu nu sunt ca tine, la un loc cu toate prietenile copilăriei noastre, avînd cui spune alîtea cîte aș avea dc spus; cu n-am aici decît pe Mama Tilda, dar cu ea nu pot vorbi acum cum aș

vorbi cu tine. Ce n-aș da să le pot avea aici măcar o zi...

Am primit fotografia băiețelului tău. Numai decît am poruncit la un tîmplar o ramă pe care s-o pirogravez (am găsit un model cu călțunași de toată frumusețea) și o s-o așez într-un loc dc unde s-o privesc loală vremea. Ce draguț e! Că o să am tot băiat și eu nici nu mă îndoiesc. Prea o dorim din adîncul inimii și Andrei și eu, prea ne-am obicinuit cu ideea asta, pentru ca Dumnezeu să nu ne îplinească dorința. Și Mama Tilda tot așa crede — la toate cîte lucreazăpcnru copil le-a pus panglici albastre.

Numai dacă ar fi frumos ca al tău. Andrei a sărutat fotografia de zece ori, mîngîind-o: „Feeiorașul tatii, feeioraș”. Gîndul c-o să aibă și el un feeioraș îl înnebunește de bucurie. A! dacă ai ști ce bun, ce plin de atenții e pentru mine Andrei, așa de bun încît i-am spus că dacă o vrea să-și resfețe copilul cum mă răsfață pe mine, îl iau de sub creșterea lui (!!). Să ne auzi planuri ce facem; să vezi pe Andrei cum își notează fiecare cusur și cum discutăm mijloacele prin care le-am putea înfrînge Ia copil. Am rîs ieri de ne-am prăpădit; mă rog, era să ne certăm, pentru că eu ziceam că o să-l pui la pian de la trei ani, și Andrei ziceacă nu, că e prea devreme. *

i Sunt fericită, Adino dragă, așa dc fericită încît parcă mă cuprinde o grijă. Aș vrea să se împietrească lumea așa cum c acum, să rămîi totdeauna sub iubirea mîngîietoare și ocrotitoare a lui Andrei... Nu e frumos ca bărbatul tău Andrei, are însă o privire bună și un timbru de voce grozav de duios, înlre bas și bariton. Unele cuvinte spuse de el îmi plac la nebunie, parcă vibrează inima în mine cînd le aud: „marmură, bravură”.

Parcă ți-am scris că avem o căsuță mică și drăguță ca un pahar, așezată în mijlocul unei curți pline de flori. Proprietarul, care șade în fundul curții în două odăițe, un pensionar bătrîn, nenea Mache, cum îi zice toată lumea, e un grozav iubitor și de flori și de păsări.

Am făcut aici cunoștința unui coleg de școală al lui nenea Alexandru, un doctor Georgescu, a cărui nevastă seamănă leit cu Victoria Nanu, dar nițel mai în vîrstă. Sunt amîndoi oameni foarte buni și care au prins mare dragoste de noi. Am primit de la ei mai multe daruri de nuntă. Duminica trecută am petrecut la via lor; o poziție îneîntătoare, din pridvorul casei lor se vede tot orașul. Nici nu mai încerc să-ți descriu frumusețea de rai a viei. Parcă n-am văzut de cînd sunt așa nuci uriași și umbroși, nici lîn atît de plin de flori și de miresme. Ne-am întors scara acasă tîrziu pe lună, cu sufletul îmbalsămat de fericire.

Zici că le duci la Cîmpulung în iulie. Poți să înțelegi cîtă plăcere mi-ar face să putem veni și noi; dar nici nu vreau să mă gîndesc la fericirea asta. Noi nu putem veni, atît din pricina poziției mele, cît și din altă privință. Andrei și-a cheltuit cu instalarea noastră lot ce-a pus deoparte și tocmai acum vin cheltuieli serioase. Voi însă... dar nu, ar fi prea frumos și bine. În orice caz, dacă s-ar înfîmpla să veniți, te rog să mă înștiințezi. Sosirea voastră fără de veste mi-ar putea face rău de bucurie.

Măcar că în ropotul examenului, nenea Alexandru mi-a spus să nu uit să vă scriu salutari din parte-i. Din partea mea salutări d-lui Nicolau; ar. pc tine te îmbrățișez cu drag și cu dor ca pe o sor^.

Elena Rizeseu

P.S. Uitucă ce sunt! Sărută pe băieții ie sute de ori, pentru Andrei și pentru mine.

Oricine trecea ziua prin dreptul caselor lui Matache Petrescu, în care acum locuiește Andrei Rizeseu* se oprea să admire grădinița. Cum împrejmuirea de la uliță e de plasă de sîrmă, se poate vedea tot: cărările bătătorite cu nisip galben, netezit ca-n palmă, fără zare de buruiiană, iarba tunsă cu mașina, rondurile de Hori așezate și alese după culori, bețe de trandafiri vopsite verde, eu bășici de sticlă în vîrf; la umbra unui ienuper un arap de ipsos cu joben galben, haină roșie și pantaloni albaștri, care, picior peste picior și cu țigara *m* gură, șade citin^ du-și gazeta; dincolo tolănit pe iarbă într-o rînă, un pitic bărbos care zîmbește trecătorilor; împrejmuirea din dreapta și din stînga îmbrăcate pînă sus în iederă; într-o paite bolta de viță, iar în mijlocul grădinii, simplă dar curată, căsuța.

Cc altă treabă arc Mache Petrescu, văduv ,acurn de zece ani pensionar, decît să îngrijească toată ziua de Hori și de păsări? în dosul casei închiriată lui Rizeseu, e altă căsuță cu două odăi și bucătărie, care nu se vede dc lă drum și în care locuiește el; tot acolo e și curtea păsărilor. Cei care au intrat pînă acolo au putut vedea găini cu adevărat vrednice db văzut: Paduane moțate de nu li se mai vād nici ochii, nici ciocul, încălțate de de-abia se pot mișca; găini de Cochinchina uriașe; găini de Rramapulra cu urechi mari, care le atîmă ca niște cercei de mărgean; găini de Iocohama în cozile cărora strălucesc toate culorile curcubeului și ale pietrelor scumpe.

Din zorii zilei pînă-n noapte, bătrînul, cu o pălărie cu margini mari îniun^ dală pînă la ochi și veșnic cu un tartan cenușiu pe umeri, nu stă o clipă, umblă dc colo pînă colo; iei are de plivit o buruiiană, dincolo are de tuns o ramură, într-altă parte de semănat ori de presădit o floare.

După patruzeci de ani de slujbă la tribunal, unde treplat-treptat de Ia practicanț în arhivă ajunsese grețier, acum zece ani, cînd se retrăsese Ui pensie, și-a clădit căscioara pe care o da cu chirie și trăia cu fiori le și eu găinile, ajutat la treburile casei de o mătușă mai bătrînă decît dînsul.

Porecla de „inimă rea" i s-a născocit de lume, nu atît în înțelesul dc om rău ori hain, cît în înțelesul de om amar și iubitor de singurătate.,.

De cînd s-au mutat Rizeștii aci, trecătorii se opresc și seara în dreptul caselor, ca să asculte o clipă valurile de armonie care ies pe ferestre. Preajma e așa de tăcută în oraș, încît din uliță se aude numai pianul, vioara și violoncelul, dar se aude deslușii și un glas de om care zice din cînd în cînd: „*Na, no, na! da capo, piu sostenuto!*”

E glasul căpitanului Caselli, șeful muzicii regimentului, care cîntă cu violoncelul și conduce.

Cu ășt Caselli au lacul cunoștință Rizeștii curînd după mutarea lor în casele lui Mache Petrescu.

într-o seară cîntau împreună o melodie de Rubinstein.

Cînd au sfinșil, au pornit din dreptul ferestrei niște aplauze puternice și un glas, de om striga: „*Bravo! bravissimo! mia complimenta!*”

Era Caselli, care intrase în grădină și se lurișase în vîil/ul degetelor pîrta sub ferestra.

Antonescu și doctorul Qcorgescu, care-l cunoșteau din vedere. î! poftiseră înăuntru

N-avea cuvinte italianul să-și exprime mirarea și mulțumirea pe care i le știrne' descoperirea în oraș a unei case unde *c lucea muzică. Și, îflr-Hi limbă ita)iant>^îrancez>--română, nu tăcuse limp de un ceas, vârsîndu^și lot necazul \$ UH disprețul împotriva orășeni km care au atîț sentiment muzica! cît teaca săbiei lui, în care bătea cu pumnul în semn de demonstrare* și împotriva colonelului regimentului: „*una bruta, ve diva!*”

Al ce alte vremuri apucase el, cînd comanda regimentul colonelul Qpran^ Gagișli plutiți bine, orchestră cu care organizase audiții muzicale (a clubul militar) proiecte de cumpărare de instrumente perfecționate, suxolbane, și de^a înființa o muzica cum n-u existat încă în țară, cînd, „*una. bona maltina, crac!*”\ colonelul Opran mutat, și-n locul lui un om... un om care concediază gagiștii, un om cămăria nu-i trebuie muzică, ci fanfară, care să știe,, acolo, un cadril, un vate»* „*ima bruta, vedica!*”

Dar atunci pentru ce se plătea de județ și de comună subvenție mujiciilor? Erau proști că i-o dădeau.

Și iidicîndu-și mîinile spre cer, se mira: „*Cristo!*” cum de nu înțelegea lumea că într-un orășel mie ea-ăsta,, lipsii de teatru, lipsit de muzee, lipsii de cor în biserici, lipsii de toate, singurul mijloc de a scoale pe oameni din lincezeala* din trivialitatea vieții de toate zilele era înființarea unei muzici bune! Par nu înțelegeau ei ce important rol are în educația unui om muzica și cum îl îmbunează? Iată aici un exemplu: în ce casă ar fi îndrăznit el să intre așa fără să cunoască pe nimeni? Aici a intrat pentru că e o vorbă, unde se cîntă, nu le sfiu, intră, e l sunt oameni buni. „*Meloterapia, signor daitare, nu așa?*” Dar cu cine sa \$e înțeleagă? Și cu un ton de desăvîrșilă deznădejde: „A! Colonel Opțan! (*laqmiuhQ plecăt ie suin oun homme perdou*)

De aceea n-avea cuvinte să-și exprime mirarea și mulțumirea, auzmduz cîniînd așa de bine. Și el cînta cu violoncelul și, dacă voiau, puteau organiza triouri frumoase... A doua zi își adusese instrumentul și d-atunci cel puțin de două ori pe săptămînă venea regulat după-masă.

Rizeștii îl primeau cu drag pentru mai multe cuvinte. Mai i înțîi cînla perfect și sub conducerea iui făceau progrese vādite; apoi doctorul Gcorgescu zisese în ir^un rînd că îndeletnicirile mumei din timpul sarcinei se moștenesc de copil, și în sfinșil, alîl Andrei, cît și Antonescu și doctorul simțeau deslușit ce bine le făcea această cură de muzică, cum îi lecuia de oboseală și de supărarea muncii de peste zi.

Mai vîrtos simțea această binefacere Andrei, care se întorcea ades acasă istovit și cu inima plină dc o silă pe care i-o fă-eeau atît cele șase ceasuri JJC muncă neîntreruptă, cît și zilnicele lui neînțelegeri cu președintele tribunalului.

Era ășt președinte, Nicoîae Zămescu, o fire ciudată. Fiul unui negustor din Ploiești, odinioară foarte bogat, în urmă scăpătat, ajunsese judecător de ședință în orașul său natal Perspectiva mării averi ce urma să moștenească de la tată său făcuse pe un ministru de Justiție de pe vremuri să-i dea în căsătorie o nepută de vară din Ploiești, Micșorimea zestrei ce aducea față, se compensa cu

șansele de înaintare pe care le oferea înrudirea și nașia ministrului dreptății, înlocuit curînd după aceea, la schimbarea guvernului, încercase timp de un an, fără izbîndă, să practice avocatura în Ploiești. Atunci s-a întîmplat falimentul tatălui său, care a înghițit toată averea, din care n-a scăpat decît o moșioară de o sută de pogoane la Văleni, unde s-au retras și fostul negustor și fostul magistrat. Un an în urmă tatăl murise, iar Nicolae Zărnescu, urmînd să fie înscris de formă în baroul de Prahova, își vedea acum de rîiica lui gospodărie: livezi de pruni, lîneată și un petec devie. Pledînd o dată pe lună la judecătoria din Văleni și la un an o dată un proces la tribunalul din Ploiești, înconjurat de stima concetățenilor, în ochii căroro calitatea lui de fost magistrat și rudenia ministmlui erau titluri însemnate, urmasse timp de opt ani o viață tihnită, care-i pria de minune.

Și desăvîrșită i-ar fi fost fericirea, cu preocupările sănătoase și neobositoare ale micii lor gospodărit în mijlocul naturii care-l cucerea neconținut, departe de frămîntările minții pentru care nu-și simțea nici o chemare, dacă dorul vieții de oraș, de care se ofilea nevastă-sa, nu ar fi pus în căsnicia lor sămînța unei neînțelegeri care creștea și se întindea mereu ca o buruiiană rea.

Opt ani de-a rîndul, cu prilejul Sfîntului Gheorghe, cîntarul negustorului mai de seamă din localitate arătase că sporul de sănătate al soțului era egal cu scăderea sănătății soției.

Revenirea atît de dorită la minister a unchiului a pus capăt răului lor trai. Rugăciunile stăruitoare, lacrimile, îngenuncherile și amenințările ei cu sinuciderea pe de o parte; statornicia sentimentelor lui politice și chipul în care fusese înlocuit și care făcea dintr-însul un fel de victimă politică pe de alta — au fost cuvinte destul de puternice, pentru ca unchiul să-l numească președinte, în locul rămas vacant printr-o moarte sosită parcă într-adins.

Bucuria soției că pleca din satul în care-și îngropase cei mai frumoși ani ai tinereții nu se putea măsura decît cu părerea de rău cu care se smulgea el din locu unde gustase dulceața odihnei și a considerațiunii ieftine. A! în primele vremi, ce greu apăsa pe grumazul dezobișnuit al bietului om jugul slujbei și al vieții ceremonioase și complicate la care-l îndatora situația sa de cel mai înalt magistrat al județului. Adio viața simplă și ticită de odinioară, care nu cerea nici o frămîntare de creier, nici o supraveghere de sine; adio plimbările în finul plin de mireșme al livezilor de la Văleni și dulceața celor două ceasuri de somn după dejun în cerdacul cu perdele de iederă și de zorele — adio libertatea!

Acum, cu mîncarea în gură era silit să dea fuga la tribunal, și, cu riscul unui atac de dambla la grosimea și la scurtimea gîtului său, trebuia să șeză ceasuri întregi nemișcat, să asculte teorii de drept și împrejurări de fapt, care-l oboseau pînă la durere.

Ca un pom prea în vîrstă, smuls dintr-un loc și mutat într-altul, multă vreme a tînjit, buimăcit de mulțimea îndatoririlor ce-i impunea însemnata lui slujbă și îndurerat de schimbările firii sale, pe care le cerea îndeplinirea lor.

A! Nu era ușor! Cîtă prudență și cît meșteșug trebuia, pentru a împăca atîtea interese care se băteau în cap.

Cu prilejul numirii sale, ministrul îi atrăsese luarea-aminte asupra marei puteri cu care-l învestea slujba lui și—I spusese lămurit că e trimes acolo ca să echilibreze balanța justiției, care, prin purtarea predecesorului său, atîrna prea greu în partea advocaților din partidul advers. Șe cerea deci îndeplinirea acestei mi-

siuni la care-l împingeau credințele lui politice; dar pe de altă parte, cazuri în-țimplate chiar atunci, și care dovedeau șubrezenia garanției inamovibilității, cereau o tactică întortocheată, prin care să se puie la adăpost de vrăjmășia puternicilor de mîne.

Multă vreme, inima lui de om simplu și cinstit în fond suferise din pricina complicației și pervertirii sufletești pe care i-o cerea noua lui situație; dar încet-încet, ajutat pe de o parte de măgulirea pe care i-o procura considerațiunea aparentă a lumii și conștiința marei puteri cu care era investit, pe de alta, de prețiosul sprijin al soției sale, femeie deșteaptă și plină de tact, păstrînd totuși în fundul inimii o nespusă foame de odihnă și regretul vieții ticitne de odinioară, începea să se dezmeticească, să se adapteze condițiunilor mediului în care intrase.

Dragostea soției sale îi fusese de mare ajutor, și încet-încet îngrijirea dezmiertătoare de care-l înconjura și delicata stăruință cu care se căznea să plivească din mișcările, din înfățișarea și din tot modul lui de a fi, părțile aspre, greoaie și lipsite de grație, pe care le adăogaseră cei opt ani de viață la țară, au gonit din mintea lui hotărîrea de a demisiona, care-l stăpînise multă vreme.

Toată lupta, asta vrednică de compătimire dispăruse, și acum, la sosirea lui în acest tribunal, Andrei Rizeseu se găsea în fața unui om antipatic și la fizic și la apucături. Scurt, gras, lat în ceafă și în fâlci, cu niște ochi mici, pierduți în grăsime, o frunte îngustă sub un păr des și aspru ca o perie, avea 6 atitudine protectoare și suficientă, căpătată din cei opt ani de raporturi cu oamenii inferiori lui, care nu se potrivea cu vulgaritatea vorbirii lui presărată de „țară eminentă agricolă”, „fiul operelor sale”, „cu o oră mai înainte”, toate locurile comune și frazele făcute gata, învățate din gazeta partidului, care fusese atîta vreme, la Văleni, singura dar zilnica lui hrană intelectuală.

Neînțelegerea lui cu Andrei Rizeseu se iscase de îndată.

Ochirea indiscretă, pe care Andrei o aruncase de la început în jocul lui, cu privire la stratagemele la care recurgea pentru a-și împăca simpatiile politice cu dorința de a nu nemulțumi pe nimeni, era unul din cuvintele neînțelegerii. Ori de cîte ori era un proces însemnat, în care pledau față-n față cei doi șefi adversari ai politicii locale, se ferea și se sustrăgea de la judecare, fie sub pretextul unei subite migrene, fie sub altul; iar pe de altă parte, în mod pieziș și ascuns căuta să înrîurească hotărîrea colegilor cari judecaseră procesul,

f- Cu supleantul și cu predecesorul lui Andrei lucrurile merseseră de minune. Amîndoi, prin asemenea acte de supunere, găsiseră mijlocul de a-și căpăta indulgență pentru propriile lor greșeli; cel dintîi avînd de iertat nopțile albe petrecute la cărți, sau la chefuri, care-l făceau să fie întotdeauna la slujbă tîrziu, cu ochii umflați de somn; cel de-al doilea, deseale întârzieri la București pînă la seara.

Pînă atunci intra în ședință la un proces, două, și apoi se retrăgea, ocupat cu redactarea unor pretinse rapoarte la minister, în cabinetul său, de unde pleca cu mai tîrziu la ceasurile patru.

Andrei înțelegea lucrurile cu totul altfel. De o exactitate în serviciu și de o scrupulozitate exemplară, pretinsese ca cincisprezece din cele patruzeci de zilnice procese să se ia de președinte.

Stratagama migrenei nu se mai putea prinde, de la descoperirea într-uriiu din sertarele biroului a unei grămezi de capsule de antipirină neîntrebuițate pe

care aprodul le eumpărase de la spițerie, de atîtea ori trimis în grabă de cum sosea la tribunal.

Ba ceva mai mult. Andrei ceruse împărțirea vacanței din urmă și președintele fusese silit să-și ciuntească fericirea viligiaturii de la Văleni, întorcîndu-se în oraș de la 10 august. Și ce era mai supărător, e că de spiritul de independență al noului-venit se molipseau acum ceilalți colegi de magistratură. Judecătorul de instrucție, pînă atunci gata să intre în ședință la orice chemare, începea să refuze acum, zicînd că-i copleșit de treburi. În sfîrșit, rezerva și seriozitatea lui Rizeseu, vădit intenționata lui abținere de la discuțiile în care se vîra el, licărirea de compătimitor dispreț ce i se pâruse că vede uneori în privirea lui Andrei, cînd ei se încumeta să vorbească despre lucruri pe care nu le știa, stăpînîndu-se și impuneau și unul și celalt pentru a păstra aparențele unei desăvîrșite armonii — toate aste pricini adunate la un loc adusesem în camera de chibzuire a tribunalului o pîelă apăsătoare, înecătoare, ca în preajma unei vijelii. Durerea oboselei ceasurilor de lucru, petrecute într-o astfel de atmosferă, avea de vindecat Andrei cu muzica. De la primele acorduri, toată mîhnirea pierdea ca prin farmec.

De aceea acum, cel puțin de două ori pe săptămînă, trecătorii auzeau seara valuri de armonie ieșind pe terestrele casei din strada Speranței, și din cînd în cînd glasul lui Caselli: „*No, no, no! da capo, piu moderato, tnoltopiu moderato*”.

La pian e Elena, în dreapta Andrei cu vioara, în stînga Caselli cu violoncelul. La o mescioară alături joacă șah doctoral Georgeseu și Antonescu. Pe cît de liniștit e cel dintîi, care-și mîncă tacticos vîrful favoritei stîngi, făcîndu-și greoi planurile, pe atît de nerăbdător e cel de-al doilea, care, ealculînd eu repeziciune mișcărilor, e silit să aștepte prea mult. De aceea se sîcîie rje scaun, își scoate și vîră ceasornicul", vîntură dintr-o mînă într-âlta pionii mîncăți, ori își scarpină cu furie chelia.

În antreu, în fata unei mese pline de jurnale de modă și de cataloage de la LouVre, stă Mama Tilda și soția doctorului, adineite în eăutări de luertiri rtQi pentru rufăria copilului ce ke așteaptă în curînd....

Cînd aflase de la grefier avocatul Berlescu, deputat și primar, că președintele lipsea, chemat cu telegramă la București, încercase toat^ mijloacele ca să amîie procesul, dar îi fusese cu neputință. Protivnieul său, Vineanu, s-ar fi învoit bueurós la amînare, dacă nu i-ar fi fost de față clientul, care se împotriviși în ruptul capului. Și așa procesul se înfățișase. După sfîrșirea dezbaterilor, tribunalul, prezidat de Andrei Rizeseu, se rostise, fără a se ridica de pe scaun, respingînd acțiunea ca prescrisă. La auzirea hotărîrii, Berlescu, roș-vînat la față, adunîndu-și hîrțiile și ghiozdanul, plecase fără o vorbă acasă și d-aeolo la gară.

Furia cu care trăsese perdeaua și încerca să încuie ușa compartimentului era firească. Vrea să rămîie singur să-și mistuiaseă necazul și planurile. Pierdea cel puțin douăsprezece mii de lei, sumă cu care, la situația cam încurcată în care se găsea de vreo eîtvăva vreme, ar fi putut astupa multe găuri. Nu pretindea că i se făcuse nedreptate. Încă de la pornirea procesului simțise puterea incidentului de tardivitate ce i se putea ridica. Chiar învoiala scrisă pe care o iscălise clientul, de a împărți cîștigul pe din două, dovedea nesiguranța pricinii. Lipseau 300 de po-

goane din cele „ca două mii" arătate în actul de vînzare, ceea ce, socotit după prețul total, făcea 60.000, de lei — și se scula acum cumpărătorul să ceară micșorarea prețului peste doi ani de la vînzare, cînd legea spunea lămurit că așa proces va să fie pornit pînă într-un an; iar scrisoarea prin care se încercase să dovedeas^ că recunoașterea dreptului său din partea protivnicului, își da bine seamă, că cuprindea, dimpotrivă, cea mai hotărîtă tăgăduire. Nădăjduise însă că, eu sprijinul protivnicului său, va putea sili pe vînzător să cadă la pace. Cu cîteva zile înainte de proces, întoreîndu-se amîndoi de la București, vorbiseră împreună. Nu încăpea codire între așli doi Oameni, șefi politici din județ, în aparență adversari înversunați, în realitate cei mai buni prieteni; nu pentru întîia oară combinau ei o așa afacere. De cîte ori însă aveau de pus la cale astfel de treburi, o rămășiță de pudoare fi făcea să simtă nevoia de a-și împrumuta parcă o> altă personalitate, întotdeauna începeau cu glume, sehimbîndu-și glasul, imitînd la vorbă pe bătrînul conu Liță Pitărescu, un tip caraghios din localitate, a căruia amintire îi învelesea întotdeauna.

— Cît îți plătește ție Costăchescu în proțes, Mateias neică? întrebese Berlescu pe Vineanu, mîngîindu-l pe gușe și vorbind peltic.

De la primele vorbe Vineanu pulhise de rrs.

— () mie de lei.

— Îți dă nen'tu trei, Mateias neică. Să fațem cum e bine* Mateias neică.

— Nu se poate. Nu știi cine e Costăchescu?

— Îi știu, Mateias neică. E un ursuz și un țufut, dar si tu esti mare șmecher, Mateias neică.

Vineanu rîdea cu hohote. Andrei Berlescu* sehimbînd tonul:

— Nu, ascultă, să lăsăm gluma... și la rîndul meu... îți aduci aminte cu moșnenii Stănești... Fă-l să înțeleagă că depinde de suverana apreciere a tribunalului și că s-ar putea și să piarză.

— Vezi eă nu depinde.

— Fugi, mă, d-acolo. Nu e părerea ta că nu e proces, oricît de nedrept, care să fru se poată cîștiga cu abilitate? Nu sunt vorbele tale: „Mare e puterea jude* cătorului cînd vrea"? Am cerut șaizeci de mii de lei, să ne dea treizeci... douăzeci și cinci...!

Și rcluînd vorba peltică a lui conu Liță Pitărescu:

— Si are neică trei mii de lei pentru Mateiasu lui.

— Să încerc, răspunse Vineanu. În orice caz tu fă tot posibilul să eîșligi procesul la tribunal și atunci mult mai lesne îl putem sili la pace.

Peste cîteva zile îi dase răspunsul: Cu neputință; Costăchescu nu vrea să audă de pace d-ar ști de bine că ar cheltui încă o dată prețul moșiei. Atunci vorbise cu președintele, care-i făgăduise eă va face tot ce-i va fi cu putință. Nenorocul lui să fie chemat la București chiar în ziua procesului. Și acum, cercările de amînare zădărnice — zădărnicită și ultima nădejde a demersurilor în zilele în care tribunalul ar fi deliberat. Auzi! să-i respingă acțiunea fără a se ridica de pe scaun! Să nu-i facă măcar cinstea unei deliberări... Cel puțin douăsprezece mii de lei!...

Indignarea și necazul care-l rodeau se puteau ghici din glasul cu care răcnea acum conductorului:

— Permanent! Ți l-am arătat de douăsprezece mii de ori pînă acum;

Nici măcar cinstea unei deliberări! Și nu pentru întîia oară i-o făcea „țireov-

nicii!" De mai multe ori, acolo, în sala plină de lume, care-i ascultase pledoaria și aștepta nerăbdătoare rezultatul, îl „răsese" fără a se ridica de pe scaun. A! dar de rîndul asta nu mai merge așa. De vreo cîteva ori președintele îi vorbise cu nemulțumire de atitudinea lui Rizeseu, dîndu-i să înțeleagă că l-ar mulțumi mutarea lui. Avea deci ca s-o facă un împătrit cîștig: îndatorarea președintelui, sporierea în ochii tuturor a dovezilor atotputerniciei sale în județ, înlăturarea unui judecător a căruia purtare îi cam știrbea influența, și, în sfîrșit, mulțumirea sufletească de a se răzbuna de pierderea unui cîștig care-i era atît de trebuincios...

A fost cu desăvîrșire de prisos să vorbească ministrului răs-picat, cum se hotărîse în ajun. Rugăciunea ce i-a adresat a doua zi venea nu se putea mai bine. În ajun trecuse pe acolo președintele, care, întrebând despre colegi, răspunse cu privire la Andrei: „M... da... băiat bun... cam prezumțios... cam încăpățînat... cam prea dese divergențe, care pierd vremea tribunalului... Și nu era un ceas de cînd plecase de la minister vicepreședintele Camerei, care cerea cu "stăruința pentru a zecea oară un loc într-un tribunal aproape de București, pentru un partizan credincios, un băiat bun, talentat, autorul revistei hazlii, care biciuise regimul trecut — și car^ acum își mîncea amarul la judecătoria din Urziceni...

„Zbîrnn" — sunase clopoșelul. Cîteva vorbe trecuseră de la ministru la secretar, de la secretar la șeful de birou, pînă la copistul care scrisese ordinul ale cărui litere jucau acum înaintea ochilor lui Andrei Rizeseu, cu o iușală amețitoare.

întîi nu pricepu. întorcea hîrtia în toate felurile, ca un lucru fără însemnătate. Numai cînd se ivi înaintea ochilor imaginea Elenei — așa cum o lăsase acasă, în brațele Matildei și ale doctorului, palidă ca ceara de accesele de friguri prin care trecuse după naștere, și din primejdia cărora scăpase ca prin minune — își dete seama de grozăvia lucrului.

I se părea că cuvintele erau scrise cu litere de foc și că furtuna care vîjia în fereastra camerei de chibzuire arunca peste unele din ele pete de întuneric, stia-gmdu-le: „Am onoare... în urma propunerii... sa regele a binevoit a vă transfera... 1 noiembrie... de judecător al ocolului Urziceni... Paul Albescu, care trece în locul ocupat de domnia-voastră." De zece ori s-a uitat la plic și la adresa dirii josul ordinului cu speranța că poate s-a îhșelat; dar nu, era deslușit, și nu mai încăpea nici o îndoială...

Totdeauna avusese el credința asta, că după o bucurie mare trebuie să urmeze o supărare; socotise însă că cu frămîntările chinuitoare, prin care-l făcuse să treacă în zilele din urmă teama pierderii Elenei, plătise bucuria îmbătătoare pe care i-o adusese nașterea băiețelului. Și acum această veste de mutare, în starea în care se găsea, îl lăsa ca trăs-nit.

Ce să răspundă președintelui, care se închina ca de-o minune, ori procurorului și supleantului, care-l întrebau dacă se duce la Urziceni? Luîndu-și pălăria și paltonul, a plecat într-un suflet la gimnaziu. Era numai Antonescu acasă. Mama Tilda era la Elena. La aflarea vestei, Antonescu sări ca ars; apoi, îhșelegînd că nu era vreme de pierdut cu o indignare nefolositoare, se socoti cu Andrei că urma să plece îndată la București, pentru a arăta ministrului starea în care se găsea și pentru a încerca să-l facă să revie asupra acestei mutări.

— A! îmi spuneai odată că Dumitrescu, senatorul, îți arată o deosebită dragoste. Du-te la el, vezi, poate merge și el cu tine la ministru. Stai, să trimit după o birjă. V

Asta era o idee bună. Senatorul Dumitrescu în adevăr îi arătase într-o vreme mare dragoste. Cum locuința lui Andrei, pe cînd era necăsătorit, era peste drum de casele sale, adeseori seara, pe la douăsprezece noaptea, întoreîndu-se din oraș, îl văzuse citind, ori scriind la masă, sau cîntînd din vioară; și comparațiunea dintre viața așezată a lui Andrei cu viața de petreceri a colegilor lui de tribunal neînsurați făcuse să-i licărească în minte puțința unei căsătorii pentru una din cele cinci fete ale cumnatului său. De aceea, de cîte ori îl îhșilaea pe-atunci, avea pentru dînsul un zîmbet binevoitor și-l mîngîia cu dragoste, zicîndu-i „mînzule".

Se scula tocmai de la masă la sosirea lui Andrei. De la întîia aruncătură de ochi pe cartea de vizită, pe care i-o dase servitoarea, înțelese de ce era să-i vorbească. Se întorsese din București cu Berlescu și știa de mutare.

La auzul rugăciunii lui Andrei de a-l însoți la București, și mai ales la descrierea stării în care se găsea: casă închiriată, soția mamă numai de cinci zile, bolnavă, în primejdie de moarte... și toate astea spuse cu o voce tremurătoare de emoțiune, inima i se muie, avu pentru Rizeseu o mîhngiere plină de duioșie:

— Mînzulneichii!

Dar îndată, îhșelegînd nemulțumirea pe care ar fi pricinuit-o lui Berlescu intervenirea lui de altminteri nefolositoare pe lîngă ministru, și scuturîndu-se ca de-o slăbiciune periculoasă:

— îmi pare rău, domnule Rizeseu, dar nu pot. Peste puțință.

Cu durere în suflet, Andrei se întoarse la gimnaziu. Ii trebuia ajutorul lui Antonescu ca să nu se trădeze față de Elena și pentru a explica nevoia plecării sale de îndată.

Cînd ajunseră acasă, Elena se simțea mai bine. Sub pdapăma de mătase albastră, cu chipul palid ca de ceară și cu părul ei negru, în care vița de păr alb din fruntepărea un buchet de iasomie, era neînchipuit de frumoasă.

De cum intră, Antonescu începu:

— Ei bine, dar sunt nebuni! pe supleant nu putea să-l trimeată? Așa e, bine zici, lipsește; dar pe judecătorul de instrucție? *

— E bolnav.

— Ce e? întrebă Elena.

— Uite ce e, Andrei e nevoit să plece chiar azi la 5 cu trenul să iaeonsimțămîntul unuia care-și face testamentul. Supleantul lipsește, judecătorul de instrucție e bolnav și cazul urgent.

Apoi, pe cînd Andrei, luînd mîna Elenei, îi spunea că se întoarce a doua zi și să n-aibă grijă, că Mama Tilda va veni să doarmă la dihsa, Antonescu luă pe Matilda afară și-i spuse despre ce era vorba. La auzul vestei, Matilda își înăbuși un țipăt în batistă.

— Ascultă, Tildo dragă, acum nu e vorba de bocete. Andrei pleacă la București. E cu neputință ca ministrul, aflînd situația în care se găsește, să nu revie. E vorba să supraveghezi ca nu cumva vestea să ajungă la Elena.

Se întoarseră în casă.

— E! acum, Andrei, măcar că ceasurile nu sunt decît 3 și trenul pleacă la 5, ia-ți rămas bun', ia-ți ce-ți trebuie și vino cu mine la gimnaziu. Vreau să-mi mai ajuți la redactarea unor rapoarte.

- Cînd ajunseră din nou la gimnaziu, Andrei scrisese o lungă scrisoare lui Zătreanu, deputat de Vlașca, un bun prieten al său, care avea mare trecere la minister ?

Toate a» fost dş prisos^Zătrcanu era greu bolnav, nu putea să iasă din casă; iar cînd a doua zi* după a aşteptare de două Ceasuri ui anticamera plină de pdstulanţL Andrei pătrunse la ministru* gîndul acestuia numai la păsurile liii nu erau Pe uşă opusă ieşise nevastă-sa* care-i adusese vestea că trei dintre persoanele pofite la prînzul diplomaţie ce da în acea seară se scuzau că nu pot veni; şi trebuia acum o nouă bătaie de cap de mai bine de un ceas pentru potrivirea iocurilor fiecăruia din comese.

După ce a aseultat*.moţîind din cap şi seoţîind din cînd în cînd ceasornicul din buzunar, descrierea dureroasei situaţii în care,se găsea Rizeseu; după ce a ascultat surprinderea lui de a se vedea (după aproape opt ani de magistratură, în care nu a dat prilej de cea mai mică plîngere împotriva-i) retrogradat... „câci egalitatea în grad a judecătorului de pace cu judecătorul de şedinţă hu înseamnă nimic* domniile ministru; şi trecerea din capitala unui judeţ* din tribunal* la 6 judecătorie de plasă* e o adevărată retrogradare*... ministrul se sculase de pe scaun, pentru a-4 da să înţeleagă că n-avea vreme de pierdut, şi-i răspunse că singurul lucru ce putea face era acordarea unui concediu de zece zile, în care să stămute,

V Ca la loviturile fizice care tocmai mai tîrziu dor, acum, la întoarcerea sa spre casă, Andrei îşi da seama nu numai de grozăvia situaţiei în care îl punea această mutare, dar şi de cît de singur şi de lipsit de sprijin era pe lume.

De cîteva ori proprietarul căsuţei în care locuia îl întrebase ce protector are şi ce persoană cu trecere se interesa de soarta lui, şi la răspunsul lui că n-are pe nimeni, nenea Mache arătase o mirare, al cărei rost acum îl pricepea. Şi acum mai pricepea că toată situaţia la care ajunsese nu se datora atît meritelor bune şi sale purtări, cît unor sprijine de care acum era lipsit. Pînă la sfîrşirea studiilor şi pentru căpătarea întîiului loc în magistratură, avusese sprijinul boierului Mărescu; de la ruperea legăturilor cu acesta, avusese sprijinul anonim al persoanelor influente din oraşele prin care trecuse şi care-l priveau cu dragoste, în vederea căsătoriei vreunei fete din neam. Acum îşi da seama pentru ce oamenii, care pînă atunci erau plini de bunătaţe către dînsul; îi ziceau „Andrieaş", îndată după căsătorie îi ziceau cu răceală şi cu ceremonie „domnule Rizeseu"...

Şi acum ce era de făcut? ce era de făcut? lamă... afară ninge cu viscol Să-şi lase nevasta şi copilul şi să plece la Urziceni? Dar se putea? At toate le pusese la socoteală în planurile de viitor ce adesea îşi făurea cii Elenă: economiile de făcut deocamdată în aşteptarea înaintării ce nu putea să întîrzie prea mult, căci avea să se puie pe muncă, să scrie articole interesante care aveau să-i facă uri nume în lumea judecătorească; şi atunci, cînd o ajunge preşedinte şi, eirie ştie? poate consilier la o Curte într-un oraş mare, unde copilul ar fi putut... a! numai puţinţa unei reîntoarceri înapoi nu le trăsise prin minte,

Dupăcinci zile de frămîntări, şi-a dat demisia.

De părăirea asta fusese doctorul Georgescu, Antonescu, Amedeu Niculeşcu, un avocat tînăr din baroul local, băiat bun, prieten al lui Andrei, care-l asigura că-şi va cîştiga leafa cu avocatura, şi Caselli. Bietul italian! Cum ameninţa cu pumnul spre Bucureşti, unde era ministrul: „a, brutal" şi cum se rugă de Andrei să nil plece, Să rămîie: „ze serais oun ho'rhmeperdou".

Nu mai nenea Mache fusese contra acestei hotăriri. De cîteva ori \$0 âate&t^ c\$sm te cMlpuielile lor

i\$
H;<

I
/

V

/
f

Nu era bine să-şi dea demisia din magistratură. Mai bine să se ducă acolo, să aştepte vremuri mai bune, să scrie articolele drept, şi mai ales, mai ales, să-şi caute un protector puternic...

— Ascullă-mă pe mine, eu sunt om bătrîn şi am îmbătrînit în lumea asta a tribunalului. Dumneata nu faci de avocat! Avocatul, mai ales într-un oraşel d-aste*micile, va să fie şmecher, şiret, şi la dumneata şiretenia ca la mine în palmă. Nu te văz eu? dumitale îţi plac altele: cititul, vioara, habar n-ai de lumea şi de~chichiţele ei... Afară numai dacă nu vrei să mori de foame.

— Ei bine, dar ăilalţi cum trăiesc?

— Care ăilalţi? Păi ţi-i număr pe degete. Sunt vreo cinci care cîştigă parale mai bune cu afacerile decît cu avocatura; dar ca ăştia n-o să ajungi niciodată pentru că n-ai nici situaţia lor politică, nici firea lor, nici nu începi în condiţiile în care au început-o ei. E! cînd au început avocatura Vineanu şi Berlescu, nu erau aici în oraş decît doi avocaţi, şi ăia practicanţi, fără titlu. Azi sunt treizeci; vii şi dumneata al treizeci şi unulea... Afară de Vineanu şi Berlescu mai e Beneş, Urziceanu şi Amedeu, care cîştigă ceva; ăilalţi abia dacă îşi cîştigă pîinea de toate zilele; şi bagă de seamă, nu e unul din ăştia care să n-aibă ca dumneata nici o altă stare, nici legături de rudenie în oraş şi în judeţ. Şi să mai ştii de la mine: clientul nu vine la avocatul cinstit care ştie carte şi care vorbeşte frumos; se duce la ăl care ştie că are trecere. Uite-te dumneata la Berlescu: Să zici că e vreun om învăţat? Nu e. Cum vorbeşte, l-ai auzit; la fiecare zece vorbe „ăă... ăă... d a r năpădesc clienţii la el, că ştie că e tare şi mare.

Antonescu îl întrerupse într-un rînd:

— Ia lasă, nene Mache, că prea vezi toate alea negre. D-aia îţi zice lumea „inimă rea".

~ Aşa? prea bine.

Îşi săltase tartanul pe umeri şi plecase, dar numai decît se întorsese ca să a- daoge cu un glas plin de duioşie:

— Numai Dumnezeu ştie cît mă mîhneşte pe mine gîndul plecării dumnea-voastră. De cînd sunt, n-am avut chiriaşi mai de ispravă. Îmi plătiţi şapte sute de lei pe an şi pe deasupra mfizică, alinare; dar nu faci de avocat, nu; âf fi., păcat de firea şi de inima dumitale.

Au trecut mai bine de cinci ani de la înscrierea lui Rizeseu înbarou.

în vremea asta copilul a crescut şi e — nu numai pentru ochii lui de părinte, dar pentru toţi cîţi îl cunosc — cel mai drăguţ copil ce s-a văzut vreodată; frumos ca un înger, avînd chipul Elenei, cu părul creţ* numai inele castanii, o frunte bombată sub care sclipesc doi ochi negri, cu gene lungi, cu albul vioriu; şi e aşa de înţelept, aşa de cuminte. Avea dreptate doctorul Georgescu cînd zicea că în-deletnicirile mamei din timpul sarcinei se moştenesc de copil. Abia la toamnă o să împlinească şase ani şi cîntă la pian cu minulele lui — să te închini ca de o minune, nu altceva. Cîntă şi la'patru mîini cu Elena şi, cu drept euvînt, cînd îl vede Caselli strigă: „Un zegundo Mozart, ve lo dico iot"

Tot părintele îşi iubeşte copilul, dar puţini aşa ca Andrei. Da, Radu lui, al cărui nume îl pronunţă cu evlavie, e pentru el toată fericirea, toată mîngîierea,

„toata nădejdea lui. de mai bine”, și ce adîncă înfrîurire a avut asupra întregului său suflet copilul ăsta...

Acolo, împrejurul patului lui, împrejurul rugăciunii lui de fiecare seară: „Doamne sfinte și-ndurate, varsă-ți marea bunătate peste noi cei umiliți”, zisă cu mînuțele împreunate și cu ochisorii ridicați înspre icoane — acolo și-a regăsit Andrei toată mîngîietoarea credință pierdută într-o vreme. Și aici, cu adîncă convingere spune lui Antonescu și doctorului:

— Crez, da, crez într-o conștiință a întregii lumi. Cînd vezi armonia și echilibrul ăsta admirabil din tot universul, ce te poate îndreptăți să-i tăgăduiești o conștiință? Ce e în creierul nostru? Azot, cărbune, ibsibr, mai știu eu? și elementele astea ajung ca să producă conștiința noastră, de existența căreia nu ne îndoim. Dar dc azot, de cărbune, de fosfor și de toate celelalte elemente din care se compune creierul nostru e plin universul, și cine poate afuma cu siguranță că combinarea lor numai sub formă de creier omenesc poate produce o conștiință? Chiar în organismul nostru sunt parcă mai multe conștiințe. Dumneata spuneai, nene doctore, că dacă-ți intră o țeapă într-un deget și o' Iași, se formează acolo' puroi^are roade pielea, o subțiază, o crapă și iese cu el și țeapă, că dacă e prea adînc intrată și n-o poate goni, se formează un șanț, care încearcă să despartă restul corpului de partea rea, parcă ar fi acolo o minte și o putere care lucrează cu scop — și cînd mintea și puterea dc-acolo nu-șipot ajunge scopul, atunefintervine mintea și puterea organismului întreg și taie cu cuțitul răul. Tot așa și în lumea asta, avem fiecare mintea și puterea noastră, și, dacă nu le întrebuițăm într-un anumit scop, crez, da, crez cu toată tăria că intervine o minte și o putere mai mare...

Nu e mîhnire pe care să n-o gonească din sufletul lui Andrei o rază din ochii frumoși și senini ai copilului, și simte că parcă i se topește inima dintr-însul cînd îl aude zicîndu-i cu duioșie: „Tăticule, dacă ești supărat și te doare capul, să-țrcînt cu ceva, ca să-ți treacă”.

În copilul lui o să trăiască el viața curată și fericită pe care n-o poate trăi în el însuși...

Antonescu știa ce o să ajungă copilul acesta: naturalist; îl vedea el după apucături; și e drept că avea un spirit de observație nemaipomenit. Cînd nu eră în casă, era după nenea Mache la găini ori la flori, pe care nu se mai sătura admirîndu-le, întrebînd pe bătrîn și întrebîndu-l iar de fiecare lucru, să nu-i rămîie nimic neexplicat. Ceasuri întregi sta cu ochii ațintiți la cuibul de sub streășină, urmărind rîndunica cum pleacă și cum se întoarce.

Într-o seară, în amurg, Antonescu îl găsisese privind cu mare luare-aminte spre turnul bisericii de alături.

— Ghici, nene Alexandre, ce fac ciorile alea de pe crucea bisericii?

— Știu eu? Start.

— Dar de ce stă?

— Ca să se odihnească.

— Nu, stă la pîndă!

— La pîndă?

— Da, stă la pîndă după cărăbuși. Uite-o! Uite-of

În adevăr o cioară se ridicase și urmărea un cărăbuș pe care l-a prins chiar deasupra lor.

i
1 * Cea mai mare fericire a copilului era să-l ducă Antonescu la gimnaziu la laborator, ori să-i spuie într-o zi la ce slujesc păsările, într-alta la ce slujesc florile; și-ți venea să-l mînci în sărutări de seriozitatea cu care apoi povestea (ui Andrei cele învățate de la unchiu^său: „Tăticule, mi-a spus nenea Alexandru azi ceva, care n-aș fi crezut niciodată! Mi-a spus că furnicile...”

I
%
r
:
\
|
*
*
r
ț
A
r
l
Cu un copil atît de drăgălaș, cu o nevastă frumoasă, bună și cuminte, ce viață fericită ar fi pulul trăi. Rizeseu dacă — în anii trecuți de la înscrierea lui în barou — fiecare zi n-ar fi venit cu învățămîntul ei, pentru a-i plivi cîte o iliuzic și pentru a-i dovedi temeinicia prezicerilor lui Mache Petrescu, că nu face de avocat.,

Din cele văzute de el însuși, din cele povestite de nenea Mache și din crilicile reciproce ale confrăților a făcut cunoștința absolută a tovarășilor săi de avocatură și a tainelor acestui meșteșug.

Azi nu-i mai rămîie nici o nedumerire.

Acum știe că lumea avocaților c împărțită în două tabere aproape egale, organizate militarmente, avînd în cap una pe Vineanu, cealaltă pe Berlescu, „mari electori”, rînd pe rînd, satrapi atotputernici în județ, după cum e la putere partidul unuia sau al celuilalt — amîndoi încărcăți de procese. Împrejurul lor sunt grupați actualul și viitorul senator, actualul și viitorul prefect, actualul și viitorul avocat al statului, actualul și viitorul ajutor de primar; iar mai jos de cei cu gradevin soldații simpli, avocații care abia își cîștigă pîinea zilnică, făcînd parte dintr-o tabără sau dintr-alta, după cum îi povățuiesc interesele prezentului sau năzuințele viitorului. Măsura după care înăuntrul celor două tabere sunt cuvenite gradele e capitalul politie pe care-l reprezintă, fie în virtutea abilității, fie în virtutea rudeniei, cu un număr însemnat de voturi.

Pe șefi îi cunoaște acum bine. Sunt unele deosebiri între amîndoi.

Vineanu e un om simpatie, diplomat, insinuant, foarte muncitor, adînc cunosător nu numai al codului, dar al tuturor regulelor „de tactică și de strategie”, cum zice adesea; amoretzii de meseria de avocat, așa dc amoretzii, încît încurcăturile, în care a băgat pe mulți, de dragostea artei, i-ar fi zdruncinat clientela, dacă n-ar fi avut — pentru ca să și-o poată păstra — pe dc o parte sprijinul situației politice, pe de alta o putere de robire pe care o avea în ochi, în vorbă și în înfățișarea de patriarh pe care i-o da barba lui lungă și albă.

Pe cît de explicabilă părea lui Andrei ajungerea la situația de șef a lui Vineanu, pe atît îi părea de neînțeleasă șefia lui Berlescu.

Îi povestise nenea Mache că era furnizorul de procese grase în timp de opoziție al lui Stavrescu, care niciodată nu lipsea din minister cînd venea la putere partidul din care făcea parte Berlescu, și că grație creditului deschis de Stavrescu a ajuns aici — totuși nu-i intra în cap cum un întreg județ putea primi șefia unui om ignorant, netalentat, batjocoritor, cinic, fără altă însușire decît o șiretenie fără margini, care se citea cît de colo în iuțea mișcărilor, în figura spînată, cu bărbia ascuțită, cu buze subțiri, cu ochii ascunși după niște ochelari negri, care îi dau o înfățișare desăvîrșită de scamator.

Curînd a trebuit să se încredințeze că, afară de doi-trei tineri naivi, șefi, cadre și soldați, toți aveau în comun lipsa de orice altă cultură decît a codului, de orice altă preocupare decît a afacerilor și a politicii militare, de orice altă aspirațiune, de orice alt ideal decît al cîștigului și al parveniret

Cuŧt n~arc decît (bafte rare procese, are **Vreme** sã cugete ta **cele ce vede** și aude șt eu propria experiențã pe care a fãeul-o în fiecare **zi**, și cit ajutorul lui ticnea Muchea își dã acum seama de tot mecanismul mașinii care împarte drep* tatea.

Acum pricepe. & limpede.

Zece la sutã din dreptatea pc care are s-o împartã **un** judecãtor e îngrãditã de articole de lege* și acelea încã tãlmãcite **în** zeci de feluri -* restul e iãșat lai „suefarta **tui** apreciere”.

A kt cere dreptatea un om dibaci, priceput, meșter, care are sub nuna lui toatã ocîrmuirea județului, care **n**-are decît sã întindã mîna sã sune la telefon, **ca** sã dea porunci tuturor primarilor și notarilor; dincolo judecã un om care n-are **nici** experiențã* nici timpul, nici puțința de a pricepe dedesubturile pricinii, dar care cunoaște atotputernicia celui care-i cere dreptatea.

Zilnic vede același tablou: de o parte Vineanu. **ori** Berlescu, **ori** Beneș, cîte-odatã doi; la spatele lor clientul, de care se mai intereseazã și primarul sau proești* caic stã pe banca din fundul sãlii: de partea cealaltã un avocat neînsemnat* atîla avocat a putut plãti nenorocitul trențãros. care așteaptã cu privirea aiuritã dreptatea de la boierii care judecã cu crucea pc masã. Și procesul se pledeazã; cu atta meșteșug din partea împilãtorului, atît de slab din partea celui împilat, încît nimeni mi.se îndoiește de dreptatea hotãrîrii, decît cel care a cîștigat-o.

De cîteva ori ixiiuzase procese care i se pãruserã **cu** neputințã de cîștigãt piticesc în care îișșãși partea mãrturisise înaintea judecãtorului de ocol dreptatea pattivnieul — șt apoi asistase la eiștigarca procesului înaintea tribunalului. Da, mãrturisirea era anulata pentru un vițiu de formã: Vineanu asigura pe judecãtori cã „suverana lor apreciere scapã de sub controlul casației”. Șt iacã așã, implici* natul trecea pc lîngã dînsul rîzînd: „Miceai cã n-o sã cîștig, domnule feizeșeti” — și se gîndea cã âst împricinat are sã spuie întãmplarea în sat lã dînsul: iar ca sã puie vtrf/druncinãrii credințelor lui, cincisprezece avocați care erau de fațã în-tãmpinau cu hohote de rîs cinica zeflema a lui Berlescu: „Procese drepte poate sã cîștigue orice dobitoc. Meritul e sã cîștigi procese nedrepte. Aud?”.

(Avea dreptate nenea Mache: nu, nu fãcea de avocat! Pînea cea de toate zi- lele pe **Care** abia o cîștigã îl costa prea multã frãmîntare și prea multã silã de el însuși și de toate. Pe lîngã pricinile din afarã care-**i** produc dezgustul astei me* serii sunt șt pricini dinãuntru. Moștenise de la tatã-sãu o inimã bunã, iubitoare de frumos și de adevãr. Ajutorul bãnesc al boierului Mãrescu, scutindu-l de **ne**-voia de a munci spre a-și cîștigã existențã, îi dase puțința de a-și cultiva talentul la vioarã și de a-și împodobi mintea cu cunoștințt frumoase, dar îl împiedicase de a cunoaște realitatea vieții; și acum era silit sã munceascã pentru cîștigarea **ei**, írtr-o lume **în** care însușirile lui sufletești nu erau de nici un folos, monede fãrã curs în piațã.

Ce cautã el într-o meserie în care însușirea de cãpãtãi era șiretenia?

Ce n-ar da sã poatã reîncepe învățãtura altei meserii! A! dacã ar fi putut bã-nui — în vremea cînd, dupã îndemnul stãruitor al Mãrescului, se hotãrîse sã în-vețe dreptul — amãrãciunea sufleteascã și dezgustul de care se simțea acum înecat, ar fi primit mai bucuos **s-h**> curme cu învățãtura și sã urmeze meseria **sim**-plã^ dar curatã și cinstitã, a dascãlului Rizea, **în** ștram bisericii din Pitești..*

Adeseori vorbea cu ai lui:

— Mã mir cã nu pricepi dumneata, un om așã de inteligent. Dar nu e meserie care sã-ți producã frãmîntãri sufletești și care sã te sileascã la scamatorii cu pro- pria ta conștiințã, ca asta. Nu c meserie care sã-ți producã atîtea indignãri. S-o comparãm eu meseria dumitale de doctor. Ai în lata dumitale un bolnav. Dacã i-ai ghicit boala, dacã ai fost chemat la timp, dacã organismul bolnavului nu e cu desãvîrșire prãpãdit și dacã îi dai doctoria prescrisã de științã, se produc în organismul lui reacții, operații chimice cîrmuite de legi statornice și bolnavul se vindecã.-Așã e?

— Așã, rãspunde doctorul Georgescu.

~ E! la meseria noastrã nu c așã. Vine un om la mine cu o pricinã. Are dreptate, dreptate evidentã și absolutã. Îi studiez procesul,, adun jurisprudențã, doctrinã, i-l pledez cît se poate de bine. Ar trebui sã cîștig; și cu toate astea îl pierz; pentrțt ce? pentru eã aici hotãrîrea judecãtorului nu se produce, ca în cazul dumitale, dupã o lege fizicã, statornicã, ci depinde de voința lui liberã, pe care, ca s-o cuceresc, nu e destul sã am dreptate și sã i-o fac evidentã; mai îmi trebuie și altceva, pe care nu-l am și-l are protivnieul meu, care-mi tãgãduiește drepta- tea.

— Bine, sileșle-te și cîștigã acest **altceva**, zicea Antonescu.

- C u m ?

— Adaptîndu-te la mediu, și^am mai spus-o.

— Îmi pare rãu de dumneata, nene Alexandre!... Adueeți-vã aminte de afa* cerea lui Manolescu. Știți cîtã dreptate avea. Am studiat și am pledat procesul cît nu se putea mai bine. L-am pierdut! Și știți pentru ce. V-am spus cum am întãlnit pe Berlescu dueîndu-sc în sus cu o trãsurã în ziua pronunțãrii hotãrîrii: v*am spus cum am întrebat pe birjar unde-I dusesse și cum mi-a rãspuns cã îl dusesse la judecãtorul de ședințã... Se poate ceva mai revoltãtor? Se poate alt- ceva care sã te ducã cu indignarea pînã la granițele nebuniei? Și bagã de seamã. Clientul ăla nu mai vine la mine cît o fi, și pãțania lui, pe care o s-o jstorfceas^ã tuturor, face ca nici alții sã nu-mi vie. Și are dreptate, bietul om. El n-a venit la mine ca sã-mi asculte pledoaria, el a venit ca sã-i cîștig pricina și i-am pier- dut-o!

*~**Ma Ha raison il povero** ragtf~o, zicea Caselli.

— Negreșit cã am dreptate. Caut în zadar ceva analog, care s-ar putea în- iîmpla în meseria unui doctor. A! uite: închipuiește-ți pe un prieten, pe un frate, care ți-e drag ca ochii și pe care-l cauți de o ranã primejdioasã. Îl îngrijești, îl speli, îl pansezi, și merge spre bine. Deodatã vezi cã rana se agraveazã. Tai, raclezi, cauterizezi, ici cele mat riguroase mãsuri de anlisepsie... zadarnic! Îi c rãu, mîine mai rãu, poimîine și mai rãu. Te silești, te zbați, te frãmînți și simți cã-l pierzi, fãrã ca sã poți pricepe pricina rãului și... deodatã descoperi cã îngri- jitorul bolnavului, cînd pleci dumneata de lîngã el dupã ce i-ai spãlat rana, infecteazã dinadins cu puroi de la altul. Spdne-mi dacã nu ți-ãr veni sã-l ucizi... Cît despre chestia adaptãrii la mediu, ce pretinzi dumneata, nene Alexandre? cã puțința de a te adapta mediului e o dovadã de superioritate?

, Da.

— Pa nu.

. ^B a d a !

— Bã nu! Adaptarea la mediu e o condiție de existențã lã care se supun oi>

hcește plantele și animalele inferioare. Cu cât o ființă e mai sus pe scara viețuitoarelor, eu atât caută să se dezrobească de sub greutatea acestei nevoi. Omul seacă bălțile; omul spintecă munții și scobește tuneluri; omul primește să fie schingiuit și *Acer*, epur și *muove*! omul pune mina pe bici și gonește zarafii din templu. Omul transformă mediul.

— Dacă poate, dacă pu...

— A, nu! pentru stima pe care ți-o port, te rog să nu-mi mai spui vorba asta... Pe urmă e altceva c*ac mă... știu cu?... e gândul că permanența ticăloșiei suferințelor omenesc e condiția existenței noastre.

— Aici n-ai dreptate, zicea doctorul. Tot așa și la meseria noastră: permanența boalelor și a durerii e condiția existenței noastre.

— Da, și cu toate astea e o nuanță. Mai întâi, durerea, vezi, are rostul ei, slujește la ceva în lume: dar la ce poate sluji ticăloșia? Pe urmă, voi sunteți chemați să alinați, să vindecați durerea, nu s-o exploatați. Noi nu avem chemarea de a vindeca ticăloșia omenescă: dimpotrivă, o exploatăm. Uite, nu mai departe, a-laltăicri scară ^- știe și nenea Mache, că era de țară — mi-a venit un țăran de la Mîndre^ti. țăran chiabur, se cunoștea după port. Avea a doua zi un proces la tribunal. Îi dase în judecată frate-său, ccrînd să împartă cu el cele douăzeci de pogoane de pămînt rămas de pe urma lui lat-su; îl întreb dacă-l recunoaște de frate și-mi răspunde: „Da. rni-c frate, dar de ce să se scoale tocmai acum, după optsprezece ani de la moartea taichii?” „Păi bine, zic, d-asta n-ai să le plîngi dumneata. El slăpînește ceva din avere?” „Păi cum? i-arn dat un pogon/” „Are copii fratele dumitale?” „Are.” „Cîți?” „Șapte.” „Dar dumneata?” „Am și eu doi.” Zic. „Bine. nu e păcat, el cu șapte copii să stăpînească un pogon, și dumneata numai cu doi copii să stăpîncști nouăsprezece? De ce nu vrei mai bine să lăși împărți cu el frățește? să nu mai cheltuiți nici dumneata, nici el cu judecata, Că costă o groaza de parale. Mai bine ia-l, vino cu el la mine, să vă fac un act de împărțeală, să renunțe și el la venitul pămîntului pe ai optsprezece ani, că șade rău să vă mîncăți între voi. frați ce sunteți.” După ce s-a gîndit nițel, a plecat, zicînd că o să vie cu frate-său. Nenea Mache, care era de față, mi-a prevestit că n-o să mai vie. că o să-l ducă vreun samsar la altul și o să-i dea parale bune și o să-l aibă client doi-lrei ani. în care vreme o să-i vie în curte de treizeci de ofi* întotdeauna cu mina plină de plocoane. Și așa s-a întîmpiat. Asta a lost alaltă-seară. Ieri l-am văzut la tribunal cu Beneș. Să-l li auzit că ce tîrie tîgăduia frăția lui frate-său. un nenorocit trențăros pe care de-abia se ținea zeghea: „Nu-l cunosc! nu c frate cu mine. E crescut de suflet de taica!” Procesul s-a amîrial peste șase luni, ca să-și dovedească creștinul frăția. Pe uimă l-am văzut pe omul meu într-un colț. se scobește de parale. A venit în pragul camerei avocaților, a făcut un semn cu capul. Beneș a trecut în odaia de alături. L-am auzit cum îi zicea: „Lașă, că am să ți-l aduc pînă i-o ieși părul prin căciulă, pînă s-o lipsi!”; apoi s-a întors radios zornăind un fișic de palace... Și n-ar l de mirare să cîștige procesul. Cine știe ce forme scapă din vedere frate-său!...

Nu. nu face de avocat, avea dreptate nenea Mache.

Și ceea ce-l mîhnește mai mult decît toate, mai mult decît greața nevoii de-a ieși grăbit după client și de a se precupeți pentru onorariu, e pierderea liniștii și a seninătății de odinioară. Se simte nervos, supărăcios și — ce e mai dureros și mai dezagustător — își simte inima năpădită de ură și de invidie, el care nu cunoștea

ce sunt aceste înjositoare patimi.

Purtarea față cu dînsul a lui Bcnescu și a președintelui Zănescu i-a aruncat în inimă sămînța lor.

Zănescu — iată unul care se adaptase grozav mediului, dacă el, omul bun de odinioară, care în vremea vieții la Văleni n-ar fi fost în stare să vatem pe nimeni, putea acum pe de o parte să-l întrebe cu un zîmbet prietenos: „Ce mai faci. Andreiaș — băiețaș?”, iar pe de altă parte să-l lovească de cîte ori avea prilej.

Pe lîngă pricinile neînțelegerii din trecut, au mai venit și alte împrejurări care au sporit-o. într-o zi. Andrei pierduse un proces, a căruia dreptate era vădită tuturor. Nemaiputîndu-și stăpîni mînia, strigase în camera avocaților: „Ăștia nu sunt judecători, sunt slugi!” Atunci se ridicase Vineanu, care-i fusese adversar:

— Nu e permis unui avocat să se exprime astfel!

— Ce, nu e permis să spui adevărul?

— Adevăr-neadevăr, nu știu. dar eu în calitate mea de decan al baroului...

— Nu vreau să știu!

— ... am dreptul să observ pe avocații care se exprimă necuviincios la adresa...

— Nu vreau să știu!

- A m să-ți dau avertisment!

— Pofțim!

Striga unul, striga și celalt. în dreptul ușii se adunase lume, copiii din grea de alături, arhivarul; și dela unul la altul vestea ajunsese la Zănescu. care a chemat pe Vineanu să-i istorisească ce s-a întîmpiat.

Se poate înțelege ce indignare l-a cuprins, auzind că „lîrcovnicul” îl făcuse slugă, pe el, căruia venerabilul Vineanu, cu barbă albă de patriarh. îi zicea în ședință: „De cînd avem distinsa onoare de a vă avea în capul justiției acestui județ...”

D-atunci pornise împotriva lui Andrei cel mai supărător război. A! nu,lovea cu sabia, să se cunoască; dar în fiecare zi împungea cu acul. Și are un*judecător la îndemînă niște ace subțiri-subțiri. care nu lasă nici cea mai mică urmă. Acolo, în cuptorul „suveranei aprecieri, care scapă oricărui control”, coace judecătorul, un cozonac mare. din care dacă n-o vrea să împărțească pe un avocat cu nici o furnitură, îl lasă pe drumuri; și mai are un președinte și puțința de a face să fie vădit pentru toată lumea din sală care avocat îi e drag și care nu. Unul intră la el de-a dreptul, altul va să aștepte: „Domnul președinte e ocupat.” Pentru unul se găsește în condică orice tennen cere: „Ce termen vă convine?”; pentru altul termenul vine la rîndul condicii: „Opsprezece noiembrie”. „Domnule președinte, optsprezece noiembrie vine peste șase luni și omul n-are ce mînca.” „Opsprezece noiembrie. Domnule grefier, strigă alt proces.” Linul e lăsat să vorbească în liniște, fără întreruperi: poate să facă zeflemele la adresa adversarului, și e ascultat cu încordare; celălalt e ascultat cu silă, cu priviri aruncate în tavan, sau cu șoapte către celalt judecător, ori e întrerupt: „Venii la chestiune... treceți peste asta. cunoaștem... scurtați... avem încă zece procese.” Unuia, măcar că cerc cu, vîntul pentru a treia oară, i se dă eu politeță: „Pofțiți, aveți eu vîntul!”; celălalt dacă cere replica, i se răspunde scurt și tăios: „Tribunalul e luminat.”

Și iată acum că de purtarea președintelui se molipsesc și ceilalți funcționari.

Mai deunăzi llieș, ajutorul de grefă, căruia Andrei îi ceruse frumos un do-

sar, îi răspunde tipînd: „Nu se poate. Citește regulamentul grefei! La ora 3!”

A! ce val de sînge vîjîitor îi adusese în urechi răspunsul ăsta, ăst lîieș era ajutor de grefă și în vremea cînd era el judecător — și fiind prins într-un rînd Că sfîntuia împricinații, se tîrîse ca o rîmă dinaintea lui Andrei luîndu-i mîna în mîinile lui veșnic înădușite și rugîndu-se să stăruiască să nu-l dea afară. Și uite acum cum îi vorbea* Și dacă se plînsese în camera avocaților, era acolo și Berlescu să-i răspundă: „Ai început să suferi de mania persecuției.”

Cinismul ăstui om și zeflemeaua ieftină. întîmpinată întotdeauna de hazul tuturor, sub care își ascundea cu atîta meșteșug nulitatea, scotea din lire pe Andrei. De-cîte-ori nu plecase de la tribunal nebun de mînie. Acum îl cunoștea perfect. Știa că, de două oii ales în parlament, nu deschisese o dată gura să spuie un cuvînl despre păsurile celor care-l trimiseseră acolo; că pentru dînsul deputăția nu era decît un prilej de gheșefluri, ca afacerea indigenatelor și a canalizării orașului, de care vorbea în șoapte toată lumea. Și ăst om necinstit, ignorant și netaicntat îl palmuia în fiecare zi cu o zeflemea care-l înjunghia în inimă.

Adeseori, cînd n-avea procese, venea cu cîte o carte la tribunal, cu gîndul ca la plecare să iasă undeva la eîmp și să citească. Pentru Berlescu. Spencer era Lai-bâr și Niclzsche era Niță: și cum rîdeau ăilalți, cînd îl întreba: Jar ai venit cu Lai bâr?”

Alteori, știind că Andrei era în odaia de alături și poate să audă, zicea unui dintre avocați: „Ma, să întreb pe Rizeseu, dacă zici că e citit, să ne spuie el rtouă de ce lci de cireș erau tunurile lui Mibai Vitea/u. de cireș dulce ori de cireș amar?” Și toți se prăpădeau deris.

Iacă azi. Andrei a pierdut un proces. în care de cealaltă parte a pledat Berlescu și acum, în camera avocaților, istorisește unuia că la început venise la el clientul lui Berlescu. dar că-l refuzase vîzînd că n-are dreptate și în hohote de tis. care fac să zbrîniic geamurile, Berlescu îi aruncă în față cu cinism:

«^Toi aceeași soartă aveai și dacă erai de ailaltă parte.

Și iată-l acum pe el. liniștitul, măsuratul de odinioară, venind acasă ca un nebun și spălîndu-se pe cap cu apă rece... apă rece... apă rece... ca să**și gonească sîngele care vîjîie și zvîcnește în urechi, pe cînd Elena, speriată, îl dojenește:

— Andrei! Pentru numele lui Dumnezeu! Ești de nerecunoscut!

Atunci se liniștește deodată. Da, are dreptate Elena. Așa e. Uitase că i-a făgăduit să nu mai vie așa acasă, să nu-i mai otrăvească și pe ei, să se întoarcă cu zlmbetul pe buze; și lreeîndu-și mîna peste frunte ca să gonească cel din urmă rest de supărare:

Vrei să ieșim nițel împreună, să ne plimbăm?

— Da. dar a venit adineauri o cocoană bătrînă, care zicea că are treabă cu tine. A spus ca se întoarce la șase. Dacă vrei, așteapt-o. Eu mă duc nițel la Didî tlr/iceanu. Cum isprăvești, ia-l pe Radu și vino de mă ia, să mergem cu toții să ne plimbăm.

~* flravo, viu neapărat... *

La șase vine femeia. E o cocoană bătrînă, uscățivă, îmbrăcată în negru, pe cap cu o bortetă de dantelă tot neagră. Intră, se așează jos și începe să vorbească cu voCe blîndă și duioasă, oprindu-se din cînd în cînd:

^ Uite la ce*a!« venit, cocoșelul maiehiL Mă vezi, sunt bătrînă* neputin-

cioasă... Am venit la dumneata că am auzit că ești un om cinstit și cu frica lui Dumnezeu... Eu n-am pe nimeni decît o nepoată, lata fii-mii, care e la azil la București... Din pensia răposatului, din ce-am mai cîșligat și eu cu cusutul pe la unul și pe la altul, și din vînzarea viei — c-am avut și eu o vie zestre de la părinți, dar am dat-o că mi-o culegeau vecinii și nu puteam îngriji de ea și așa, am pus și eu deoparte, coconașul maichii, ban cu ban. Dumnezeu mă știe cum, să adun și cu o zestre Viorichii, nepoati-mii, cînd o fi să se mărite, să nu fie silită să ia pe cine i-o ieși-nainte... că acum, vezi, în ziua de azi, o fată fără zestre, mai bine să nu dea Dumnezeu — și așa, cu spargerile astea de se lot făc de la o vreme în oraș, singură cum sunt, mi-e frică, Doamne ferește! să nu vie și la mine... și nu mi-e de viața mea, dar mi-e de zestrea copilitei...

— Și cîți bani aveți? întrebă Andrei.

• Di! cocoșelul maichii, banul se prășește dacă nu-l risipești... am douăsprezece bonuri de cîte o mie... Și mi-a deschis și mie capul unul și ialtul că la ce să țin banii în bonuri? De ce să nu-i dau cu ipoteca, să iau o dobîndă de zece ori, de douăsprezece la sută?... Dar tot mi-a fost teama să-i dau, să nu pierz zestrea și viitorul fetei... Și acum am auzit de dumneata că ești om cinstit și cu fiica lui Dumnezeu... Și d-aia am venit să-ți spui că dacă mi-ai găsi dumneata un loc bun și sigur, i-aș da după vorba dumitale... Și nu degeaba; le plătesc, cocoșelul maichii, cu ce mă-i îndatora, și dacă are coconita ceva de cusut, bucuros o ajut... Și vîzînd pe Radul care intră îmbrăcat, gala de plecare: Aoleu! vin lă maica, îngerășul maichii, ptiu! pliu!... ptiu!... de cînd sunt n-am văzut așa copil frumos.

— Bine cocoană dragă, zice Andrei, cu dragă inimă, o să mă căznesc să-ți gădesc Un loc sigur...

— Sigur, coconașul maichii, să nu pierz viitorul fetei.

— Și cînd voi găsi, te înștiințez. Unde stai dumneata?

— Lîngă Bărăție, cocoșelul maichii... o căsuță mică și roșie. Zinca Sardărcă^a, mă cunoaște domnul Mache.

— Prea bine.

— Așa. Bună ziua. Dumnezeu să te bucure de copilaș. Și aplecîndu^se să mai sărute o dată copilul, plecă,..

— Mergem, tăticule?

Mergem.

își ia pălăria și o pornesc...

Pe strada Salcîmilor, copilul zice:

— Tăticule, uite mămica, vine încoace cu un domn.

-Unde?

— Tocmai colo în capul uliții.

Andrei nu vede bine de departe. Peste cîtăva vreme o vede și cl: vine iute iute înșoțită... de cine oare?... a! de Beneș, colegul de avocatura al lui Andrei.

S-au întîlnit drept în poarta clubului.

— Bună ziua. Andrei.

— Bună ziua.

—• Veneam din colo și ți-am înșoțit cocoana, care ieșea de la l'rziceanu V... Ce mai faci, domnule Radu? Nu-mi zici bună ziua?

^ Bună ziua.

— Mi-a vorbit Caselli de tine. Cică ești un muzicant și jumătate.

Copilul se uită cu admirație la el. Ce elegant e! Haine civile, ghetete fumurii, mănuși roșii, pardesiul cu căptușeala de atlas pe mîna slîngă, iar în dreapta, baston cu mîner de aur.

— Și unde vă duceți?

— Să ne plimbăm nițel afară din oraș.

— E! petrecere bună. Sărut mîna. La revedere.

Și învîrtindu-și bastonul intră în club.

Andrei dă brațul Elenei și o pornesc.

E acolo, la marginea orașului, o punte peste gîrlă, care duce înspre vii. De-o parte și de alta a drumului sunt sălcii, anini mari și tufișuri dese în care cîntă privighetorile de la Paști pînă la începutul lui iunie.

— Ia auzi, mămico, ce frumos cîntă privighetorile — și colo, și colo, și colo. Ai auzit cuma făcut aia? Clings! Clings!

— Da.

Ajunși pe punte, copilul arată peștii care se văd jos în apa limpede ca sticla. Sunt sule. Unii stau în loc fiși, la suprafață, alții înoată repede pe dedesubt, li-cărind ca niște seînle argintii.

— Ia uitate, mămico! unul mare, colo. A! ce mare.

— Da, răspunde Elena, fără ca să se uite.

— Elerjo, ia te uită colo ce de nuanțe sunt în dealurile alea. Civil, violet-închis, violet-desehis — și cîte feluri de albastru! Uitate albastrul ăla din fundul zării, ca fumul de țigară.

— Da.

— A! Dacă mi-o ajuta Dumnezeu să cîștig ceva parale în lunile astea, să nu intrăm în vacanța mare fără un ban, ca anul trecut, cum m-aș duce și eu la vie la nenea doctorul, să-mi dăruiesc zece zile de repaus, de odihnă desăvîrșită... de-săvîrșită...

- D a .

— Dar ce ai tu? Nu ți-e bine? Ai ceva.

— Mă doare capul. Am stat acolo la Urziccanu lîngă niște slînjenei, care miroseau așa de tare, încît m-a apucat capul îngrozitor.

— Vrei să ne întoarcem acasă?

— Ba nu, mai bine să ne plimbăm...

Printre avocați erau doi înscriși în barou în urma lui Anarei, băieți tineri, fără experiență, pe care Andrei îi privea-cu sentimentul cu care te uiți la un portret al tău însuși de cîțiva ani în urmă. Unul din ei e Titu Vasilescu, cu care pleacă acum de la tribunal.

— Mergi spre casă, domnule Rizeseu?

- D a .

— Mergem împreună.

Și iată-i mergînd alături.

— Zăuice dreptate ai dumneata, domnule Rizeseu, cînd zici că ți-e silă de meseria asta. Mă uit la noi cum stăm dimineața pe sala tribunalului, ca tăietorii

de lemne la București pe piața Sfintului Gheorghe, așteptînd să ne pice un îm-pricinat în mîna... Să stai să te cerți eu samsarii care forfotesc de colo pînă colo și întind clienții de mîneacă.

— Așa e! răspunde Andrei.

După o tăcere, Vasilescu zice:

— Am văzut azi ceva!...

- C e ?

— Marinescu a făcut azi un act, prin care nevasta vindea bărbatului niște pămînl. Lăsase actul pe masă. Din întîmplare mi-am aruncat ochii pe el. Văz: vîn-zătoarea: Măria P. Diaconescu; cumpărător: P. Diaconescu. Cînd a venit să-și ia hîrțile îl întreb: „Sunt rude părțile din actul acesta?” Zice: „Da, e nevastă-sa ” „Păi, zic, actul e nul, nevasta nu poate să vînză bărbatului.” Ei ce crezi c-a făcui?

- C e ?

— Zice: „Ti! bine că-mi alrăseși atenția. Mă duc să-l dau judecătorului de instrucție, că el nu pretinde să-i citești actul dacă părțile știu carte, și n-o să bage de scamă.* Și a băgat actul.

— Ei ași!

— Pe onoarea mea!

După o nouă pauză, Vasilescu urmează:

— Știi care mi se päre mie ăl mai imoral dintre toți?

— Berlescu?

— Nu, Beneș. Lasă că are în permanență trei samsari. Bine, aș mai înțelege să se slujească de samsari un începător, dar el, om cu stare, fost prefect... lasă că l-am auzit de nu știu cîte ori înfrieșînd pe martorii protivnicului și învățîndu-i ce să spuie... dar chiar în afară de meseria avocaturii... Moral lucru c să intri în casa omului, să profiți de prietenia lui, ea să-i furi cinstea și încă să te și lauzi, cum face eț cu Văleanu?... îmi spunea Panțu mijloacele perfide pe care le întrebuița ca să întoarcă capul veri-sii. l le-a spus chiar ea. Zice că oriunde o întîlnea îi șoptea: „Unei femei tinere și frumoase îi trebuie un cadru demn de tinerețea și de frumusețea ei. Virtutea c o calitate negativă...” Altă dată îi zicea: „Lumea tot vorbește că...”

A! poate să spuie de-acu Vasilescu cc-o vrea, că tot nu-l mai aude Andrei.

Ajunși la o răspîntie, îi întinde mîna:

— La revedere.

— Ziceai că mergi acasă.

— Mi-am adus aminte că trebuie să merg într-un ioc. *

Și plecă. Unde? Nici el nu știe. Așa, înainte... unde-o fi... unde-o nemen... ah! numai de-ar fi un loc unde să-i piară din minte gîndurile chinuitoare care-i sfredelesc creierii... E cu neputință! Elena lui Ia care se închină ca la o icoană! Mama lui Radu!

— Ei! Ei! păzește, păzește! strigă cît poate un birjar, care numai printr-o minune nu-l calcă.

A! acum își explică distracția ei de alaltăieri, cînd s-au plimbat pe punte, după ce i-a întîlnit împreună! Și nu e o săptămînă de cînd la sindrofia de la căpitanul Toporanu ea era Ia pian, iar el îi întorcea foile notelor, aplecat peste dînsa. Ticălosul! desigur și ei îi cînta în urechi același cîntec: „Virtutea e o însușire negativă...”

Ce nedrept e în presupunerile lui. Dacă ar ști el în ce chip demn și hotărât Elena a tăiat lui Beneș orice nădejde, chiar atunci, în ziua în care i-a întâlnit împreună. Dacă ar ști că neliniștea ei din ziua aceea era pricinuită numai de indignare și de eforturile pe care le făcea să nu-i spuie lui nimic, ca să nu-i sporească nemulțumirile... Dacă ar ști toate acestea poale n-ar suferi chinul care-l face acum să înlinză cât poate de gulerul care-l slrînge de gît, îl înăbușe. Cu toate că, mai știi? împotriva astei otrăvi nu e leac. Atunci și-ar zice: „Da, a rezistat acum, dar o să poată rezista totdeauna?” Acum îi răsună în urechi cuvintele lui Beneș, auzite de atîtea ori în camera avocaților: „Femeile sunt ca perele: toate cad, totul e să știi să le culegi la vreme”, ori: „Dacă o femeie rămîne cinstită, e că sau e prea proastă, sau nu e deloc ajutată de împrejurări.”

Și ce rost avea să-i vorbească Vasilescu de nevasta lui Văleanu și de vara lui Panțu, dacă nu ca să-i desehiză lui ochii? Și iată că lucruri cărora nu dase odinioară nici o luare-aminle iau acum o însemnătate înspăimîntătoare. Acum își aduce aminte numele tuturor femeilor de care se vorbește că au avut legături cu Beneș... Compară îmbrăcămintea lui simplă cu eleganța desăvîrșită a celuiilalt, slîngăcia — pe care r-o dă miopia și neaverca lui — cu grația și siguranța pe care o dau mișcărilor lui Beneș. averea și conștiința izbînzilor lui. Cu ce gentilețe știe el să ofere *sampanie* cocoanelor la cofetărie și cu ce liniște știe să se scoale de la masa de cărți la care a pierdut cîteva sute de lei...

Dar încet-încet, acru curat, plin de miros de sul fină, în care umblă de mai bine de un ceas, primește sîngele, gonește otrava, îl liniștește, îi aduce gînduri bune. Nu, e o nebulie! Ce? nu cunoaște el mintea sănătoasă și inima cinstită a Elenei? Nu e cea mai bună mamă ce se poate închipui? Nu! ochii ăia frumoși și limpezi, care nu au altă pereche pe lume decît ochii lui Radu, nu pot să înșele niciodată.

Ceasurile sunt aproape opt cînd se întoarce acasă, unde pe banca de la poar* tă îl așteaptă Șerb Călugăreanu, un țaran chiabur din CărbunelL,

— Iar pentru afacerea aia ai venit? îl întrebă Andrei.

— Da, răspunde omul.

— Ți-am mai spus o dată că nu se poate. Pămîntul nu e al dumitale, e al co-piilor, și nu poți să-l ipotechezi dumneata.

— Dacă vreți dumneavoastră se poate, domnule Andrei, și plătesc bine.

— Haide, haide! ți-am spus: nu se poate! răspunde Andrei ini rînd *în* curte și închizînd poarta.

Sub bcMlă îl așteaptă Elena, îngrijată.

— Unde ai fost?

— M-am plimbat spre via lui nenea doctorul. Ce frumos era.

își sărută copilul, o sărută pe ea, strîngînd-o cu putere la piept și silinda~se să întoarcă înapoi un suspin care i se urcă în gîtlej.

— Iar te-ai supărat la tribunal? zice Elena.

— Nu, zău nu, răspunde el vesel.

Dar Elena simte și îi zice: „Bietul băiat; nu mai vrea să ne amărască și pe noi istorisîndu-și neajunsurile”, și jucîndu-se cu mîna în părul lui:

— Las' că am să-ți cînt ceva frumos după masă, să-ți treacă...

— Da, săHnieînți...

— Tăticule, să-ți cînt eu ceva care-ți place ție. Am învățat-o într-adins pen-

|§ _ tru line. Știi, partea aceea din *Cavaleria: „Voi le sapele o! mama..!”*

Zf

*

! Au trecut două luni, două luni lungi, lungi, neslîrșite.

I îndoiala d-atîlea ori batjocorită și gonită, dar întoarsă tiplil pe căi piezeșe
i noaptea de nesomn, pune acum slăpînire pe sufletul lui cu brutalitatea și cu cru-
zimea unui cuceritor. Rezerva lui Beneș față cu Elena, vădita lui ferire de a vo-
bi cu dînsa, el care mai înainte, de cîte ori îi întâlnea, trecea strada ca să le strî-
gă mîrta — iau acum în mintea lui înțeleșuri chinuitoare. Teama de a nu jigni p-
Elena îl împiedică de a-i cere ei lămurirea acestei schimbări; iar ca pune nelini-
tea lui în socoteala lipsei de procese, care-i face să intre în vacanța de peste c-
teva zile mai săraci ea orieînd.

— Ce ticălos vierme e gelozia, dacă poale lăsa în sufletul soțului unei femei ci-
stite și bune ca Elena veninul gînduri lor care-l împiedică acum să închidă ochii
venin care-i aduce pînă și în gură un gust coclit, ca de otravă! Nu-i era lui d-
ajuns zbuciumările din afară, de la tribunal? Nu mai departe, ieri, pe cînd vorbe-
a cu unul, se întorsese Berlescu și-i zisese: „Eu mă mir ce cauți aici dacă nu-
place avocatura. De ce nu te faci subșef la muzică? X) sută cincizeci de lei pe l-
nă, ăia sunt bani. Aud?” îi răsună încă în urechi vorbele astea, care-l usturase
> ca o plesnitură de gîrbaci peste obraz... Nu-i era de ajuns indignarea pe care i
pricinuia în fiecare zi duplicitatea lui Zămescu? Și pentru ce-și permiteau o-
menii ăștia să se poarte așa cu dînsul, decît pentru că-l știau sărac? Dar cel puț-
în rămînea fericirea și liniștea căsuței lui, la care se-ntoreca ca la un liman, cu
se întoarce corăbierul în port după o noapte vijelioasă... Și acum... a pierdut
fericirea asta!... Și ce să facă? Să se scoboare la ticăloșia de a-și supraveghea,
a-și urmări pe Elena lui? E! și dacă s-o încredința că presupunerile lui sunt în-
temeiate, ce o să aibă de zis? Ce? n-arc dreptate Beneș? Are dreptate, ticălosu
„Frumuseții și tinereții unei femei îi trebuie un cadru vrednic de ele”; și ce cad-
face el tinereții și frumuseții Elenei? Firea lui mohorîtă de om mîhnit și amăr-
Bucățica de pîine de toate zilele? Pălăriile și rochițele alea de zece ori cîrpite
prefăcute, la care priveau zîmbind femeile celorlalți? A! acum înțelege pentru
fi nu vrea ea să meargă nicăieri sub pretextul că nu prea e bine. Acum pricepe
trebuie să se petreacă în sufletul ei, cînd aude pe altele istorisînd cum au pet-
cut la Constanța, ce frumos era la București la teatru, la curse, ori la bătaia de flor-

j încă o noapte în care n-a închis ochii nici măcar o clipă; și acum slujni-
j •• intrată în vîrfurile degetelor ca să aducă apă, văzînd că nu doarme, îl înștiințează.

— Domnule, te așteaptă un om afară.

Se îmbracă pe tăcute, ca să rtu deștepte pe Elena, și iese. E Șerb Călugăr
nu, țaranul de la Cărbuneni, care se roagă de Andrei de atîta vreme să-i dea
cu împrumut banii cocoanei Zinchii Sărdăresii.

N — Faci rău că nu vrei, domnule Andrei... Da, așa e, nu e pămîntul meu, e
, ' la nevastă-mea; dar n-ai grijă; nu-și pierde femeia banii. Nu-i iau decît pen-
, un an. Eu sunt om vrednic, și acum am o ocazie care cine știe cînd s-o mai i vi
pădure mare pe care pot s-o iau pe nimic și din care pot cîștigă mai bine de
sută de mii de lei. Sunt în stare să dau oricît pretindeți. Are douăsprezece mii
lei? iau eu zece și dumneata două.

Două mii de lei' Ce n-ar putea face cu suma asta? Cinci sute de lei Elenei să se ducă la București cu Mama Tilda să-și euripere tot ce-i trebuie; cu alți cinci sute și-ar putea mobila odaia în care e pianul și să împlinească dorința d-a-tîtea Ori visată și exprimată de Elena: „Știi, Andrei, dacă ar da Dumnezeu să-ți meargă bine, ăl dintîi lucru pe care aș vrea să-l facem ar 11 să mobilăm salonașul, să am și eu unde primi pe ale patru-cinei prietene la care mă duc"..' Și ar putea chiar să plece cu Elena și cu copilul, să trăiască liniștit măcar două săpiă-mîni undeva, departe de tribunal, de Zănescu, de Berlescu, de toată atmosfera asta otrăvită, înveninată...

Andrei, nu face asta! Știi bine că Șerb Călugăreanu nu e un om muncitor cum zice: chiar marea sumă pe care ți-o dă ca plată dovedește că ia banii să-i risipească în petreceri desfrînate, cum și-a risipit toată starea lui. Andrei, riști fericirea și viitorul fetei frumoase cu codițele pe spate, pe care ai văzut-o dăunăzi, Andrei, le vede Dumnezeu.

Care Dumnezeu? Dumnezeu care îngăduie parodia de dreptate la a cărei desfășurare asistă zilnic la tribunal? Dumnezeu care nu numai că trece cu vederea netrebnicia unui om, ca Berlescu, dar face ca toată lumea să se descopere cu respect înaintea lui? Ce! nu știe el că de atîția ani s-a hotărît de minister împărțirea Ia țărani a moșiei Păunești; că toate lucrările de plan și de parcelare sunt sfîrșite și ea de cinci ani, în schimbul unei mituiri grase din partea arendașului, Berlescu împiedică împărțirea moșiei țaranilor rupți, hărtăniți, galbeni de foame și de mizerie, pe care îi vede în fiecare iarnă în curtea prefecturii, veniți să cerșească fin pumn de porumb stăpînirii!? Dumnezeu care-i trimite în fiecare zi cîte o amărăciune și care îngăduie să i se răpească pînă și ultima comoară, ultimul liman, ultimul balsam!!...

— Coconașul maichii, scoate-mi un ghimpe de la inimă. Toată noaptea n-am dormit. Adevărat să fie ce am auzit, c-ar fi murit Șerb?

E^adevărat. Andrei o știe de acum o săptămînă, de cînd s-a întors din călătorie. În vremea asta a putut să-și făurească liniștea cu care acum răspunde cocoanei Z'^chii.

— Da, a murit.

— Vai de mine, maică! Ce mă fac eu cu ipoteca mea?

— Cum ce le faci? Dumitale nu-ți era dator Șerb, îți e datoare moșia. A murit el, plătesc moștenitorii. N-or vrea să plătească? Scoatem moșia în vînzare, care face de trei ori atîta.

— Păi, maică, mi-a spus un vecin că i-a spus un om de la munte, d-acolo de Unde e Șerb, că pămîntul pe care mi l-a zălogit mie n-ar fi al lui, c-ar fi de la nevastă.

Cum perdelele sunt lăsate, lumina cenușie a odăii în care se găsesc împiedică ochii bătrînei de a vedea schimbarea feței și tremurarea mîinilor lui Andrei. Cu o voce străină pe care parcă nu și-o recunoaște, răspunde:

— Te iei după o vorbă aruncată așa de un din lume, ca să te frămînti degeaba... E al lui pămîntul... Am cercetat eu înainte de a te sfătui să-i dai banii.

— Dumnezeu să-ți dea bine, cocoșelul maichii.' Nu știi ce ghimpe înveninat

îmi scoți de la inimă... De, ce să faci cu pustia de fiică? Dar mă gîndeam eu nu se poate... că dumneata ești un om cinstit și cu frica lui Dumnezeu... Și mulțumesc că mi-ai risipit grija c-o vorbă bună.

— Ați fost de v-ați plimbat, coconașul maichii.

- Da .

— Ați fost departe?

— Am fost pe la Brașov, pe la Sibiu, și ne-am întors pe valea Oltului.

— Frumos! Eu nu m-am putut învrednici să mă duc niciodată, dar îmi s-a nea bietul răposatul că e grozav de frumos la Brașov și prin munți.

— Da, frumos de tot.

în curte coana Zinca întrebă:

— Ai fost bolnav, maică, ori de oboseala drumului? c-ai mai slăbit, ești la față.

— Acum, de-o săptămînă, de cînd m-am întors, nu prea mi-a fost bine...

Și luîndu-și rămas bun, bătrîna pleacă vorbind singură... În tăcerea serii se lasă, se aud unele vorbe: „cinstit... cu frica lui Dumnezeu..."

Da, cu frica lui Dumnezeu, și o frică grozavă, care l-a împiedicat să gîndească toată fericirea călătoriei în locuri frumoase, întovărășit de drăgălășia Elenei și de copilului; o frică grozavă, care o să-i mănînce și cel din urmă dram de liniște și fletească și care o să-l mistuie, încît toți au să se mire: „Cum a îmbătrînit zeseu, și numai acum, de curînd, de vreo cîteva k'ii! **

A trecut un an. în vremea asta a avut două momente în care se miră că și-a pierdut judecata. Unul, cel mai grozav, a fost cînd a aflat de la arhiva tribunalului că moștenitorii lui Șerb Călugăreanu au pornit proces de anulare a ipotecii, și cînd i s-a părut că tăierea răsufării ce simțea era pricinuită de năruirea trezei clădiri a tribunalului peste dînsul...; al doilea a fost cînd i-a venit cocca Zinca cu citația. În răstimpul trecut de la aflarea despre pornirea procesului și la darea citației în primirea bătrînei, avusese vreme să culegă niște informații care-l mai liniștiseră.

A putut dar îndura zbuciumarea pe care i-o pricinuia spaima și durerea bătrînei.

Venise liniștită, cu citația în batistă.

— Mi-a adus azi un om de la tribunal hîrtia asta și a lăsat-o în mîna străine, că eu eram dusă pentru un parastas la cimitir, coconașul maichii. Eu să-mi pun în vedere c-a murit Șerb. Ia vezi dumneata.

Cînd a auzit pe Andrei zicînd: „Ce șarlatani! încearcă marea cu degetul și prinde ori nu s-o prinde? Te cheamă în judecată, ca să strice ipoteca", a înțeles ochii și s-a făcut la față ca turta de ceară; dar tăria de convingere cu care îi spusese Andrei: „Să n-ai grijă, cocoană Zinco, sunt eu aici ca să te apăr", și mai iluziile de existență dreptății, ce poartă în suflet mai toate femeile, o făcuseră să deschiză ochii, să ia și dînsa mîinile lui în mîinile ei tremurătoare și să-i zică:

— Da, sufletul maichii, să mă aperi... să aperi norocul... și viitorul... și starea fetei... să le aperi, sufletul meu... că eu aș muri... Se oprise ca să-și și

Sîlt

lăc>chu Și ce s-ar face ca singură... -frumoasa maichii... un copil... fără sprijin... lăfăunhan ...pe drumuri, ca fetele lui Nisipeanu..,

Acum e mai liniștit. Muzica de care s-a reapucat cu patimă îi aduce **un** ritm egal în mersul singelui și ordine în judecată — și are mare trebuință de ordine în judecată...

A fost la Cărbuneni,- unde s-a încredințat cu ochii lui cum stau lucrurile..* De nenumărate ori și-a spus sie însuși pricina și s-a încredințat c-o s-o câștige,..» A lăsat Călugăreanu doi moștenitori: un băiat de douăzeci și patru de ani și unul de șaptesprezece — și a rămas de pe uima lui ca avere a sa proprie, casa și ograda de două pogoane. De la moartea tatălui, băiatul cel mare, care era băgat la o prăvălie din Ploiești, s-a mutat în casele tatălui său, pe care le-a slăpînit și le stăpînește și acum; a vîndut prunele și finul din livele, a luat banii care s-au găsit asupra tatălui său, patru mii de lei. A declarat el că renunță la moștenire, dar aia nu se prinde, să declare că renunți și să slăpînești... prin urmare el răspunde de datoria tatălui său, nu numai cu ce a moștenit de la el, dar și cu averea moștenită de la mamă-sa. Și ce bine a făcut că a chemat și el în judecată pe moștenitori ca să-i plătească banii împrumutați și că a cerut și înființare de sechestrul pe partea de avere a băiatului vîrstnic, rămasă de la mamă...

I se pare limpede ca lumina zilei, și inima lui, plină de dorința nemărginită de a câștiga procesul, îi faurește iluzii. Ce? Cînd o auzi tribunalul cum spun martorii găsiți la Cărbuneni, și pe care o să-i aducă la înfățișare, oameni bătrîni, doi dintre cei care au cumpărat prunele și finul, alți trei care erau de față cînd s-au numărat banii găsiți la Șerb, patru mii de lei luați de băiatul vîrstnic. n-are decît să deschiză gura ca să câștige procesul.

Da, așa ar fi, dacă protivnicul cocoanei Zinchii ar fi un bătrîn neputincios ca dînsa, cu locuință la două postii de Cărbuneni — dar protivnicul ei e un băiat a* ger la minte și la mișcări, chiar d-acolo din Cărbuneni, dintr-un sat cu martorii; așa ar fi, dacă avocatul băiatului ar fi un avocat naiv, nepriceput ca dînsul -* dar adversarul lui e Vineanu, adînc cunoscător nu numai al codului, dar și al tuturor regulilor „de tactică și de strategie”...; Și iată că în ziua procesului are certificat de la primăria din Cărbuneni, care sună ritos că băiatul vîrstnic „n-a stăpînit nici un moment averea rămasă pe urma defunctului său părinte Șerb Călugăreanu”... și iată că și martorii nu știu nimic, se miră de ce i-a „prepus” martori; abia doi care îngîna fără convingere că d. a. l - a u văzut și pe băiatul al mare prin casa lui Șerb, dar dacă stăpînește ori nu...

Zadarnic se frămîntă Andrei cu deznădejde. Zadarnic, cu toate protestările lui Vineanu de a lăsa ca întrebările să se facă de „onor tribunal”, se apropie el de martor și-l întreabă privindu-l în ochi: „Nu mi-ai mărturisit dumneata mie, pe bătrînețele dumitale, că erai de față cînd s-au numărat cei patru mii de lei găsiți la Șerb și că i-a luat dumnealui?”, martorul răspunde cu tărie: „Ferească Dumnezeu!”

Are dreptate tribunalul să hotărască anularea ipotecii, rămînînd ca creditoa* rea să se despăgubească urmărind casa, casa care nu face nici două mii de lei...

Bătrîna n-a înțeles cum s-a rostit tribunalul Ședința fiind suspendată* e în*

brîncită pînă la ușă de lumea care dă năvală să iasă. Acolo se îndură s-o lungeze aprodul, care-i strigă la ureche:

— Ai pierdii, cocoană. Ți s-a anulat ipoteca.

Ea cade pe banca de lîngă ușă, vorbind fără șir: „Viorica... viitorul... muncul... fără sprijin... fetele lui Nisipeanu”.

Și văzînd pe Andrei, care iese, îi zice cu mîna dreaptă întinsă a blestem:

— Dumnezeu să-ți plătească și să le miluiască.

El pleacă, scoboară scara și repede coteșic pe după tribunal: pe-acolo ajunge iute la zăvoiul din marginea orașului, unde e o lîntînă cu un șipot de apă și ca gheața. Ajuns, își smulge gulerul și legătura de la gîl. le bagă în buzunar și apleacă și pune capul în bălaia apei. Aaa! ce bine face răceala asta care-i curge în creștet! Cum potolește /vîncala din tîmple și zgomotul din urechi... Măcar vreme stă așa; apoi se scoală, se șterge și pornește prin zăvoi spre punte...

Atîta Vreme de cînd umblă întruna și nici frumusețea locurilor prin care rătăcit, pline de miresme și de cîntece de greieri, cu orizontul ăla frumos de munturi verzi și de munți eu alilea nuanțe de albastru, nimic nu i-a putut gonii sau/, sunetul propriilor lui cuvinte spuse odinioară doctorului: „Avem fiecare mîna și puterea noastră, și dacă nu le întrebuițăm într-un anumit scop, crezătorul crpș cu loală tăria că intervine o minte și o putere mai mare...”

Cu ele în urechi a plecat de la tribunal acum patru ceasuri și tot cu ele în urechi irttă acum în strada Speranței...

Ce înseamnă asta?... Lume adunată la poartă? Copii spînzurați pe ulițe? Grăbește pasul după ritmul bătailor inimii. în curie îl întîmpină nenea Machoș...

— Nu e nimic, nu te speria, nu e nimic.

El îl îmbrîncește și intră în sală. Acolo îi iese înainte Antonescu.

7- Ce s-a întîmpîiat? îl întreabă Andrei cu o'voce stînsă.

În locul lui Antonescu răspunde glasul doctorului din odaia de alături:

Nu așa. Ridică—i capul mai sus, mai sus.

Aceste vorbe aduc în mintea lui lumina orbitoare a unui trăsnet. Dă năvală Ușa odăii de culcare, care se bate de perete... într-o privire de-o clipă vede Elena leșinată... doctorul... două femei... sticle... ligheanul plin de sînge și pilul !!?. Vrea să înainteze dar nu poate, și scoțînd un răcnet înpăimîntător de uriaș înjunghiat, se năruie în pragul ușii...

— Fraților, zice Urziceanu intrînd în camera avocaților, să vă spui o veste tristă: a înnebunit bietul Rizeseu.

— Tocmai ce le spuneam eu, adaogă altul

— Da, întîlnii chiar acum pe doctorul Georgescu; venta d-acolo; plînge în racul. Copilul scapă, e în afară de orice primejdie.

— Eu, zice Berlescu, întotdeauna îmi ziceam că are s-o sfîrșească așa **asta**. Ce eră mania aia a persecuției de care sulerea?...

VIRCGLACUL

Una din cele mai plăcute fizionomii ale oraşului e conu Costache.

Cei de-o vîrstă cu el spun că are aproape şaptezeci de ani, dar traiul fără ne-
cazuri pe care l-a dus, stăricica frumoasă, nevasta iubitoare ca o soră, doi copii
ajunşi bine şi mai ales firea lui bună l-au păstrat voinic, sprinten la mişcări şi vioi
la minte, de nu-i dai nici cincizeci de ani.

Istoriseşte cu urî farmec şi cu un haz care-i adună împrejur galerie, de cîte
ori deschide gura să spuie cîte una, şi fiind un om umblat prin străinătate, şi mai
fiind şi vînător, ştie fel de fel de comedii.

Ăst om bun ca pîinea, totdeauna zîmbitor, care parcă răspîndeşte dintr-însul
valuri de veselie, devine acru şi stifos de cîte ori s-o întîmpla să-i meargă rău la
preferanţă, singurul, dar zilnicul joc de cărţi pe care-l joacă. Şi nu se supără de
zgîrcenie, că nu e zgîrcit, dimpotrivă, e larg la mîină, dar aşa e firea lui.

Cum s-o întîmpla să intre, de două ori pe rînd şi l-or necăji şi partenerii, se
supără foc. Toate îi par rele: dulceaţa acră, cafeaua prea dulce, apa prea rece,
lampa prea mică, tibişirul neascuţit; ţipă la băiatul care-l serveşte; schimbă sca-
unul că scîrţie; trinteşte cu pumnii în masă de sar sfeşnicile; aruncă celor care
fac haz priviri de ucigaş peste ochelari - mă rog, o supărare grozavă, toată supă-
rarea de care e în stare un om care n-a avut alt pe ce să şi-o cheltuiască.

Partenerii îl cunosc şi ştiu că la cinci minute după sfîrşitul partidei, ăst om o
să devie iar bunul, plăcutul şi hazliul conu Costache.

Dacă stai lîngă el, cînd o juca preferanţă, să te scoli cum o intră o dată, să
n-aştepti să-ţi zică: „Mai scoală-te, neiculiţă, că m-ai u s c a t !

Zisese într-o zi, după două intrări, unuia cu care chiar atunci făcuse cuno-
ştinţă şi care nu se urnea de lîngă dînsul:

— Iartă-mă, domnule, dar eu cred în vîrcolaci. Asta e joc şi de fizionomie.
Eu d-abia pot să-mi compui fizionomia mea, p-a dumitale nu pot s-o compui.
Mută-ţi, te rog, scaunul mai aşa. Mersi. Nu te supăra.

D-atunci, celor care fac galerie la joc le-a rămas numele de *vîrcolaci*, şi în
odaia unde joacă conu Costache mişună vîrcolacii că, dacă-i merge bine, e gră-
dină şi-l ascultă cu drag, — dacă-i merge rău, trec din apropierea lui şi fac haz
de cum se supără.

Astă-seară e sindrofie la prefectul. în salon dansează domnişoarele; în alte o-
dăi, partide de cocoane; aici masa de prefă, unde joacă conu Costache cu alţi trei,
între care procurorul, jucător şiret, care are un dar deosebit de a-l scoate din răb-

dări; împrejur, galerie numeroasă.

Conu Costache pierde: e foc, dar se stăpîneşte, nu-şi poate da drumul supă-
rării — alături sunt cocoanele. Ceilalţi sunt pe la mijlocul talonului, el abia a sco-
şase şi e intrat în căsuţă cu treizeci.

În vremea asta o cocoană bătrînă se apropie. E moldoveancă, mama docto-
rului Ionaşcu. Ia un scaun şi se aşează lîngă conu Costache, cu liniştea şi senin-
tatea bătrînilor, care, nici nu vād, nici nu prea aud bine... Şi stă.

Din cînd în cînd pune, cuminte, lui conu Costache cîte o întrebare, care s-
potriveşte peste turbarea lui ca untdelemnul peste jăratec.

— Ce frumos trebuie să fie la moşie la mata acu, coane Costachi.

—> Frumos, coană Raluco, răspunde el, silindu-se să zîmbească — şi se m-
scrie cu 18 în căsuţă.

— Merji adese, că-i tari în apropiere.

— Am fost şi azi, coană Raluco.

Nu se poate descrie deosebirea dintre liniştea cu care coana Raluca îşi m-
mără mătăniile şi furia cu care conu Costache face cărţile.

— Îs frumoase grîile, coane Costachi?

— F... f... frumoase, coană Raluco, răspunde el, băgîndu-şi mîinile între g-
şi cămaşă şi trăgînd cît poate ca să-şi lărgească gulerul.

...Joc închis, procurorul îl joacă de sub as, conu Costache intră de două o-
la şapte carale.

— Ai pînă acolo o şose tari bună.

— D... d... da, coană Raluco.

B o minune cum batista nu-i ia şi pielea de pe frunte; aşa şi-o şterge de
furie. Partenerii şi galeria rid pe înfundate; şi procurorul nu-l slăbeşte deloc.
Vede înfuriat, îl licitează cu nimic în mîină şi-l lasă tocmai la vreme ca să int-
de cîte două ori... şi în vremea asta întrebările coanei Ralucii pică una cîte u-
ca boabele mătăniilor. Ea nu aude cum pîrîie cărţile, nici locomotiva din gîtul l-
conu Costache, ea nu vede nici necazul lui, nici veselia celorlalţi.

— Dar pădurea cea frumoasă di pi dreapta s-o tăiet, coane Costachi?

— S... s... s-a tăiat, coană Raluco, răspunde el uitîndu-se în tavan şi g-
blîndu-şi tîmplele.

Ajută — intră; zice joc — găseşte regulat talon două trefle care nu-i trebu-
Aşa potriveală de carte,* făcută parcă într-adins, nu s-a mai văzut. Să te căzne-
s-o pui cu mîna, n-ai putea. Regulat morişcă; unul taie la carale, alălalt taie
pici şi din opt jocuri ghintuite se alege cu cinci. Bunăoară acum un as şi un m-
riaj tăiate, intrare patruzeci şi opt!

— Dar lăcuşorul şela din stînga mai este, coane Costăchel?

— M... m... mai este, coană Raluco.

Vîjje pe postav periuţa cu care şterge şirul întreg de intrări şi le scrie ac-
nate la un loc: 94, cu ţifre de-o palmă.

— Dar, mă rog matale, hanu...

Conu Costache se întoarce cu scaun cu tot:

— Coană Raluco, mîine după-amiază merg la moşie cu nevastă-mea, — t-
cem să te luăm şi pe dumneata. Aşa o să poţi vedea cum s-a tăiat pădurea c-
dreapta; o să poţi vedea cum umblă cocostîrcii pe lacul din stînga; o să poţi v-
dea cum s-au reparat podiştele; o să poţi vedea cum s-ă înnoit hanul de la t-

neră; o să poți vedea ce case frumoșele și-a făcut Ioniță Andreescu de la Ulmi; o să poți vedea ce rezervoare mari a așezat lângă șosea fabrica „Aurora”.

Coana Raluca a înțeles și se depărtează, numărându-și mătâniile; acum o *fi* în a treia odaie și conu Costache urmează, pe când toți se prăpădesc de rîs:

- ... o să poți vedea cum s-a șters numărul de pe piatra de la kilometrul **76**; o să poți vedea cum au spart băieții cu pietre candelile de la stîlpii de telegraf; o să poți vedea cum sîsîie gîscanii cînd trece trăsura; o să poți vedea.

Și întorcîndu-se către partenerii care rîd cu lacrimi:

— Teribil vîrcolac! î!

PUIUL

Sandi, sâ ascu(i pe mămica

Într-o primăvară, o prepeliță, aproape moartă de oboseală — că venea dc de parte, tocmai din Africa — s-a lăsat din zbor într-un lan verde de grîu, la marginea unui lăstar. După ce s-a odihnit vreo cîteva zile, a început să adune beți-gașe, foi uscate, paie și fire de fin și și-a făcut un cuib pe un moșoroi de pămînt, mai sus, ca să nu i-l înece ploile; pe urmă, șapte zile de-a rîndul a ouat cîte un ou* în tot șapte ouă mici ca niște cofeturi și a început să le clocească. Ai văzut cum stă găina pe ouă? Așa sta și ea, doar că ea în loc să stea în coteș, sta afară în grîu; și ploua, ploua de vărsa și ea nu se mișca, ca nu cumva să pătrunză o pică» tură de ploaie la ouă. După trei săplămîni i-au ieșit niște pui drăguți, nu goi ca puii de vrabie, îmbrăcați cu puf galben ca puii de găină, dar mici, parcă erau șapte gogoși de mătase, și au început să umble prin grîu după mîncare. Prepelița prindea cîte o furnică, ori cîte o lăcustă, le-^o firimișea în bucățele mici, și ei, pic! pic! pic! cu cioculețele lor, o mîncau numaidecît. Și erau frumoși, cumiți și ascultători; se plimbau primprejurul mamei *lot* și cînd îi striga: JPitpalacP repede veneau lîngă ea. Odată, prin iunie, cînd au venit țărani să secere grîui, ăl mai mare dintre pui n-a alergat repede Ia chemarea mă-sii, și cum nu știa să zboare, haț! I-a prins un flăcău sub căciulă. Ce frică a pățit cînd s-a simțit strîns în palma flăcăului, numai el a știut; îi bătea inima ca ceasornicul meu din buzunar; dar a avut noroc de un țaran bătrîn, care s-a rugat pentru el:

— Lasă-l jos, mă Marine,° că e păcat de el, moare. Nu -i vezi că de-abia e cît luleaua?!

Cînd s-a văzut scăpat, fuga speriat la prepeliță să-i spuie ce-a pățit. Ea i-a luat, l-almîngîiat și i-a spus:

— Vezi ce va să zică să nu mă asculți? Cînd te-i face mare, o să faci cum ăi vrea tu, dar acum, că ești mie, să nu ieși niciodată din vorba mea, eă poți să pă-țești și mai rău.

Și așa trăiau acolo liniștiți și fericiți. Din seceratul griului și din ridicarea snopilor se scuturaseră pe miriște o groază de boabe cu care se hrăneau și, măcar că nu era vreo apă prin apropiere, nu sufereau de sete, că beau dimineața pică-turi de rouă de pe firele de iarbă. Ziua, cînd era căldură mare, stau la umbră în lăstar; după-amiaza, cînd se potolea vipia, ieșeau cu toții pe miriște; iar în nop-țile răcoroase se adunau grămadă, ca sub un cort, sub aripile ocrotitoare ale prepeliței încet-încet puful de pe ei s-a schimbat în fulgi și în pene, și cu aju-torul mamei lor au început să zboare. Lecțiile de zbor se făceau dimineața spre

răsă-ritul soarelui, când se îngîna ziua cu noaptea, și seara în amurg, căci ziua era primejdios din pricina hereților, care dădeau tîrcoale pe deasupra miriștei.

Mama lor îi așeza la rînd și îi întreba: „Gata?” „Da”, răspundeau ei. „Una, două, trei!” Și când zicea „trei”, firr! zburau cu toții de la marginea lăstarului tocmai colo lîngă cantonul de pe șosea și tot așa îndărăt. Și mama lor le spunea că-i învață să zboare pentru o călătorie lungă, pe care trebuia s-o facă în curînd, cînd o trece vara. „Și o să zburăm pe sus de tot, zile și nopți, și o să vedem dedesubtul nostru orașe mari și rîuri și marea.”

Într-o după-amiază pe la sfîrșitul lui august, pe cînd puii se jucau frumos în miriște împrejurul prepeliței, aud o căruță venind și oprindu-se în drumeagul de pe marginea lăstarului. Au ridicat toți în sus capetele cu ochișorii ca niște mărgele negre și ascultau.

„Nero! înapoi!” s-a auzit un glas strigînd. Puii n-au priceput; dar mama lor, care înțelese că e un vînător, a rămas încremenită. Scăparea lor era lăstarul, dar tocmai dintr-acolo venea vînătorul. După o clipă de socoteală, le-a poruncit să se pitulească jos, lipiți cu pămîntul, și cu nici im preț să nu se miște.

— Eu o să zbor; voi să rămîneți nemișcați; care zboară, e pierdut. Ați înțeles?

Puii au clipit din ochi c-au înțeles și au rămas așteptînd în tăcere.

Se auzea fîșîitul unui cîine care alerga prin miriște și din cînd în cînd glasul omului:

\, —Unde fugi? înapoi, Nero!

Fîșîitul se apropie — uite cîinele: a rămas împietrit cu o labă în sus, cu ochii întîi înspre ei.

— Nu vă mișcați, le șoptește prepelița și se strecoară binișor mai departe» Cîinele pășește încet după ea. Se apropie grăbit și vînătorul. Uite-l: piciorul lui e acum așa de aproape de ei, încît văd cum i se urcă o furnică pe carîmbul cizmei. * Vai! cum le bate inima. După cîteva clipe prepelița zboară ras cu pămîntul, la doi pași de la botul cîinelui, care o urmărește; vînătorul se depărtează strigînd: „înapoi! înapoi!” Nu poate trage, de frică să nu-și împuște cîinele; dar prepelița se preface așa de bine că e rănită, încît cîinele vrea cu orice preț s-o prindă; iar cînd^sobtește ea ca e în afară de bătaia puștii, zboară repede spre lăstar.

În vremea asta puiul ăl mai mare, în loc să stea nemișcat ca frații lui, după cum le poruncise mă-sa, zboară; vînătorul îi aude pîriitul zborului, se întoarce și trage. Era cam departe. O singură alică l-a ajuns la aripă. N-a picat, a putut zbură pînă în lăstar; dar acolo, de mișcarea aripii, osul — la început numai plesnit — s-a crăpat de tot, și puiul a căzut cu o aripă moartă. Vînătorul, cunoscînd desimea lăstarului și văzînd că trăsese într-un pui, nu s-a luat după dînsul, socotînd că nu face truda de a-l căuta prin lăstar.

Ălalți pui nu s-au mișcat din locul unde-i lăsase prepelița. Ascultau în tăcere. Din cînd în cînd se auzeau pocnete de pușcă și glasul vînătorului strigînd „*Apporte!*” Mai tîrziu căruța s-a îndepărtat înspre vînător pe drumeagul lăstarului; încet-încet pocnetele și strigătele s-au pierdut, s-au stins, și în tăcerea serii ca-re se lăsa, nu se mai auzea decît cîntecul greierilor; iar cînd s-a înnoptat și răsărea luna dînspre Cornățel, au auzit deslușit glasul mamei lor chemîndu-i din capul miriștei: „Pitpalac! pitpalac!”

Repede au zburat înspre ea și au găsit-o. Ea i-a numărat: lipsea unul.

— Unde e nenea?

— Nu știm, a zburat.

Atunci prepelița desperată a început să-i strige tare, mai tare, aseultînd din toate părțile. Din lăstar i-a răspuns un glas stins: „Piu! piu!”...

Cînd l-a găsit, cînd i-a văzut aripa ruptă, a înțeles că era pierdut; dar și ascuns durerea, ca să nu-l deznșdăjduiască pe el...

D-atunci au început zile triste pentru bietul pui; se uita cu ochii plînși cu frații lui se învățau la zbor dimineța și seara; iar noaptea, cînd ălalți adormeau sub aripa mamei, el o întreba cu spaimă:

— Mamă, nu e așa că o să mă fac bine? Nu e așa c-o să merg și eu să-narăți cetății mari și rîuri și marea?

— Da, mamă, răspundea prepelița, silindu-se să nu plîngă.

Și a trecut vara. Au venit țărani cu plugurile de au arat miriștea; prepelița s-a mutat cu puii într-un lan de porumb de alături; dar peste cîtăva vreme au venit oamenii de au cules porumbul, ar* tăiat cocenii și au întors locul; atunci s-a mutat în niște pîrloage din marginea lăstarului.

În locul zilelor mari și frumoase au venit zile mici și posomorite, a început să cadă brumă și să se rărească frunza lăstarului. Pe înserate se vedeau rînduri întîrziate zburînd în rasul pămîntului, ori pîlcuri de alte păsări călătoare, iar în tăcerea nopților friguroase se auzeau strigătele cocorilor, mergînd toate în aceeași parte, către miazăzi.

În inima bieteii prepelițe era o luptă sfișietoare. Ar fi vrut să se rupă în două jumătate să plece cu copiii sănătoși, care sufereau de frigul toamnei înaintate, iar jumătate să rămîie cu puiul schilod, care se agăța de ea cu desperare. Suflarea dușmănoasă a crivățului, pornită fără veste într-o zi, a hotărît-o. Decît să-fmoară toți puii, mai bine numai unul — și fără să se uite înapoi, ca să nu-i slăbească hotărîrea, a zburat cu puii zdraveni, pe cînd ăl rănît striga cu deznădejde:

— Nu mă lăsați! Nu mă lăsați!

A încercat să se tîrască după ei, dar n-a putut, și a rămas în loc, urmărindu-i cu ochii pînă au pierit în zarea dînspre miazăzi.

Peste trei zile, toată preajma era îmbrăcată în haina albă și rece a iernii. După o ninsoare cu viscol, urmă un senir ca sticla, aducînd cu dînsul un ger aprig

La marginea lăstarului, un pui de prepeliță, cu aripa ruptă, stă zgribulit de fr

După durerile grozave de pînă adineaori, urmează acum o piroteală plăcută. Prin mintea lui fulgeră crîmpeie de vedenii:., miriște... un carîmb de cizmă care se urcă o furnică... aripa caldă a mamei. Se clatină într-o parte și într-ală și pică mort, cu degetele ghearei împreunate ca pentru închinăciune.

DOUĂ SURORI

Cunoștința s-a făcut într-o zi de toamnă, când copilul casierului — speriat de o trăsură, care era aproape să-l calce, — a dat fuga în curte la Elena, în poalele ei. De multe ori vrusese ea să intre în vorbă cu copilul, dar îi lipsise prilejul; acum însă îl luă în brațe, îl duse în casă, îi dete să bea apă ca să-i treacă de spaimă și, fiindcă era vorbitor ca un om mare, măcar că spunea vorbele pe jumătate, îl mai opri cîtva cu dînsa. Copilul, foarte apropiat, îi răspunse la toate întrebările, spuindu-i că-l cheamă „Nitu”; că e de cinci ani; că semnul din frunte e o bubă făcută de mama de la Caracal, și că iubește pe tata mult, mult, „pînă la tîg”, ceea ce dînsa pricepu numaidecît că însemna: pînă la gît.

Cu întrebări de ale ei, cu întrebări de ale lui, s-a întîfziat; iar când casierul, trecînd de la slujbă, se pprî mirat că-și vedea copilul în brațele ei la fereastră* Elena se coborî din casă, îi ieși înainte la poartă și îi povesti întîmplarea cu trăsura. El îi mulțumi cuviincios, își luă copilul și se despărțiră...

A doua zi copilul cerc să meargă la „Coca-mieă”, nume scornit de el Elenei, și care trebuie să-i fi venit de la vorba „coconită”. Casierul îl trimete cu servi-toarea; iar seara, când copilul cere din nou, îl duce el însuși.

Negreșit, întîia întîlnire ar părea grea, mai cu seamă cînd îi lipsește și mijlocul obișnuit de scăpare: spunerea numelor; căci ea știe că el e casierul județului, Iosif Dăescu, precum știe și dînsul că pe ea o cheamă domnișoara ^Jena Cioranu.

Sunt însă împrejurări care le vin în ajutor. De două luni de cînd el locuiește peste drum, o salută întotdeauna ducîndu-se sau întorcîndu-se de la slujbă; și-au și vorbit de două ori, la casierie, cu prilejul plății pensiei pe lunile august și septembrie; și apoi nici el, nici ea nu au dedesubtul vorbelor ce și le spun alte gînduri pe care ar trebui să le ascundă.

— Domnișoară, Nicu, copilul meu, cere să vie la dumneata.

Eă zice: „Da?”, ia copilul în brațe, îi scoate pălăria și, vîzînd că tatăl e cu mîna tot pe clanța ușii, îl poștește printr-o întrebare:

— Poftiți să ședeți?

El se așează.

Dacă ori unul ori altul s-ar gîndi să producă vreun efect deosebit asupra ceruilalt, și-ar alege vorbele și s-ar turbura; dar așa, se rupe gheața de îndată și se trezesc vorbind despre igrasia odăițelor în care locuiește el peste drum, despre neîngrijirea caldarîmurilor orașului, despre frumusețea aleii de tei care duce de

la pod la mănăstire — parcă s-ar cunoaște de cînd lumea.

A treia zi casierul înțelege pentru ce Elena l-a întreat în ajun cine a făcut paltonășul copilului, cînd vede că acum paltonul are un guler de imitație de de trahan și la marginea mîneșilor reveniri de aceeași stofă.

Și negreșit aceasta face a doua întîlnire și mai ușoară.

— Domnișoară, am venit să-ți mulțumesc pentru osteneala ce ți-ai dat cu...

— A! nu e nici o osteneală, domnule; dimpotrivă, o petrecere

El se așează de îndată.

— Adevărat, zău, trebuie să ți se urască. Nu te duci niciodată, nicăiri.

— Mai de mirat e de dumneata. În ceasurile în care nu ești la slujbă, ești t deauna acasă.

— Eu... e altceva... Mi-e greu să fac cunoștințe noi... De cînd siini aci, două luni, nu pot să zic... cunosc cîtăva lume... dar numai din vedere, din t burile care-i aduc la casierie.

— Bine, dar sunt altele... Avem un club, cofetărie, o cafenea în care se poa duce orișicine.

El o privește și i se pare că acest chip cu părul dat în sus, dezvelind toa fruntea mare, sub care strălucesc doi ochi negri, fără a fi frumos, are uh îfărire deosebit, și că tot deosebită e și limpezimea glasului ei.

Adevărul e că atît din vorba cît și din întreaga înfățișare a Elenei lipsa micile asprimi, micile ascuțimi nelămurite, care dau ceva ridicol fetelor răma bătrîne.

Acum, cînd el îi răspunde că nu-i prea place să se ducă în lume, că firea îl îndeamnă mai mult să stea acasă, cu socoteli, cu jurnale, e rîndul ei să-l p vească cu dorința de a citi în lăța lui cît adevăr e în cuvinte.

E lipsită de experiență, totuși ghicește că spune adevărul; și de altminteri riozitatea cu care vorbește și părul lui încărunțit sunt puternice îndemnuri fâ sa deacrezămmt...

Așa s-a început prietenia dintre casier și Elena: din dragostea copilului pe tru ea.

Azi el știe din gura Elenei că ea e fata lui Răducanu Ciotanti, orhul cel rt bogat într-o vreme, dar și cel mai nesocotit risipitor, vestit pefttru chefurile vîntătorile lui, așa de vestit încît la moartea lui s-a vîndut toată averea și nu ie rămas decît căsuțele astea în care stă și pensia de 190 de lei pe lună. Tot d gura Elenei mai știe casierul că mama ei era o femeie bună, care — cît ă tr tată-său — a suferit de traiul pe care-l ducea el, iar după moartea lui, de lipsa care o lăsase.

Seară cu seară prietenia lor crește. Nici unul, nici celalt nu se gîndesc lă p decata lumii. Despre judecata cărei lumi să-i pese ei? Despre judecata orășel lor, care cît timp le era casa în sărbătoare dădeau năvală la petreceri; iar de cî au rămas aproape pe drumuri nici nu vor să mai știe de ele; dovadă moart mamă-sii, la care n-au venit decît cîteva bătrîne și cîțiva credincioși? Or, să-i pese de judecata acelora care-i aruncaseră fără cercetare o învinuire r dreaptă pentru greșelile alteia?

El mai puțin nu se gîiidea la părerea lumii, de la fcare suferise atît în singu dată cînd încercase să intre într-însa.

E o lună de când s-au împrietenit. Copilul are rufăria întreagă făcută de mîna Elenei, cu o cheltuială ridicol de mică. În schimb ca a primit un dar frumos și folositor: o mașină de cusut.

Dar iată eă într-o seară, măcar că vremea e bună, sună șapte ceasuri și ei nu vin: sună opt. și ei tot nu vin. Elena trimite pe slujnică să întrebe nu cumva e bolnav copilul... ori el? Slujnica se întoarce. Nu sunt bolnavi. Nici o altă explicație; nici un alt răspuns.

Atunci Elena intră în casă tristă. „Trebuie să îl aliat”*, își zicea ea; și e neli-niștită, nu poate să doarmă pînă noaptea tîrziu, cînd — fără să înțeleagă cum — se simte îmbărbătată și își zice că mai curînd ori mai tîrziu tot ar fi trebuit să alic; că a doua zi are să i-o spuie ea însăși ca să scape de o așa de grea povară. Da, arc să i-o spuie negreșit mîine seară. Dar dacă n-ar mai veni deloc?...

A doua seară casierul vine, dar se cunoaște că știe ceva.

E afară aceeași liniște plăcută a orașelor de provincie, întreruptă la răstimpuri rare de un lătrat de cîine ori de un fluier de vardist; înăuntru aceeași căldură potrivită; ca în alte dați copilul se joacă între ei cu o caile mare cu chipuri; ca în alic dați tăciunii se dărîmă în sobă cu izbucniri de seînteii roșii; și cu toate acestea se încurcă la citit, ea se încurcă la lucru. Se vede bine că e ceva la mijloc.

Deodată Elena, aducîndu-și aminte de hotărîrea din noaptea trecută, se întoarce către dînsul și, fără altă pregătire:

— Ai aliat ceva despre soră-mca.

Aflase în adevăr; ușor se găsește cineva care să-ți dea lămuriri și despre ce vrei și despre ce nu vrei să știi; dar el se așteaptă așa de puțin la o mărturisire, încît rămîne aiurit. Într-un tîrziu o întreabă:

— E adevărat?

— Da, adevărat. A! dar dacă ai ști...

Și începe a-i spuie pe larg toate cîte le ținea ascunse, dezvinovățirea ei... Toate strîmtorile pe care și le impusese numai și numai ea s-o poată ține într-un pension din București, aceeași rochie purtată de doi ani neîntrerupt și rușinea de șalul și de giuvaericelele puse la loterie, ca să poată împlini ratele la timp.

— Cine e asta, Cocă-mieă?

Ea se apleacă să vadă gravura arătată de copil.

— Asta? Un împărat, dragă... Vacanțele erau o sărbătoare neîntreruptă pentru mine. Bătrîna eram de 26 de ani? Și cînd ieșeam cu dînsa pe uliță — ca îmbrăcată eu îngrijire și frumoasă, eu așa cum sunt — cine nu ne-ar fi cunoscut ar ii crezut că nu suntem surori, ci că sunt slujnica ei... Pe urmă, după ce pleca, zile lungi și triste, tresăriri deodată din somnul cel mai adînc: „Ce-o fi făcînd Sofia?” și apoi zvîrcoliri pînă la ziuă... pentru un răspuns care întîrzia...

— Dar asta cine e, Coeă-mică?...

— Tot un împărat, drăguță, răspunde ea.

Apoi urmează povestind boala ei, care a ținut mai bine de o lună, acum patru ani, în luna lui iulie; dragostea soră-sii din vremea aceea cu un militai*; cît a fost de tîrziu cînd a putut să se coboare din pat; scena de tălmăcire pe care n-are s-o uite niciodată, în care soră-sa își dase pe față toată ușurința ei, sporită în mai

rău la pensionatul din București... Stăruințele sale pentru mutarea lui. fuga ră-sii după dînsul, rușinea de judecata lumii, care l-a cuprindea pe amîndouă aceeași firmă bațjocoritoare: „fetele lui Cioranif..."

Se oprește cîlva pentru a cere ajutorul batistei, ca să poată vedea o floare pe perete, pe care o privește de cîtăva vreme cu stăruință.

— Și nu mai știi nimic de dînsa? îndrăznește să întrebe.

Ba da... în fiecare lună îi trimele regulat jumătate din pensie. S-au irjai. zut de cîteva ori: chiar în anul acesta la Paști; dar parcă nu mai era soră-s. Era o străină frumoasă și elegantă, a cărei plecare — după cinei zile de ședere o vădită silă — în loc s-o întristeze, parcă a bucurat-o,

— Și ofițerul nu vrea s-o ia?

Ea tace. Va să zică nu știe lot? Dar nici ca nu-i poate spuie că de mult a fost înlocuit cu altul, și-urmașul, la rîndul lui. cu altul; că la fiecare două-luni primește aceeași înștiințare: „M-am mulat. Nu-mi mai scrie pe adresa tare, Irimete-mi banii aici, strada cutare"...

Casierul ghicește ce nesocotită i-a fost întrebarea, deschide și închide cîteva ori jurnalul fără nici un cuvînt; apoi. simțînd ce dureroasă trebuie să fie pentru Elena tăcerea care se prelungește, începe s-o mîngîie. cu vorbe simple și cum se pricepe el:

— Trist... da... foarte trist, domnișoară, dar de... trebuie să le mîngîi și să gîndești că dumneata ești cu inima împăcata, că dumneata ți-ai dat țoale silit le... Așa e lumea asta... și iar să le mai gîndești. domnișoară, că nu ești nu dumneata nenorocită pe lumea asta...

Elena tace.

— Unul una, altul alta... fiecare are necazurile și neajunsurile lui. Uite cîte n-am suferit și eu... Doisprezece ani n-am visat altă fericire decît să pui păt vieții de urît și de singurătate pe care o duceam- Ajunsesem să-mi lie silă casa unde nu»era nimeni să mă întîmpine cu o vorbă bună... Și dacă m-însurat,-peste ce-am dat? peste o femeie cu trupul și sufletul legat de (u Mi-cra urît singur, acum îmi era groază... Neorînduială într-ale casei, cert vorbe rele. Și împotriva bietului copilașului ăstuia dușmănie pentru că... că-mi era drag...

Fără să vrea, ochii Elenei se îndreaptă către semnul din fruntea copilului.

— Da, domnișoară... semnul acela e de la dînsa. Într-o seară ne întorce de la o sindrofie — eram silit s-o însoțesc în toate serile; sindrofii de rînd, clevetiri și jocuri de cărți, care întotdeauna se sfîrșeau prin certuri și prin vo rele... Pierduse... se certase; cînd ne întoarcem, copilul plîngca... Ea vrea s potolească, dar se vede că mîngîierile îi erau aspre de supărare; atunci, vîzînd nu tace, îl împinge cu furie, el se împiedică de covor și cade cu capul de co sobei... Cinci zile am crezut că moare... Și uite așa, domnișoară, patru ani canon. Și vezi, nu aș fi scăpat nici acum singur, fără ajutorul unui băiat de is vă, președintele tribunalului de acolo, din Caracal, cu sprijinul căruia divorțul trăgănit mai puțin și copilul mi-a fost dat mie... E... așa e lumea, și omul va se mîngîie și să nădăjduiască în alte zile mai bune.

Din seara aceasta știu unul despre altul tot ce puteau ști. Casierul are sf mai cu drag și Elena mai cu drag o să-l primească. El o să-și aducă și de lu socoteli de verificat, în timpul ce ea va coase ceva la mașină.

Și în vremea asta copilul face progrese minunate, ea e așa de deștept, iar Coca-mică așa de bună profesoară! A învățat lunile anului, zilele săptămîinii^ cîteva poezii mici; și numără pînă la o sută; și are o placă pe care știe să iacă cîteva slove eu degetele lui nesigure de cinei ani. Ieri a arătat ea știe pe sările literile pînă la I; azi spune **Talul nostru** eu o singură greșală, la euvînlul „izbăvește”, pe care nu-l poate spune; mîine, după îndemnul Cochii-mici, o să se așeze frumos în fața lui tată-său și, luîndu-și degetul arătător de la o mîină în cealaltă mîină, o să înceapă:

**„Eu suntmic, tu Ja-mâ mare;
Eu sunt slab, tu Jd-mâ tare”**

Cu așa nimicuri trec trei ceasuri ea trei clipe.

Că vremea nu stă în loc, ea să asculte eu Elena gazeta citită de casier, nici să se bucure cu amîndoi de progresele copilului; ci vremea zboară și se trezesc că ceasornicul bate zece.

„A! deja”... zic amîndoi... El se îmbracă, ca ingenunehe să îmbrace copilul și nu uită nimic: gulerul paltonașului bine ridicat, băsmăluța bine legată împrejurul gîtului. Apoi, după ce sărută copilul, se scoală, întinde mîna casierului și se despart:

— Mîine, cu bine...

Miercuri, în ajunul lui Sfîntu Niculae, pe la patru după-amiază, Elena tocmai învăța pe copil să-și scrie numele întreg, cînd s-a oprit la poartă o trăsură, care aducea pe soră-sa de la gară.

Ar trebui s-o primească mirată și rece, ea la celelalte venituri; dar de o lună încoace așa i s-au schimbat toate simțirile și s-a adunat în inimă atîta trebuință de a rhîngîia și de a fi mîngîiată, încît văzînd pe soră-sa îi aleargă repede înainte: „Sofio!” Căci la urina urmei e soră-sa, cu zece ani mai mică decît dînsa, aproape copilul ei, soră-sa care a supărat-o, dar acum parcă nu mai e dînsa care a plîns și s-a chinuit, parcă e alta.

— Sofio! și o cuprinde în brațe, o sărută și plînge.

Sofia, văzînd astă primire la care nu se aștepta, se găsește numaidecît în apele ei; spune ea a ținut să-i facă o surpriză, că-i era dor, a! grozav de dor; și văzînd copilul:

— Al cui e copilașul ăsta?

Elena arată servitoarei unde să așeze cufărul Sofiei

— Țațo, al cui e copilașul ăsta?

— Al unui vecin.

— Care vecin?

— Al casierului.

— O! Ce drăguț e! Vino la mama, puiule.

Îl ia în brațe, îl dezmiardă; repede găsește cheia și scoate din cufăr cîteva bomboane. Dragostea Sofiei pentru copil apropie și mai mult pe Elena de dînsa. Copilul arată toate cîte le știe: „lanuae, febuae”, „Un copil odată mic ca dum-

ncata”, numără, arată cum face popa cînd vine cu botezul... Sofia și Elena fa haz; ceasornicul bate cinci — casierul e în pragul ușii.

Nu se mai poate înlătura întîlnirea. După o foarte scurtă socoteală, Elena se scoală:

— Soră-mca Sofia — domnul Iosif Dănescu, casier.

Sofia se uită de la unul la altul; dar surîsul început la vederea lui îi piere de pe buze cînd vede fața serioasă a Elenei, cu o dungă între sprîncene, care îi dă un aer de desăvîrșită cinste.

În seara aceea casierul nu vine, a doua zi însă e sărbătoarea așteptată de atîta timp, e ziua copilului. S-ar putea să n-o petreacă împreună? De nu s-ar duce Elena și-ar închipui că o socotește părtașă la vinovăția soră-sii. Nu e vorba, că pentru dînsul nu trebuiesc cuvinte ca să-I hotărască a merge; așa face de mai bine de o lună, acum i-ar fi greu să poată face altfel.

E o adevărată sărbătoare a doua zi, de cînd vin pînă pleacă. Iată surpriza costumului de marinar lucrat în ascuns pentru copil. Sunt toți de părere că-i sac de primejdie. Sofia mai ales nu-I mai lasă din brațe. Trebuie să-i repete iar toate flecușetele spuse ieri; și rid în cor, și se bea, în sănătatea lui, vutcă făcută de mîna Elenei, pe cînd Sofia cîntă la clavir semnalul de urare. Au fiecare cuvinte deosebite pentru a fi veseli.

Aflarea acestui strein în casă îndreptățește pe Sofia să apropie pe Elena de dînsa pe drumul vinovăției. Și dacă e așa (că nu se poate să fie altfel), n-o să mai aibă de acum nici rarele muștrări și licăriri de păreri de rău* făcute din compararea vieții ei cu a soră-sii. Parcă asta e sfîntă? Parcă ea nu petrece Negreșit; mai puțin decît ea; dar e și mai urîtă și mult mai mare, și apoi copil lașul, care înseninează casa; o idilă a soră-sii și dînsa surprinzîndu-i în flagrant delict! Astea au farmecul noului și neașteptatului; sunt atîtea lucruri de care o să facă haz la București, istorisindu-i actualului. Și cine știe, poate de rîndul viitor o să-I aducă și pe el.

Casierul ar putea să fie serios și ursuz? Ce ar semăna? Lasă că e ziua copilului; dar mai întîi ar fi de-a dreptul necuviincios, și nu numai iată cu Soit, căreia trebuie să-i dea să crează că nu știe nimic, ci chiar față de Elena, s-cuveni să-i arate că a mai uitat din greșelile Sofiei.

Elena asemenea e veselă de recunoștință pentru purtarea casierului cu soră-sa, de dorința de a nu-I trăda în prefacerea lui că nu știe nimic — și mai al de nevoia de iertare și de mîngîiere adunată în neet-încet în vremea din urmă.

Drept e că acestea sunt cuvintele de la început; mai tîrziu nu mai au trebuit înță de ele, căci se răspîndesc din Sofia valuri-valuri de veselie ștde înaintare. Ce grație în cele mai neînsemnate mișcări! Ce vioiciune scilpitoare în ochi și în mâiestrie în mînuirea vocii! Ce perfecție de gust în alegerea rochiei aproape a bă, cu cîteva tunte în care se amestecă roșu-închis, violet-închis, verde-închis și caic, totuși, departe de a părea încălcată, pare simplă și-i dă un aer de pasă rară din țările calde! Știe atîtea glume hazlii, mîngîie copilul așa de frumos cîntă la pian atît de bine! Toate acestea sunt nimicuri înepîntătoare, mai ales pentru casier și pentru Elena, provinciali nepricepuți. Ei nu-i găsesc nici un cusur ci sunt fennecați de drăgălășia Sofiei, care a dărfîmat orice sfială și i-a adus apele lor.

Seara, după ce casierul pleacă, Sofia se apropie de soră-sa:

~ Cec cu omul ăsta, țațo?

A! cum și-ar deschide inima Elena; **dar** într-o clipă își **face** în minte nemărate judecăți. Ar înțetege-o Solia, când n-are la îndemână o poveste de dragoste cum i-ar plăcea ci? Ce **să**-i spuie? Viața **lor** tihnită, rămasă aceeași din prima zi pînă acum? Dar, ori n-ar **crede-o, ori**, dacă i-ar da crezămînt, ar întîmpina-o cu hohote de fis.

De aceea, când Solia își repetă întrebarea, Elena îi răspunde serioasă:

— Nimic.

— Cum **nimic?**

#

— Nimic.

Și se despart să se Culc* Elcria, **tristă** că fi-are **mi** să se destăinuiească, Sofia, îniiidălă și hotărită să descopere adevărul.

Îri seăia celef de â cibeeă t de la venirea Soliei, casierul se întoarce acasă trist. Parcăr-âr mâi fi cl, cel care pînă acum în fiecare seară mulțumea în gînd cui îl adusese în acest oraș, unde dase peste o femeie bună, care-i ținea de urît și-i îngrijea copilul ca o mamă.

Din toate s^ritelile ce^și face și-și desface, încheie că e nenorocit, că traiul ce-4 dace e fără noimă.

Zadarnice îi suntjneercăriie de a adonni; nu-l lasă o vedenie care i se ține cu îndărătnicie înaintea ochilor.

E o singură -ființă făcută din două. Iată: un trup mlădios... o rochie simplă numai cu trei ftnte de culori Vii, dar închise... dintr-un cuib de dantele iese o mîna albă ce se întinde Către dînsul... din alt cuib de dantele un gît îneîntător... Și iată chipul... E trupul și chipul Sofiei, cu gura ei ispititoare, cu nasul ei puțin cam ridicat... Doar la frunte nu seamănă; fruntea e largă, părul negru dat în sus ... fruntea Elenei cu dunga dintre sprîncene, care-i dă un aer de dcsăvîrșită cinste.

Ce nedeslușite lucruri știe cl despre astă femeie! Parcă a greșit odată și seriozitatea ce acum îi Vede pe chip trebuie să-i vie din rernușcare pentru vina ei... și pentru supărarea adusă unei surori bune a ei... și parcă sora ci ar fi ca însăși.

Închide ochii, o Vede îrtVâțînd pe copil poezii, ori cosînd cuminte la mașină și ar Viea s'o vadă mereu așa; îrichide ochii iar, o vede rîzînd cu hohote la pian, ori ciripînd în joc cu copilul ca o pasăre zburdalnică — și așa ar vrea s-o vadă întruna; iar cînd n-o măi poate vedea nici într-un fel, nici într-altul, se așează pe pat și chinuiește colțul perinei.

Vezi că și Sofia, că să descopere ce e între el și soră-sa, a întrebuițat față de dînsul toate meșteșugurile, urmărind pe chipul Elenei efectele văditei robiri a prietenului ei.

Și ce bine se pricepe Sofia!

Dacă nu sunt de ajuns îngenuncherile pe covor pentru a se juca drăgălaș cu copilul, ea știe și să vorbească cu glasul tremurător de ..fajmecul dureros al micilor lucruri neînsemnate care aduc aminte o viață atît de iubită!... și pentru totdeauna pierdută*... Iar cînd o așa scenă începe a-și produce efectul, Sofia știe să-l facă să crească, așezîndu-se la pian și cîntînd emoționată,

„Vezi rîndunelelc-e-c se duc,
Se scutur frunzele de nu-u-u-c.
Se-așlerne bruma peste vi-i-i-i.
De ce-e-e nu vii? de ce-e-c nu vii?"

Elena pregătește ceaiul în sufragerie șiM pregătește cam de mult.

Despre cîte n-a avut Sofia vreme să vorbească casierului? Despre multe... și între altele despre dezgustul ce-i inspiră viața zgomotoasă a Bueureștiului, despic valurile de dor ce-i năpădesc în irrtmă și o cheamă aci în provincie.

— Ah! cum vă invidiez. Poftim: nici un zgomot... o tăcere așșșș de dulce... la casa la... cu cei care-ți sunt dragi... îngrijind un copil adddorabil, în care și*ai pune ttoată nădejdea, ittoată viața.

Lc spune așa de bine! Negreșit, un bucureștean rafinat ar ști să-și dea bine seama că joacă pe sentimentală: dar micile nuanțe, vizibile pentru un cunoscător^ nu le poate vedea Iosif Dânes-cu: ba dimpotrivă, tocmai părțile care ar dovedi că Sofia se preface sunt pentru casier dovezi de sinceritatea ei.

Și ce ușor i-ar fâriirta toată această clădire de prefăcătorii, întrebînd**o de ce n-a păstrai aceste fericiri pe care le-a avut — și de ce le-a dat cu piciorul, nesocotind sfaturile Elenei! Dar acum e prea tîrziu; o privire caldă, un glas duios și o mîna ispititoare, ce se întinde peste masă. scot din fire pe un om hotărît și rece; cum n-ar îmbăta pe un om fără voință ca dînsul?

De unde să ia ei puterea de a se împotrivi? De nicăieri. Pe cînd, din ochii negri plecați către dînsul, ia puterea de a cuprinde în mîinile sale mîna arzătoare a Sofiei și de a acoperi cu sărutări pătimașe.

Sofia își lasă capul pe umărul lui, apoi deodată se zbate ca să^și scape mîna... In ușa deschisă de perete stă nemișcată Elena. E așa de albă... iar cuta dintre sprîncene atît de adîncă...

Nu i s-a întîmpiat niciodată cititorului să răstoarne în salon o tavă, ori să scape un cuvînt necuviincios; și pentru o astfel de greșală mică nit s-a zbatu pînă la ziuă mușeîndu-și mîinile de necaz și de rușine? I s-a întîmpiat ?

Atunci o să înțeleagă chinul casierului din noaptea aceea; o să înțeleagă de ce stinge și aprinde de zece ori lampa, fără izbînda de a goni din minte dureroasa scenă pe care n-are s-o uite niciodată. A! și cu ce asprime se judecă: ..Nebun netrebnic"; nu sunt cuvinte aspre pe care să nu și le adrese/e; că i-a fost destul clipă să vadă pe Elena în pragul ușii, pentru ca să se dezmeticească din beți produsă de larnecele Sofiei. Acum se miră cum n-a murit de rușine! Cum să-l judece Elena? Ce neadevăruri nerușinate o să socotească ea destăinuirii despre nenorocirile lui trecute și despre firea lui?

Nu e de nici un folos să rupă nasturii cămășii care i se pare că-l strînge l gît, că de pe inimă nu piere greul clipelor cît a mai stat acolo după surprindere. Inima rămîne grea de rușine și strivită de răceala privirii, mîinii și glasului Elenei lă despărțire.

Nu! n-a putut fi decît nebun; nu e altă lămurire; căci iată: asta c Sofia și asta Elena. Despre Cea dintîi știe bine că e o femeie pierdută, iar despre a doua nu e el încredințat prin el însuși că e cea mai bună, cea mai harnică și cea mai cinstită femeie din cîte și-a putut închipui? Nu știe cît a suferit de nedreapta învinuire a lumii? N-o cunoaște de atîta timp; și în vremea asta nu i-a îngrijit dînsa de copil ca o mamă? Nu era dînsa întruparea visului visat atîția ani în vremea cînd trăia singur? O femeie bană, care să-l întîmpine cu o vorbă bună în pragul ușii, căreia să-i placă ce-i place lui: liniștea și odihna casei; să urască ce urăște el: dezbinarea și dușmănia zgomotoasă a lumii? Pînă iriai ieri nu-și făcea el cu mulțumire și eu bucurie planul de petrecere a sărbătorilor numai eu dînsa, femeie blîndă și iubitoare de copil? Și-acum s-au dus toate!...A pierdut prietenia femeii cu glas mîngîietof, cu ochi mîngîielori, cu fruntea... Ah! fruntea ei și cuta adîncă dintre sprîncenc...

Și iată acum că, cu prilejul muștrărilor își dă seama de cît loc i-a cuprins în inimă prietena neprețuită, care pînă ieri îi zicea blînd: „Mîine, cu bine% și care astă-seară, rece, i-a zis: „Adio!"

Liniștea de afară, care altădată îi plăcea atît de mult, acum îl supără, îl chinuiește; parcă o ființă vie ar face-o cu tot dinadinsul, ca să nu-i poată pieri lui din minte nici atît din gîndurile care-l dor.

Numai cu sutimile numărului de pași făcuți între sobă și fereastră s-ar putea socoti de cîte ori i s-au întors în minte aceleași și aceleași gînduri, pînă cînd zgomotul unei trăsuri, oprită peste drum, vine să-ftrezească. Ridică perdeaua... Afară se îngîină ziua cu noaptea și ninge... De atîta veghe abia poate vedea, că prin vis, o trăsură, un birjar care potrivește un cufăr pe capră, o femeie care se urcă. Lasă perdeaua... îi cade sub mîină un petic de hîrtie pe care-l mototolește, nu pentru că a văzut pe Sofia plecînd, ci pentru că și-a adus aminte că va trebui să iasă din casă, că n-are decît o singură ieșire și că o să fie silit să treacă pe sub ferestrele Elenei. Se mai poate aceasta de acum încolo? Nu! Dar mai bine ar muri decît să mai dea ochii cu dînsa. Nu se mai poate! Și, într-o clipă de nesocotință, își ia hotărîrea de a se muta.

^ Cu mult mai tare decît dînsul e Elena, cu toate că ei nu i-a trebuit o astfel de întîmplare pentru a-și da seama de dragostea ei pentru casier.

Să iubești pentru întîia dată într-o viață de treizeci de ani — și nu din orbirea patimii, ci din încredințarea socotită că dintre toți oamenii acesta este cel mai vrednic de iubirea ta; să fii atît de dezlegată de lume, încît să n-ai pe nimeni căruia să te destăinuiești; să-ți faci o sărbătoare din gîndul că odată și odată poate îți va sosi ziua fericită a mărturisirilor... și apoi să surprinzi pe acela în numele căruia te închini dînd alteia semnele iubirii Ja care năzuiai în tăcere!...

O alta s-ar fi trădat măcar printr-un gest. Elena însă e atît de stăpîină pe sine! Liniștită s-a arătat față de ei; liniștită mai apoi față de soră-sa în scena de explicație, din care a ieșit hotărîrea Sofiei de a pleca; iar mai tîrziu, în odaia de culcare, Elena n-a umblat cu neastîmpăr, nu s-a zbatut cu desperare pînă la ziuă, ca fostul ei prieten.

Numai cine ar fi citit dincolo de liniștea ei ar fi putut ghici, din patima cu

Wfe
•§

care a îmbrățișat copilul la plecare, ce gol dureros avea în inimă. Știa 6a bine că-l îmbrățișa pentru cea din urmă oară, înțelesese deslușit că vinovatul nu va mai da ochii eu dînsa.

f§
i
%
;||
)|
^!
j ;:
- • < găt:

„Ei! lume nouă!... lume nouă!..!”

E strigătul cu care casierul e întîmpinat la intrarea sa în localul clubului civililor. Vin toți să-i strîngă mîna. eă e singurul om din tot orașul împotriva eăruia nu au nimic rău de spus, și nu e unul care să lî mers cu vreo treabă la casierie și să nu fi rămas mulțumit de graba și.de bunăvoința casierului pentru a-l sluji. În singur lucru se spunea pînă acum, anume că prea era retras de lume, prea era ursuz; și iată că face ruptoarca, vine ia club. Și vine din toate părțile același stri-

„Ei! lume nouă! lume nouă!**

Dacă ar ști ei că din hotărîrea lui de a veni ia club nu se cuvine nici o parte dorinții de a se împrieteni cu dînșii!

De trei zile de cînd s-a mulat de peste drum de Elena nu mai are astîmpăr, nu-și mai găsește ioc. Și parcă într-adins afară e o vreme nesuferită, o lapoviță care-i omoară. Că, dacă ar fi frumos, ieșind de la slujbă s-ar duce să se plimbe pe șoseaua mănăstirii pînă la vremea mesei ștdupă-masă; dar așa, e silit să vie acasă. Casă friguroasă, lucrurile rău așezate. II supără silințele servitoarei de a le așeza pe placul lui; îl necăjește pînă și copilul. N-a fost astă-seară de o asprime ce nu și-o știa. cînd i-a cerut iar să-I ducă la Coca-mică?

Nu de dragul celor ce găsește acolo, ei de dorința de a fugi de el însuși a venit la club, iar acum se miră de ce a făcut-o.

Ce-i pasă lui de opiniile politice ale domnului Dincă Micșuneanu, care (chiorul printre orbi) explică într-un colț onorabililor Petrică Marinescu, Ioniță B. Matei și Nieolae Posic că „astea... taxiele, care asta... vin de se pun pe popor, fac, mă-nțelegi?... cum să zic?... stai că-ți spun acum”...

Ori ce-i pasă dacă complectul tribunalului *p'ăc&ferber* cu un băiețaș, fecior de bani-gata (pe socoteala ăstuaia din urmă)?...

Și ce-i mai pasă, iar, dacă în celalt colț, vreo cîțiva alți stimabili se întrebă cu îngrijire ce catastrofă politică sau economică se pregătește, de vreme ce Nicu Racu s-a hotărît să consume o cafea turcească cu rom?

^! fie Iată dar cu ce a schimbat, dintr-o nebulie, liniștita lui fericire: cu o sindrofe de străini nepăsători. Ce poate avea el cu dînșii în afară de treburile casieriei? Și fiindcă nu-i mai place casa lui (că nu-i mai place), trebuie să înceapă iar traiful de cîine hîrbar, ca în vremea de care-și aduce aminte cu groază.

—Ei! lume nouă.

• ff

E prefectul care, intrînd, dă cu ochii de casier.

— Ce mai faci? în sfîrșit, te-ai hotărît să ne faci onoarea... Ei! ce bine îmi pare! Știi să faci ceva?... Ce știi? Panțarolă știi?

Știe. Și asta îi aduce aminte vremea în care a învățat-o: sindrofiile fostei lui soții.

[Prefectul interpelează pe alți tovarăși:

v

— Antonescule, faci o panțarolă?

Antonescu asta aștept* s

— Doctore Fana, faci o panțarolă?

Și încep să joacă panțarolă. Dar gândul lui nu e acolo, ci la prietenă pierdută. Și pierdută pentru cât? Pentru o lună, pentru un an? Nu, pentru totdeauna. Căci acum s-ar putea să mai dea ochii cu dînsa? Adică s-ar mai putea?...

Se cere treflă, el joacă pică.

— Unde ți-e gândul, casierule? îl întreabă intim prefectul.

Unde să-i fie? Aici. Și ca să dea și el o explicație, strjune că riu e obișnuit cu aeeste c^rți. In clipa aceea se gîndea cît de aspru fusese cu copilul.

Partida urmează din ce în ce mai încordată pentru ceilalți. Ntirriai el nu se poate ține de dînsa.

Se cere cupă, et taie cu treflă.

— A! pardon, am cupă.

— Ei! zice prefectul, ce să ne mirăm noi? Parcă nu știm? *

Ceilalți zîmbesc, fac haz. Casierul se apără:

— Mă doare capul foarte rău.

— Ei așa! nu mai spune. Știm noi unde te gîndești. Parcă noi trăim sub pământ ea dumneata?

La sfîrșitul partidei, casierul se folosește de prilejul că la masă complectului tribunalului se iscașe o ceartă în care se amestecă toată lumea, se dă pe lîngă prefect:

— Vă rog să mă iertați. Mă doare grozav capul. Nu fnai pot urma jbeul.

Și iese.

Iată-l acum cu ce dușmănie lovește pietrele cu bastonul, închipuindu-și că ar lovi pe prefect pentru cuvintele lui. Și ceilalți făceau haz, ticăloșii! Adică de ce ticăloși? Nicidecum. Ticălos e el, căruia nu-i mai rămîne nici puțința de a face să înceteze bîrfelile lumii, că desigur toți or fi bîrfînd. Și acum despărțirea lor, care n-o să întîzieze de a fi aflată, o să le fie o dovadă mai mtilt... da, o dovadă mai mult.

Tată-său e dus la casierie, slujnica spală în cuhnie, și el stă singurel la fereastră, privind fulgii de zăpadă care se ce in încetișor de sus.

Nu mai pricepe nimic. De patru zile nu mai merge la Coea-mică. Dar de ce? Parcă Coca-mică riue bună? Ba e bună... Tată-său e supărat mereu. Aseară la împins și a ieșit trîntind ușa; pe urmă noaptea tîrziu era îmbrăcat, cu pălăria în cap; în genunchi lîngă pat îi săruta mîna... Adică de ce s-a mutat de lîngă Coca-mică?... acolo era peste drum... se ducea numaidécît... dar aicea e departe... departe... parcă el nu știe unde e?...

E așa de trist lucru seriozitatea unui copil!

Vrăbiile care ciripesc lîngă geam nu-l mai distrează ca de obicei. Cu coatele rezemate de pervazul ferestrei și cu capul în mîini stă și-și tace în creîerașul lui socoteli de om mare, de cum ar merge la Coea-mică: drept, drept înainte pînă la circiuma lui „Nitulae"; pe urmă la stînga și pe um\ă iar drept și pe urmă e un plop mare; ăla e plopul de la Coea-mică. Dar Măria nu vrea să-l ducă... i-a spus tata să nu-l ducă și paltonul e în dulap și dulapul nu poate să-l ducie.

Atunci, jumătate cu judecată, jumătate fărăjudecată, copilul iese binișor din casă și o pornește fără palton și fără pălărie. întîi merge încet; apoi începe să alerge, parcă l-ar goni cineva.

Elena, care era la fereastră, cînd îl vede dă un țipăt și-i iese înainte speriată.

— Cum ai venit?

— Sin...gur, abia poate el răspunde gîfîind.

Ea îl ia în brațe, îl duce în casă ca în ziua dintîi, veselă că-l vede, îngrijată că a venit numai așa.

„Doamne! de n-af răci!" Și îl îmbracă în șalul ei, îl apropie de sobă, pe cînd el îi spune pe neîntrebate toate cîte le știe și din care Elena simte și înțelege toată rușinea și căința casierului. Apoi, reîncep amîndoi lecția întreruptă de patru zile, parcă nu s-ar fi întîmpiat nimic.

Sunt plînsете cînd, înainte de cinci ceasuri, vrea să-l trimeată acasă. Dar e asa de înțelept! Cînd Elena ii spune că, dacă o iubește, să plece acasă, copilul își curfnă deodată plînsul, se lasă să-I îmbrace cu hainele aduse de slujnică și pleacă.

NU-l așteaptă muștrări acasă; dimpotrivă, tată-său îl cuprinde în brațe îl sărută, îl dezmiardă, privindu-l cercetător, parcă ar vrea să vază pe dînsul urmele mîngîierilor Elenei, și-l întreabă iar; dar ce poate să-i spuie copilul? Un om mare, trimis acolo, riu i-âr fi putut aduce răspuns deslușit de ce gîndește Elena deștire dîrtsul...

Știută și străvechea comedie, care ține de cînd lumea și cît lumea o să ție... Au jucat-o **mii** și mii de neamuri înainte; și împărații eîrmuitori de lumi în pătaturi și robii nemernici în lanțuri și înțelepții și nerozii, dar farmecul nu i l-au secat; ă mai rămas cîțva și țieritru bietul casier, care de cîteva zile își aduce singur copilul pînă aproape de casa Cochii-miCi.

E dureroasă și ridicolă tot îritr-o vreme iubirea unui **om** îri toată firea, care a alergat azi orașul întreg ea să găsească vreo cîteva mieșunele degerate, pe care le trihete prin ebpil stăpîriei gîndurilor lui...

Eleria iese însăși, pentru a duce copilul acasă. Nu sunt îtteă nici cinci ceasuri... Casierul nU s-ă întors, iar ulițele sunt pustii... afară e înserat, n-are cine s-ă vadă.

Dar după ce a dus copilul pînă la ușa, cînd se întoarce și vrea să iasă dm curte, se găsește fătă în față eu un om, care a urmărit-o și acum o oprește:

— Afi! iărtă-mă, iărtă-rii!... Am fost un ticălos... un ticălos... Iartă-mă...

Ea se dă înapoi spre ușa...

Eleria e îritr-un jeț, cu mîna stînga peste ochi, cu mîna dreaptă în iriîinile casierului, care stă în spatele jețului aplecat într-o atitudine de umilință... și nu îndrăznește să-i sărute mîna.

DIN CARNETUL UNUI JUDECĂTOR

Grea meserie e aceea de judecător pentru unul cărc pricepe însemnătatea misiunii lui și pe care-l interesează direcția mersului stărilor sufletești ale oamenilor.

Are un judecător două feluri de lucrări de făcut: unele, ca să întrebuițeze termenul tehnic, scormit probabil în bătaie *de joc, grațioase*, pe care le îndeplinește în camera de chibzuire, în lipsa părților; și altele *contenți oase*, procesele.

Cele dintii sunt de o banalitate, de-o secăciune ce nu se poate pricepe pînă nu ți-ai făcut creierul cenușe lucrînd la ele. Autentificările de acte de vînzare, de unprumut, de închiriere, de tovarășie, chemări în judecată, conturi de epitropii, procese-verbale de ale primarilor, subprefecților, portăreilor — toate scrise într-un stil greșos, impersonal, mort și neînsemnat ca o para ștearsă. Oriei le-ai stoarce, nu poți scoate din ele un dram de judecată generală.

Al doilea fel de lucrări sunt procesele. Acestea nu sunt lipsite de interes, dar au o dureroasă înrîurire asupra firii judecătorului.

Vecini care se mănîncă între dînșii pentru un deget de pămînt, tovarăși care se înșeală unul pe altul, rude care duc ani întregi judecată cheltuind o mie ca să cîștige o sută, frați care, măcar că au trăit alături, își contestă frăția, zilnica defilare a unor oameni care vin urîțiți, cu vinele gîtului umflete de grija pierderii sau cîștigului unui lucru adeseori neînsemnat, gîndul că și acolo acasă nu poate unul să iasă pe prisa casei lui, fără ca să nu aducă în tîmplele celui alt un vîrtej de sînge clocotitor, toate astea sădesc încet în sufletul judecătorului un dispreț și un dezgust de oameni, care-l pot duce la o desăvîrșită mizantropie.

Și apoi, de cîte ori nu simte bine că dreptatea nu e de partea celui care totuși trebuie să cîștige procesul?

Știe bine că unul căruia i s-a luat pe nedrept pămîntul de către un altul nici n-are, nici nu-i vine să dea unui avocat cît i se cuvine; că d-aia mai totdeauna vine însoțit de un avocat slab; că, dimpotrivă, împilatorul — făcîndu-și socoteala că, chiar de-ar da jumătate din lucrul luat pe nedrept, tot rămîne în cîștig cu cealaltă jumătate — vine cu un avocat bun, talentat, cunoscător profund al codului, al tuturor piedicilor și curselor, de care-și ferește cu grijă clientul și pe care le întinde cu măiestrie în în-tunerice sub pașii protivnicului.

Cîte inchități strigătoare nu e silit judecătorul să săvîrșească pentru respectarea legii și de cîte ori nu rămîne cu inima strivită de pasul greoi al principiului triumfător!

Răsfoiesc un carnet în care treceam note aproape zilnice, în vremea eînd eram judecător.

Ici și colea siluete și mutre de împricinați; cîteva depoziții hazlii de martori; cîrîmpeie de procese-verbale: „repezindu-se la el cu forță majoră îl insultă de mama sa Sevastița, română, majoară, domiciliată în aceeași comună”.

Stil încolo, reflecții aspre dar adevărate la adresa advocaților și gînduri de o amară mizantropie.

Abia următoarele cîteva bucățele interesante:

Fi

Substituit la Pitești. Un țaran bătrîn, care umblă în cîrje, intră în cancelarie tainic, închide ușa binișor, uitîndu-se împrejur, se apropie și sprijinindu-se de masă, întrebă încet și serios:

— Ce s-a făcut, taică, cu jalba mea?

— Care jalbă?

— Jalba mea, cu ăla dă mi-a fermecat picioarele, dă mi le-a betejit.

— Care ăla?

— Ce, nu știi? Aaa! stăi să-ți spui.

Și începe să istorisească, cu intonații convingătoare.

— Ghinisem la tîrg — acu la Crăciun se-implinește anu — să tîrguiesc cîte ceva și să mă-ntîlnesc cu ginere-miu, că am un ginere la Valea Corbului, colea. Așa, mă-ntîlnesc eu cu ginere-miu, vorghim noi ce vorghim, bem noi ce bem, ne tîrguim noi niște alea, de! ca rumănu care ghine la tîrg, că mai mult d-aia ghinisem, și la urmă ne despărțim pă colea, pur dreptu cazărmii. Plec eu. Cînd să ies din oraș, taman amurgea așa, și era un ger de mama focului și-o sprinceană roșie încolo peste dealuri-, și eram nițel cam băut... Așa, mă pomenesc cu un ăla mic, zice: „Ja-mă și pă mine în căruță pînă mai încolo, mă neică”; un ăla mic, și unde tremura dă frig dă era rebegit, că era un ger, maica ta, Doamne!... Și nu era rumân, era altă nație, că vorghea altă limbă. Și-l urc, taică în căruță. Acu, eu nu știu cum am făcut, c-am adormit și cînd m-am trezit mai încolo, ce să vezi, vericule? era plecat peste picioarele mele și mi le deseînta, mi le fermeca în limba lui, că nu era rumân, era altă nație, că vorghea altă limbă. Eu dacă am văzut așa, mi-am făcut cruce, și el s-a dat jos pe la spatele cărații. Era lumină ca ziua și l-am văzut cum se ducea pe zăpadă, încolo, pînă a intrat în pădure. Cînd am ajuns acasă dinspre ziua și-am dat să mă dau jos din căruță, pace; nu puteam și nu puteam. M~a dat jos nevasta cu un alt rumân. Pasămite el îmi betejișe picioarele. Și să zici c-a dat ai păru ori cu ceva, ași! cu vorba, numa cu vorba; și nu era rumân, era altă nație, că vorghea altă limbă. Și m-a învățat un conțiliu de la noi ca să-l dau în judecată și mi~a făcut și o țîr' de jalbă aici și zicea că-mi ghine cetate.

— Du-te acasă, moșule, că s-a pornit citația, o s-o primești.

— Așa? Să trăiești, taică, mă duc.

Pleacă foarte vesel, săltîndu-și zeghea pe umeri.

Afară la ușe rîde și spune aprodului:

— Hî-hî! îmi vine cetate. Ml-a spus domnu pricoror. Mă duc. Și vezi, nu era rumân, era altă nație.

Tatăl e dat afară din cancelaria procurorului unde rămîne numai fii-sa, ca să istorisească cum s-a întîmpînat faptul.

E foarte frumoasă, plîrige și spune:

— Eram ciț glîțele la cîmp, cînd mă pomenesc că ghine și intră în vorbă cu mine; după ce mai stă ee mai stă, văz că bagă deștele în gură și șuieră o dată. Eu zic: „Ce faci, mă Voicule? de ce șuieri?..” Și numai mă pomenesc că ies din pădure alți doi flăcăi tot din sat de la noi și vin și pun mîna pe mine și mă ia și mă tîrăște în pădure tocmai la ulmul lui Nichita... M-am zbatut eu... am țipat... am dat să mușc, da' pe urmă nu mai știu, că dacă m-am trezit, ședea lîngă mine... Tocmai pe urmă am văzut eu...

E trecut în odaia de alături unde o examinează doctorul* al cărui glas se aude dictînd grefierului: „... Coruncule mirtiforme... urme de violență pe părțile externe... externe, nu interne ...vîntăi provenite prin lovire...”

— Fapt recent petrecut ieri, zice doctorul intrînd.

Procurorul, care s-a plimbat de-a lungul odăii, poruncește aprodului să aducă pe inculpat. E un flăcău voinic, brun, cu gene lungi, cu ochi sclipitori. Cum intră e înhățat de piept de procurorul care-l sucește, îl zguduie, îl răsucesce și-i strigă:

— Cum ai făcut, tîlharule, să necinstești fata? hai?

Flăcăul se pierde; dar cînd îl lasă din zgduit, se reculege.

— Cu voia ei, domnule procuror; nu mă omoriți... zău! cuvoiaei. Șănumai apuc să calc iarbă verde.

— Cum cu voia ei, tîlharule?

— Cu voia ei. Ea m-a chemat. A trimes p-o vară a ei de mi-a spus că m-așteaptă la marginea pădurii; și dac-am văzut, m-am dus și am găsit-o. Și ^șa e, dar cu voia ei, nu cu sila, cu voia ei.

— Dar vîntăile de pe trup tot cu voia ei le-ai făcut, măi tîlharule?

— Alea tat-su i le-a făcut, tat-su și frati-su al ei. A bătut-o dp ziceam c-o omoară. A șcăpat-o maica. I-a dits și rachiu s-o tragă mă-sa că ziceam că moare.

Fata e adusă și confruntată. *

— Ia auzi, fă, ce zice asta, cu voia ta.

— Minte! minte! care cu voia mea? Minte!

— Minț eu, fă Ilenco?

— Minți! Minți!

— Fă Ilenco, gîndește-te ce faci. Mă bagi la pușcărie și e mai mare păcațu- Dă frica lui tat-su spune așa, domnule procuror, că îi e frică. Da* nu-ți mai fie frică, fă, că aici suntem naințea domnului procuror și n-are ce-ți face...

— Cu sila! Minți! repetă fata, neridicînd ochii.

Parcă e o fiară și totuși inimoasă foc.

— Mint, ai? n-ai trimes tu pă Sanda, pă var'ta să mă cheme, fa? Nu mi-ai dat tu ștergaru ăsta? Dă la cine e ștergaru ăsta? Dă la cine ai tu inelul ăla din deșt, ai? Nu ți l-am dat eu?

Fata se dă înapoi lîngă fereastră.

— Nu veniși tu numai cu mine la Drăgaică de la tîrg de la Dragoslaveje, sin-guri amîndoi în poștalion, și nu ne-am iubit? Spune, fă, că-ți faci păcat, și mă bagi în pușcărie pe degeaba, spune, de!...

--IVi...m.~mînți!

^ - Astea ți-a fost vorbele? Asta ți-a fost făgăduielile? Și mcă rm te mâi jurai Itoğăcrucea din valea Velinașului../

Fata s-a învelit în perdeaua ferestrii și plîhge, plînge cu hohote:

— Voicule, mă omoară taica... V...Voicule, mă omoară taica.

Inculpatul e dat în judecată pentru că a bătut crunt pe o femeie, care voia să-i ducă la oborul de gloabă vitele **jiWe** ut holdele ei.

„... Fractura cubitușului și radiusului mîinii drepte... două luni de incapacitate de lucru...” zice ceitificatul medical.

Martore de fapt: muma, cumnata și o vară a inculpatului, femei care au sărit împreună cu dînsul să scape vitele.

La înfățișarea trecută s-au ascultat fără jurămînt mama și cumnata. Au răspuns că nu știu nimic. Azi e de ascultat vara.

Înainte de a fi adusă martora, se întrebă inculpatul. Răspunde cu tărie că nu e adevărat, „nu știe la sufletul lui”; pe reclamantă trebuie s-o fi bătut bărbatu-său, care se îmbată în toate zilele și acum aruncă viria pe el, fiindcă se găsesc în prigonire pentru un pogon de pămînt și ca să-și scape pe bărbatu-său. ✓

Advocatul inculpatului face semne de aprobare din cap. E foarte mulțumit de răspunsul clientului său.

Vine martora.

E galbenă, se codește, ține crucea numai cu vîrful degetelor, îngîină jurămîntul cu gura jumătate; se închină pe dos, de jos în sus.

Judecătorul către martoră:

— Ia seama! Ai jurat pe sfînta cruce, înaintea lui Dumnezeu, care vede și știe toate, că ai să spui numai adevărul. Legea te pedepsește dacă s-o dovedi c-ai jurat strîmb. dar înainte de lege să te gîndești la Dumnezeu, care nu doarme și care țe lovește cîhd cu gîndul nu gîndești, îh ce ți-e mai drag. Dacă vei spune minciuni și ți s-o întîmpla pe urmă vro urgie, degeaba o să te închini, degeaba o să te^bocești. Să^ți aduci aminte de jurămîntul de astăzi!

în vremea asta inculpatul se sucește de colo pînă colo, parcă l-ar lua cu frig, —își strînge mereu cojocul la sîn. întreupe pe judecător:

— Stai! a mințit maica și cumnată-mea Manda. Eu am bătut-o (către vară-sa care și-a pierdut cu desăvîrșire cumpătul): spune drept, Zino! Cum ne-am dus să luăm ghitele... cum a dat să ne oprească... cum am lochit-o, cum am pisat-o... (își strînge cojocul la sîn)... spune drept... spune tot...

Se oprește, se uită rușinat îh dreapta și în stînga la lumea din sală, pe urmă lasă capul în jos și răsucindu-și căciula, zice simplu:

— îmi sunt acasă amîndoi copilașii bolnavi de anghina în gît.

La Curtea cu jurați.

Tudose Petre și Marin Petre, amîndoi flăcăiandri, unul de 19, celalt de 1 / ani, au omorît pe Lixandru Anghelina Văduva.

E obicei la țară ca în noaptea Moș-ajunului băieții să se adune la unul dintre dînșii și să vegheze pînă spre ziua, cînd pleacă cu eolindețele. Fiecare dă gazdei un ban de zece, pentru băutură și pentru gazul ce se arde. Se cheamă **hanul de lumina**. S-au adunat de rîndul ăsta la Lixandru. Tudose și Marin i-au cerut să le mai dea ceva de băutură, dar Lixandru s-a împotrivit, văzîndu-i cam trecuți. Ceartă; bătaie. Dacă nu l-ar fi lovit de la început cu ciomegele în cap, Lixandru ar fi putut da cu afîndoi de-a azvîrlita. Era cel mai voinic flăcău din sat. Doctorul se miră în **visum el reperium** cum a mai putut trăi cu toate oasele capului fracturate și cu așa meningită traumatică.

Amîndoi acuzații, albiți la față de cele trei luni de prevenție, stau nățîngi, buimăciți de privirile îndreptate către dînșii; nu știu unde să-și ție mîinile. Îndărătul lor, Tinca, mama lor, plîngînd cu mîna peste gură.

Dincolo, partea civilă, mama mortului. E cu părul zbîrlit, cu privirea rea și rătăcită.

Președintele, adresîndu-se ei:

— Dumneata ești Anghelina Văduva, muma mortului?

- E u .

— Te constitui partea civilă? Cu cît?

Anghelina se uită de jur-împrejur. N-a priceput.

— N-auzi? cu cît te constitui partea civilă?

— Ce e aia?

— Cîte parale ceri?

Anghelina vorbește repede, cu vrăjmășie și cu desperare:

— Ce? bani? Să mi-l plătească pe Lixandru al meu în bani? Ce să fac cu ei?

N-am ce face cu ei; că atîta am avut, pe Lixandru, și mi l-au mîncat cîinii ăștia; că uite așa i se scurgeau creierașii lui pe nas și nu mai știa să zică nici „maică*”; numai arăta cu mîna la cap... N-am ce face cu banii, da" să mi-i băgați în pămînt, unde mi s-a dus Lixandru meu, să iasă d-acolo cînd o ieși Lixandru meu...

întorcîndu-se către acuzați, vede pe Tinca, mama lor, care plînge în tăcere.

Anghelina își trece mîna peste ochi, schimbă tonul și cu o voce groasă și duioasă:

— Or mai bine nu, că decît să pătimească și mă-sa lor ce pătinu^sc eu...

își acopere fața cu mîinile și cu un strigăt de sfîșietoare deznădejde:

- Aaah! Tinco! Și drag mi-era să am și eu flăcău la coasă.

UN OM

Scîîrț! Se deschide poarta și intră, cine? A! minunat! în sîrșit, o să pot afla cine e figura asta nouă pe care o văd de vreo cîtăva vreme în oraș. De la poartă pînă la chioșcul în care stau e o bucată bună. Vine încet, cu pași mărunți, cu ghiozdanul la subțioară, făcîndu-și vînt cu pălăria și oprindu-se din cînd în cînd ca să admire florile. E îmbrăcat curat și cuviincios, dar nu-l poți privi fără să-ți vie să zîmbești, pentru că e o nepotrivire nespus de hazlie între micșorimea lui, între figura lui gravă: păr alb și creț cu cărare la mijloc, barbișon și mustăți ca zăpada, mutră de ambasador - și între umblatul pe jos cu un cogeamite ghiozdan la subțioară.

M-a văzut. Se oprește în pragul chioșcului.

* — Salut cu respect. Aveți de plătit două trimestre: ianuarie și aprilie.

— Eu sunt agent de percepție. Nu v-aș supăra, dar mă silește receptorul.

— Și cît e de plată?

— Optzeci și patru de lei.

își pune pălăria pe scaun, iar pe mașă ghiozdanul cît toate zilele, pe care-l deschide ea să caute condica de recipise și caută, caută, desfăcînd una cîte una hîrtilq. la sîrșit, a găsît-o.

— Mă rog, nu s-ar putea să plătesc numai un trimestru?

— Cum s'ă nu! Să vă scot chitanța pentru un trimestru?

, D a .

l i ^
l poftesc pe scaun și-i întind călimara. EI stă, își pune ochelarii, care-i desăvîrșesc înfățișarea de diplomat bătrîn; și începe să scrie tacticos, aplecînd capul cînd la dreapta, cînd la stînga.

Grozav aș vrea să știu cine e omul ăsta. Chem servitoarea.

— Na, trimete să schimbe hîrtia asta și pînă s-o întoarce, să ne aduci două dulcețuri.

Bătrînul ridică ochii de pe condică și mi-aruncă o privire plină de recunoștință; apoi, după ce a sîrșit de scris recipisa, în josul căreia și-a pus iscălitura complicată cu fel de fel de rotocoale și de puncte, începe să-și facă vînt cu pălăria, uitîndu-se de jur împrejur.

— Rai aveți aici, nu altceva.

Apoi dhpă o lungă tăcere:

— Frumos orașel.

— Dumneata nu ești d-aici?

— Nu. Eu sunt bucureștean.

— Păi cum de-ai ajuns aici agent de percepție?

— Păcatele omului — altfel ce-o să zic? — dar n-am cuvinte să mulțumesc și pentru bucățița asta de pâine,

— Ești însurat?

Suspină adânc.

- D a .

— Copii ai?

— Nu, am avut

După o lungă pauză, în care vreme și-a luat dulceața, descoperind că printre celelalte hîrtii de slujbă care-i umflau ghiozdanul era și o gazetă în care era învălită o cămașă curată și scrobită, am înțeles că fac rău cercînd să-l silesc la destăinuiri. Dar el și-a pus paharul jos și a început încet, simplu, fără umbră de emoțiune în glas ori în mișcări:

— Eu n-am fost totdeauna așa cum sunt a/i. Am fost negustor. Prăvălie ca a mea n-ayea decît Stancu Becheanu și cu mine. îmi mergea bine; dar mi s-a în-tîmpîiat de mi-a murit băiatul de tifos... băiat mare, șaisprezece ani, voinic, premiul întîi pînă-ntr-a cincea gimnazială. M-am îmbolnăvit și eu tot de tifos, boală grea, mai eram și cu inima friptă... Am scăpat, dar nu mai mergea, am rămas cu o slăbiciune la cap... Negustoria e grea. va să ai mintea ascuțită, a început și concurența. Am lichidat-o... mi-a rămas patruzeci de mii de lei! Păcatele omului! Atunci m-a luat asta, cum îi zice... ei! bată-l să-l bată, d-a ținut axizele Craiovi... Și m-a luat și pe mine tovarăș. Ce să-ți mai spun și cum să-ți mai spun? A dat faliment și am rămas pe drumuri... D-atunci, mă cunoștea unul și altul, mi-a dat așa cîte o slujbuliță la percepție, la vămi, iar la percepție. Acum mi se suprimase postul și m-a numit aici... Ale vieții... dar nu-mi e de mine. Bărbat, cu slujbă, cu alergătură, mai te distrezi, mai uiți... dar nevastă-mea... iartă-mă Doamne și nu mă pedepsi! i-am prăpădit zestrea ei, două mii de galbeni. Și să ajungă ea, femeie cumsecade, pension, franțuzește, nemțește, mai rău ca o slujnică, acum la bătrînele..., asta e buba vieții mele. Și să zici măcar o dală. o vorbă de cîrteală la ca... Nici una! Singură gătește, singură mătură, singură muncește ca o slugă, iartă-mă Doamne și nu mă pedepsi!... Vrea să și spele. Zic : ..Asta nu/prea îmi încarc sufletul; mai bine mă las eu de tutun". De douăzeci de ani. tot trențele alea le cîrpește, le înnădește, aia crescută în belștyg. Cu ce să-i fac? că eu n-am leafă: remiză. Pe aprilie, acum la Paște, mi-a venit 27 de lei... D-aia zic, aștept și eu sfîrșit creștinesc și dacă ar vrea Dumnezeu și Maica Precista să murim amîndoi odată. S-o lași așa... singură... Săraca!...

A venit servitoarea cu banii. Își primește 42 de lei, își ia ghiozdanul la subțioară:

— Salut cu respect, și Dumnezeu să vă dea bine. Noi, percepatorii, nu prea suntem primiți cu dulceață și cu cafea.

Se duce încet, cu pași mărunți și măsurați. Aproape de poartă e o loază cu mixandre frumoase. Se oprește, le admiră, se uită înapoi, se codește și, în sfîrșit, se întoarce eu pălăria în mînă.

— Uite ce e. Nu vă supărați. Dați-mi voie să mp și eu două mixandre. Noi n-avem unde pune flori, o odăiță, curte nu, nimica nu... Și grozav îi plac mixandrele nevesti-mii.

MICROBUL

Patru copiști avea cancelaria parchetului curții: trei bacalaureați, și anume: Lipescu „Nababul", numit așa pentru că era foarte bogat; Tomaidi, zis și Xîrcușorul"; Ionescu. supranumit „Musicus". pentru că avea darul de a cînta frumos, și, în sfîrșit, un nebacalaureat, Iorgu Popescu, poreclit „Microbul".

Gălbeneala feței acestuia din urmă îi cîștigase din partea lui Tomaidi porecla de „Floarea dolevacului", iar micimea și urîtenia lui făcuseră pe Nababul să-i zică într-o zi „Microbul"; și pentru că acest nume avea, pe lîngă asemănarea cu-dînsul, și meritul actualității, așa-i rămăsese porecla. Trebuie recunoscut Nababului că avea talent la născocirea poreclelor, căci în adevăr nu s-ar fi putut găsi una mai nimerită pentru Iorgu Popescu, strîmb și prăpădit cum era.

Musicus, căruia îi plăcea latineasca și care susținea că ar li descoperit uneori în ochii lui Iorgu Popescu o lumină blîndă și tristă, propusese într-un rînd să i se completeze numele în „Microbus melaneholicus"; dar această moțiune a fost respinsă după stăruințele Nababului, care nu voia să-și micșoreze meritul originalității printr-o colaborațiune.

Vîrsta Microbului era, pentru cei trei studenți în drept, obiectul unei perpetue controverse.

Tomaidi. întemeindu-se pe lipsa de mustață, pe pipemicia trupului și pe ascuțimea vocii, susținea că are cel mult cincisprezece ani; iar disproporția^dintre cap și trup, crețurile de pe frunte și de pe lîngă ochi, seriozitatea și mai ales oboseala zugrăvită pe întregul lui chip erau cuvintele care făceau pe Nababul și pe Musicus să pledeze pentru părerea că are cel puțin treizeci.

Acum, este adevărat că Microbul venea la nouă^dimineața și ieșea la șase după-amiaz, pe cînd ceilalți veneau la unsprezece și ieșeau la trei; este adevărat că lucra mai mult și mai bine decît toți; este adevărat că fără dînsul lucrările cancelariei n-ai; li putut fi la zi: dâr aceste considerațiuni erau de o prea mică importanță, pentru a-l fi putut pune la adăpostul batjocurii veselilor săi colegi.

Și apoi „micile lor glume" erau atît de hazlii, încît nici chiar șeful cancelariei nu se putea împiedica de a lua parte la veselia lor.

Cum era bunioară să se slăpîncască"de ris cînd îl vedea căutînd cu disperare prin buzunare, pe sub masă, pe sub dosare, cheia de la sertarul mesei, în care era închis dejunul, o bucată de pâine și o uscătura oarecare? Faptul că Microbului li era rușine să mărturisească că avea în sertarul mesei îl împiedica să spună ce căuta, cu toate deseale întrebări ale Nababului. în buzunarul căruia era cheia

Și așa dejunul i se amîna întotdeauna, pînă cînd din întîmplare, Musicus, ajutîndu-l la căutat, găsea o cheie printre hîrțiile de pe masă.

— Dacă ești prost și nu știi să cauți.

Cum era iar să nu rîdă cînd s-a lăsat Microbul de tutun, și cînd ceilalți îi trimeteau rotocoale de fum, care-l făceau să înghită în sec și „să-i vie amețeli”, cum zicea el, rugîndu-se să-l lase în pace? Scena cea mai frumoasă era cînd se întorcea cu banii de la Finanțe. Atunci să-i li văzut rîzînd cu lacrimi cînd îl vedeau intrînd pe ușă speriat, parcă-l urmărea cineva, în mîna dreaptă ținînd strîns pachetul cu hîrtii și cu mîna stînga peste buzunarul cu argint.

Tomaidi învățase să-l imiteze de minune; și adesea auzea pe Musicus:

— Tomaidi, ia fă pe Microbul, întorcîndu-se de la minister.

Tomaidi își ia pălăria și iese, cerînd mai întîi scuze pentru faptul că nici hainele, nici pălăria lui nu au „acea înfățișare de respectabilă bătrînețe a hainelor și pălăriei Microbului”. Apoi deodată deschide ușa cu zgomot, intră speriat, parcă l-ar urmări cineva, cu mîna dreaptă ținînd strîns un pachet de hîrtie, iar cu stînga peste buzunarul pantalonilor. Vine pînă la masa șefului... pune huriile jos... scoate banii din buzunar, tot timpul cu capul aplecat spre dreapta, tot timpul tremurînd. Începe să numere... se încurcă... începe iar... iar se încurcă... îi cade pălăria... se întoarce repede la dreapta, crezînd că vrea să-l fure cineva... se necăjește că-i lipsește o hîrtie, pe care o găsește sub dosar.

— Bravo! bravo, Tomaidi! admirabil!

Iar Tomaidi, ca să completeze scena, imită și pe Lipescu. Se face că primește din mîna Microbului patru hîrtii, pe care le apucă cu două degete la un cplț, suflă peste ele și le scutură eu bobîrnacul.

— Bravo, Tomaidi, admirabil!

Atitudinea celor trei copiiști bacalaureați față de colegul lor nu trebuie să surprindă pe nimeni. Fenomene analoage se observă și la dîni. Cățelul cel mai mic, dacă trece țanțoș și isteț, este lăsat să-și urmeze drumul în pace; îndată însă ce va călca umilit, strecurîndu-se pe lîngă zid și căutînd să treacă nevăzut, este înhățat și hărțuit pînă la sînge. Iar dacă și cîinii se poartă așa cu cei slabi, cum erau să se poarte altfel acești trei tiperi, care nu erau decît oameni și încă bacalaureați, cu Microbul, care toată vremea parcă era rebegit de frig, parcă vrea să treacă nevăzut în seamă, parcă se ferea să nu-l lovească cineva în cap.

— Priyîfc domnilor, zice Tomaidi cu un ton profesoral, profitînd de un moment în Căiș șeful cancelariei lipsește, și ținînd cu cleștele de la sobă un șoșon. Aceasta este o piesă de cea mai mare însemnătate. Unii din dumneavoastră vor crede, poate, că este o cutie veche de sardele; alții vor crede că sunt rămășițele unei serviete de avocat; alții... Ei bine, nu, domnilor! Aci, în fața dumneavoastră, aveți unul din șoșonii cu care Anibal, pe o iarnă viforoasă, a trecut Alpii, înaintînd spre Roma.

— Microbule, adătigă Musicus, du-i lui Tocilescu. Îmbogățești Muzeul Na-

țional și te îmbogățești și pe tine.

Cine rîde cu zgomot, răsturnîndu-se în scaune? Bacalaureații. Cine e surprins în picioare de procurorul general? Microbul, care se duse să-și ia șoșonul rămas ui mijlocul odăii.

* <»i'

— Ce e asta? Ce e aici? Circiumă? Și procurorul vorbește cu o iuțea amezătoare.

— D... d... domn...

— Nu vreau să știu nimic. Atîta lipsă de cuviință pentru localul în care te găsești nu s-a mai văzut. Te anunț că a **doua oara** cînd te-oi mai prinde făcînd zgomot aici lîngă cabinetul meu, te dau afară imediat.

Și, silabisînd încă o dată cuvîntul „imediat”, procurorul reintră în cabinetul său, trîntind ușa.

— Așa-ți trebuie, Microbule, dacă nu stai la un loc

A **doua oara** s-a întîmpiat peste cîteva zile.

— Domnule, zice Nababul, nu mi-ar fi necaz; dar după ce e urît, mai e și ppsac. Parcă i s-au înecat corăbiile cu saci.

Microbul își ridică fruntea plecată peste un rechizitor și, privindu-l țintă în ochi:

— Domnule Lipescu, lasă-mă te rog, în pace. Eu nu-ți spui dumitale nimic, niciodată.

Sunt întrerupți de un procuror de secție, care trece în cabinetul procurorului general.

Microbul începe iar să scrie, dar azi e o* zi nenorocită; Nababul nii-l lasă.

— Păi atît ți-ar mai lipsi, să-mi spui ceva, și apoi ai vedea tu.

Microbul își lasă condeiul jos și-l privește tremurînd. Neapărat, azi trebuie să fie o zi nenorocită, de nu poate fi răbdător.

,- Musicus propune să fie botezat „Microbus furiosus”. Și ei încep să rîdă, și rîsul e o boală lipicioasă: se ia de la unul la altul ~ de la unul la altul, pînă la aprodul cancelariei, care rîde lîngă ușă, ca prostul, cu mîinile peste gură.

El își ia iar condeiul și scrie.

— Tomaidi, uite-te bine la el. Să știi să ni-l faci cînd ți-om cere pe „Microbus furiosus”. Ei, bată-te să te bată! Zi ai și furii dumneata? Bromură de potasă Ori n-ai cu ce! Vin' diseară la mine să-ți dau parale și o să prQfit de ocazie c să-ți dăruiesc și o cravata pembe, să te mai deschizi la față.

— Domnule, lasă-mă în pace, strigă Microbul, ridieîndu-și capul.

Nu e o picătură de sînge în fața lui, nici în buzele lui tremurătoare. Tot e du la inimă, ale cărei zvîcnituri se simt în masa de care stă rezemat cu pieptul

Dar e scris într-o carte, din caic nu șe poate șterge nici o literă* că a/i sorocit sîrșitul.

Haide, Nababule, supără-te -dc - acest ton amenințător pc care nu H cunoș teai. Dă-i înainte.

— Stîrpitură, îi fi amorezat de ești așa țifnos?

foarte bine! Mai caută; trebuie să mai știi și altele.

- Musicus, teoria care o citeam. Desigur unul din părinți a fost beai în mo

meniul concepțiunii

Așa!...

Și acum zadarnic te-neerei, Microbule, să-ți iei condeiul picat din mână

El îl ia, dar în loc să scrie, spintecă cu el de sus pînă jos hîrtia dinaintea lui și, ridicîndu-se în picioare, strigă:

— Ticălosule!

Ușa cabinetului se deschide, intră procurorul general și alți doi procurori de secție. Microbul pune mîna pe călimări, le ridică, răspîndind cerneala peste masă și peste hainele unuia din procurori, și le aruncă din toate puterile.

Călimările trec pe lîngă capul Nababului și, izbind zidul, se fac țandări... Bl se repede de Ta locul lui... se împiedică de un scaun și cade, se ridică și urmărește pe Nabab... Unul din procurori îl prinde, dar el se zbate... își rupe haina și strigă... și înjură, cu ochii turburi și rătăciți.

Apoi, cînd ultimul rest de putere s-a dus, cade moale ca o cîrpă, cu glas stîns:

— Nu știu ce mă doare... Nu știu ce mă doare.. -

Însoțit de cîțiva prieteni, Musicus merge la „Luther” să joace popice. Ajunși pe podul care trece peste linia ferată și fiind seară, se opresc cîțva ca să privească aspectul înéintător al gării.

Sute de lumini de toate culorile: aici în apropiere perechi-perechi de ochi mari roșii; mai încolo alte lumini mai mici — și verzi și galbene — care se apropie, se depărtează, se încrucișează, mișcîndu-se neconținut; iar colo în fund un lanț de stele mici și dese. Nu e pe tot cerul o constelație mai frumoasă.

Dar de cealaltă parte a podului o umbră stă rezemată de parapet. O femeie? Musicus se apropie s-o vadă.

— Haide. Nu mai vii? Îi strigă de jos prietenii, care s-au scoborît.

— Duceți-vă înainte. Vă^ajung, le răspunde el, deodată încremenit. Nu era o femeie: era Microbul, fără pălărie, fără cravată, cu ochii pironiți spre o lumină care se apropia.

— Ce ai? Ce cauți pe-aici?

— Ce am? Vrei să știi ce am? Vino să-ți arăt ce am.

Apucîndu-l de mîna, coboară scara. Și Musicus se lasă să fie tîrît. O clipă îi trece prin minte bănuiala eă vrea să-l atragă în-tr-o cursă și să-și răzbune; dar nu se poate opri de a-l urma, mînat de o putere nepricepută.

O uliță la stînga, o uliță la dreapta și se opresc în **fața** unei case mici, frumoase și curate, cu o grădiniță în față, neavînd nici o înfățișam de înrudire cu Microbul.

O intrare strimă care servă și drept bucătărie. La stînga o odăiță mică, albă, luminată, la dreapta o altă odaie mai măricică, în care sunt trei fete, cea mai mare ea de zece ani.

Într-un pat, o femeie paralică, prăpădită, care, cum îi vede, începe a plînge:

— D... de ce l..f l...-au dat afară? Spune-le, domnișorule, să vie să mă omoare. Să vie acum...

Întrebați pe Musicus ce a făcut cînd a atlat că erau surorile și mama Micro-

bului, de care el îngrijea singur, scriind copii pînă la ziuă, ca un rob* la lampa din odaia vecină?

Întrebați pe Musicus cum erau șoșonii Microbului în acea seară? L-a trimis cu ei la muzeu?

Ori — văzînd că Microbul, în loc să puie mîna pe un cuțit să-l omoare, plîngea în tăcere cu capul rezemat de o sobă rece — a îngenuncheat el lîngă pat și a luat să sărute mîna bătrînei paralitice?

INSPECȚIE

De opt zile nu scădea zgomotul și învălmășeala în compania a II-a, de focul inspecției, „inspecție de dom' colonel", care era să fie joi.

Plesneau palmele ca bicele în ajunul lui Stîntu Vasile, și de ai fi stat mai deoparte, ți s-ar fi părut că bate saltelele în companie: și erau palme-n față, pumni în piept și în spate.

O inspecție de colonel nu-i lucru de glumă și sergentul-major se jurase ea să-i radă mustața, dacă nu l-o omori pe ăl de-o ieși cu ceva rău la inspecție: „**Mai bine să-și ia lumea-n cap de pe acum**

Din ziua aceea nu mai încetau „Dumnezeii, Cristoșii, îngerii, luceferii și porumbițele negre, cari cîntă *deșteptarea* pe catapeteazma cerului", din gura gradelor, toți ovrei din fundul Moldovei, după cum îi arăta numele: Calman, Faibici, Poblîker Avram, Rozman Nathan, Haimovici Hună. Katz Leiba. Și nu era curățenia efectelor și a munițiilor, nici instrucția care ametea pe bieții soldați, ci teoria „grea di foc", mai ales explicată de cine o pricepea mai puțin: „Să se lupte cu bărbăție și cu abnegațiune".

— Trăiți, dom' căprar Faibici!

- C e c ? • • •

— Și va sîdzică abnegațiuni? • • •

Iar interpelatul Faibici explică, strîmbîndu-se ca și cum ar vrea să ridice un munte, că „abnegațiune este astă... ăla... cum să zic?...; cînd adică cineva... în sfîrșit, abnegațiune... ab-ne-gați-uneL..."

Soldații au priceput de n-ai văzut; iar cel care nu pricepe, capătă, „pentru că nu are bunăvoință", patru teci de baionetă, în urma cărora e pe deplm lămurit.

În alt colț al camerei, Rozman Nathan explică la cițiva, după livret, că fiecare soldat are drept la *elementele* următoare:

„O mie o sută Ueizeci de grame de pîine"; și toți zic în cor: „O mie o sută treizeci di grami di pîni"; „Șapte sute de grame de pesmeți"; și iar zic cu toții în cor: „Șapți suti di grami di pesmet"; pînă la cel din urmă *element*: „șăsi centilitri di rachiu, tăria paisprece gradi", după care, o iau iar de la început: „o mie o sută treizeci di grami di pîni..."

Ciofu Ion are drept, după fiecare citire, deși asta nu e trecut în livret, la cinci-șase ghionți în fălci, pentru că nu zice tare.

Cei slabi la instrucție fac mînuirea anei lîngă ușa de intrare, comandați de Poblîker, care le explică fiecare mișcare, ridieînd glasul treptat, ca să ridice arma

cu așa tărie în sus, „încît să ți se pară... că dacă n-ai apuca-o cu mîna stuigă! a zbură în sus! ar trece prin tavan! și s-ar duce în slava cerului!" - .

Au făcut bieții creștini bătători în palme trîhtindu-le de arme, și Poblîker tot îi bate — „nu l-ar mai răbda Maica Precista!", cum zice Coțofrea, — pentru că vîntul că sunt moi: „moale, băiete, moale!"

O! de-ar putea să zugrăvească un pictor jalea idioată din ochii recruților pe cari îi bate sergentul Haimovici, pentru că nu pot ține minte „ce are generalul*", or „cine comandă corpul al 2-lea de armată!" Pe banca lungă pe care stau ghemuiți unul într-altul, triști și prostiți de frică, îți aduc aminte puii golași de porumbel.

„Maiorul are... are... maiorul are..."

E soldatul A Marini Ion, venit de două zile, un țigan recrutat împotriva legii neavînd decît 18 ani, slab, cu ochii bolhoșați și plini de lacrimi și stîngaci în tunica cu mînici de-o palmă mai lungi decît brațele lui.

— Lungu Ion! spune tu: ce are maiorul?

Lungu Ion, un japlan de două ori mai înalt decît A Marini și isteț cum n-ai mai fost recrut, după spusa aghiotantului îmbătrînit în armată, răspunde ce are maiorul, în urma cărui răspuns sergentul Haimovici îi poruncește să dea lui A Marini două palme, ca să nu mai uite; — și de frică să nu le capete el, Lungu dă două palme țiganului, care le rabdă și trece la ioc, amețit, cu fața aprinsă, cu, tîchii roșiți.

Și lac un zgomot asurzitor, un balamuc întreg, o învălmășeală care te ametește, alîtea trosnete de palme și atîtea glasuri cari spun în același timp:

— Duc arma-n sus cu mîna dreaptă pînă în dreptul ochilor, o prinz cu cea stînga, de sub înălțător...

— Cînd ți—oi da una zici că n-ai noroc!...

— ... Nu îngădui pi nimini să-și scut*re ciubotle di colb ori di omăt în cameră, să stupi pi gios. or să svîrli capt'i di sigare...

— Nu mai fac, tră'ți dom' căprar, iertați-mă, așa vă rîq.

Iar pi guler și pe manșetri, brodați în chip din frunzi di stîjar...

Din colțul în care stă, despărțit de toți cei ce-i înconjoară, Ionescu Teodor, bachelatul companiei, privește cu băgare de seamă tot ce se întîmplă împrejurul lui, căci vrea să descrie, în-tr-o scrisoare, unui prieten al său, inspecția.

Din părinți săraci, n-avea ca să se întreție în București decît două meditații cari abia îi aduceau suma de nouăzeci de lei pe luna, din caic trebuia să plătească mîncare, casă, lumină și în sfîrșit toate nevoile pe cari trebuie să le împaci, ca s-o poți duce de azi pînă mîine; — cînd într-o zi un ordin, care s'na că bachelatul să fie înearmați, îl făcu să-și piardă meditațiile, iar de atunci dormea și mîncea la cazarma.

În primele zile de revoltă, căuta să se împotrivescă tuturor prostiilor la care i se porunceă să se supună orbește; în urma însă, încet, încet, se obișnuise și privea cu ochi firești toate cîte i se întîmplau. Și i se întîmplaseră atît de multe!

Așa, într-o zi, trimes ordonanță la un general din garnizoană, trebuise să rabdă și să nu sufle, cînd doamna generalului i-a întins cizmele: „Băiete, fă astea" iar la codeala lui, către fie-saj, *Regardez-moi quels yeux d'idiot ilfait*.

Altădată maiorul, „un reglement ambulant", cum își zicea singur, l-a înjurat și lovit în front, pentru că „ticălosul" călca în tocure, pe cînd în reglement stă scris să calci pe talpa,

Dar scrisoarea... scrisoarea adresată colonelului!... Un adevărat model de scrisoare înțeleaptă, — nicidecum în stil militar, căci cum zicea la început: „Nu știu să scriu, domnule colonel, decât cum scrie un om cinstit și rațional unui alt om cinstit, rațional și mai în vîrstă decât dînsul...**

Își pusese inima toată în scrisoarea aceea în care arăta nenorocita lui stare, cu rugăciunea de a-i lăsa libere ceasurile în care să-și poată da lecțiile.

Fusese chemat la cancelarie a doua zi și, pentru lipsă de cuviință, pedepsit cu patra zile de arest, urcat în urmă la șase, pentru că, ieșind, trimise ușa, strigînd: „Am stricat orzul pe gîște”.

Și altele.-, și cîte!...

E unu după miezul nopții, și în companie dorm toți, afară de schimbul al doilea, care se plimbă printre paturi, cu pași rari și zgomotoși în tăcerea nopții, și de bacalaureatul Ionescu, care scrie prietenului său Genuleanu, inspecția de cu ziuă.

A stat multă vreme în fața hîrtiei albe, neștiind de unde să înceapă, pînă cînd atîtea cîte avea de spus s-au așezat, s-au grupat, s-au clasat; iar acim îi zboară condeiul pe hîrtie, cum se întîmpla întotdeauna cînd ai multe de scris:

„...fericit dacă aș putea să-ți le scriu pe jumătate de cum le-am văzut. Ga să încep cu începutul, trebuie să-ți spui că nu era decât două după miezul nopții, cînd nu mai dormea nici un soldat, deșteptați de gurile și tecile de baionetă ale sergenților Katz Leiba și Rozman Nathan, amîndoi ovrei cu tipuri clasice. Cel dintîi, cu trupul lung, cu fața lungă, cu nasul lung, adevăratul tip de ovrei, «fără dughiană», cum zic soldații; cel de-al doilea, fără un fir de gene, scurt și pe atît de gras și rotund, pe cît cel dintîi e de slab și de osos: «ovrei cu dughiană».

Eu nu m-am sculat, ci, din patul de deasupra, în care eram culcat, mă sileam să-mi întipăresc bine în minte toate scenele comediei ce avea să se joace. Nu mi-a scăpat nimic din vedere: nici învălmășeala bieților oameni, amețiți încă de somn, nici strigătul ascuțit al gradelor, nici înjurăturile, nici bătăile... nu mi-a scăpat nimic; dar pas' să le descrii, cînd dau toate năvală la vîrfurile condeiului.

Nu, eu sunt încredințat că, dacă tu, sau eu, sau orice om cu toată mintea, ar fi știut că e foc în odaia vecină, n-ar fi dat mai mult zor decât toți oamenii aceștia; și dacă în nici o altă împrejurare, apoi în aceasta m-am încredințat de adevărul proverbului: «graba strică treaba», la vederea atîtor ciocniri între oameni, atîtor cizme, perii, baionete, căzute din mîini, nefiind bine apucate, din grabă, atîtor răsturnări de cutii de vax peste «efecte» spălate și albite ca fuiorul, și atîtor lovituri căpătate, pe nedrept, tot din grabă.

Cum și-ai putea tu face o idee de cele ce s-au întîmpînat azi-noapte, dacă ce^lor ce-ți scriu, înșirate și spuse, le lipsește viața și efectul ansamblului. Trebuie să vezi în același timp, dintr-o singură privire, cinci-șase soldați în cămăși, așezîndu-și efectele pe paturi în ordinea prescrisă de reglement; alți opt-nouă, în deosebite poziții, văxuind cizmele; alții măturînd îndoiți printre paturi; șapte-opt ftecihd cu furie baionete ori nasturi, pentru ca să-i facă «luceafăr»; alți cîțiva «îhseriind» cămăși, cearceafuri, pîntecare, mânuși: «garnitura de serviciu, G.S., anul atîta, luna atîta, matricolul atîta, seria atîta».

Trebuie să vezi pe caporalul magazioner, în fața unui lighean plin cu căr-buni, în care sunt înfipte tiparele de litere și țifre pentru însemnarea cizmelor; iar împrejurul lui zece soldați, nerăbdători ca să le vie rîndul.

Să mai yeț pe frunzașul TomaGbeorgbe, bărbierul companiei, răzînd pe un biet creștin, care nu i-a făcut nimic și care, sub jupuirea briciului, cu care au mai fost rași încă patruzeci înaintea lui, se strîmbă de crezi căm smulge părul fir cu fir; pe cînd bărbierul, un mucalit, îl consolează în rîsul celor dimprejur: «ceasu' rău, băiețuș; ce vrei să iaci? ceasu' rău».

Să mai auzi și Tișiturile periilor, țacăniturile armelor, pocnetul deschis și cinstit al palmelor, bufnitul mut și înfundat al pumnilor, înjurăturile doveditoare de-o bogată imaginație și de-o minuțioasă cunoștință într-ale lucrurilor sfinte, ale celor cari dau, și sughitul, oftatul sau vajetiil celor pari primesc; și atunci o să ai o deplină idee de ce va să zică o pregătire de inspecție de «dpm' colonel».

Trei ceasuri, de cînd, la marginea paturilor, pe două rînduri, ținui la dreapta și altul la stînga, stau soldații în «repaos pe loc».

Pe-o masă de o parte, aproape de ușă, sunt așezate registrele companiei: «de detaliu, de pedepse, de soldă», toate; iar pe paturi, într-o ordine perfectă, muni-țiile oamenilor complete și îngrijite ea de inspecție; nu lipsește nici unuia nimic: cuțit, furculiță, foarfeci, rufărie, curelărie, — «tați șei» — cum zic ei, toți moldo-venii.

Afară e un soare frumos de primăvară, care intrînd prin cele șase ferestre ale companiei, face șase fâșii de lumină, în care se joacă grăunții sclipitori de praf.

Ar fi o frumusețe curățenia camerei și ordinea care domnește în toate cîte-ți vede ochiul, dacă ai putea uita cum s-au făcut și cu prețul a eitor necazuri!

— A! dar ce face colonelul? Sunt ceasurile nouă și n-o să mai aibă vreme să inspecteze.

— Atît mai bine! o să-i dea rasol.

Vorbește căpitanul cu locotenentul, pe cînd soldații își schimbă picioarele de oboseală, rezemîndu-se cîhd pe dreptul, cîhd pe stîngul.

Sergentul-major raportează căpitanului că ordonanța d-lui sublocotenent n-a venit.

— Cum se poate?! Unde e sublocotenentul? Și zăbind pe sublocotenent, începe un țipăt, un răcnet, de-ai fi crezut că o să-i vie ceva:

— Domnule! întotdeauna neglijenț! O să mă omori!... o să mă omori!... Unde-ție, domnule, ordonanța?...

* —De unde vrei să știu eu, domnule căpitan ?

a -Cum ?!

^ Noroc că a țipat așa de tare încît s-a înecat, căci poate mai ținea așa încă cîte ne știe cîte vreme. Un soldat, trimis în goană, a adus ordonanța în cinci minute.

— Unde ai fost? îi întrebă locotenentul.

— Să trăiți, domnule locotenent, m-a ținut cucoana, mama lui dom' Șitplcp tinent.

Am numărat într-adins cîte palme i-a dat locotenentul: patruzeci și trei! în sfîrșit, la zece fără cîteva minute, după o așteptare în picioare da atîtea ceasuri căpitanul, care ședea lîngă ușă, strigă: «La rînd, drepti!»

Colonelul!... A!... ha nu... locotenentul-colonel vine să ordone căpitanulu să dea drumul oamenilor... Colonelul nu poate veni... inspecția va ayea lo după-amiazi, de la două la patru.

Să nu-ți închipui, dragul meu, că născocesc ceva din capul meu șaucă țî-aș

ceea ce am scris și mă încredințai că indignarea mea nu a exagerat nimic.

Acum, îți închipui poate că, la venirea colonelului după-amiazi, când soldații erau gata pentru sosirea lui de două ceasuri, s-au petrecut lucruri grozave. **Cum io-nșeli! Ridiculus mus.**

A intrat în cameră, cum intră orice om în orice cameră, cu deosebire că, la pășirea pragului, căpitanul a strigat cât l-a ținut gura: «La rînd, drepți!»

Colonelul, foarte frumos bărbat, însoțit? de un cîine și mai frumos, «Basta a lui dom' colonel», și urmat de căpitanul, a mers pînă în fundul odăii lungi, pînă în dreptul sobei model Crăiniceanu, s-au întors pînă în celalt cap al odăii, în dreptul altei sobe model Crăiniceanu; a mers așa de patru ori de la o sobă la alta, privind cînd pe dreapta cînd pe stînga, și avînd neconținut la doi pași în urmă pe căpitan, care se ținea după dînsul ca acul busolei după nord.

Era atîta tăcere și atît de încremeniți stau oamenii, încît — n-o să mă crezi — Basta a rămas în loc, s-a uitat la dreapta, s-a uitat la stînga și s-a tras înapoi înfricoșat și urlînd.

În mijlocul celei de-a patra preumblări între cele două sobe model Crăiniceanu, colonelul s-a oprit în dreptul toboșarului Bisoe Anton, i-a dus mîna la cravată și, fără nici o sfortare, i-a scos gulerul pînă deasupra capului și i-a dat drumul. În tăcerea odăii, parc-ar ti căzut un bolovan!

S-a mai oprit colonelul în dreptul lui Coțofrea, pe care l-a întrebat datoriile plantonului și ce este jurămîntul, întrebări la care Coțofrea a răspuns ca un fonograf, dar de vreo două sute de ori mai tare.

Și s-a mai oprit colonelul în dreptul lui Biguci Vasile, care n-a știut să răspundă la întrebarea: „Ce să dă în primire unei sentinele?» — după care nerăspuns, colonelul s-a mai preumblat o dată de la o sobă la alta, și-a fluierat cîinele și a ieșit urmărit de privirile a 90 de oameni împietriți.

Asta a fost inspecția! Iată acum slîrșitul ei:

Sergentul-major a explicat lui Biguci că unei sentinele i se dă în primire **onor, foc și zgomot**, și pentru ca să le poată mai bine ține minte, după ce i-a spus că onor n-are la îndemînă, i-a dat vreo zece palme, întrebîndu-l, după fiecare, dacă a văzut foc și dacă a auzit zgomot.

A } mă-nțeiegi tu, dragul meu, că dacă rîz e pentru ca să nu plîng, că dacă-ți scriu pe un ton glumeț, e pentru că nu găsesc tonul destul de trist, în care să-ți pot scrie ticăloșiile văzute. Da, au fost bătuiți, înjurați, hărțuiți opt zile de-a rîndul, pentru atîta cît citiși.

Te rog, răspunde-mi că eu am dreptate, că ei sunt nebuni, pentru a-mi scoate din minte bănuiala că poate au dreptate ei, cari sunt mai mulți și că atunci nebunul sînt eu.

Trebuie să fie tîrziu, căci s-a schimbat de mult schimbul al doilea.

Îți scriu cu geamurile deschise peste un tablou de o frumusețe uimitoare. De aici, de la înălțime, se vede tot Bucureștiul, atît de zgomotos ziua și acum atît de tăcut, încît se aude o cucuvaie plîngînd dincolo de gîrlă, la vechiul spital militar. E o lună pe cer cum parcă niciodată n-am văzut, pentru că poate niciodată nu m-am găsit într-o stare sufletească mai ciudată decît aceea în care mă găsesc acum: simt că mă înnebunește liniștea, cumințenia și regularitatea cu care se mișcă atîtea mii de lumi imense cari strălucesc în sus, puse alătura de zgomotul și de învîlmășeala de acum douăzeci și patru de ceasuri a acestor furnici cari dorm.

Dorm... și recrutul A Sandi Ioan Văduva zîmbește visînd... Cine știe?, poate visează vreo stație mică de drum-de-fier din fundul Moldovei... Un tren care pornește cu dînsul... pe peronul gării o femeie bătrînă plîhge filfund în mîna un ștergar alb... toate astea, văzute într-un apus de zi de vară.

Te las, nu știu de ce-mi vine să plîng.

Teodor''

NEAMUL UDREȘTILOR

†† | J^unețul Dîmbovița nu e nimeni care să nu fi cunoscut pe conu Costache uarescu; dar cred că or fi și în București puțini care să nu-l fi văzut, căci pînă în vremea din urmă venea de două ori pe lună să-și ia baia rusească.

Conu Costache Udrescu...

„Nepotul lui Mihai Viteazul!”

Cine l-a văzut fără ca să fi întors ochii după dînsul, ca să-i admire capul de cronicar bătrîn, dar mai cu seamă ca să se fînire de ciudățenia îmbrăcămîntei lui ae pe alte vremuri: jumătate de joben, cum se purta acum 25 de ani, surtuc lung pma ia genunchi și pantaloni ca oul de rață?

hat ~ *^UCostache și ciudata lui soră, Luxița, caienu s-a măritat, ci a rămas fată **Damna**, erau copiii lui Negoită Udrescu, boier de baștină din Tîrgoviște, care a murit pe la opt sute cincizeci și doi, și pe care l-a moștenit numai fiul, fetele ne-avma arept de moștenire după legiuirea de pe atunci; măcar că și de ar fi avut arept, nu s-ar fi gîndit să și-l ceară cocoana Luxița, care se închina la frate-său, și care, tînd mai inare decît dînsul, îi ținuse și loc de mamă.

Negreșit, n-a fost totdeauna bătrîn conu Costache.

În vremea în care începe această istorisire, pe la anul 1864, era un om de 38 fi! i^{an}î. și i^{trala}im P^eună cu soră-sa, iarna la Tîrgoviște și vara la moșia sa Udrești din apropierea orașului.

„Nepotul lui Mihai Viteazul” nu era un titlu de rudenie pretins de conu Costache, ci o poreclă scornită de lume pentru îndeletnicirile lui.

JKTM Costache n-avea de ce să vrea să fi nepotul lui Mihai Viteazul, că avea în sipetul lui cu hrisoave, la care nu umbla decît el, act în regulă în care se poate ^{neamul lui și de moșia lui Udrești} cu o s^Ut de ani înainte de Mihai

Dar îi plăcea omului să-și urmărească moșii și strămoșii din trecut și să descopere toată „fonia neamului Udreștilor”. Și cu alergătură, cu cheltuială, cu stră-Itiadunael^{stăni în țigăsis de Ideide, ucruri} folositoare, nu numai pentru ce

încetul cu încetul, casa lui se prefăcuse într-un fel de muzeu. Avea copii în uiei aupă pisanii de biserici din județ: după pisania și după portretele ctitorilor oisencii Molnru din Tîrgoviște, clădită întîi de lemn, înainte de 1600, de stolnicul stoica Udrescu; după pisania și portretele ctitorilor bisericii din Petreștiraimzeei-de-Crucii, clădită iar de un Udrescu, și mai avea sumedenie de acte, în

care, după formulai *iată și martori așează doJjnniă mea, pe* lîngă n *Mi-halcea comis*, al lui *jupin Costandache vel postelnic*, urma *jupin Udrescu*. Drept e iar că e greu să vezi pe uh om scotocin vechi, buchisind toate pietrele de la biserici și luînd copii de pe ele nu știu cum; și d-aia și lumea trebuie să-i fi sComit pddflecla.

Dar în afară de această nevinovată slăbiciune, mai răr om de scaun la judecată ca conu Costache; puteai să-l judeci după cum îngrijea singur de moșie: pahar, hu altceva.

Cocoana Luxița, soră-sa, da, asta era cam „pafaxiriă”, dar și xenii nevinovate. întîi avea patima curățeniei. Să nu fi văzut bob comedie. Toată ziua, de cînd răsărea soarele pîhă apunea, nu sufle, să șteargă, să directke și să frece lucrurile de prin casă, or frunzele uscate pe la florile din pridvor. Un lucru nelalocul lui o în cuviință de muscă pe o oglindă o omora.

Pe urmă măi avea cocoana Luxița o cumplită groază de căs mai greu de lămurit, e că groaza ei nu era pornită din ură împotriva din lipsă de stimă pentru femeii. Numai ea ar fi putut spune de un sese la așa stare sufletească; dar n-a spus niciodată.

Cît a plîns și cît s-a frămîțtat ea la '67, cînd s-a însurat f Dumnezeu știe, și s-ar fi dus la mănăstire decît să urmeze a trăi în după sosirea cumnată-sii, dacă frumusețea și mai ales înfățișarea Sașinchii n-ar fi încremenit-o.

Sașinca Rupinski era nepoata de frate a colonelului Rupinski al lui Vodă Alexandru Ghica, și n-a adus zestre conului Costache sețea ei și legături de rudenie ca toate neamurile boierești din Buc risipise tată-său în cărți și în petreceri care au rămas de pomină.

Această căsătorie s-a făcut după stăruințele lui Alecu Moroi de pe acea vreme, care era cam rubedenie cu Sașinca, și tot dînsul făcuse să înțeleagă că dacă Udrescu n-avea înfățișarea și apucăt gante în care trăia dînsa la București, numai în mîinile ei frumoas gul de a și-l preface așa cum ^i-l dorea.

Această căsătorie s-a mai făcut din îndrăgostirea lui de dîr vedere. Om trecut de patruzeci de ani, prin urmare în vîrsta în care cepi că ai să pieri și toată firea ta se împotrivește, — om simplu încurajat în drumul dragostei de o ființă plină de farmec.

Din multe ițe se împletea legătura căsnicieii lor, dar cea mai care nu se poate nici vedea cu ochii, nici pricepe cu mintea, vo trimete cu o pornire vijelioasă una către alta două inimi care s focul de apă...

Căsătoria lui conu Costache cu nepoata aghiotantului domne București, în legătură cu Curtea, și ajunsă la Tîrgoviște, a mers l me. Frumusețea și înfățișarea ei mîndră, neamul din care se trăg lumii, iar conu Costache își deschisese casa și prin petreceri pe c tîrgoviștenii, își dădea toate silințele să facă pe nevastă-sa să uit în București.

Neînțelegera a început la vreo patru ani.

Erau în casa lor atâtea lucruri pline de valoare pentru conu Costache și pentru soră-sa, străine și lipsite de orice preț pentru Sașinea; atâtea lucruri dragi lor și nesuferite ei: mobilele casei, tacîmurile, trăsura și hamurile, toate, pînă și înfățișarea prea prietenoasă a slugilor, a Smarandei bucătăresei, a lui Pîrvu vizițiul, a lui Iordache feciorul... Și fiindcă nu se pot preface fără supărare și fără suferință obiceiuri trăite patruzeci de ani și moștenite mai dinainte de la părinți — Sașinea s-a încredințat curînd și că frumusețea ei era mai slabă decît ele, și că nici starea bărbatului său nu era destul de mare, ca s-o ajute la îndeplinirea schimbărilor pecari voia să le întemeieze.

S-a mai întîmpiat că descoperirea neașteptată de straturi de cărbuni și de izvoare de păcură în împrejurimile Tîrgoviștei ridica neconținut deasupra oamenilor de jos, cari n-aveau nici hrisoavele lui conu Costache, nici vreun aghiotant domnesc în neam. În puține orașe ca în Tîrgoviște s-a întîmpiat ca mulți culcați în ajun săraci să se trezească a doua zi bogați și scoși, printr-o avere ne visată, dintr-o desăvîrșită--umilire.. Amestecarea în luptele politice iarăși adusesese în slujbele de seamă ale județului oameni cari pînă atunci se strecurau nebăgați în seamă.

Conu Costache, cu totul adîneit în treburile moșiei și în cercetările lui, nesimțindu-și în suflet nici o tragere de inimă pentru politică, putuse privi nepăsător la aceste schimbări. Nu tot așa le privea nevastă-sa, care vedea în fiecare ridicare a altora o scoborîre a lor înșile. D-aceea nu contenea eu îndemnurile săruitoare pe lîngă soțul ei să-și arendeze moșia și să se vîre în politică. Dar el se împotriva, nu cu strigăte la strigătele ei, ci cu blîndețe.

— O să mă bați în mormînt eu nepăsarea dumitale! striga ea. Nu vezi cum îți trec toți înaintea? Trezește-te! Trezește-te odată! Urlă tîrgul de ropotul alegerilor, și dumneata stai de silabisești hrisoavele, arde-le-ar focul!

— Nu s'nt făcut eu pentru astea, Mico.

Așa îi zicea el, maca, că era cu două-trei degete mai înaltă decît el.

Cocoana Luxița nu zicea nimic, tăcea, neștiind cum să împace mila pe care i-o făcea nefericirea lui frati-său cu mulțumirea că avusese dreptate de a-l îndemna să nu se-nsoare.

A fost odată o scenă și a din urmă.

Era în vreme de alegeri și se alesese deputat Ionescu, fiu* *ui Iancu Mălăeru. Urlajn adevăr tîrgul de urale și de lăutari.

În vremea asta conu Costache dase în mîna unui țaran de la munte peste o carte de judecată din anul 1656, dată de mai mulți boieri, printre care era și **jupîn Radu biv-vel logofăt Udrescu.**

În odaia lui dinspre grădină, cu o lupă în mîna dreaptă și cu hîrtia în a stîngă, sorbea scrisul eu ochii:

„1656, Martie 25. Adică noi boierii judecători jupan Preda Brîncoveanul, biv-vel dvornic, jupan Preda Bucșanul, biv-vel logofăt, i jupan Radu biv-vel logofăt Udrescu, i Patru vornic, i Iașcu sluger Știrbei, i Manole vel-poste/nic, datam Cartea noastră de judecata părintelui popii Irimie ot Staia petca ot Tîrgoviște și coconilor lui, ca să se știe cînd au fost în zi lele răposatului Matei-Voevod, că hași Constantin Ză/ariul el au fost cerșut de la Domn un vad de moară milă în iazul de la lunarie de și-au făcut o moară.” >

Ca o moară a umblat gura Sașinehii, care a intrat vijelie, indignată pînă în fundul firii ei, de alegerea pe care o sărbătorea orașul în strigăte ce se auzeau

prin fereastra deschisă.

Nu e bine să vă spui toate cîte i le-a strigat lui conu Costache pentru că se alesese băietul Mălăerului.

...Numai decît trebuia să-și arendeze moșia și să-și lase la gele", că dacă nu, pleacă...

Nu se aștepta la răspunsul categoric: „Nici mort nu mi-o dai mîini de arendaș. Fiecare cu rostul lui pe lume!" Iar cînd s'au hîitiile îngălbenite, cari stau pe masă dinaintea lui, s-a îngălbenit și ridicat și i-a strigat și dînsul: „Mico!" cu o încruntare de sprîncene prime care au făcut-o să lase hîrțile jos și să iasă dreaptă, mîni lîngă cocoana Luxița, care sta încrămențată în ușa.

Biata cocoana Luxița! neputînd să-i facă ei nimic, și-a vîrît crurile din casă, pe care le-a șters, le-a frecat și le-a răsfredut vrea să le jupoaie.

* Două lungi și dureroase luni de zile a întîrziat împăcarea să sosit peste două luni, aducînd în firea Sașinehii o vădită domoieție lui conu Costache și al cocoanei Luxiței o bucurie fără de margine.

E lesne de înțeles cum i s-au tăiat picioarele boierului Udrescu înseninat toate împrejurul lui, — el care nici că se însurase de multă vreme nădejdea asta.

Se poate înțelege și schimbarea Sașinehii. Îi venea un credințarea că era să fie băiat — un copil pe care era să-l crească care avea să facă ce în zadar se încercase să facă din bărbatu-#a.

— Niciodată, zicea ea lui Udrescu în ziua destăinuirii sarcinii să-ți mai fac un reproș. Vezi-ți cum vrei de moșie și de hrisoave pe copil o să-l cresc eu, numai eu, așa cum oi vrea eu.

Și a primit conu Costache această învoială prin care își cuminecise...

Cocoane Costache!... Cocoane Costache!

Spun popii din Tîrgoviște că nu e biserică din oraș la care tiste ca să-i facă nevasta băiat, iar cînd în noaptea nașterii s-a născut chii lui că băiat era, a căzut pe un scaun, unde a rîs și a plîns, pe soră-sa cu oțet de trandafiri pe tîmple și i-a dat să bea apă.

S-a făcut un botez ca-n basme: dar cu prilejul botezului a săvîrșit tîiași dată boierul ce scump tîrg făcuse. Nimic nu putuse îndupleca puie copilului alt nume decît a vrut ea.

Și se rugase umilit bietul conu Costache:

— Lasă, Mico, să-l botezăm Negoită, ca pe tata.

Dar trebuia să fie nebună ca să primească. Auzi, Negoită! I-a botezat un văr al ei, venit înadins din București, și i-a pus nume oul Udrescu...

Cînd s-a făcut copilul de doi ani, i-a adus guvernantă frații voia. Întîilele săptămîni nu putea copilul s-o suferă; cum se aprindea se rupea inima și fugea în brațele doicii, ori în ale cocoanei Luxiței, că era bolnav de tuse rea, și într-atît ura pe guvernantă, încît o scoala Luxița după cîte o criză de tuse:

— De unde ți-a mai venit, maică, tușea asta?

Răspundea scurt și hotărât:

— De la Macmazela.

Avea șt dreptate, sărăcuțul, să n-o poată suferi. Cu cită caznă învățase ef cele o sută, două de vorbe pe care le știa, și acum trebuia s-o ia de-a capu, să nu zică *pato< ala*c%furiită fi>gor*!* ei *orange*fourchette, tapis.*

Dar cu ce nu se obișnuiește omul, mai cu seamă dacă o ia de mic? încetul eu încetul s-a apropiat de ea ca de cînd lumea și a învățat să vorbească ca un pui de franțuz și-i tutuia gurița de poezii franțuzești.

Cînd era de cinei ani și s-a dus SașinCa cu dînsul la București, s-au înnebunit de cl rudele ei. „Mă, francezule!” îi ziceau toți mîncîndu-l în sărutări. Frumos copiii de-o frumusețe străină, care aducea aminte de copiii din tablourile lui Velăzt|uez.

Cînd a împlinit șapte ani l-au băgat în pension la București, prilej pentru Sașinca de a stă mai mult acolo decît la Tîrgoviște; iar după ce și-a isprăvit clasele priniire, cu toate strașnicele împotriviri ale lui conu Costache. tot a biruit ea și î-au trimis, împreună cu copiii lui Moroineanu, ai lui Vinescu și ai altor bogătași din București, la Paris, unde trăia o mătușă a Sașinehii. care-l scotea din penstan duminică, sărbătorile și vacanțiii mici.

Au trecut ei a\$ji de la facerea lumii; cum erau să nu treacă zece ani de la plecarea copilului. la Paris?

în vremea asta s-au petrecut multe în lume și cîteva și în casa lui Udrescu.

După stăruințele neașteptate ale nvesti-sii, s-au mutat la moșie, cu lucruri, cu slugii eu tot rostul, afară de casă pe care a vîndut-o. Cu banii prinși și-a mărit și și-a îmbunătățit casele de la moșie.

Ce a făcut pe Sașinca să se învoiască, ba să ceară mutarea la moșie, c greu de priceput. Poate că fiind casele moșiei la zece minute de gara Văcărești* se știa cu o jumătate de poștie mai aproape de București; poate că vrea să plece dintr-un oraș în care nu mai era întîia; poate eă din pricina veninului pe care W făcea zilnica „ridicare a noroadelor”^ cum zicea ea. (Faptul e că hotărîrea ei a venit 6 dată cu numirea ca prefect la Dîmbovița a lui Istrătescu: căci- ce-i păsa ei de învățătura și meritele recunoscute de toată lumea ale noului prefect, cînd știa că era feciorul fostului pantofar al casei lor din București...)

Greu de zugrăvit prin cuvinte frumusețea moșiei Udrești. Va să meargă cineva să vadă cu ochii moșioara asta, cu casele bătrînești, cu strașină ieșită, cu pridvor de jur-împrejur, stăpînind din culmea din malul llfovețului toată preajma; trebuie să Vază din pridvor priveliștea înaintătoare care se desfășură: spre miazăzi, lanuri de grîne, printre care șerpuiește ca o panglică argintie llfovețul, pînă-n fundul zării unde se pierde în fumuri albăstrii, iar spre miazănoapte, aproape tot șirul munților Munteniei, de la Negoii pînă la munții Buzăului, ca niște spinări de vite uriașe care dorm în marginea zării.

Cînd o vedea cineva dichisurile de la hanul așezat pe șoseaua București-Tîrgoviște, curățenia liniei satului care duce de la han la casele moșiei printre-K) alee de duzi, moara de pe llfoveț, heleșteul, biserica bătrînă de alături de casă, dichisurile și acarele curții, cînd a mai vedea și hîrțile vechi ale moșiei, păs-

trate de conu Costache. atunci o să priceapă, dragostea Lui fără de margini pentru ea și atunci o să priceapă și ce fel de om era.

Ce vă spui cu, om cu scaun la judecată conu Costache. în afară de nevas-tă-sa îl mai îndemnaseră și alții să intre și cl în politică și le răspunsese: „Eu fac politică la Udrești”; iar cînd nevastă-sa îi vorbea cu un amestec de admirație și de părere de rău de cutare care ținuse un discurs tipărit în toate gazetele, el scu-tura din cap și zicea: ^Ce-am făcut eu aici, face mai-mai cît discursul lui”. Și lă-eca mai mult.

După ce și-a hotărnicit moșia toată, o mie treizeci și patru de pogoane cu pădure cu tot, afară de a oamenilor, s-a pus să hotărnicască pămînturile țărănilor, și nu cu judecata, altfel, mult mai frumos. A chemat la el pe toți locuitorii împrorietăriți pe moșia lui; i-a întrebat dacă vor să-și hotărnicască și ci locurile; le-a făcui socoteală pînă-ntr-o para cît l-a ținut pe el judecata hotărniciei; le-a arătat cîtă vreme s-a judecat și le-a cerut să-i dea lui jumătate din cît a cheltuit d« și să le-o Iacă cl.

După ce s-au învoit, a început. Pentru stabilirea hotarului chema pe arrtîndoi vecinii.

— Care c hotarul, Predo?

— Uite ăsta, boierule.

— Asta e, Marine?

— Asta, boierule.

— Bine.

Și pe linia arătată de amîndoi vecinii, din trei în trei stînji, a făcut gropi și a sădit un dud și un prun, un dud și un prun: prunii pentru țuică, duzii pentru viermii de mătase. Unde era cîrîialăori prigonire, „mai lasă, tu; mai dă. tu”, a stăruit de i-a împăcat. Și așa toată moșia țărănilor a ajuns grădină de grădină: iar avocații puteau să se topească de dor de împricinat din Udrești și tot nu puteau; că dacă ajungeau și ei la vreo ceartă ori la vreo neînțelegere (că oameni erau), nu dădeau fuga cu jalba la judecătorie, îi judeca conu Costache în pridvorul casei și i se supuneau fără crîcneală, ca le era rușine și de el și de popa Iosif și de bătrînii satului, cari au trăit și-au vîntorit cu boierul Negoită Udrescu.

La Udrești sâ fi poftit să vedeți sat model. Garduri frumoase cu strașină. căsuțe curate, curți eu grădinițe de flori și de zarzavaturi, despărțite de oborul în care stau vilele, și vite bune, din prăsila vitelor lui conu Costache, iar cîinii țîrfuti în lanț, lăsați slobozi numai noaptea.

Nu era casă fără patru-cinci stupi de albine, nici femeie în sat care să nu crească viermi de mătase; precum nu era bărbat care să nu li învățat să altoiască în frunză și în lemn; iar din păpurîșul de la heleșteu și din răchita de pe malul llfovețului făceau oamenii rogojini și coșuri de te minunai.

Cum era conu Costache judecătorul satului, așa era coana Luxița doftoreasa și spițareasa satului. Avea spițaric-îri regulă și pe lîngă doftoriile aduse de la țîrg. mai făcea ea fel de fel de leacuri, de veneau să-i ceară și oamenii de prin satele vecine. Și era doftoreasa bună, că meșteșugul ei ăl mare îi venea din pornirea ei pentru curat. *

La curte, pe lîngă grădină deosebită pentru pasări, pentru poame, pentru zarzavat, pe lîngă grajd, șopron, magazii, mai era șt o magherniță mare făcută înadins pentru creșterea viermilor de mătase. De ci îngrijea cocoana Luxița cu femei

airi făceau clacă. Aici la îngrijitul viermilor se desfășura în plin trebuința curățeniei. Frunza de dud trebuia ștearsă foaie cu foaie; de zece ori trebuia să se spele pe mîrn femeia care intra cu dînsa la schimbatul viermilor și tot îi găsea cusur, vă dacă vedea a doua zi vreunul mahmur, era vina Casandrei ori a Mandeii, care nu se spălase bine.

Păcat eă n-ăți văzut-o și n-ați auzit-o pe 'cocoana Luxița vorbind cu toate lighioanele din curte, pînă și cu viermii. Unui vierme căzut de pe patul lui îi făcea o dojana lungă. „Nu ți-e rușine obrazului! Sîcîitule! N-ai destul lob, hai! Ai plecata) la spațir. Poate că nu-ți place aici că e la țară. Oi li din sămîntă de București: Să te mai prind eu jos, că-ți dau eu București...”

Ați priceput, pe lîngă vierme, în cine mai vrea să bată cocoana Luxița. Și avea dreptate.

Nenorocită fire a Sașinehii. Cum or fi făcuți oamenii căroră le place minciuna și le e silă de adevăr? Înnoată de jur-împrejur în fericire închipuită; nu le plac florile vii și admiră florile de cîrpă; rămîn nepăsători la durerea din preajma lor și se'înduioșează la citirea unei nenorociri petrecute la marginea lumii. Așa era Sașinca. Se scutura de viața curată, liniștită și fără prihană, pe care ar fi putut-o duce aici și se topea după viața zgomotoasă, frămîntată, plină de minciuni și de intrigi pe care o ducea la București între rudele ei. Nici două luni încheiate din an nu sta ea la țară, nici măcar vara, pe care și-o petrecea cu băiatul la Sinaia.

Cum se învoia conu Costache cu felul ăsta de viață? Se învoia ca toți oamenii buni și slabi, cari mai ușor pier decît să se scuture de răul care-i doboară. Lua de la moșie douăzeci pînă la douăzeci și două de mii de lei pe an — nu cheltuia nici două pentru trebuințele lui și era bucuros să dea restul pentru copil la Paris și pentru dînsa, numai ea să-și poată vedea în tihnă de moșie și de hîrtii le lui. Șt cu vremea patima lui crescuse; după „funia neamului lui”, a venit funia neamurilor alinilor, după a afinilor a străinilor de numele căroră dase în acte alături de al Udreștilor.

Pe nesimțit s-a adunat în rafturile dulapului lui material mult, care-i da de lucru și din care putea face o întreagă arhondologie. Avea caiete-caiete, opise alfabetice cu trimiteri: „Vezi sertarul A, actul însemnat eu roșu numărul 8”.

Mai mult fără voie ajunsese el aici, în parte însă și cu voie.

Erau ceasuri în cati-l năpădeau gînduri dureroase cu privire la Raoul, care-și sfîrșise liceul și acum nu mai făcea nimic la Paris; și încerca să-și tîmăduiască durerea pe care i-o pricinuia depărtarea sufletului copilului său de al lui, adîncindu-se din ce în ce în căutări și în cercetări obositoare.

Bietul conu Costache! n-a spus nimănui, nici soră-sii, ce simțea de la vacanța din urmă cînd a venit fiu-său, străin, elegant, frumos ca un heruvim, care n-a avut pentru moșia strămoșilor lui decît o vorbă spusă din vîrfurile buzelor. Din pridvorul caselor, uitîndu-se de jur-împrejur, zisese: „*iiens! c'est gentil*”, iar după trei zile plecase cu mă-sa la Sinaia, iar de acolo de-a dreptul la Paris.

Ani de urgie pentru agricultori. Cer la înfloritul pomilor; secetă în vremea cîad pămîntul moare de sete și potoape de ploi nesfîrșite cari îmbrăcau în Jale

cîmpiile pînă atunci pline de fîgăduinți de belșug.

îndeosebi peste moșia Udrești au trecut doi ani răi. cum n-au apucaii bătrîni. Nimeni n-a pomenit Ilfovețul revărsat, pre făcînd în prund de gîriă toata lunca de grîu în ajunul seceratului; nimeni n-a pomenit grindina să ornoare vitele" și copiii pe cîmp si să-prefacă țarina în bătaura.

S-a vîitat țara toată de urgie. — s-a vîitat si conu Costache nevesli-sii, pe care a făcut-o să înțeleagă că nici ea nu mai putea-duce viața risipitoare de pînă atunci, nici copilul nu mai putea sta degeaba la Paris; iar cînd i-a pomenit ea, după cum o îndemnaseră rudele din București, de „înlesnirile si avantajele creditului”, așa s-a schimbat la față. încît n-a mai îndrăznit să-i pomenească...

Au durut-o slîmtorile pe care a trebuit sa le îndure, dar a tăcut, vîzînd că erau împărtășite de toți ai ei.

La sfîi silul anului s-a întors și Raoul de la Paris. De trei ani isprăvise bacalaureatul și nu putuse da un singur examen de Drept.

Cu trecerea de care se bucurau neamurile mamei sale. după ce a scăpat de armată-ca debil, a fost numit slujbaș la Ministerul de Externe: cîteva ceasuri pe zi. care nu-l puteau stînji de a urma și cursurile Universității din București.

Line nu l-a cunoscut pe-Raoul Udrescu. nepomenit de frumosul si de drăguțul Raoul. copilul răsfățat si. cum ziceau dările de seamă ale ga/etelor *high-//r-ului*. „*le houle-en-irain de la haute yolee Bucuresloi.se!*” * A fost bal în lumea mare. ori pavană la palat la care să nu danseze el cu o grație fermecătoare? A fost comedie în care să nu joace cu un talent desăvîrșit? Delicatețea lui feminină, vocea lui dulce cu care fredona, acompaniindu-sc la pian. nenumăratele cîntece franțuzești pe cari le știa. colecția nesleită de poezii și de anecdote pe cari le recita ori le istorisea eu un talent și cu un har neîntrecut, sumele de bani pe cari le risipea. eu nepăsare împăratească făceau să fie smuls de toți. să se trimelă trăsura-după dînsul cînd se întîmpla să întîrzie. A! se putea bucura Sașinca. era desăvîrșiti

N-a avut însă parte să se bucure îndeajuns, căci la un an și ceva de ta sositărea lui, a pierit dînsa cu prilejul îngrozitoarei catastrofe din gara Titu. A fost o minune că n-a rămas moartă pe loc; căci n-a murit decît după ce a ajuns la Udrești și după ce a apucat să șoptească în urechea bărbatului său cu suspinul ei din urmă:

— Iartă-mă și nu mă blestema.

Da, și-a cerut iertare, sāraca.

Cine poate pricepe cum și ce tainice schimbări se pot face în sufletele oamenilor? O tîmăduise vîrsta de dragostea nejudecată pentru ropotul lumii de nimicuri în care a trăit? Și-a dat ca seama că sclipirea copilului ei era sclipirea unei stele căzătoare? Taină!...

Cu o sîptămînă mai înainte venise Raoul la vînătoare, însoțit de trei prieteni vioi și zgomotoși din București. Graiul lor numai franțuzesc, mișcările lor, canțonetele pe care le cîntau la pian, sunau așa de ials în casa asta veche, alături de cocoana Luxița. de lordache feciorul și de toată preajma, încît seara, după-plecarea lor. fără să priceapă cum și pentru ce, Sașinca spusese lui. conu Costache. lucru

cc nu i iic întâmplase de peste douăzeci de ani și care l-a lăsat și pe el nedumerit:

— Dragă, ia-ți ceva pe dumneata; cam trage aici în pridvor.

Săraca! Dumnezeu s-o ierte!.. ^

Câți ani au trecut de la pierderea Sașinehii? Cincizeci?

Nu. nici un an împlinit și cu toate acestea, conu Costache a îmbătrânit de nu-l mai cunoștea!. Privirea stinsă și împăienjenită, mâinile tremurătoare, spina-rea încovoiată, umbletul nesigur, cu opriri care-i aduceau la colțul gurii o cută de amărăciune, toată înfățișarea lui arăta cc adînc fusese lovit.

Acolo, la locul unde se întâmplase nenorocirea, vaietele răniților, plîsetele rudelor victimelor, Sașinca lui jos lingă șinele drumului-de-ficr, cu amîndouă picioarele tăiate de la genunchi, toată priveliștea asta înspăimîntătoare îl zdruncinase din temelii; iar mîngîierea ei din urmă și vorbele care au însoțit zburarea su- Actului ei au sădit în mintea lui sămînța unei neliniști ucigătoare...

...Va să zică și ea a simțit că drumul pe care a îndreptai pașii copilului lor era un drum de rătăcire. Va să zică rîu făcuseO părăsind în mîinile ei felul creșterii copilului lor, slăbiciune neiertată, născută din egoism, din setea lui de liniște și din dorința de a-și •scuti osteneala și durerea unei lupte... Așa făcuse ta-tă-său cu dînsul? Il lăsase pe mîini străine, ori îi slujise de pavăză și-l călăuzise pas cu pas?...- Iar el, ce-a făcut pentru creșterea copilului lui? Nimic! Banii pe care i-a cheltuit nu i-a dat pentru asta, ci pentru cumpărarea liniștii lui.

Și muncit de gîndul vinovatei lui nepăsări. pe care și-o socotea ca un păcat fără putință de ispășire, conu Costache se zbătea toată noaptea suspinînd cu amar, ori înehimndu-se cu cruci tremurătoare și pripite, ca-n pragul unei nenorociri: „Iartă-mă, Doamne! Iartă-mă Ziditorule!"

Nici ziua, nici frumusețea firii, nici treburile moșiei, nici cercetarea hîrtilor nu-l mai puteau răpi acestei frămîntări — și nu știa de a fost nebulie munca lui de o viață pentru adunarea atîtor hîrtii doveditoare de vechimea neamului lui, ori de era nebulie acest gînd ce-i răsărea acum în minte. *

Ah! Și ce adînci cute de amărăciune aducea pe fața lui încredințarea că acum era prea tîrziu să-și mai schimbe copilul...

De cîte ori de la moartea Sașinehii nu încercase să și-l apropie de dînsul. să-i explice prețul atîtor lucruri adunate și păstrate de dînsul cu evlavie. Vrusese să-i înfățișeze strămoșii care zîmbeau în cadrele de pe pereții odăii lui de culcare; îl dusesse la biserică să-i citească pisania care domnea în tihnă de trei sute de ani... O! nu se poate spune durerea lui conu Costache la descoperirea depărtării dintre sufletul lui și al copilului său.

Și era lotuși așa de bun de suflet* Raoul; plînsese lacrimi atît de adevărate cu cîtăva vreme în urmă, cînd i-a plătit conu Costache nouă mii de lei, împrumutați eu polițe prin București — se jurase cu atîta adevărată încredințare că se va mărgini în cheltuieli... Cap ușor de fluture, ale căruia mișcări nu erau pricinuite decît de îndemnul și de imboldul clipei în care trăia...

Pe unde a intrat dușmanca nevăzută, cărc l-a lovit pe conu Costache? Pînă atunci lucrase în odaie și vrea să iasă în pridvor să vadă pregătirile de pomană, la care lucra soră-sa cu slugile în curte, pentru parastasul de un an al Sașinehii, cînd îtt pragul ușii i-a simțit lovitura crudă, care l-a prăvălit.

Trei zile a zăcut în neeunoștință, îngînînd vorbe fără șir, pe cînd în curte se perindau toți locuitorii satului, eerînd știri de la slugi.

În seara zilei de a treia, în defața nenorocitei lui surori și a lui popa Iosif, a cerut să-i vie Raoul lingă pat. L-a cuprins în brațele lui tremurătoare; a cerut so-ră-si să tîrsească lingă pat sipetul cu acte; a luat cheia de sub pernă; cu mare caznă s-a aplecat, l-a descuiat și a scos dintr-însul două acte întocmite unul într-altul. Unul era un pergament de culoarea lemnului, scris cu slove chirilice, puitînd pe el o peetie străveche, altul pe hîrtie timbrată, scris cu litere latine și purtînd pe-cetea Arhivei Statului.

— Țsta e, latul tatii... ăl mai vechi hrisov pe carc-l am... pentru moșia asta .. Nu poți cili că e scris slavonește, dar citește traducerea asta... Citește tare"... citește rar.

S-a rezemat, ajutat de soră-sa, pe perne în patul de sub portretele strămo-șești și a închis ochii.

În tăcerea nopții, glasul tremurător al lui Raoul începu să citească traducerea după hrisovul paleoslav din 6 noiembrie 6989 (1480), prin care Basarab Mladi întărea această moșie în stăpînirea boierilor Tudor și Stroe Surem și fetei Stana, „care le era lor fiică și nepoată în sat la Udrești" și hotăra „ca să le rămîie în ot-cină și să le fie în ohav și de nimeni clintită lor și copiilor lor și nepoților lor și strănepoților lor în veci". Conu Costache asculta cu două șiruri de lacrimi pe fa-ță, silindu-se să-și ție răsufierea zgomotoasă de suspine și să oprească tremu-rătura fișietoare a mîinilor pe plapămă...

Jncă și htestem pune domnia-mea: după moartea domniei-mele pe cină alege Domnul Dumnezeu de a fi domn în țara Valahiei, fie din rodul ini mei mele, Jie din rudenia domniei-mele, sau, după păcatele noastre, din alt neam, se va așeza și va să fie domn în țara Valahă, —dacă va cinsti, va păstra, va prenoi și va întări această de mai sus a domniei-mele scriere, pe acela Dumnezeu să-l cinstescă, sa-l ocrotească și să-l întărească în domnia-sa; iar dacă va necinsti să-l calce și-l va nimici, p-acela și Domnul să-l calce și să-l nimicească, și să-lucidă aci cu trupul, iar în viala viitoare cu sufletul. Amin!"

După ce Raoul a sfîrșit de citit, conu Costache l-a tras aproape de dînsul și, jucîndu-se cu mîna în inelele mătăsoase ale părului său, i-a vorbit, silindu-se să nu plîngă:

— Păstrează-ți pămîntul neamului tău, flăcăul tatii... Aci la biserică se odihnesc strămoșii tăi, iacă și eu... Văzuși blestemul pus de domnul de pe vremuri; blestem pui și eu cui s-o cerca... s-o cerca.

N-a putut să sfîrșească, l-a cuprins un turtur înspăimîntător, iar după un ceas și-a dat sfîrșitul într-un oftat adînc, care a adunat pe toți oamenii casei în-

fricoșăți, parcă ar îi oftat odată cu dînsul în tăcerea nopții toți Udreștii yare se odihneau alături sub pămîntul bisericii.

Cîteva ceasuri chipul lui a păstrat întipărirea unei amărăciuni de nespus, cu o însemnare a lumii pe care de eurînd o părăsise, iar către ziuă, ca printr-un farmec, i-a înflorit pe toată fața un yîmbet nepăsător și senin ca veșnicia în care intrase....

Da. e tocmai cum ați putut-o ban ai: neamul Udreștilor s-a prăpădit pieînd cu o iuțea care creștea mai repede decît iuțea căderii tuturor lucrurilor. La patru luni după stingerea lui conu Costache, Raoul era din nou în vîrlejul vieții de petreceri ucigătoare, către care era lîrît cum e lîrît fluturile în para luminării. A fost parcă (țin afară o întovărășire strînsă între oamenii ce nici nu se cunoșteau unui pe altul, ea să-l împingă la pitirea către care dinăuntru îl îmbrîncea firea lui.

Pe de-o parte meșteșugurile unor negustori din Tîrgoviște, care, punînd ochii pe moșie, îi dau orice sumă de bani le cerea cu împrumut. — pe de altă parte admirațiunea fără margini a unui cerc de prieteni, care îi cîntau în cor toate extravaganțele și nebuneasca lui risipă; și mai presus de toate prăpastia de patimă în care îl aruncase farmecele unei femei primejdioase.

Sufletele oțelite de voință se mistuie în flacăra iubirii, necum un suflet în care jntima ține loc de voință.

În scurtă vreme Raoul Udrescu s-a stins ca o candelă în care s-a sfîrșit untdelemnul \

Două săptămîni au vorbit gazetele de acest sfîrșit sosit în spasmul unei îmbrățișări, ... pe urmă uitarea și-a împlinit chemarea

Bătrînă care umbla prin Tîrgoviște ciătînd din cap. șoptindu vorbe neînțelese și purtînd la subțioară o legătură de hîrtii învelite într-o basma, e cocoana Luxița, al -cărui restde judecată a zburat o dată cu sufletul fratelui său. Ce spune? Unde merge? Numai ea știe.

În ziua cînd s-a vîndut la meza moșia Udrești, a fost de față la tribunal, îmbrăcată cum e și acum cu b mantilă cu ciucuri cum se purta acum treizeci de ani, cu mitene și eu o pălărie eu pene liliachii, o pălărie veche a Sașinehii.

A ascultat cu luare-aminte cum se urcau concurenții; a văzut indignarea noului proprietar. Cristachi Lusiadi, căruia unul din concurenți se încercase să-i tăgăduiască cetățenia; a aprobat din cap gestul mîndru și cuvintele lui Lusiadi, cart a întins actele tribunalului:

— Țe lațe! Ma rog, vedeți. Sînt împumuntenito de peste sase ani!

De bună seamă avea dreptul domnul Lusiadi să cumpere moșia Udrești.

Din prețul dat de dînsul, rămînea, după plata datoriilor, o sumă destul de mare. care i se cuvenea ei, cocoanei Luxiței; dar ce să facă ea cu dînsa? După ce s-a isprăvit a plecat cfătînd din cap. șoptind vorbe neînțelese și purtînd la subțioară hrisoavele neamului Udreștilor...

Găina poate să trăiască două luni de zile fără să mănînce și să bea absolut nimic N-as li crezut dacă aș li cetit. într-o carte și daeă n-aș fi văzut cu ochii mei. Am văzut cînd ședeam la cocoana Leonora.

Cocoana Leonora este fosta mea proprietăreasă dc casă. În București nu se văd ființe ca cocoana Leonora; trebuie să le cauți-în orașe de provincie, și în orașe ca al nostru, cu trecui istoric.

Ghenealoghia cocoanei Lconorii trebuie s-o ascultî din gura ei. întîi pentru că spusă de dînsa are un haz care nu se poate da cu condeiul, și apoi pentru că nu cred să mai fie o a doua minte în care să poată încăpea alțiia Slrîmbeni și Nisipeni — că se trage din neamul Nisipenilor și al Strîmbenilor — cîți încap în mintea.cocoanei Lconorii. E ceva de speriat! Negoită Strîmbeanu, Radu Strîmbeanu, Dinu Strîmbeanu. în tot vreo șaizeci de Slrîmbeni; șlot așa. Elena Nisipenca, Luxandra Nisipenca. Tudorache Nisipcanu. în tot vreo șaizeci de Nisipeni.

Desfid pe orișicare să asculte pe cocoana Leonora voibindu-i despre marea stinsului ei neam. fără să se simtă în pragul nebuniei — și numai Dumnezeu și eu mine știm de cîte ori m-a nimicuit cu această istorisire.

Cînd cu gîndul nu gîndeam, mă prindea, și după un ceas de turburare, invariabil, mă lua de mîna. mă ducea în poartă și cu un gest larg cu care îmbrățișa toată linia de munți violeți din zare: ..Vezi dumneata toți munții ăia? toți au fost ai noștri odată!"

La uimă găsise un leac contra atacurilor ei. îmi complineam din odaie o figură preocupată și ieșeam repede, ca unul care n-are nici o clipă de pierdut.

Văduva lui Alecu Nisipcanu. ultimul Nisipcanu. fost prezident al tribunalului, astăzi cocoana Leonora este o femeie de vreo șaptezeci de ani. oacheșă, cu părul încă negru, cu ceva bărbătesc în voce și în față — trăind, împreună cu Măria, slujnică bătrînă, din chiria pe care o primește pe odăițele închiriate cu luna magistraților becheri.

Ce face cocoana Leonora? Face multe lucruri.- așa de multe. încît adeseori am auzit-o plîngîndu-se că e ziua mică.

Mai întîi, cum se scoală de dimineață, își scutură ună cîte una cărțile de rugăciuni și icoanele, închinîndu-se, ocupație care durează două ceasuri; pe urmă vede de lighioni: sumedenie de găini, sumedenie de rațe, nu știu cîte gîște, două pisici, doi căței — unul de curte și altul de casă —, doi canari și o privighetoare.

Ca si cocoana Leonora, fiecare lighioană își are ghenealoghia ei. Așa, ca-

narii sunt din prăsila lui Iancu Comoveanu, vestit pentru canari; unul din*cum, Garsonieă. ăi de curte, este nepot de frate al vestitului Osman, adus de „dumnealui” de la Braşov; iar căţelul din casă, Bijulicu, este strănepot al altui Bijulică, dăruit cocoanei Leonora de Hristache Mincu, în vremea când era prefect,

După îngrijirea lighioanelor, cocoana Leonora dirctică* împreună cu Măria, odăile chiriaşilor, şi le directică. nu glumă; fiecare lucrăşor-c scuturat, şters şi frecat cu cea mai mare sfinţenie. După-prînz, cocoana Leonora fabrică şi împarte doftorii fără parale, „pentru sufletul răpoşaşilor”. Cunoaşte de la mamă-sa nişte leacuri tainice, care fac minuni. Prafuri pentru albeaţă, apă pentru umflături, alifie pentru arsură, alifie pentru tăietură, fel de fel de leacuri, dintre care cel mai ciudat este următorul: **Unsoare contra reumatismului.** „Iei un arici viu, mă-nţelegi? îl bagi într-o oală smălţuită, umpli oala cu untdelemn şi-l fierbi — trebuie să ştii — pînă când se topeşte ariciul şi pe urmă cu untdelemn de ăla te treci seara bine-bine pe unde te doare.”

Joia, în ziua de obor săplăminal, când vin ţăranii din lot judeţul la tîrg, curtea cocoanei Leonora se umple de bolnavi de ochi — şi ori o 11 fost întîmplare. ori că prafurile sunt cu adevărat bune, dar tot oraşul cunoaşte pe colonelul care era să-şi piarză vederea şi, după ce s-a căutat în zadar cu toţi doftorii, s-a vindecat cu prafurile cocoanei Leonora.

Mai face ceva cocoana Leonora. De pe la cinci după-amiază pînă când nu se mai vede, lucrează la ciorapi pe seară şi răspunde la salutarile trecătorilor; iar dacă vreunul are norocul de a intra în vorbă cu dînsa, s-a dus! îl prinde şi nu-i dă drumul decît după ce l-a ameţit eu vorba, sărind de la una la alta, pe nerăsuflate:

— Ce să fac? Ia cu necazurile, că am pierdut un chiriaş — trebuie să ştii -- nepreţuit, nepreţuit! Am mai avut chiriaşi, de! dumneata trebuie să ştii, eă eşti d-ăcţ — am avut pe colonelul, am avut pe Vasiliadi, am avut pe ăsta - cum îi zice?... care mi se pare că e preşedinte la Ploieşti... care a luat pe fata lu doctoru ăla... ăsta... de are un frate ghegeneral. Şi cum îţi spui, că încă bietul Nisipeanu întotdeauna îmi zicea: „Ce noroc, ai tu, Leonoro, tot de chiriaşi buni”... Şi atunci am”stăruit eu de dumnealui de am făcut aste două odăiţe; dar m-am stins! Că zicea dumnealui: „Ce o să fie? trei-patru sute de lei”... şi când colo — trebuie să ştii — am cheltuit de m-am stins, că le-am făcut pivniţă dedesubt. Să vii numai de-a minune să-ţi arăt, să vezi grinzi... ia te uită aici... ia poftim grosime... Şi numai stejar adevărat. Că așa am fost învăţaţi, ori faci, ori nu faci. Bietul tata când le-a reparat p-ale vechi, cît crezi că a cheltuit?... că acum dumneata trebuie să ştii cum eram noi altădată. Moşu-meu Dinu Strimbeanu...

Şi de aici încolo ghealografia, care ţine mai bine de un ceas şi care se termină ducînd pe bietul ascultător la poartă, de unde eu un gest larg, care îmbrăţişează toţi munţii violeţi din zare: „Vezi dumneata, toţi munţii ăia? toţi au fost ai noştri odată”.

Asta e cocoana Leonora.

O să zici că nu e nimic şi că tot ce face dînsa n-are nici o însemnătate. Ne-greşit, dacă pui alături. în clipa asta, faptele ei eu faptele vreunui mare învăţat, ori mare cîrmuitor. o să găseşti o mare deosebire între ele. Dar când îţi vei aduce aminte de atîtea împărăţii mari, întemeiate cu vărsări de sînge. din a căror măreţie n-au mai rămas decît cîteva pietre ştirbite de pe care se căznesc cărturarii să

silabisească fala trecută: când te gîndeşti la atîtea credinţe, alîtea adevăruri pentru care s-au jertfit mii de vieţi şi de care astăzi zîmbeşti că de-o copilărie; când, privind cerul într-o noapte senină, te vei gîndi la miile de lumi care-sc nasc şi mor în văzduh, o să pricepi ce grozav de strînsă rudenie e între ocupaţiile cocoanei Leonora şi Irămîntărilor celui mai mare ge-niu...

Bag în sa de seamă că am uitat găina care trăieşte două luni fără să bea şi fără să mănînce.

într-o zi. cocoana Leonora, măcar că-mi cornpusesem o figură preocupată, mă prinde şi începe:

— Domnule Ionescule. dar când ţi-oi spune una mai Iată? **Barbara Ulbricht** în casa mea, nu altceva! Barbara Ulbricht!! Ştii găina care o pierdusem acum două luni — de credeam că mi-a mîncat-o cîinele dumitale — că am intrat şi în păcat de bănuială. Am călul-o — trebuie să ştii — şi eu şi Măria, de”am înnebunit. Ce prin coteţ, ce prin pod, ce prin pivniţă. Am trimes la vecini — trebuie să ştii; am trimes peste drum la madama... Nu e şi nu e... Fii! am cre/ul fu urmă. Doamne iartă-mă! că mi-a mîncat-o cîinele dumitale. Domnule Ionescule. stai să vezi cît e de iată!

Umblînd azi prin magazie, ce să vezi? găina prinsă între lemne — se surpaseră lemnele pe ea — şi vie!!! Pricepi dumneata? Doua luni îje zile de când sta ca acolo, nemîncată, neftăută. Nici nu ştiu ce să fac; şă-i dau de mîneure, să nu-i dau?... de două luni de când stomacul ci n-a mai honipsit nimfe! S-o vezi prăpădită, s-o vezi slabă!... Barbara Ulbricht. nu altceva. Mărio! ia adu găina îneca... Mi-e şi frică de ea... Asta e arătare... mare arătare...

în sfîrşil, Măria aduce găina. Era în adevăr o arătare: fulgi căzuţi pe piele si os, creasta şi bărbia galbene, ochii mari-mari. sticloşi, cu o privire dc nebun brr! — într-un euvînt. vorba cocoanei Leonorei: „Barbara Ulbricht. nu altceva”.*

MAGHKRAML

Sc vestejea într-o oală de pământ în cel mai întunecos colț al florăriei coanei Linții. ofilit și alb ca o iarbă crescută în pivniță, când, într-o zi, baba, descoperindu-l acolo, îndrăni să-l ceară; și fiind cocoana Lința vestită de bună și mai ales eu baba. care-i fusese doică, a doua zi cumpără un vas nou. așeza floarea cerută într-însul și oprind trăsura ei sclipitoare dinaintea căsuței babei, se coborî ea însăși și dete magheranul în mâinile bătrînei.

Mulțumirea bătrînei, care se învîrtea în loc zăpăcită, nu se poate spune; dar de-atunci, regulat, de două ori pe lună, ia ghiveciul în brațe și călcînd cu îngrijire, se-duce pînă la capătul uiiței, unde locuiește cocoana Lința. pentru a-i arăta vădita sporire a florii. Acu magheranul a crescut, s-a făcut stufos ca un pomuleț și mirositor de îmbată casa.

» Negreșit, nici faptul că era așezat într-un vas frumos de porțelan cu chenare aurii și cu felurimi de chipuri zugrăvite în fel de fel de culori, nici împrejurarea ca-i fusese dăruit de-o cocoană mare, nu l-a pîmut schimba în cine știe ce alia floare minunată, ci tot magheran a rămas; dar, pentru că lumea e așa de ciudată, încît nu-și face dragostea după prețul lucrului, ci face de-a-ndoasle: prețul lucrului după dragostea ce are pentru el. și pentru că babei nu i-a dat în gîndsă" schimbe ciudățenia lumii, ține la ei ca la singura podoabă care mai înseninează căsuța ei posomorită. Iar dacă a început a prinde slăbiciune de el, lot îngrijindu-l. toată ziuca, încet-încet a ajuns-la ea un iei de nebunie ne vătămătoare, care o face să-l arate oricui intră în vorbă cu ea, povestindu-i nelipsit cum a venit împrejurarea să-l capele:-„Pu-ne-n gînd de vezi, maică: se veste-e-e-jea săracul într-un colț..."

† Azi nu c om în toată mahalaua aceea care să nu cunoască povestea magheranului, iar babei nu i se mai zice într-altcumva decît „baba cu magheranul"

Cîrciumarui de peste drum. când iese dimineața să-Ni ridieoblonul de la prăvălie, văzînd-o sînd liniștită pe treptele scăriții ei. o întrebă: „Ce face magheranul. bătrînic?*" Toi așa o întrebă bucatăresele care se duc la piață și precupeții care vin dinspre piață — și bătrîna le răspunde că e bine; iar dacă se opresc cumva puțin-în loc, apoi începe povestea: „Punem gînd de vezi. maică: se vestejea săracul oropsit într-un colț..."

Locuința bătrînei se afla în apropiere de podul de la Domnița Bălașa. Aceasta este trebuincios de știut, fiindcă pe acest pod este astăzi o manifestație de stradă, urzită pentru a răsturna ocîrmuirea. E un furnicar de lume de toată mîna, dar mai ales de lume bună: oamenii făf de lucru, sau al căror lucru poate suferi întîrzierc. vagabonzi, postulanti de slujbe și studenți și elevi de licee cu ghiozdane, toți cunoscuții necunoscuții, cari în astfel de împrejurări se adună ca oile unul peste altui, neșliind nici ce vor, nici pentru ce se canonesc reciproc, ghio-tindu-se și călcîndu-se pe picioare.

Cei cari știu ce vor au pus pietrele caldarîmului de-a curmezișul podului, iar în mijlocul lor. suit pe capra unei trăsuri, un tînăr spîn și jobenat. gesliculînd și răcnînd. îndeamnă pe iubitul său popor — care e adevăratul stăpîn ai nației, iar nu nemernicii cari trec răsturnați în cupele — să meargă la Mitropolie și acolo în incinta Camerei să dicteze nemernicilor din paranteza de mai sus cum și ce fel să se poarte.

poate că e folositor să se știe eă generosul orator, care îndeamnă pe popor la bine, e un june care încă de timpuriu n-a putut răbda ticăloasa robie a școlilor; • că acum c gazetar la un valoros organ și că acum nu e împins să vorbească decît, de adîncă și neprihănită dragoste ce zi cu zi a adunat pentru sărmanii dezmoșteniți» cari suferă și plîng în umbră!

Se vede însă că nu înțeleg lucrurile tot așa cei cari țin în mîna puterea, căci trimit o paite dintr-însa, în chipul unui escadron de jandarmi, pentru a împrăștia, mulțimea.

Cine o să se mire auzînd că se împrăștie de îndată ca puii de potîrniche? Le sfîrșie ealcîiele, nu altceva; și un ogar, asmuțit pe tînărul de pe capra trăsurii, nu l-ar prinde, precum nu-l poate prinde nici jardarmul care-l urmărește cu săbia în... teacă.

O ghiulea n-ar sfărîma mai rău ușa babei! Și în dreptul ușii era baba, care pleca cu magheranul la cocoana Lința... Ca o cîrpă zboară ea împrîncită și se prăvălește într-un colț al odăii, iar tînărul, care sare pe fereastra de din dos. sare ulucile din fund, mai sare altele și scapă,..

* în seara aceleiași zile e liniște desăvîrșită.. Numai haz a adus manifestația. Haz fac cei cari se plimbă braț la braț pe ulițe, zeflemisînd mișcarea sfîrșită- fără nici un accident; haz se face prin cofetarii, cafenele și prin casele oamenilor, pînă și de cei cari au încercat să răstoarne ocîrmuirea: în hohote de rîs ale altor tovarăși de seama lui. povestește junele vorbitor peripețiile cu fuga lui de la capra trăsurii; prin fereastra eăsuții. peste ulucile din dos: „Nici nu știu cine era,.. ba da, o babă... o vrăjitoare..."

** Numai colo, lîngă chei. într-o căsuță posomorită, baba sta pe un scăunel pî nă peste miezul nopții și plînge încet cu capul între mîini. Nu plînge de lovitura de la coastă; plînge peste magheranul prăpădit și peste cioburile ghiveciului iubit...

S ÎMBATĂ

Iragment dinîr-o scrisoare

Dar dintre atleă lucruri ciudate din Iunie, eel mai ciudat e fenomenul amintirii. Trec zile. trec luni. ba uneori și ani, fără măcar să bănuiești că. într-o parte necunoscută a creierului tău, porți icoane din alte vremuri trecute; și. într-un ceas fericit, din nimic, din chiar senin. îți năvălesc deodată la fereastra minții, vii ca în ceasul când vii le-ai văzut, parcă ar fi fost ieri. A! E neînțeleș cum. într-o cutiuța de câțiva centimetri, au putut să stea așa de bine ascunse, chipuri de oameni, de lucruri, de peisagii, cu dimensiunile lor. colorile lor, cu toate amănunțimile lor. cit tot.

Ieri a fost sîmbătă și zorul cu care nourii scuturați de crivăț își cerneau zăpada, sloiurile de vrăbii care ciuguleau în mijlocul drumului, prevestind ninsoarea, frunzele și arborii ce încetul cu încetul gerul zugrăvea pe geamuri, clopotul bisericii de alături, mi-au adus aminte sîmbeteie de altădată, sîmbetele copilăriei noastre,

Stîndin jetul meu, revăzînd timp de un ceas și mai bine. în fumul de țigară, așezat straturi-straturi în dreptul geamurilor, toate ființele și toate lucrurile ce ne înconjurau odinioară, am trăit o bucată de viață trecută; apoi, cuprins pe nesimțite de o tristețe dureroasă și plăcută tot într-o vreme, am luat condeiul și am scris cele văzute, precum urmează:

Sîmbătă după-amiazi. zi de paraclis.

-- Vine părintele., conia. zice mama Leanca. vîrînd capul pe ușă.

în odaie. ..odaia copiilor", suntem deja îngenuncheați, noi cîteși-patru frații — eel mai mare de nouă ani. cel mai mic de patru. — pe cînd mama coase la gherghel lîngă masă. iar madama drege rufele noastre, la marginea dinspre fereastră a canapelei, sub portretul Măriei Tereziei. Se aud pe scară pași greoi, răsufare zgomotoasă de om care a umblat prin ger. — se sprijină un baston în colțul sălii și intră popa Costache. bălîn ca vremea. îndoit ca un 3. cu barba.albă, cu cizme mari. eu pași mărunți. Mormăie ceva neînțeleș mamei și madamei, care s-au sculat tn picioare, face peste noi semnul binecuvîntării. își așează patrafirul la gît, își scoate ochelarii vechi, cîrpiți cu sfoară roșie, și-i așează cu îngrijire și începe să citească:

— Maică Prea Curată si binecuvînlată. mărită întru toate...

Numai Ia ce citește el nu e gîndul nostru, ci ba zîmbim. gîndind la petrecerea ce ne așteaptă după-masă înserat, ba ne dăm cu coatele imitînd pe șoptite zgomotul foarfecilor bărbierului care potrivește barba latei în odaia vecină „țiri-țiri-țiri-țic".

Mama, la spatele nostru, se închină, făcînd crucile încet și frumos cum nu le nai face nimeni și ne atinge binișor cu vîrfu piciorului, făeîndu-ne semn să ne închinam și noi.

Madama nu face cruci. — își urmează de cusut, — dar cînd „Ipocritul", cel de al treilea dintre noi, sîsie că nu-i dau pace, își ridică ochii de la lucru și pe deasupra ochelarelor îmi aruncă o privire oțelilă, șoptind răstit veșnicul ei: „**Rubin! son st... "**

Cumințenia ține pînă cînd o înteștește din nou grija cusutului, și iar ne începem risul și îngînarea pe șoptite: „țiri-țiri-țiri-țic!"

„Mută să lie gura păgînului care nu se închină cu credință sfințitei tale icoane, celei zugrăvite." — A ci, mă atinge mama cu piciorul: „Auzi?" — Eu las capul în jos ca să nu bage de seamă că rîd.

Au trecui trei sferturi de ceas ea trei secunde: Popa Costache presară lămîie peste cărbunii din cădelniță și îngînînd: „Stropi-mă-voi cu isop și mă voi curăți și mai vîrtos decît zăpada mă voi albi", afumă întii icoanele, apoi pe mama, pe nenea, pe mine, pe ceilalți doi mai mici, după vîrstă; — madama nu se afumă, dar se îndoiaie de mijloc cu respect

A sunat clopoțelul și ne coborîm cu toții la masă. Tata, cu mîinile murdare de pămînt din florărie, cere să-i toarne să se spele; apoi ne împarte supă la fiecare pe rînd, pe cînd madama ne așează încet șervetele la gît. iar „Prislea" zice, după îndemnul mamei, o poezie nemțească, care își sfirșeșle flecare cuplet eu: „**Brum!brum!"bruni!clerkarl,derhatgelogen!**

Bucatele se urmează unele după altele și noi. mîncînd, ascultăm basmul pe care ni-I povestește tata:

„...Și după ce s-a dus Toto de i-a sărutat mîna mamei și a rugat-o frumos: «**ich bine schon um pardon**», i-a luat împăratul în trăsura lui de aur și s-a dus cu el în tîrg și i-a cumpărat o chivără frumoasă de aur, o sabie de argint, un cal de ăla frumosul, de-l întorci de urechi și umblă singur, și o cutie mare de bomboane fondante"... Aproape de stîrșilul basmului și al mesei se oprește o sanie la poartă, sună clopoțelul la seară: „cocoana mare!" — și pe ușa sufrageriei, deschisă pînă lă perete de mama Leanca, intră maiestros bunica, **nimaia**, cum îi zicem noi, purtînd în brațe pe **Bijulică** și sprijinindu-se de o fată ea de 17 ani. **Domniră Iu' nimaia**.

Ne sculăm cu toții în picioare și care mai de care vrem să-i dăm scaun; dar ne roagă să ședem și, treeînd pe la spatele nostru, se apleacă de ne sârUtă pe obrazul drept, pe obrazul stîng și apoi merge de se așează pe un scaun adus cu grabă. între mama și tata.

Noi, copiii, nu mai putem sta la un loc de bucurie; ne învîrtim pe scaune, întindem mîinile eerînd pe Bijulică, rîdem bătîndu-ne picioarele pe sub masă; și neliniștea crește, crește pînă ce se aude glasul metalic al madamei: „**Ruhii>! sonst... "**

cînd ne potolim.

Ca în țoale sîmbctelc din timpul iernei avem ia masă gelatină, prăjitura favorită a bumchii. care-și apropie scaunul și mănîneâ și dînsa. iar madama, ea totdeauna, din pricina durerilor de dinți: „*Erlauhen Sie mir, gnädige Erau*\". cere voie s-o puie pe sobă ca să se încălzească, pe cînd noi ne dăm cu coatele zîmbind și așleptînd să auzim pe tata șoptind bunieăi: „orz pe gîște\"

Dupa-masă, cu toții în salonaș. Închid ochii și-I revăd. în dreapta o canapea și două jețuri. între portretul bunicului și al bunieăi; pe canapea două perne cuate cu lîhă; pe una un cocoș, pe alta un cîine de vînătoare; în stînga pianul, un *Piese* enorm: în mijloc, peste un covor roșu. masa rotundă de marmura-roșie și jur-împrejur scaune îmbrăcate cu peticuțe de mătasă. așezate și cusute cu măiestrie de mama.

Știm dinainte ce are să facă bunica intrînd în salonaș. Se oprește în prag și suspină, privind portretul bunicului; înaintează pînă la fereastra cu Hori, ca să le admire, însoțită de tata. carc-i dă lămuriri.

— Mamă, sâ-ți spun eu de ce nu le merge tot așa de bine și *pe/argonii/or* dumitale: prea le uzi mult. la te uită la *așalia* asta.

— A propos. mamă, știi *șineraria* aia a mea vișinia eu alb la mijloc?

- E i?

— Am pierdut-o, s-a uscat!

— Vai de mine î

^ După ce-a privit bine toate florile, după ce-a primit toate deslușirile, bunica se întoarce, se așează pe canapea și roagă pe mama să cînte ceva ea să joace ridiciiie; și noi, ridiciiile. jucăm sub ochii plini de dragoste ai tatei și ai bunieăi și sub ai madamei plini de grije, pînă ia ceasul hotărît pentru loton.

A! drag lotonî îl aduce madama din odaia de alături și așează canoanele pe masă la locurile convenite, flecare dintre noi stînd la același joc și jucînd pe aceiași carton totdeauna.

Înainte însă de începerea jocului. Prîslea trebuie să recite o poezie nemțească din care bunica nu înțelege nici alțica și care întotdeauna se isprăvește în același chip: copilul se încurcă, madama îl hăituiește ca sâ-și aducă aminte, pînă cînd îl podidește un piîns amar și fuge în brațe la *nimaia* ca s-o roage *sa-i cumpere aha madama*.

La joc strigăm toți bilele, afară de cel mic. — și facem un haz nespus de tata. care le strigă cu ciudățeni, *cocoșatii* în loc de 33, *iacaoa și manfaoa* în loc de 77. și iar nespus ne minunăm de mama, care le joacă în gînd.

Lite și seriozitatea comică a madamei și surzenia bunieăi care întrebă neconținut: „și șase ori șapte, maică?” Uite și eleganța cu care mama scoate numerile din pungă cu mîna-i albă la care are un inel cu piatră albastră ca cerul.

La nouă ceasuri și jumătate, tata se dă cu scaunul pe spate, ea sâ poată ve-dea cîte spune pendula din odaia vecină.

— Hait. la culcare.

Și după ce le-am sărutat mîna. plecăm însoțiți de madama, avînd fiecare, printr-o înlîmplare cînriuită de tata, aceeași sumă de bani cîștigațf

Și v-ați dus dragi nimicuri dinii-o vreme, cînd abia ici colo se zărea cîte un fir de păr alb prea limbut în tîmpleie celor ce cu atîta dragoste se micșorau ca să fie la nivelul nostru. Stați-mi bine ascunse în cea mai lăuntrică parte a minții, și cînd vi s-o părea vouă mai nimerit, răsăriți-mi în gînd. âducîndu-mi cu voi toată nevinovăția, toată lipsa de griji din zilele ce se înșirau binișor pe firul vremii, ea trandafirii pe o cunună.

Iar tu, tu cel mai drag. care dormi somnul veșniciei în cimitirul de la marginea orașului, departe de cei patru pentru care toată viața te-ai strădui și de-a pururi despărțit de dragele-ți zambilii, ținerarii și ațalii. vezi-mă cum plîng gîndindu-mă la tine. Șt dacă vreme multă a trecut fără ca să-mi vii în minte, și dacă aste gînduri părăsindu-mă. — căci tu știi bine că așa e scrisă cartea vieții: o pagină veselă, una tristă - poate iarăși vreme multă vei rămînea uitat; înțelege însă că-n ceasurile de răsărire a icoanei tale mi se sfîsie inima de dor...

PANĂ TRĂSNEA SFÎNTUL

I

Om acum de 68 de ani, eel de pe urmă urmaș al unui neam mare de boieri români, pomenit din moși strămoși și scris în pisaniile a vreo trei biserici din oraș, fost profesor acum două/eei și opt de ani la singura școală din oraș de pe vremea aceea, era cunoscut pe atunci drept un om deștept, umblat în străinătate, tare cinstit, tare tihnit, dibaci la mână pentru lucrurile migăloase și iarăși tare iubitor de flori și de toate frumusețile firii.

Pe vremea aceea, pe lângă meseria lui de profesor, mai făcea încă una, aceasta fără plată: dregea ceasornicele stricate ale cunoscuților lui, căci ceasornicar în oraș nu era încă — și era greu de venit în București pentru așa lucru, mai ales că nu era drum-de-fier, ei trebuia să faci cale de aproape, două zile — și el se pricepea foarte bine la dresul lor.

P-atunci ieșea din casă nu numai pentru a se duce la școală, de unde nu lipsea niciodată, dar mai ieșea adeseori și seara de mergea să joace preferanță la alt boier mare din oraș, mai în vârstă decât el, acum mort, la boierul Manolache Moldoveanu, care era singurul său prieten bun. și atât de bun și atât de singur. încât numai ei între ei puteau să-și zică unul altuia: „frate Pană” și „frate Manolache”, că numaLei doi erau boieri get-begel. stâlpi ai orașului.

Un cusur însă îi găsea boierul Manolache. care era însurat, prietenului său: acela că nu vrea să se însoare, ci rămînca tot holtei, cusur de care neconținut se încerca să-l tămăduiască, spunîndu-i întotdeauna la preferanță. în defața doctorului Șober și a lui Cristache Mincu, nelipsiți parteneri. între un talon și altul:

— Bine, frate Pană, nu vezi dumneata — de *frate, frate* își ziceau, dar de tuțit nu se tutuia, ci își ziceau *dumneata* — nu vezi dumneata că nu i-e dat omului să trăiască singur; că va să aibă un tovarăș care să-l mîngîie la vreme de durere; că va să fie omul roditor, căci de-aia l-a zidit Dumnezeu și de-aia scrie la Evanghelie: „Creșteți și vă înmulțiți!” Și apoi dumneata nici nu mai ești prea tînăr, să zici că mai ai vreme, eă ai patruzeci de ani — și ai mulți înainte să-ți dea Dumnezeu; nici nu mai ai alt frate ori altă rudă. ci dacă mîine-poimîine — Doamne ferește! — închizi ochii, se stinge neamul cu dumneata.

— Ei, mare frate Manolache! răspundea Pană Trăsnea.

Și îi arăta eă înțelege dragostea lui de părintenie. pentru că n-are decât un singur copil, pe cînd el are la școală vreo patruzeci pe care îi iubește parcă ar fi ai lui.

Aceasta o spunea mai mult glumind, și apoi adăoga mai serios că nu se însoară de mila florilor și a pomilor, pe care îi e teamă că le-ar lăsa în paragină da-

că ar avea pe altcineva de care să se îngrijească. Și ce e drept nu e păcat, avea o mîndrețe de grădină de era pomina: iar trandafirii, mixandrele, garoafele, primele, pclargoniile și felurimile de flori, persieile, caisele, pepenii, coacăzele, strugurii și felurimile lui de poame erau vestite în tot orașul, ba și în București.

Și trăia așa singur, între școală și între grădină, între cîteva cărți de istorie a timpului și între prietenul său, întovărășit, și îngrijit la el de o femeie bătrînă. Măria, credincioasă ca un rob, care jîihea de casa neamului lui și era cu vreo douăzeci de ani mai în vîrstă decât dînsul.

Dar într-o seară, după ce prietenul său l-a îndemnat mai cu căldură, arătîndu-i ce păcat ar l ea frumusețea lui de grădină, în loc să rămîie unui copil al lui care i-ar semăna și ar unna s-o îngrijească, să rămîie orașului caic o s-o desființeze ca să se clădească cine știe ce bina pe acel loc — „ascultă-mă pe mine, frate Pană, eă sunt mai mare” — a plecat omul în acea seară mai gînditor și ajungînd acasă n-a dormit bine.

Dar parcă era el om să se însoare după vorba altora, fie chiar după a celui mai bun prieten... N-a dormit bine o noapte și adpua zi iar și-a făcut socoteala și a găsit că dacă a ajuns el pînă la vîrstă de patruzeci de ani așa, mai cuminte era să rămîie tot așa și de atunci încolo.

Socoteală bună... și ar fi urmat-o, dacă la o lună după asta nu i s-ar fi înmlădiat inima de cum a văzut în casă la Moldoveanu pe nepoata acestuia venită de la Cîmpulung, domnișoara Eliza Nichita, fată inimoasă de neînchipuit, de douăzeci și trei de ani: va să zică cu șaptesprezece ani mai mică decât dînsul.

Căci cum era nu numai frumoasă, dar și blîndă la vorbă, înțeleaptă și așezată, cum răspîndea în jurul ei un farmec odîhnitor, cum îi plăceau și ei și muzica și florile și firea — i s-a părut, de îndată ce a văzut-o, că parcă ar fi fost toată mintea și toată inima lui ieșite dirt el și întrupate într-însa.

Și nu-i dedese Manolache Moldoveanu ghes cu însurătoarea? Și nu-i era el cel mai bun prieten? Și lotuși se sfia să-și mărturisească pornirea, socotinxlu-se cam prea în vîrstă pentru ea și simțindu-se urît. Căci avea fața uscată și lunguiață, gîtul lung. mîinile lungi, și era tot lung și deșirat — și nu știa eă avea eu toate astea ceva foarte plăcut în vorbă, iar în privirea ochilor lui, mai ales în privirea ochilor lui mari, adinei și albaștri, o flacăra ciudată și mîngîietoare, cum o au ochii oamenilor foarte miloși.

Dar parcă era nevoie să se sfiaseă ori să spuie ceva'boierului Moldoveanu, care nici că-și adusese nepoata la dînsul cu alt scop. Tăcea însă șiretul, ei numai și el și cocoana Sultana, soția lui, trăgeau cu ochiul și făceau haz cînd îl vedeau turburat și stîngaci, explicînd fetei, care-l asculta cuminte, senină și cu drag — căci veneau adesea să-i vadă florile și poamele — cum se altoiesc trandafirii în coajă și în lemn, cum se prăsesc fragile, și după ce se cunoaște sămînta dacă e de mixandră învoaltă ori dezvoaltă, măcar că nu se poate cunoaște după nimic.

Și au tăcut așa, vreme. Au lăsat pe fată să se obișnuiască eu înfățișarea lui, care nu era făcută să placă de la întiași dată; au lăsat-o să cunoască și să înțeleagă însușirile bune și frumoase care se ascundeau sub așa înfățișare, l-au lăsat pe dînsul să-i trimită în toate zilele cele mai mîndre fiori, să vină în toate serile mai cu dor și să plece mai cu părere de rău; pînă cînd, la vro trei săptămîni după ziua dintîi. boierul Manolache, de fată cu cocoana Sultana, a întreat pe fată: JEli/o..îl vrei?" — și fata a răspuns scurt: „II vreau, nene Manolache".

XV

A

M

#

Cum era pe la sfârșitul lui iunie. Pană Trăsnea scotea niște pepeni de sub clopotele lor de sticlă, când a venit boierul Manolache să-i vorbească de gândul ce-l avea pentru nepoată-sa și pentru dînsul.

De ce i-a scăpat din mîna clopotul de sticlă? căci i-a scăpat și s-a lacul țandări; de ce a călcat peste vrejii pe care altă dată îi ocolea cu grijă? și de ce, după multă caznă și îngînare, n-a putut să spuie decît: „Frate Manolache!”?

Vezi că îi mergea înaintea gîndului lui, îi aducea răspunsul unei întrebări pe care îi era teamă să și-o puie — și i se părea eă auzise în vis. iar nu aievea.

Iubirea, adevărata iubire. înduioșează și înmlădie și cea mai tare fire. Și pe recele cercetător cu mintea și pe aprigul muncitor cu brațul, iubirea-i schimbă și-i face zile întregi să pribegescă după o vorbă ori după o privire Tăgăduitoare. Dar când pătrunde într-o inimă caldă și bună, într-o inimă din fire îndrăgostită numai de lucruri frumoase, o i atunci o doare în ascuns, o răscolește pînă în a* dînc; și pînă în adîncul inimii era îndurerat Pană Trăsnea.

Iar pe ea o iubea eu toată puterea inimii necheltuită în împreunări desfrîinate și prefăcute; o iubea cu un suflet evlavios și curat, mai mult decît toți trandafirii și decît toate mixandrele, pe care acum mai mult le iubea, de cînd aflase că-i plăceau și ei; o iubea cu presimțiri, eu eres, pentru tot trupul ei, pentru fața ei, pentru ochii ei — mai ales pentru ochii ei negri, uneori zglobii și cercetători ca ochii copiilor cari vor să știe toate, alteori nesățioși de a vedea mai bine și îndelung lucrurile frumoase și iarăși alteori triști și ațintiți într-un loc apropiat de la care parcă nu mai puteau vedea; o iubea pentru glasul ei, parcă mai mult pentru glasul ei, care suna așa de nepomenit de dulce, cînd, alăturată de el, după ce dînsul îi lămurea cite'ceva, îl întreba mirată: „Da?...”

Și după ce a spart clopotul de sticlă, după ce s-a înviitul fără nici un rost călcînd vrejii de pepeni, după ce a chemat pe Măria, căreia i-a explicat bîlbîind: „Eliza... nepoata dumnealui... eu...”, și el și Măria - căci și dînsa începuse să-și iubească viitoarea stăpîină, presimțindu-i bunătatea, eu instinctul care arată tuturor oamenilor simpli ea ea cine le e prielnic și cine nu — și el și ea nu au avut decît o singură exclamare pentru Moldoveanu; el: „Frate Manolache” — ea: „Cucoane Manolache!”

În seara aceea a mîneat la Moldoveanu: iar după-masă s-au seborîit în grădină - frumoasă și asta, dar nu ca a lui - și acolo, la lumina lunii, pe o bancă așezată între două loaze cu rozetă, cu petunii și cu verbine, și-au spus unul altuia cîntecul de dragoste, vechiul cînlec spus de atîtea nenumărate ori, dar parcă nici odată mai frumos și mai curat ea acum; căci ce-i mîna unul spre altul, era un dor de viață cinstită și senină, poruncit de firile lor asemenea, tihnite și iubitoare de frumos.

Apoi aii tăcut amîndoi. Ea, uimită de bunătatea care i se arătase în el din cîteva fraze spuse întrerupt și tremurător, îi privea profilul osos și deslușit, luminat de bătaia lunii; el, muncit de nedeslușite începuturi de hotărîri, sta dus pe gînduri, cu o mîna peste mîna ei. Ar fi vait s-o ia și să plece cu dînsa departe-departe. la adăpostul privirilor, pe cari le vedea cum au să-i urmărească pe amîndoi, cu rîvnă pentru frumusețea ei, cu îndoială pentru urîțenia lui; ar fi vrut ș-o ia și s-o ascunză ea pe o comoară într-un loc, unde să-i placă și ei, și unde și el - numai el

- să se poată satura privind-o. ascultînd-o și iubind-o. Iar cînd se gîndea ra puținii pe care i-l aducea în schimbul duioaselor tăgăduinți de care ea era plină. cînd presimțea fără a-și da seama eă o fire ea a einu se leagă decît prin recunoștință, atunci îl cuprindea un doi de a o duce să-i arate locuri și lucruri frumoase — și atunci hotărîrile nedeslușite începeau a i se desluși.

Într-un tîrziu s-au ridicat și, ținîndu-se de mîna, s-au urcat sus pe scara îmbrăcată cu iederă, el drept și înalt, dînsa plăpîndă și mlădioasă.

Sus, nefiind fost poftiți într-adins ceilalți doi obișnuiți parteneri pentru preferanță, I-a luat boierul Manolache la un tabinet - mai mult ca să vorbească de treburi, decît pentru joc. Și au vorbit treburi și socoteli.

Avea fata trei mii de galbeni în bani, afară de trușie și de cheltuielile nunții; iar — ferească Dumnezeu! — după moartea rriă-sii, și o casă cu loc frumos în Cîmpuung. El avea două perechi de case una lîngă alta și despărțite numai prin niște uluci: ună mai măricică, pe care o avea închiriată, și aceea în care locuia el; mai avea devale de casa lui, și ținînd de dînsa, livedea cu fineață și cu pruni, în întindere de vreo optsprezece pogoane, căci ținea pînă-n malul gîrlei; și mai avea vreo mie de galbeni, singura avere rămasă după vînzarea pricinuită de risipirea unui frate mal mare al lui. Ștefan Trăsnea, care se stîrșise îngrozitor, spînzurîndu-se de balconul caselor lui Manolache Moldoveanu, într-o seară de petrecere; căci, mai înainte vreme, a neamului lor fusese moșia Săndulești, care ținea mai bine de-o jumătate de plai.

— Cum vezi, frate Pană, avere multă n-are iata, dar e o comoară de bunătate și parcă într-adins v-a făcut Dumnezeu unul pentru altul Dar cu ce are ea, cu ce ai dumneata — și mai ai și leafa de profesor, pe care ai uitat s-o pui la socoteală - cum sunteți amîndoi potoliți, puteți să trăiți o viață, să rivnească și împărații ia dumneavoastră. Pe taia-său nu l-ai cunoscut și nici nu-l mai poți cunoaște, căci a murit de sunt șase ani; dar li-i spui eu că era de pus pe rană să te vindeci eu el. Pe Catinca, maică-sa, o s-o vezi și o s-o iubești. Că dacă este adevărat eă ce ie-se din pisică șoareci mănîneă, apoi tot atît de-adevărat e că ce se trage din neam bun bun o să fie.

- Dar lasă, frate Manolache, eă dacă n-ar avea nici un sfaț, și tot aș lua-o.

Și peste opt luni de zile a luat-o.

I-a logodit cocoana Căinca Nichitoaia, mama fetei, cu boierul Manolache, și tot ei i-au cununat: iar nunta s-a făcut în casă la naș, căci avea casă mare și era unde să încapă groaza de lume poftită din oraș și din București,

A fost foarte frumoasă nunta. Și a fost frumoasă nu numai pentru orășeni, căroră le era un lucru rar lăutarii aduși într-adins de la Ploiești și bufetul adus de la Fialkowski din București; dar chiar pentru Cri stadie Mineu, prefectul de pe vremea aceea, și pentru familia lui, venită într-adins din București pentru nuntă — căci el ședea singur acolo — chiar pentru ei, bucureșteni, a fost frumoasă. Căci era minunată priveliștea din pridvorul casei peste curtea plină de lume, care pe trecea împrejurul unui butoi mare cu vin, așezat pe niște rotile, încît se putea mișca din loc, la lumina lanternelor venețiene și a străchinilor de păcura.

A fost frumoasă nunta; iar după ce au plecat toți poftiții străini, a fost de văzut o dată și de neuitat toată viața scena mesei de familie, la care au plîns toți cînd, după îndemnul lui Ioniță feciorul, care cunoștea gusturile lui conu Manolache, Paraschiva lăutarul a început să cînte:

^ „Pe deasupra casei mele...
Treee-un stol de rîhdunele;
Dar nu-i stol de rîndunele,
Ci sunt dragostele mele...”

Au plîns, toți. Și boierul Manolache, care ridica ochii în tavan ca să nu se bage de seamă — dar tot se băga de seamă — și rotunda cocoana Sultana — și mama Luxăndra, bătrînă pitică, plină la față, cu ochii mici și negri ca ochii de păpușă — și bărbatu-său, doctorul Șober, alb ca zăpada; a plîns și el, Pană Trăsnea, strîngînd în mîinile lui slabe și lungi mîna Elizei; a plîns și ea, cocoana Catinca, trasă la iată și neclintită ca o statuie de fildeș învechit; și loniță feciorul; și slujnica Măria; și madama, guvernanta care după ce s-a culcat Mitică, băiatul de zece ani al lui Moldoveanu, se scoborîse jos la masă — și ea a plîns, măcar că nu pricepea o boabă românească; pînă cînd nu știu cum li s-au întîlnit privirile la toți odată și atunci au început a rîde unul de altul... și rîzi!

La trei zile după nuntă, au venit la Moldoveanu să-i vestească hotărîrea ce și-au luat de a pleca în străinătate, hotărîre acum nestrămutată, făcută dintr-un plan de mai înainte al lui Pană, care mai fusese o dată, din dragul cu care dînsa i-a primit propunerea cînd i-a vorbit de locurile văzute și cînd i-a arătat vederile cumpărate de pe acolo.

— Păi faceți foarte bine, le-au răspuns într-un glas și cocoana Sultana și Moldoveanu. Cu atît mai mult, a urmat numai el, eu cît am auzit că acum, primăvara, e vremea cea mai prielnică pentru așa o călătorie. Numai că e cam prea obositor; dar la urma uimei ce se face fără oboseală?

— In cîte avem astăzi? întrebă Pană. În două martie. Plecăm luni, care va' să zică la șapte, și ne întorcem la șase ori la șapte ale lunii viitoare; așa că suntem aici și de Paște, ba și de Florii. Că Pastele anul ăsta cade la optsprezece aprilie; așa e? Cît pentru școală, am vorbit și m-am învoit cu Petrescu să-mi ție locul, că și cu i l-am ținut lui anul trecut două luni de zile, cînd își frînsese piciorul. Și fiindcă el e mai sărac decît mine, l-am hotărît să primească leafa mea pe timpul cît m-o înlocui; că întîi nu vrea, fiindcă nici eu nu i-am primit... E!...

Eliza era încîntată. Ea, de firea ei nu prea vorbitoare, și așezată, nu putea să stea la un loc de bucurie. Uneori, punea mîna pe cîte un lucru și-i lăsa numaidecît; alteori făcea nebunii eu Mitică; odată se potolea și rămînea eu ochii ațintiți la Pană, care arăta lui Manolache planul drumului de făcut, și îl privea cu ochi triști și plini de recunoștință; și iar odată se scula și începea să-l întrebe, ca un copil „Dar mergem cu vaporul, nene? («Nene» îi zicea lui Pană)... Dar la Paris cît ne oprim, nene?... Țața Sultano, la Viena nu ne oprim decît la întoarcere.”

Guvernanta lui Mitică spunea Elizei pe nemțește că dacă trec prin Viena, i-ar face mare plăcere și mare cinste, primind să le dea o recomandăție către o vară a ei, care ține un otel acolo. Peste bucuria ei, aceasta cădea de minune și o făcea să alerge de la guvernantă la Pană: „Auzi, nene? are o vară case ține un otel”... și de la Pană la guvernantă, care-i descria promptitudinea și curătenia

serviciului... „*Und lächerlich billig, gnädige Frau*

Lucrul hotărît hotărît a rămas, iar a unsprezecea zi de la cununie au plecat la București, de unde trebuiau să meargă la Giurgiu, pentru a lua vaporul.

La suire în diligentă erau de față toți, Eliza trecea din brațe în brațe — cocoana Catinca, mama ei, o îmbrățișa strîns. Moldoveanu și cocoana Sultana îi spuneau să mai lase și pentru ei — Pană, eum era înalt, ajută piticului Mihai vizitiul, punînd geamantanele de-a dreptul sus pe coviltir — pe cînd Mitică dedea zor să-i aducă un cal cu mașină, și pe cînd guvernanta aducea aminte pentru a șaptesprezece oară: „*Nur nicht den Briefverlieren!*”

S-au filfiit batistele aici, s-au filfiit la ferestrele diligenței; și pe urmă nu s-au mai văzut iilfiind: la diligentă, pentru că a cotit-o la stînga pe ulița cu plopi — aici, pentru că erau duse la ochi.

O! neuitata lui călătorie cu Eliza! A fost un vis încîntător și plin de vrajă! Căci în afară de farmecul obișnuit al tuturor călătoriilor, făcut, pe lîngă frumusețea lucrurilor de văzut, din lipsa de prefăcută dragoste cu care te întîfnînîn țara ta atîția care de-abia te cunosc, din lipsa grijii celor ce ai de făcut pe mîine și din împrejurarea că necunoscînd pe nimeni, îi iei drept ceia ce ți se înfățișează, fără a-ți amărî inima cu gîndul că n-ar 11 vrednici să fie ceia ee sunt — călătoria lui mai era înfrumusețată prin nedezipita prezență a celei mai vrednice de iubit femei, prin gingășia ei, prin ochii ei, ah! și mai cu seamă prin glasul ei.

E așa de firesc obiceiul de a pleca îndată după căsătorie. Căci din faptul de a se găsi împreună, înconjurați de lume necunoscută, se naște trebuința de a-și face de îndată destăinuirii, cari ar fi întîrziat în alte împrejurări de a se lega împreună cît mai în grabă, de a-și pune toată nădejdea unul în altul, toată grija unul pentru altul; iar din toate acestea, puțința de a se cunoaște. Și e atît de adevărat, încît a devenit proverb. O! încîntătoarele priveliști văzute de pe puntea vaporului sau din goana trenului, și mai înaintătoare făcute prin extazul ei copilăresc, prin încrederea cu care se lasă pe brațele lui și prin melodia glasului ei: Ah! ce frumos!**

Și dacă, de cum a văzut-o, a iubit-o, presimțindu-i firea bună și senină — a eum, cînd pe zi ce mergea se încredința că e naivă și plină de adevăr*, ca un copil care n-are nimic de ascuns; cînd vedea că nu era împrejurare care să-i schimbe ori să-i micșoreze dragălașia; acum, cînd vedea că peste toate aceste însușiri, plutea, stăpînindu-le pe toate, un dor de viață curată și un nesațiu numai pentru lucrurile frumoase — acum o iubea înmiit; o iubea așa încît îl durea... își trecea mina pe frunte... și încă o dată mai apăsât și-o trecea cînd dînsa, pricepînd cele ce se petreceau într-însul, îl amenința cu degetul în chip de mustrare: „Să nu fi copil, nene*!”

^ A! cum o iubea!

Că dacă zilnic s-a întrebuințat și se întrebuințează de atîtea ori cuvîntul de iubire, de fiecare ființă vorbitoare, puțințe vor fi simțit înțelesul acestui cuvînt, a și cum îl simțea ei, cînd seara, după ce-i spunea eu un răsfaț copilăresc că-i era somn, ea adormea, iar el rămînea deștept, eu ochii ațintiți asupra ei, ea asupra uneia minuni de care îi era frică să nu zboare.

Apoi se ridica binișor de lângă dînsa și seria pe o cărticică, destinată într-^a dîns pentru aceasta, toate impresiile zilei. Și-i era plină cartea de cuvinte vii și calde, dar mai plină era de puncte multe, care înfățișau durerile lui nelămurite, adînci și aproape plăcute. Căci sunt unele 11 ri care iubesc dureros și parcă le place să sufere, și așa era firea lui, și așa o iubea el, cînd o vedea bucurîndu-se și minunîndu-se de fitece lucru, cînd o auzea spunîndu-i-o și cînd o simțea atîta de a lui.

Și drept e că era toată un copilăș frumos și cuminte, eă-i era glasul tănuit ca o aiurare și că poate n-au mai fost ochi ca ai ei, cari să privească marea cu atîta patimă, cu atîta nesaț, făcut parcă din preștiința unei grabnice pieiri și din dorul de a se sătura de vîzul celor de vîzut, A fost un vis

S-au întors eu trei zile înainte de Florii, iar a doua zi de la întoarcere erau iar adunați cu toții în casă la Moldoveanu, unde după ce s-au îmbrățișat bine de revedere, după ce au fost împărțite și primite cu bucurie darurile aduse din străinătate — în uruitul calului cu mașină pe care Mitică și-l încerca prin galerie — au început să povestească despre lucrurile văzute.

— Mai întii, să vă spui, zicea Eliza, eă din toate lucrurile aduse de pe acolo, cel care-mi place mai mult e un claviraș mic. O să-l vedeți la noi. Mi l-a cumpărat nenea de la Viena. Uite, e așa: are o clapă jos pe care apeși eu piciorul și care e legată printr-o coardă groasă de niște foaie. Cînd apeși ori ridici piciorul, foalele se umilă și se dezumflă; iar cu mîna cînți ca pe orice clavier. Dai* are un sunet așa de dulce, așa de dulce! Și e numai atîtica, mititel, ca o mescioară. Se cheamă fisarmonică.

Apoi, din istorisirea călătoriei, se vedea ce adîncă întipărire făcuse asupra ei și drumul cu vaporul, și pozițiile de munte străbătute de tren, cu stîncile lor, cu tunelurile lor, cu cascadele lor de ape limpezi ca cristalul, și întii chiparoși văzuți; „Ții minte, nene, cînd intram în Italia, ai doi pe care i-am văzut, de parcă erau doi frați gemeni?!”

Și spunea și spunea mereu, așa de deslușit. încît li se părea și lor că le văd; iar din cînd în cînd se întuneca la față și—și trecea încet mîna peste frunte.

— Dar ce ai? Șultano. zi-i madamei să potolească băiatul, că prea uruie. Ce « ai, dragă?

— Nu știu ce am, nene Manolache.

Toți se adunau împrejurul ei. Coccoana Catinca, rămasă în casă la ei pînă la întoarcerea loii se dezbrăca de șal și ^{FM} punea peste umeri. Pană îi lua și îi pipăia mîinile înfierbîntaie.

— N-am nimic... sunt cam'obosită... nițel capuL.. dar o să-mi treacă...

Și înlăturînd ușor și cu răsfăț pe Pană, care o ruga să nu mai vorbească așa mult și să plece să se odihnească, începea din nou :

— Ah! Triestul!.. Să vezi, mamă — Triestul e așezat pe marginea mării, dar pe margine de tot, și e așezat pe un deal parc-ar 11 pe trepte... Și sus pe deal, e o biserică - San Giusto, așa-i zice. Biserica nu e frumoasă, dar e de preț, că e foarte veche... Dai' să te uiți de acolo peste mare, și să nu mai uiți toată viața! Noi ne-am urcat pe la zece dimineața. Să fi văzut încoace în partea stingă.... Cum îi

zice acolo, nene?

— Capod*Istria.

— înspre CapodIstria, marea, de soarele care bătea într-însa, parcă era o tavă marc de argint... și cu cît te uitai mai spre dreapta, eu atît se făcea mai albastră, mai albastră, știi, cum e peruzeaua... A! uite așa. Și arăta un inel cu o peruzea mare, cumpărat din Viena, tocmai în amintirea albastrului mării.

Dar dintre locurile văzute, acela care îi izbise mai adînc, și pe ea și pe el, atît prin împrejurarea că au stat mai mult și l-au văzut mai în amănunt, cît și prin aceea că se potrivea mai bine cu firile lor iubitoare de liniște, era Veneția: „A! Veneția!*

Și vorbea cu foc, ca de-o prietenă bună care i-ar fi murit, descriind farmecul plin de taină și de evlavie al clădirilor vechi, ca al unui miros de floare păstrată de demult într-o caile bătrînească; farmecul vieții visătoare și lipsită de griji, zugrăvită pe fețele celor ce întilnești, toți umblînd legănat, toți îngîmînd cîte un cîntec; ori fiica de care te simți cuprins seara plimbîndu-te cu gondola prin canalele de-abia luminate, cînd auzi din depărtare glasul gondolierilor, cari strigă ca să se vestească și să înlătore vreo ciocnire. „Uite cam așa strigă, nene Manolache: giu! giu!** Și se căznea'să-și faci glasul ca al lor. „Qar să-i vezi cum mîină gondolele!... Uite așa.

Vrea să arate, dar cum, ridicîndu-se. s-a îngălbenit la față și a daț să cază, a prins-o repede Pană, a așezat-o la loc, el și mai galben decît dînsa, și i-a adus apă

— Ce ai, Lizi? Ce ai, dragă? a întrebat-o el mișcat.

— Nu știu, dar mi-e rău.

Erau toți împrejurul ei... Mamă-sa a frecat-o pe tîmple... Coccoana Sultana s-a repezit să-i aducă oțet... Moldoveanu, închinîndu-se, a dat poruncă să puie caii la droșcă - și peste foarte puțină verne au plecat acasă, petrecuți pînă la capul scării de stăpîinii casei.

A doua zi, liniștită toată dimineața, a fost apucată după-amiază de niște frigări puternice, care o făceau să tremure toată, cu mîinile împreunate ș. JU ochii aprinși.

Doctorul Șober, fără multă știință de carte, dar cu multă pricepere firească și mai presus de toate om foarte cinstit, chemat în grabă, a privit-o lung, a ascuitat-o și după ce i-a scris o doctorie, cu care i-a încredințat că se va mai potoli, a luat deoparte pe Moldoveanu și i-a spus. cu un accent care nu lăsa nici o îndoială asupra primejdiei de care era amenințată, eă trebuie neapărat, cît mai în grabă, să se repeadă la București, pentru a-i aduce un doctor mai învățat decît dînsul.

Au urmat trei zile la fel.

Ziua. slabă, duioasă ca un copilăș bolnăvicios, dar liniștită, căuta să îmbărbăteze pe cei dimprejurul ei, care de-abia își puteau ține plînsul. Uneori cerea să-i aducă ciavirașul lîngă pat. îl ruga pe dînsul să apese cu mîna, și pe cînd el îi ajuta, mai bolnav decît dînsa, ea cînta un cîntec duios: „Ghici, ce e asta, nene? Nu știi? îl auzeam în toate serile la Veneția.** Alteori, primăvara fiind foarte înaintată, afară o vreme încîntătoare, cerea să-i deschidă fereastra în care dădeau năvală florile de liliac.

Iar scara. Îndată ce trecea de opt, o apuca din nou un rău ascuns, care 9 făcea să se acațe eu deznădejde de mamă-sa ori de Pană: „Mi-c frică, mamă! Mi-e frică, nene!”

Era pe jumătate nchun, el. Pană Trăsnea, când îngenunchea lângă patul ei și-i acoperea mâinile de sărutări, întrebînd-o cu glasul stins: „Ce ai, Li/i? ce ai, dragă!”* ori cînd apuca pe doctorul Șober și-l scutura întrebîndu-l ce are ea, Eliza Uri!

A! știa doctorul Șoher, care-i da eu mîna iui tremurătoare o lingură de doctorie, ce are ea, dar îi era teamă să le-o spuie lor, și-i era teamă să și-o mărturisească lui însuși.

În Vinerea Paștelui, cînd a sosit Moldoveanu eu doctorul din București, nu măi cunoștea pe nimeni... Cu ochii sticloși, îngtăna vorbe neînțelese... Moldoveanu, cu lampa în mîna dreaptă, își mușca mîna stînga ca să-și stăpînească iacrâmile... Doctorul Șober explica noului venit cursul boalei... Pană Trăsnea, cu mîinile peste gură, nu pierdea din vedere nici o mișcare a feței doctorului...

O tăcere lungă în care se auzea deslușit cînlecul grierului din coridor, apoi un cuvînt al doctorului: „Lingoare”...

L-au luat pe brațe și l-au dus afară în grădină, unde Îvjoldoveanu și doctorul Șober căutau să-l liniștească.

Pe la unsprezece din noapte, după ce au fost încredințați că nu era deocamdată primejdie, au plecat toți prietenii, împreună cu noul doctor, care dormea la Moldoveanu, și au rămas numai ai casei.

...Biserica de alături luminată în roșu de făcliile credincioșilor, care o ocoleau în sunetul clopotelor și al cînteeelor bisericesti... în odaie, nici un zgomot... în patul de sub portretul mamei lui Pană, bolnava își ducea mîinile pe piept cu mișcarea ciudată a tuturor bolnavilor de/nădăjduiți... La eăpătîi cocoana Catinca, la picioarele patului slujnica... iar pe un scaun mai departe el... Teama de a înfîlni privirea mamei ei... amintirea vieții de care era plină acum cîteva zile... priveștea din față-i, sunetul clopotelor care-i dădeau năvală ca un gînd pizmaș în creier... încă un pas pînă la nebunie...

Din seara aceea, nici felurimile de doctorii, nici nenumăratele deseînțele ale mamei Luxandra și ale slujnicei, nici leșinurile mamei, nici deznădejdea lui nu au putut-o scoale din zbătăile dintre viață și moarte, în care a zăcut fără cunoștința.-

A treia zi de Paște, cuvinte stranii în gura doctorului... „Perforație”...

Mama Luxandra a rugat pe cei care se găseau în odaie să treacă puțin în odaia de alături... Au ieșit cu toții... Cîteva clipe lungi... nesfîrșite... Apoi ușa s-a deschis din nou... Popa Anghel cu o lumîinare în mîna era aplecat peste pat... Mama Luxandra, eu batista la ochi, a șoptit încetă: „S-a sfîrșit”...

Mamă-sa și cocoana Sultana au leșinat... iar el s-a repezit în odaie și a cuprins-o în brațe... a început s-o scuture... a început să strige și s-o scuture iar: „Lizi! Lizi!... moartă. Nu se poate... nu se poate...”* îi trăsise lui prin cap ceva... dar cum?... așa? fără un cuvînt pentru el?... fără o strîngere de mîna?... fără o privire de adio?...

Au trebuit să-l smulgă de pe trupul ei de care se încleștase...

Mai tîrziu, cînd i-au dat voie să intre în odaia în mijlocul căreia, îmbrăcată în rochia de mireasă, dînsa, frumoasă peste fire, își dormea somnul veșniciei — a înaintat drept și neclintit printre lumea adunată... fără un gest, fără o privire pen-

tru femeile care țipau împrejurul ei, s-a aplecai de i-a sărutat bine-binc mîinile și fruntea, fără să-i curgă o lacrimă.

În aceeași tăcere, a doua zi a uimal-o de-a lungul ulițelor, pînă au dus-o înapoi la biserica de alătura caselor lui; iar cînd au început s-o acopere cu pîrnîni s-a năpustit printre lume pînă acasă, unde timp îndelungat nici mîngîierile lui Moldoveanu și ale altor prieteni, nici spaima Măriei nu puteau să-l liniștească...

Pe urmă a încetat deodată brusc... s-a ridicat în sus... a arătat ușa celor din față... i-a petrecut foarte cuminte pînă la eșire și s-a întors de s-a încuiat în casă cu pași liniștiți.

Boierul Manolache Moldoveanu, care nu încetase de a plînge. bleslemîndu-se nenorocita de mîna cu care apucase de i-a cununat, n-a știut ce să crea/ă desprîndînsul a doua zi, cînd s-a dus să-ri va/ă și cînd Pană. fără o lacrimă, fără eel mie semn de durere, i-a vorbit scurt și apăsător așa:

— Frate Manolache, te rog să-mi dovedești încă o dală că ții la mine. Mă înfîi. de școală mă las și te rog s-o faci cunoscut celor în drept... Pe maică-să s-o iei chiar de azi la dumneata, pentru vremea cît o mai vrea să stea în oraș. •Uite, aici sunt actele de zestre... dincoace banii pe care mi i-a dat... toți pînă-n Ir-o para... Cheltuielile călătoriei m-au privii pe mine... Lucrurile de îmbrăcăminte și de rufărie nu vreau să le dau îndărăt și nici nu le plătesc...

Apoi a adăiigat și mai apăsător:

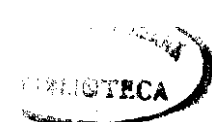
— Nu vreau să mai îmi calce nimeni în casă de a/i înainte, afară de dumneata

A doua zi — căci nu s-a puiul face mai devreme — cînd a plecat cocoana Catinca la Moldoveanu, el i-a sărutat amîndouă mîinile. s-a uitat lung în ochii ei din care curgeau două mari șiruri de lacrimi. i-a mai sărutat mîinile încă o dată iarăși tăcut s-a întors în casă.

Tot așa de nedumerit asupra felului lui de a suferi a rămas Moldoveanu și pe patra zi, cînd l-a găsit în curtea bisericii lucrînd împreună cu loniță feciorul, pe care i-l ceruse, la o portiță ce-și deschidea în ulucile de despărțire dintre grădina lui și curtea bisericii. Căci oricine l-ar fi văzut tîind cu ferestrăul. ori așezînd balamalele portiței, atît de adîncit în lucrare și atît de la fel cu feciorul care-l ajuta, nici n-ar fi putut bănui de ce lovitură fusese izbit cu cinci zile mai-nainte. Cîi ar fi crezut că amîndoi lucrau pentru Manolache Moldoveanu, care sta de parte cu laerămile pe față.

Și numai în urmă. cînd a aliat de la popa Anghel că nu era seară de la Dumnezeuzeu în care să nu vie și să nu plîngă ceasuri întregi la mormînt. înconjurat de clinii care-l lătrau. speriați, pînă cînd venea el împreună cu preoteasa de-l ridicau și-l duceau acasă; numai cînd a aliat de la Măria că toate lacrărnile și mîngîierile ei nu-l puteau împiedica de a se scula ca un nebun, de a se repezi în odaia ei și de a îngenunchea plîngînd cu capul în perna pe care stase capul ei: numai după ce l-a văzut slab ca o umbră, cu ochii duși în fundul capului, cu mîinile tremurătoare; numai atunci a înțeles ce prăpastie de durere se ascundea sub înfășurările șai ea lui de liniște.

Aiuncea, seara spre apusul soarelui, venea la dînsul și pe o bancă din grădina dină îi lua mîinile slabe și reci în mîinile lui, și începea să-l roage eu duioșie

pe un copiii

' — Frate Fana, irâte... vorOe\şle-mi... desiainuieşie-ie fnie... destuinuieşle-te asta o sâ-ţi iaca bine... Nu sunt eu prietenul dumitale?... Nu sunt eu fratele dumitale? haide... spune-mi mie... destăinuieşte-te mie...

Dar nu. Rămînea tăcut şi rece, eu ochii uscaţi, parcă i-ar fi fost silă să plîngă în faţa altuia, şi parcă ar fi păstrat cu grijă fiecare lacrimă, pentru ceasurile în care rămînea singur numai cu amintirea ei.

În timp de un an şi jumătate numai într-o seară a putut prietenul său să-i deschidă inima cu rugăciunile duioase, şi atunci... o! atunci... cu povestirea întreruptă a tuturor icoanelor drăgălaşe din scurta lui viaţă cu dînsa — acolo, în faţa patului de sub portretul mamei lui. au plîns. au plîns mult şi ol şi Moldoveanu şi Măria, care sta cu şorţul la ochi. cu capul ascuns între sobă şi zid.

Apoi el cel dintîi s-a sculat, şi-a şters ochii şi mergînd spre fereastra de unde se vedea mormîntul ei, peste care bătea luna plină, a spus potolit, rar şi lămurit: „Domnul a dat, Domnul a luat”, pe cînd Moldoveanu ieşea plîngînd fără a-i zice bună seara. însoţit de Măria, care se închina cu cruci mari şi măsurate.

Nu mai mergea nicăieri, ci toată ziua şi-o petrecea cu cîteva cărţi — printre care cea de căpetenie era cărticica roşie. în care-şi scrisese impresiile călătoriei — şi cu florile: vara în grădină, iama în 'florăria acoperită cu sticlă, ce şi-o clădise în fundul curţii; ajutat de Hager, un neamţ de ispravă, care ţinea o grădină-^{*}rie la marginea oraşului, unde se prăsisse nu se ştie cum, şi care, fiind iubitor de flori şi pricepîndu-se fa îngrijitul lor, îi intrase la inimă de cum se arătase la dînsul umilit şi trenţăros, eu rugăciunea de a-i da voie să-i vază grădina.

Nu mai ieşea nicăieri, afară de Joia şi Vinerea Paştelui, cînd se ducea la biserică în strana strămoşească; şi totuşi la doi ani de zile, cînd a murit Manolache Moldoveanu, socotind că nu e destul de despărţit de lume, a dat jos ulucile din spre uliţă şi a pus să-i ridice altele de un stîngen şi jumătate.

II

• * t

Multe mai face şi desfăce vremea scurgîndu-se încetinel. si mult se schimba şi se prefăc lucrurile. Aceasta se vede pretutindeni, dar mai îndeosebi se vede în ţările care, îndelungă vreme rămase în urmă. vin deodată în. atingere eu altele.* ajunse la cea mai înaltă treaptă de înaintare. Căci atunci, din rîvna de a ajunge şi ele cît mai degrabă acolo unde celelalte n-au ajuns decît printr-o nepripută prefăcere firească, se îngrămădesc înnoirile unele peste altele, şi în vreme de abia cîtiva ani. se schimbă lucrurile de nu le mai cunoşti. Şi o fi spre binele unora, şi o fi şi spre răul altora.

Iar dacă aceste schimbări miră chiar pe aceia cari au trăit în ele şi le-au văzut cum s-au petrecut, cu cît mai bătătoare la ochi ar părea cui ar vedea înfăţişarea lucrurilor la două date deosebite, depărtate numai de cîtiva ani?

Lucruri cunoscute de toată lumea. Şi iar de toată lumea e ştiut că multe s-au mai prefăcut în ţara la noi.

Nici n-a fost *gîndul* meu să arăt ceva nou, ci numai să-mi fac drum pentru a spune că în timp de douăzeci şi patru de ani, cît s-au scurs de la întîmplările povestite, oraşelul în care s-au petrecut a ajuns de necunoscut

4 S-a făcut drum-de-lier care, fără.a-1 muta din loc. l-a apropiat de Bucureşti cu cale'de o zi: s-au astupat uliţi cari erau. s-au desfundat altele cari nu erau, s-au li s-au pus la toate felinare şi caldarîmuri noi; s-au clădit case frumoase în stil modern si localuri pentru autorităţi; şcoala care era s-a mărit, lăcîndu-se gimnaziu, si s-au înfiinţat încă alte două: una de băieţi >i alta de fete. Din împrejurarea deschiderii unei fabrici de pulbere şi a unor băi de pucioasă în apropiere, acum se perindcăză prin oraş lume mult mai multă.

Nu mai c de cunoscut uliţa tîrgului, aşa mîndreţe de prăvălii cu mărfuri de toate soiurile s-au deschis şi pe-o parte şi pe alta. Cine ar şti să spuie cîţi prefecti, cîţi primari şi cîţi űnagislaűi s-kiu schimbai în vremea asta? Şi cine ar putea iar să spuie cît s-au schimbat oamenii şi la port, şi la vorbă, şi la obiceiuri, şi la credinţe: şi la gusturi?

Că s-au schimbat multe. Şi de cînd boierul Manolache Moldoveanu a făcut ruptoarea, s-au stins unul cîte unui, ia răstimpuri mici, toţi oamenii de neam; iar din pricină că în apropiere'de oraş s-au descoperit nişte mine de păcură şi de cărbuni, negustoraşi altădată nebăgaţi în seamă, cumpărînd pe nimica pumîniuri. Ic de la ţărani, au ajuns cu averi mari şi duc azi treburile oraşului şi stau în fruntea bucatele)!, de nu-ţi vine să crezi cum s-a împlinit de cu prisos. în timp aşa de scurt, vorba de la Evanghelie, că vor cădea neamurile şi se vor ridica noroadele.

Dar. precum.în uncie morminte, dacă piere tot ce fusese îngropat, mai rămîne inelul mortului frumos şi strălucitor ca în ziua dintîi — aşa. în mijlocul goanei de prefăceri şi de înnoiri, a rămas Pană Trăsnea, neclintit şi aceiaşi, uitat în mormîntul în care se îngropase de viu.

Grădina lui. prin mărimea copacilor, semăna acum mai mult a parc decît a grădină; trunchiurile de iederă şi de glicinie îmbătrînind s-au îngroşat, au rupt siîlpii chioşcului cărc acum nu se mai sprijină decît pe ele. Măria slujnica a albii şi s-a îndoit de mijloc sub povara celor optzeci de ani. pe care cu toate astea îduce în întregimea, minţii; numai el, a rămas lot aşa cum l-a pomenit cine l-a văzut acum douăzeci şi şase de ani.

Acelaşi trup lung, subţire şi drept, acelaşi pâr tuns după aceeaşi moda musulcălească, cu abia ici. colo cîteva lire albe. aceeaşi fată suptă şi smeadă, cu ochi albaştri şi blînzi. cu fruntea largă şi cinstita,, cu profil osos şi parcă încremenit, acelaşi port de haine negre încheiate cu îngrijire, şi aceeaşi pălărie mare de paie fără de care nici nu şi-l poale închipui cine l-a cunoscut.

Iar dacă această neschimbare. pusă alături de noua înfăţişare pe care o luase toate celelalte lucruri, ar fi mirat pe cineva, mai de mirat i s-ar fi părut să-l vază altfel după ce ar 11 aliat că în tot acest timp. neîntrerupt, n-a dus decît aceeaşi şi aceeaşi viaţă, eu aceleaşi îndeletniciri: cititul, scrisul de lucruri ştiute numai de el, şi îngrijitul de flori, necişind în lume decît în Joia şi Vinerea Paştelui. neară lîndu-se decît o sâplămînă pe an. lucratorilor cari coseau finul, o altă săptămîna celor cari culegeau prunele vîndute. arareori chiriaşilor celeilalte perechi de case şi văduvei lui Moldoveanu — mai tîrziu fiului ei — şi în toată vremea Măriei.

Trei sunt singurele schimbări făcute în viaţa lui.

întîia este că la şapte ani de la moartea ei i-a dezgropat rămăşiţele şi le-a îngropat în grădina lui. acolo, lîngă liliacul de sub fereastră; a doua, că acum treizeci ani slujnica Măria i-a adus în casă pentru înveselirea traiului lor pe Florica, o fetiţa acum de şapte ani, a unei nepoate a ei moartă ia Sanduleşti, din pricina tică

Ipşului ci **de** bărbat. Niculac **Tăciune: iar** a treia, aceea că de **doi** ani ținea în casa pe Hager. **într-**o odaie de lângă florărie. în schimbul binelui neprețuit ce-i făeUse venind în toate zilele și ținîrdu-**i** de urît. și în schimbul a cît de rău îi mersese cu grădinăria de la marginea oraşului, poate mai cu seamă din această venire adesea.

Ce **om** cumsecade acest neamț. Tot. atît **și** poate mai de ispravă decît răpoşații și mult plînşii doctorul **Şober** și mama Luxandra... Și ce dovadă Vie de ade-vărul zicătoarei că cine se adună se aseamănă. Căci și dînsul avea aceeași fire visătoare, și dînsul avusese în trecut întîmplări triste de cari niciodată nu vorbea, ci cînd din oraşenii cari se obișnuiseră cu el. vreunui. în schimbul paharului de viii cu care-l cinstea fă cofetăria mai de seamă din oraş. căuta să-l descoase. în-trebîndu-l ce a fost **și** cum a fost. el își lua pălăria liniștit și ieşea zicînd băiatului de prăvălie: „**Pieteste lomnu cincî picatvr**” Aşa numea el un păhăruț de vin: „**cina<pica tur**”

îată-i pe amîndoi. b spre apusul unei zile de mai. Sunt în grădină. Hager ia cu stropitoarea apă din putina cea mare de lângă fîntînă și stropește rînd pe rînd toate brazdele de flori: apoi ia o scară de cele care se deschid și ureîndu-se pe dînsa stropește de sus glicina și iedera care îmbracă chioşcul.

în vremea asta Fană Trăsnea stă la o măsuță mică mai departe sub un cais. Pe masă o bucală de scîndură de brad. alte bucățele mai mici. o sticlă eu cerneală, un condei și un catalog de flori ilustrat. Cu un briceag. el taie lemnul în bu-cățele deopotrivă de mici. ie subțiază. Ic-lustruiește și apoi scrie pe dînselc nume de flori după catalog: **petunia hxbriâa... diantus barbatus... miniulus tnoscha-tus...**

Din cînd în cînd își ridică ochii și urmărește lucrul lui Hager. care merge tacticos, de la puțină la "flori, de la flori la puțină.

— Hager. ferește tiparoascl.

— **Ta, ta, necreşif.**

Apoi își începe din nou scrisul: **eiichxsum monstrosus... dielytra specia-bi/îs... phlox druniondi... grandiflora...**

Și cînd te gîndești că timp de douăzeci și șase de ani n-a făcut decît ăst lu-cru nevinovat: și cînd mai știi că în astă vreme, nu i-a venit o dată Carol cizma-rul să se plîngă de iipsă, fără ca să-l ajute cu prisos; că n-a venit o dată loniță păsărarul fără ca să-i dea eu ce să-și cumpere haine copiilor; că nu treceau două săptămîni fără ca să vie în ajutorul lui Grigore Rădulescu și a lui Vasile Culca, vlăstare de neamuri scăpătate, trimețîndu-le bani în ascuns de Măria; și eă nu era zi în care să nu pîndească de la porțiță ceasul ieşirii de la școală și să nu che-me de pe uliță copilași, cărora, dueîndu-i în grădină, unde îi muștra frumos să nu calce decît pe poteci și să nu se atingă de nimic, le împărțea poame...

Era un loc pe care nu-l stropea decît el cu mîna lui... O brazdă frumoasă de nu-ți venea să-ți crezi ochilor... dedesubtul ferestrei... un mozaic făcut din be-gonij de toate culorile și din **pyrelrum**. în mijlocul cărora era scris un **E** de lo-beiîi albastre ca marea de la Triest. ^

m
I

¹ După-masă, o seară îneinlăoare. Bătuse de mult nouă ceasuri la ceasornicul de la primărie, și spre apus tot se mai vedeau urme de lumina răsfrîntă a zilei care se dusesse; iar spre răsărit, cuvioasă, se înălța luna plină, cu raze blînde ca o țîingîirc. Ședea pe o bancă din grădină. în fața două alei cu bolți de verdeața pli-ne de întuneric, la spate tylucjlc îmbrăcate cu iasomie, la stînga între pomi un loc deschis prin cate se vedeau, departe-departe, dealurile cu vii dimprejurul oraşu-j lui, iar spre dreapta, dedesubtul lunii, siluetele bisericii și ale ruinelor palatului domnesc.

Farmecul tremurător al impresiilor de lot felul care se îmbinau așa de bine între ele: lumină liniștită, miros îmbătător, freamăt de frunze, suspine de greieri, înmuiați atît inima lui, buna și în afară de stăpînirea lor, încît îl făceau să sufere: i se vedea din tristețea feței și din mîna pe care din cînd în cînd și-o trecea peste frunte, mișcarea lui obișnuită pentru înlăturarea durerii.

A stat așa multă vreme, avînd vie în față, parcă i s-ar fi întîmpîiat ieri, sin-gura împrejurare de căpetenie din viața lui și care încet, pe nesimțite și cu aju-torul firii lui de mai-nainte, îl adusese să fie ce era acum — pustnicul uitat de "V toată lumea care se schimbasese în jurul lui. Și mult ar listat așa, dacă nu-l trezea J sunetul unui pas greoi pe pietrișul aleii.

— Ai să răcești, boierule. Poftim încasă;

Era Măria.

Indreptîndu-se spre odaia lui de culcare, fiind deschisă ușa odăii Marței, fă-ră să vrea văzu dormind pe Florica; și în vîrfurile degetelor și el și femeia se apro-piam de patul copilei: dornica-frumos, cum domi toți copiii, ba mai frumos, căci avea acum pe chip o seriozitate de-ți venea să pufnești de rîs și s-o deștepți în o sută de sărutări.

Cu o zi mai-nainte, mai bine de un ceas stase Pană Trăsnea s-o privească jucîndu-se cu rîndunicile în porțiță. Rîndunicile zburau, răzînd pămîntul, de-a lungul uliții dintr-o parte în alta, iar ea își scutura batista ca să le sperie și atunci ele se ridicau nițel în sus cu gingășie și-i dădeau tîrcoale ciripind, parcă înțele-geau că era joc amenințarea și parcă veneau să se întovărășească la petrecerea ei.

Și acum, stînd în picioare lângă pat. nevinovăția ei, venită peste blîndțea icoanei din trecut ce i se înfățișase în minte, împreună cu farmecul serii și cu un fel de presimțire, pe care i-o lăsase boala de care abia de cîteva zile scăpase, îi închegea în minte o hotărîre de pus la cale foarte în curînd.

La nouă ceasuri, a doua zi, a venit la dînsul Mitică Moldoveanu, acum om în toată firea, de treizeci și șase de ani, foarte cinstit și cu multă știință de carte.

— Uite, nene Pană, nici n-am lăsat din mîna biletul dumitale. Mi-am luat re-pede pălăria și am venit. A rămas în urmă Hager. Ce e porunca?

Pană ținea în mîna dreaptă un briceag, în mîna stînga un fir de tei și în gură un altoi de trandafir.

— Nu e vorba de poruncă, dragul meu, a răspuns el. lăsînd lucrurile pe scău-nelul pe care ședea cînd altoia trandafirii. Apoi, treeîndu-i mîna pe după mijloc și ducîndu-l spre chioșc: Uite de ce e vorba.

Și în fraze liniștite și măsurate, îi arătă hotărîrea ce și-a luat: ca înainte de a

închide ochii să dăruiască oraşului casele lui de alături, pentru a se face din ele o şcoală de fete. Copii n-avea; finul, prunele şi banii puşi deoparte din chiria de pînă acum a casei îi erau de ajuns pentru a duce şi pe viitor viaţa dusă pînă în vremea de faţă — şi multă nu mai avea de dus — loc la biserică avea — banii în-gropăciunii — banii îngropăciunii.., „Uite, asta mi-e gîldul; dumneata ce zici?”

Ce era să zică Mitică Moldoveanu? I-a luat mîna mişcat de simplitatea cu care îşi arătase hotărîrea, căci şi dînsul eia un băiat tare de ispravă, şi păcat că nu mai trăia boierul Manolache, ca să fi văzut cum i se împlinise vorba, că „ce iese din neam bun. bun e”.

— Mi-â mai trecut mie o dată prin gînd s-o fac asta. acum vreo patru ani; dar m-am lăsat din pricină că era primar pe atunci Ioniţă Protopopescu, tare m-a înjurat în toate chipurile şi pe toate cărările pentru că n-am vrut./ Acum tu ştii că atîta patimă am şi eu: florile. Şi era să-mi jumulesc eu grădina ca să-i dau lui cu ce să-şi împodobească salonul la primirea prefectului... Dar acum. fiindcă se brodeşte să fie primar Taehe Urlăţeanu. pe care-l ştiu ce om de treabă c. mi-ar părea bine s-o fac cît o mai sta el.

Toate bune. dar nu se pricepea cum s-o laca şi de aceea trimisese să-l che-me, că era avocat şi ştia formele care se cereau pentru ca să faci o danie cuiva, j — Negreşit... Vrei s-o faci curînd?

— Apoi, cu cît s-o putea mai devreme, cu atît mai bine o să fie.

Contractul cu Sărăţeanu se isprăvea la Slintul Dumitru, aşa că pînă la anul tot nu se putea face şcoala; dar vorba era să se ştie el împăcat că a făcut-o.

— Am toate zapisele casei în regulă. Numai un lucru să fie bine înţeles, Mi-tică dragă, şi anume că vreau să se facă o şcoală unde să înveţe fetele, nu-carte multă; ci mai cu seamă cusătorie, croitorie, în sfîrşil cunoştinţele de toate zilele, trebuincioase fetelor care vor să ajungă mume bune şi cinstite. Se poate?

— Se poate, nene Pană.

Şi strîngîndu-i mîna cu înduioşare şi parcă cu recunoştinţa tuturor celor cari aveau să se bucure de binele pe care-l făcea. Mitică Moldoveanu plecă — şi Pană Trăsnea îşi reluă briceagul, fîtul de iei şi altoiul de trandafir.

Iar la două luni după aceasta, cînd s-au isprăvit formele daniei şi corespon-denţa cu ministerul, a venit prefectul şi primarul de i-au mulţumit; şi tot oraşul a vorbit cîiăva vreme de fapta lui Pană Trăsnea. Că se credea că Pană Trăsnea e cam ţicnit, că Pană Trăsnea e aşa. că Pană Trăsnea e altminteri — şi uite acum: a dăruit gogeamite casă pentru şcoală, şi încă ce şcoală!

„Laseft in pace. răspundea Hager cui spunea aşa. *toate viaţa a fost-putu dar nu te cunoaşteşi.*”

La cincisprezece august, anul următor, s-a deschis şcoala, deocamdată cu o singură clasă, la care treptat. în fiecare an, trebuia să se mai adauge cîte una, pînă ia patru; iar printre cele nouăsprezece fetiţe înscrise era şi Floriea, strănepoa-ta Măriei. Singura profesoară a fost numită o absolventă a Şeolei Centrale din Bucureşti, menită să devie directoare, cînd se vor ti completat clasele — domni-şoara Elena Melicescu, rudă cu Ioniţă Protopopescu. care se bucura de mare trecere la minister, pentru un frumos căpitălaş de voturi ce avea în oraş şi în judeţ.

Rămăseseră uimiţi toţi cînd au văzut-o întîia scară, la cofetăria din mijlocul oraşului, la tarabă, locul de întîlnire al oamenilor mai de seamă din oraş. Şi cum se întîmpla foarte rar ca să nu se ştie de îndată toţi noii-veniţi. se întrebaseră toţi cu ciudă cine era fata frumoasă de pică şi tunsă băieţeşte, cum se plimba de colo pîna colo. cu neamul lui Ioniţa Protopopescu şi cu prefectul Alexandru Alger. Că era cu adevărat foarte frumoasă şi se plimba Icgănîndu-se uşor. şi-i.suna vocea ca un păhăruţ de cleştar cînd răspundea prefectului, care-i spunea zîmbind că e prea tînără: „l'ous <royez?”

Pe urmă. cînd se aşezaseră la masă. unde dînsa ceruse să-i aducă un *cafe* glace*. lucru pe care nici din nume nu-l cunoştea cofetarul, s-a aliat cine era, şi toată lumea şoptise: „Frumoasă c. Doamne!...”, numai Mitică Moldoveanu, care era poale cei mai deştept, sculîndu-se şoptise nevesti-sii: „Numai de n-ar fi prea frumoasă...”

Pană Trăsnea era îneîntat. Parcă nu făcuse el un bine altora, ci parcă alţii îi făcuseră lui un bine nepreţuit, li creştea inima cînd auzea ciripitul fetiţelor care se jucau zglobii în curte lîngă ulucele lui — ori seara cînd urca pe Floriea pe sca-un lîngă dînsul şi-i arăta cum trebuie ţinut condeiul să facă slovele frumoase...

Că mult era drăguţă Floriea şi mult i se rupea lui inima cînd o auzea zi-cîndu-i năzuroasă: „Nu aşa, boierule, uite aşa.

Se dusesse de vreo cîteva ori la şcoală ca să-şi dea şi el seama de ce învăţau iecele; dar... ori că aşa o fi fost, ori.căi s-a părui lui. că ..domnişoara** i-a vorbit cam scurt şi cam de sus...

Aştepta vara cu mare nerăbdare şi acum se-bucura văzînd că se împrimăvă-rează şi ea va avea prilejul, întotdeauna după ieşire de la şcoală, să cheme feti-ţele în grădină la el şi să le împartă poame, fiecareia după cum s-o purta şi o în-văţa: căreia o învăţa şi s-o purta rău, mai rele, căreia o învăţa şi s-o purta mai bine, mai bune. Numai atîta. că nu pomenise el niciodată primăvară mai tîr/ie ca acuma. Poftim de vezi, poimîine era întîi aprilie şi mugurii nici habar n-aveau s' dea...

Ziua de 23 aprilie, O zi ploioasă şi rece. S-a oprit la poarta casei lui Pană Trăsnea o trăsura, din care s-a coborît repede Mitică Moldoveanu... I-a deschis Măria...

— Unde e nenea Pană?

— Aici... aici...-vino-ncoa... a răspuns Pană Trăsnea însuşi din odaie.

Şedea la o masă şi scria.

— Cum s-a întîmpîat, nene Pană? la spune-mi şi mie

Pană Trăsnea îşi strînse hîrţile, le băgă în sertarul mesei, îşi scoase ochelarii de la ochi şi începu să-i povestească cele ce se întîmplaseră în ajun şi de care vorbea toţi oraşul. El însă ie povestea întocmai cum au fost, pe cînd cei ce le vor-beau le înfloreau pentru profesoară şi le înrăiau în sarcina lui.

— Şezi aici.. Eram în grădină — asta acum douăsprezece zile. Mă uitam cum da să înmugurească liliacul, aşa că eram ascuns pe jumătate... Mă pomenesc că slujnica ei — era pe la cinci după-prînz — varsă un lighean cu apă murdară peste uluci în grădina la mine. Ies de după liliac, vrînd să ceri pe slujnică, şi văzînd-o

pe ca stînd pe un scaun în pridvor, ma apropii de uluci și o rog foarte cuviincios — nici nu c în Urca mea sa Vorbesc altlc! — să-i dea poruncă să riu mai facă astfel de necuviințe, că cu am Hori aici... la spune. Mitica.ce ai ll făcut?

— Aș li dat o gura slujnicei.

— Așa c? Li aș!... Nici nu-ți pot.arata chipul disprețuitor în care, îlinzîndu-se peste pridvor și .ftichi/.ind ochii pe jumătate, mi-a-răspuns: „Ei și?!... dar cu nu vă/ nici o floare...”

Mitică Moldoveanu s-a închinai, iar Pană Trăsnea urmă înainte.

Aceasta însă nu-l supărare, căci înțelegînd la urmă cu cine avea a face, a ridicat din umeri și s-a întors în casa. Iară sa mai adauge vreun cuvînt. Ceea ce însă l-a supărat — și supărat nu era bine zis, ci mai bine ceea ce l-a mîhnit, l-a îndurerat, l-a făcut să vie să plîngă și să-și dorească singur rău — erau altele, în privițta căror duminica trecută scrisese prefectului o scrisoare, prin care-i arăta că nu înțelegea cum poate cineva, dinlr-un lucru de nimic, să prinză vrăjmășie și să-și răzbune asupra unui copil nevinovat...

— Că uite. da... sunt aproape două sâplâmîni de-atunci, și nu mi s-a întors o dată Floriea, fără ca să nu plîngă cu suspine de crezi eă are să i se frîngă eoșulețul pieptului... o pune în genunchi... o trage de pâr... o bate...

Cîteva clipe de tăcere. Moldoveanu îl privea cu inima plină de răscoală împotriva purtării profesoarei, de mila pentru suferința lui; iar el sta cu fața întoarsă spre fereastră, eu capul ridicat pentru ca să împiedice căderea a două lacrimi, care îi dădeau năvală din ochi: „Se vede că așa am fost eu ursit de la Dumfzeu...”

Pe urmă s-a sculat și s-a plimbat în tăcere deja un capăt ai odăii la celălalt, îi era rușine să-l vaza așa dc mișcat.

Și n-avea totuși nici o*vrăjmășie împotriva ei — nu i-ar fi vrut răul... ci dimpotrivă, i-ar ll dat orișice, numai să se abată din calea iui, să-l lase în liniștea și în odihna în care se îngropase... E! dar omul nu e numai minte.-..

Ieri fusese ziua înmormîntării ci... Mitică era un copil pe-atunei... n-avea cum s-o ție minte... in toți anii. Ia ziua asta își scotea florile din florărie și-i împodobeza brazda de sub fereastră... Le scosese de dimineată și le așezase cu ulcelele lor. colo lîngă uluci, fiind locul cel mai bătut de soare, și avea de gînd să le așeze cu Hager după prînz... La unsprezece și jumătate i s-a întors fetița iar plîngînd.

— Intre două și trei ies din casă... îmi sare înainte Hager, vrînd să ma o-prească... De ce?... Pentru ce?... Îl văzusem eu șoptind ceva eu Măria... îmi arunc ochii la Hori... Nici nu se mai cunoștea ce erau... întreb pe Hager... Se codește, se încurcă și în sfîrșit îmi spune ca»a văzut el cu ochii lui pe slujnică azvîrlind peste ele leșie... ba ea era în ușă. ieșita pe jumătate... A văzut-o Hager cum îi făcea semn să azvîrle apa... înțelegi tu, Mitică? ...peste florile... ei — peste florile pregătite pentru mormîntul'ei...

Atunci nu s-a mai putut stăpîni... S-a repezit dincolo în curte ...era lîngă poartă... a apucat-o de piept și a început s-o scuture eu putere: „Tieăloaso!... ticăloaso!... tieăloaso!...”

— Știu că a țipat... s-a smucit... a ieșit pe poartă și a fugit pe uliță... Asta a fost!..../

Se aprinsese povestind; apoi s-a așezat iar la masă, cu capul între mani.

Moldoveanu, văzîndu-l astfel, a început să-l mîngîie:

— Lasă. nene Pană.

— Nu, nu, dragul meu. E cc-ți spui cu... Așa am fost cu ursit de la DumnCj- f zeu... Peste două ceasuri mi-a venit procurorul... A ascultat-o pe ca... a ascultat cîteva fetițe. . pe-o femeie care se gașca acolo... l-am răspuns ca erau ade-vărate toate de cîte i s-a plîns, fata să-i dau alte lămuriri... I acu ce-or vrea...

Erau foarte drept povestite cîte se întîmplasera. fără nici o adăogare. ba înc; nu-i arătase ținuta lui măreț de liniștită din timpul cercetării.

Ceea ce nu știuse să-i spuie erau cele întîmplate după săvîrșirea faptului.

De unde era să știe cum dînsa se urcase în întîia trăsură înlîinită... cum. ajunsă acasă la prefect, aceeași trăsură duse în goana pe gardist la prefectura pentru a chema degrabă pe Alexandru Alger... cum acesta, după două vorbe șoptite de gardist. își lăsase toate lucrările și venise acasă... Apoi scena dintre prefect și ea... Plînsul ci... Istorisirea întreruptă, jumătate franțuzește, jumătate românește: *Jjitends- i u m - a bătut... clasa plină și o femeie străină... en-tends-lu?"* Indignarea prefectului: „Mizerabilul. Iasă că avem noi ac de cojocul lui... Nu mai plînge. Lala dragă...” Și repede... (inspirate de gingășia cu care dînsa își scotea corsetul ca să se spele niței pe față), cîteva i înduri aprinse de indignare: „Ori internat într-un ospiciu de nebuni, ori băgat la închisoare...” Și răspunsul procurorului tot atît de repede venit, prin același gardist, cu aceeași trăsură... într-un *quarl...* de ora merg la fața locului să anchetez faptul.”

Astea toate nu le știa Pană Trăsnea și n-avea cum să le povestească -lui Mitică Moldoveanu...

Proces cu rechizitor și cu ordonanță făcută în zbor nici nu s-a sfîrșit vreodată mai repede decît acesta.

Și nici nu s-ar ll putut să nu meargă așa cînd. cu toate stăruințele lui Moldoveanu, învinuitul nu făcea un semn de «apărare, cînd tot orașul era ridicat în picioare de răscoală împotriva „brutalității monstruoase. îndreptate asupra cui: asupra celei mai dragălașe ființe. în fața căreia îți venea să îngenunchi și să i te închini” — și cînd în capul tuturor era prefectul județului și loniță Protopopescu. acum reales primar în locul lui Urlățeanu...

Și chiar dacă ar fi primit să meargă și să se apere, ce ar fi putut face vorba măsurată, liniștită și nepărtinitoare a lui Moldoveanu, pusă alături de înflăcărarea deputatului Vasiliadi, apărătorul ei (care datoră acest serviciu prefectului, în schimbul nevestei, pe caro i-o luase cu vreo trei ani mai-nainte)?

Ce le-ar fi putut spune Moldoveanu magistraților —dintre cari cel mai,vechi abia era venit de un an de zile în localitate — cînd tot țîrgul urla împotriva purtării învinuitului? Dar ce? Știau și copiii de șase ani de ce mizerabilul maltratase pe biata tînră, statornică în virtute.

Chiar dacă ar ll primit să meargă să se apere, și dacă Moldoveanu, plin de revoltă, le-ar ll stiigat că erau minciuni, că era îngrozitor să se facă dintr-o faptă bună a unui om, o armă împotriva lui, că nu mai e de mirat dacă după așa lucruri, găsești într-o bună dimineată oameni buni, născuți din părinți buni, ascuțindu-și dinții pentru a putea trăi într-o lume în care ticăloșia e atotstăpînitore...

Ei și?.. Dar indignarea orașului?... dar stăruința prefectului și a lui Ioniță Protopopescu?... dar acuzarea lui Vasiliadi?

Ar fi fost de luptat împotriva unui chip îngeresc, cu părul tuns băiețește, cu ochi frumoși, umezi de lacrimi: chipul ei, părul ei, ochii ei, care sta nevinovată în sala de ședință? Și avea o rochiță de toată frumusețea și o pălărioara de toată nostimada! •

Ar fi putut să-dezgroape, ca s-o puie alături de viața unui Protopopescu și a tuturor de soțul lui, viața curată și patriarhală a generației lui Pană Trăsnea, fără ca procurorul să nu îi șoptit: „*Une leçon de géologie alors?*”

Cu ce i-ar fi împiedicat de a-l osîndi la o lună de închisoare, în afară de amendă și de despăgubiri față cu dînsa?.. Cu istorisirea vieții lui?... Cu învierea celei atât iubite, care se dusese pe vecie?... Cu descrierea amănunțită a poamelor, a altoaielor de trandafir și a lobeliilor albastre ea marea de la Tricst?...

Poate că dacă Pană Trăsnea s-ar fi învoit să fie apărat, i-ar fi înduișat Moldoveanu, de le-ar fi putut arăta cum, în clipa în care se judeca procesul el își stropea liniștit și păroasele... Poate că da... și totuși nu!... Căci i-ar fi fost eu neputință ca, numai cu vorba, să-i facă să sufere durerile altuia — să-i facă să trăiască /i cu zi o viață de douăzeci și opt de ani. senină și neclintită ca mersul stelelor pe cer...

În zadar i-a scris Moldoveanu, care acum era bolnav, cu o mînă tremurătoare, trei-patru scrisori, prin care îl jura să facă opoziție, să facă apel.

Avusese un singur răspuns: „*Facă ce-or vrea*”.

Și aceiași răspuns l-a avut și plînsul lui Hager. Sărmanul neamț. . îi venise rău în ziua de judecată... Acum se certa cu lumea în târg și se silea să le arate că se făceau o *neirepiate*... Și se zbătea și vorba așa cum putea, pe cînd ei făceau haz de romaneasca lui: „*Ia iasă asta... Bei cinci picături?...*” Iar seara, după apusul soarelui, cînd treceau în stol lăstunii peste biserică și peste minele palatului domnesc, se ducea de plîngea singur în fundul livezii, pe malul gîrlei. de unde se auzeau, venite din depărtare, ca din altă lume, sunetele clavirașului pe care cînta Pană Trăsnea...

Cîinci a venit omul legii să-l ia. eerîndu-și iertare și arătîndu-i mandatul, l-a găsit în grădină răsădind niște verbine... Hager a pus mîna pe o greblă... Măria a ieșit în ușă și a început să țipe. ...dar Pană Trăsnea u rugat-o să tacă. a luat grebla din mîna lui Hager. l-a pus să-i toarne să se spele pe mîini de pămîntul de care era plin. și-a îndreptat pălăria și a ieșit din grădină urmat de omul legii.

Hager a fugit, strigînd. spre fundul curții. Măria, albă și încovoiată, plîngea, cu capul rezemat de poartă, aceiași plîns bătrîn al ei....Floriea. speriată, se ținea de soțul slujnicei... iar el, cu fruntea-n sus. și-a urmat liniștit drumul pe sub salcîmii de lîngă ulucile școlii...

SMINTEALA LUI RADU FINULEȚ

Părerile sunt împărțite asupra pricinii smintelii lui Radu Finuleț. Negreșit, cei mai mulți /ic că a-nnebunit pentru că a-nnebunit. Unii — și dintre aceștia face parte și ginerele lui Finuleț, președintele tribunalului — socotesc ca marea avere și însemnata situație la care prea repede ajunsese i-au zdruncinat mințile, și, în sfîrșit, alții, înșușindu-și părerea lui Alexandru Moinescu — om cu spoială de învățătură, de profesie gazetar și rostitor de discursuri funebre — cred că Finuleț moștenise nebunia de la maică-sa și că ceea ce a făcut ca patima să izbucnească la el a fost durerea încercată prin pierderea soției sale.

* Aceasta din urmă părere, deși mai puțin demnă de eiwărnînt în Pârlea sa a doua, din pricina ideii sentimentale ce cuprinde, are totuși mai întîi sprijinul coincidenței, Radu Finuleț smînțindu-se îndată după moartea soției sale; și apoi sprijinul împrejurării că cel mai de căpetenie lucru pe care-l face Finuleț cînd îi vin pandăHile e că aprinde douăsprezece luminări pe pridvorul casei și cîntă cîntece bisericești. Firește, mai face și alte lucruri Finuleț. Așa, buniuoră, umblă prin mijlocul țîrgului înjurînd pe ciocoi și laudînd pe boieri, ori se plimbă în trăsura și trage chiote care se aud pînă afară din oraș; dar cel mai de căpetenie lucru e că aprinde (douăsprezece luminări pe pridvorul casei și cîntă cîntec; bisericești.

N-ă fost totdeauna așa Finuleț. Era o vreme cînd toată partea Illiții mari, din colțul lui Stamaliu pînă în colțul lui Ioniță B. Ion, era prinsă numai de prăvăliile lui, în afară de Hanul Galben și de Hotel Finuleț, care tot ale lui erau; iar în lot Orășelului nu se găsește un negustor care să nu li fost ucenic în prăvăliile lui Finuleț. Și primar a fost, și încă primar bun. Grădina din târg unde cîntă muzica joia și duminica, precum și stabilimentul de băi sunt isprăvile lui Finuleț din vremea primăriei lui, acum douăzeci și patru de ani. Pe atunci eră un om și jumătate. Deștept la afaceri fără să fie șiret, econom fără să fie zgîrcit, serios fără să fie ursuz; și așa toate însușirile lui erau cînlărite, socotite, atât de cînlărite și de socotite, încît bătrînul boier Dincă Rălescu — om cinstit și înțelept, la sfatul căruia tot orașul alerga — pîrîndu-i-se că Finuleț vine cam des la sfaturi, l-a întreat într-o zi pe șleau dacă nu vrea să se însoare, că el i-ar da pe Lința. Așa s-a însurat Finuleț cu Lința, fată de suflet a lui Rălescu, nevoind să primească altă zestre decît nașia bpieralui.

Ce nu l-ar mai fi judecat și osîndit pe Finuleț toți cîți aveau pe atunci fete de măritat, dacă frumusețea nepomenită a Linței n-ar îl pus strajă gurii lor. Frumusețea Linței? Azi, după douăzeci și cinei de ani, dacă întrebi pe vreunul care a cunoscut-o, se lovește cu palma peste lăță eiătînînd capul în tăcere. Pe Finuleț să nu-l întrebi, că dacă-l întrebi, nu-ți răspunde. Se uită la dumneata cu ochi mari, lipsiți de înțeles, de-ți vine să crezi că nu-și mai aduce aminte nimic, nici din traiul lui eu dînsa, nici din grozava împrejurare în care, unsprezece luni după căsătorie, după ce-i născuse o fetiță, Lința i se prăpădise, luînd eu ea și chibzuita lui judecată. Ceea ce e mai de mirat, e ea despre unele lucruri întîmplate în urmă are cunoștință. Așa, bunioară, știe ea ilieă-sa a fost crescută de sora lui Dincă Rălescu, și în urmă, acum trei ani, măritată după președintele tribunalului; ba chiar că are și o fetiță de doi ani, pe care însă el niciodată n-a văzut-o.

Foarte neasemănată părinților săi, și ca înfățișare și ca bunătate, e soția președintelui. Urîtă și rea, neavînd pentru tată-său nici măcar compătimirea obișnuită pentru un nebun, simțindu-se micșorată în prestigiul ei de soție de președinte prin patima lui, îl oropsise, fără să mai vrea să știe de el, într-o căsuță de pe o uliță lăturașe, în paza unei femei bătrîne și a unui sergent de stradă, care aveau îndatorirea de a-l împiedica să iasă din casă în zilele în care îl apuca.

Alexandru Moineseu, în calitatea sa de gazetar, îndreptățit și îndatorat să știe mai mult decît ceilalți, spunea mai deunăzi în eafeneaxcă de vreo cîteva luni încoace crizele lui Radu Finuleț ar deveni din ce în ce mai rare — și că în fiecare scară, cînd sună clopotul la Bărăție, Finuleț se strecoară pe lîngă uluci și intră pe portița de din dos în curtea președintelui tribunalului. Amîndouă lucruri de necrezut, amîndouă însă foarte adevărate.

Căci într-o zi frumoasă din toamna trecută — o zi din acelea în care natura parcă repetă în cîteva ceasuri toate rolurile jucate de ea din întîia zi de primăvară — pe cînd Finuleț ședea pe o bancă din grădina primăriei și se juca cu bastonul prin pietrișul aleii, o fetiță de doi ani, dînd să alerge după o minge, se împiedică și căzu peste picioarele lui. Guvernanta care însoțea pe fetiță se repezi speriată s-o ridice; dar copilita, fără a plînge, sprijinindu-se de picioarele lui Finuleț, se ridică singură și, zîmbind din ochii ei mari și negri, privi pe Finuleț drept în față...

Ce s^a petrecut atunci în mintea lui e de neînțeles.

O izbucnire de lumină, brusc aprinsă și iarăși brusc stinsă; apoi vedenii nelămurite fugind repede, repede ca aripile unei păsări care zboară grăbită în amurg.

Și acum știe a cui e fetița.

În primele seri părinții și oamenii casei s-au spăimîntat văzîndu-l intrînd în odaia copilei; în urmă însă, cînd au văzut că se așează liniștit pe un scaun lîngă sobă și privește în tăcere, fără o vorbă, fără un gest, spre copila care se joacă zglobie prin odaie, și că pleacă cuminte cînd ceasul bate nouă, s-au obișnuit cu el; ba încă într-o seară președintele i-a spus: JE nepoata dumitale — fata Tincuței", iar ochii lui au strălucit de lacrimi și de înțeles.

La vederea copilitei, care semăna cu altcineva, icoane din viața lui de altădată îi sclipeau în creier orbitoare de lumină. O! și semăna atît de mult! Semăna la toate. La gură, la rotunjimea feței, dar mai ales la ochii negri cu albul vioriu.

Ori poate că nu s^mănaicâlficîiuu poate semăna în totul o copilă de doi arii cu o femeie de douăzeci și doi; dar îi aduce lui așa de bine aminte chipul celei pierdute. Copila se uită la el, mirată de tăcerea și de nemișcarea lui, iar el vede pe Lința cu toate amănuntele și cu mișcărilor ei de o drăgălășenie fără de pereche. Rînd pe rînd o vede în toate împrejurările în care a văzut-o în viață și-i aude glasul, și o simte lîngă dînsul. Iat-o mergîndu-i mlădioasă înainte pe rîrtețuța din finul de la vie, pe cînd el o urmează cu inima tremurătoare de-o dragoste cum nu s-a mai văzut. Și acum iată și seara din urmă. Dînsa e cam bolnavă — el se duce singur să-i aducă doftoria — i-o dă cu mîna lui — și peste un ceas, cu toate mijloacele întrebunțate de doftorii veniți în grabă, Lința moare în brațele lui în cele mai îngrozitoare spasmuri, dintr-o nebăgare de seamă la darea doftoricii. Cum îi apar toate atît de limpezi: zhătăile ei, agățările de gîtul lui, privirile rugătoare îndreptate către doftori — și cea din urmă strîngere de mînă — și cel din urmă suspin...

Și dacă acum, în fiecare seară, cînd sună clopotul la Bărăție, Finuleț se strecoară pe lîngă uluci și intră pe portița de din dos în curtea președintelui: vine să-și aprindă făclia minții la razele ochilor unei copile.

Toată casa e cuprinsă din temelie pînă în creștet de flăcări mari, care se zvîrcolese și filfîie ca niște steaguri. E un viscol îngrozitor, zăpăceala e la culme. Locul strimt — pompele abia se pot mișca — o îmbulzeală care împiedică orice lucrare folositoare. Doamne și bărbați în haine de bal, toată lumea aleargă de la balul Crucii Roșii la locul sinistrului. Într-o parte un grup mai îndesit, oameni care dau ajutor soției președintelui, leșinată. Strigăte nesocotite, trîmbițe care sună asurzitor — și pe deasupra tuturor zgomotelor, țipătul neîntrerupt al guvernantei: „Fetița! ietița!"

În vremea asta un om s-a repezit în sus pe scara înflăcărată și, cu tot fumul, cu toată văpaia care îl biciuiește, apărîndu-și fața cu brațul stîng, înaintează cu pas sigur spre odaia copilei. La capătul coridorului e un vîrtej de foc. Fără o clipă de îndoială trece prin el. Aci la dreapta e ușa odăii. O deschide. E întuneric, nu se vede nimic. Vîntul îi smucește ușa și o trîntește cu putere, de se cutremură casa. Dar înaintînd pe dibuite, a dat cu mîna peste o cutie de chibrituri de pe masă. Aprinde unul: acolo, pe seînduri, la picioarele patului, cu fața în sus, numai în cămășuța ei de copil, zace fetița. El aprinde o lumînare, ia fetița, o înfășoară în plapămă cu pericolul de o înăbuși, și se întoarce. Dar de trîntitura ușii a sărit clanța. Clanța! Unde e clanța? Zadarnic se întoarce căutînd pretutindeni, clanța nu e nicăieri. Atunci sare la fereastră, sparge geamul cu pumnul și strigă din răsuputeri: „O scară!" — Nici un semn de ajutor. Se întoarce iar la ușă, lasă legătura jos și începe a lovi eu piciorul în ușă, lovitură după lovitură, în ritmul zvînelilor din tîmple. Ivorul sare, dar ușa, suflată de vîntul care aduce cu dînsul un mănunchi de văpaie, izbește înăuntru și lovește pe om în frunte. O clipă stă amețit de lovitură; apoi se apleacă, ia plapăma cu fetița, și iarăși prin flăcări, cu hainele aprinse, orbit de fum și de sîngele care-i curge din rana de la cap, o pornește înapoi, înăbușindu-și țipetele care-i dau năvală în gîtlej. Dar e scris să scape. Iată scara. O fi încetat vîntul ori s-o fi închis ușa prin care sufla, căci aci focul

îf TM 2 t* S < £ i h m ^ f * H m t * > m * c u m < w u i * «waiw eu
guj4 copila dîf plapăma ca<î < > înăbușea.
ViJ^S** * * * * * u ^ c h r i «' ^ §" > « f ^ a P «nâ d<< sînge, îl recunosc toti. du-
șmănia u smulge tim hm copila, ltp.sjta de cunoștința, dar scăpată, El lasă să
1 ' ' ' m " " ^ «P»» ftHti în genunchi ca pentru o rugăciune.
m n w panca dreaptă,,

A patra *i ^<#^, ziarul local, publica în întregime singurul discurs cu ade-

MOARTKA MI! CASTOR

Acum câțiva ani, într-o zi dc septemvrie, cuprins de un nespus dor de ducă pe care mi-l pricinuia albastrul nesfirșit al cerului și acel farmec amețitor sil toamnei, mă plimbam de mai bine de un ceas pe stradă singur, fără rost, când la o răspîntie mă întîlnii piept în piept cu Maiorul.

— A! bună ziua. Ce? Aici? Eu te țineam plecat acasă.

— Cum acasă, cînd am slujbă aici?

— Vezi, că știam că... mama ți-e bolnavă.

Și eu nu știam nimic.

~ Dar d-ta de unde știi? -

— Soră-mea, care s-a întors aseară de acolo, îmi spunea că a gășit-o foarte rău.

Ca să-mi spuie Maiorul că mama era foarte rău, trebuia să fie în adevăr așa, trebuia să aibă altceva decît patima ei obișnuită.

În aceeași seară, după un drum care mi s-a părut cel mai lung din cîte făcusem în viață, soseam acasă. Teama care-mi strîngea inima și mă făcuse să trec fără o întrebare printre slugile ieșite în îhlîmpinarea mea, mi se risipi, găsind pe mama în adevăr mai slabă decît o lăsasem, dar bine.

— Tu, dragă!

Și săraca oarbă, neputîndu-mă vedea, mă pipăia peste piept, peste față. Eu îi luai mîinile și i le sărutai, certînd-o încet că nu mă vestise.

— E)ar n-am fost bolnavă. Cine ți-a spus? A! Maiorul! Acum înțeleg. A fost soră-sa p-aici. Ea nu m-a văzut după nenorocire, și-și închipuia să mă găsească tot așa cum mă știa... și acum.

În adevăr, dacă sora Maiorului n-o văzuse de cînd cu moartea tatei, era de înțeles cum spusese că e foarte rău, găsind pe femela — acum un an încă tînără și frumoasă — fără vedere și îmbătrînită cu zece ani în așa de scurtă vreme.

— Iar dacă acum mă găsești mai slabă, adaogă mama, e eă de două nopți nu pot dormi din pricina bietului Castor.

-De ce?

Ca răspuns la întrebarea mea, auzii alară, lîngă fereașcră, un urlat lung și sfișietor.

— Uite, așa urlă de două nopți. Asta e a treia. Săracul! Nu știu ce are. Femeia zice c-ar fi otrăvit. Eu cred că bătrîneța...

Liniștit dinspre partea **mamei**, acum îngrijit de **starea** efinelui, ieși» în curte,

unde găsi pe Castor zăcînd prăpădit lîngă fereastră; cli gura deschisă. Femeia. »re știa cît de mult țineam la cli toii ai casei, era aplecată deasupra lui: se încerca să-i dea lapte dulce.

— Ce are, Mărio?

Nu știa nici ea. De două zile de cînd nu mai mîncă nimic, zăcea la soare și urla. îi Tăcuse ea toate cîte le-a știut, dar degeaba. îi era lot mai rău...

— Ia să încercăm să-i dăm laptele.

Și, ajutat de femeie, dedei eiinelui, cu de-a sila, tot laptele din ceașcă. Simțindu-se parcă mai bine, se ridică greoi, mă mirosi dînd din coadă, apoi se culcă iar, urlînd prelung și dureros.

Era tîrziu. Mama dormea. îi auzeam, prin ușa deschisă dinlre odăile noastre, răsufierea regulată — și trebuia să fi vegheat două nopți pentru ca să li putut dormi acum, cu toate desele gemete ale lui Castor.

Ce mă ținea pe mine deștept nu erau însă urletele, ci atîtea amintiri și alîtea gînduri trezite deodată în mine la vederea suferinței lui.

Cît de limpede văd nopțile de vară cînd mă duceam la moșie pentru vîna- loare. Iată-mă culcat în pridvorul luminat ca ziua de luna plină, neplînd închide ochii din pricina cîntecului pitpalacilor care se aude pretutindeni, aici aproape ca sunetul a două pietre lovite una de alta, colo în depărtare ca picăturile de apă căzînd într-un vas plin. Castor se scoală din cînd în cînd și vine să mă miroase, îngrijat de neodihna mea.

Iată-ne la vînaoarc într-o miriște aurie. Castor caută la cincizeci de pași, în galop, cu capul în sus. Deodată, trăsînt, se oprește în loc, nemișcat, ca de bronz, cu coada dreaptă, cu un picior ridicat în sus. La un pas înaintea lui stă prepelița pe brînci înfricoșată, hipnotizată. Mă apropiu și-i strig: „Pil!” El sare, prepelița zboară și cu trag.

„**Apporte!**”, și mi-o aduce. E încă vie, numai aripată.

Iată-ne primăvara după sităruși, în păpurișul de la Lazuri, unde Castor caută „domol și amănunțit, pe cînd în cîmpul de alături țărani aclamă sosirea berzelor cu chiote și cu zvîrliluri de căciuli în sus.

Cînd mă întorceam acasă de vacanță, mi-l aduceau înainte la gară, și era o arătare care oprea lumea în loc. ca să admire bucuria de nedescris a eiinelui care-și revedea stăpînul după trei luni de lipsă; iar după ce plecam, îmi scria mama cum intră în fiecare zi în odaie să miroase și să mîngîie hainele mele de vîna- toarc spînzurate în cuier.

Mi-l dase tată-meu... Parcă-l văd: în ziua cînd m-am întors după examenul de bacalaureat, mă întîmpină în capul scării și, după ce mă îmbrățișează și el și mama: „Să trăiești, fătul meu, și să-ți dea Dumnezeu bucuria pe care ne-o faci.”

Apoi mă ia de mîină și mă duce în odaia mea, unde mă aștepta cea mai ne- așteptată surpriză. în perete o panoplie cu toate trebuincioasele pentru vînat, pa- tîma mea; iar de sub pat iese Castor, întîi lătrînd, apoi bucurîndu-se de parcă nu mă cunoștea de cînd lumea.

A! fericirea mea de atunci! Și nu numai pentru ăst dar frumos, ci pentru toa- te cîte mă înconjurau. Căci în clipa aceea, în fața lor, care întineau de mulțu-

mirca mea. pentru întîia piiră înțelegeam ce marcă luciu c pentru cineva să aibă părinți cinstiți, buni și uniți: o mamă care se lipsea de toate pentru copiii ei — un tată în lata căruia toți se descopereau cu respect — o casă bătrînească moștenită din moși-slrămoși, și slugi îmbătrînite în curte, iubitoare și credincioase.

Da. pe *taia-meu* mi-l aduceau aminte gemetele lui Castor. Mă vedeam în- toreîndu-mă cu dînsul de* Ia vînaoarc, de unde venea să mă ia întotdeauna cu chi- bilca lui cu un cal, auzeam glasul neuitat al arcurilor chibiteei, auzeam și glasul lui și corul nesfirșit de greieri.

Zadarnic îmi astupam urechile pentru a putea adormi. Mintea acum plină de trecut, nu se lăsa să fie adormită, ci depăna atîtea lucruri trăite, care mă minunau prin limpezimea cu care le vedeam.

Abia era un an de atunci. Era ziua lui. Masă întinsă de la un capăt al sufra- geriei la celălalt: toate rudele și prietenii. Lăutarii cîntă eîntece bătrînești. Unul din copii se scoală și închină în sănătatea lui. El se ridică supărat de mult ce se silește să nu pară mișcat, își ia paharul: „Dragii mei, pilde bune v-am dat și eu și mama voastră. Dea Dumnezeu...” dar cuvîntarea i se topește în lacrimile care-i dau năvală din ochi. Atunci mama se apleacă peste dînsul și-l sărută lung, în a- plauzele tuturor și în cîntecul de urare al lăutarilor...

Și acum, ce departe erau toate!

La pierderea lui, moartea nu l-a luat numai pe dînsul — iubitul, dus la groa- pă într-o zi de toamnă rece și ploioasă — ci a luat cu ea tot rostul neamului nos- tru, acum atît de risipit.

Mă întrebam, și nu-mi puteam răspunde, ce ne despărțise așa și pentru ce nu veneam să trăim eu toții împreună, cu mama, îngrijind-o, ajutînd-o. Nebuni ce e- ram! Dar negreșit, cît mai în grabă, aveam să mă întorc lîngă dînsa și să încep a reclădi fala casei noastre, dărîmată de suflarea morții.

„A! dar e peste putință!” îmi ziceam tot eu. Și acum geamătul lui Castor era glasul tăcutei mele deznădejdi în fața ruinii neamului.

A doua zi de dimineață mă trezește același glas tînguitor al eiinelui. Mă îmbrac, îmi iau pușca din cui, două cartușe din cutia mesei, și ies în curte.

— Castor, vin-aici!

Castor, care zăcuse toată noaptea nemișcat, se scoală ca prin minune și mă urmează.

Femeia, care m-a văzut și m-a înțeles, fuge în bucătărie plîngînd.

— Castor, vin-aici!

Castor se tîrăște cu greutate după mine pînă la maidanul de peste drum. Aici se culcă pe partea dreaptă, lăsînd descoperit locul inimii.

După ce s-a isprăvit, m-am întors acasă ca gonit de cineva, am intrat în o- daie, am trîntit pușca pe pat...

Ușa din dreapta s-a deschis. Mama a înaintat pe dibuite și m-a cuprins în brațe. Pe cealaltă ușă au intrat Măria și Dinu, amîndoi slugi de peste treizeci d- ani în curtea noastră; și cu toții am plîns pe tăcute moartea lui Castor, care duce departe, mai departe, vremea unor fericiri apuse pentru totdeauna.

INTIMIDĂRII

~ Sa dea Dumnezeu! Să trăiască, să răcuțul; dar mi s-m întâmpiat eu eJ o m norocire mare. Ce mi, **a întâmpiat mie, pe onoarea mea. M» spui* să lerească Dumnezeu pe tot vrăjmașul! Și tocmai mie.,, la gîndește-ie, mă lancule draȘă, atîta **copil** aveam și eu. Te **uiți colo la copiii** jle oameni săraei, crese lărâ nici o îngrijire, — iarna desculți, neîmbrăeați, vara mîncîci poame ver/i și **pp** urmă se **duc** de se bălăcesc cîte tiei ceasuri ia gîrlă! ve/i pe cîte un pici Mc cînei șase ani că **sc** duce cu trei **cai** să-i scalde — și nu li se înlîrîplă nimic, trăiesc zdraveni și ies derhedei ca săînturnlc pușcăriile. Și tocmai al meu... de! care puteam «fi* **dau** eu O ereșuw cu averea pe care o am.» Mare nejnoiww, pe onoarea mea ii-o spui

Să vezi. Acum un an m^am dus **par>** lună colea la băi la Pucioasa, cu vîtsta ^i cu **civilul**. Aveam cu {rebuintlde niște băi că mă cam doare piciorul stîng, cînd **se** schimbă vremea, AwJo bine, Immoș, Qîfid m îinitoare^m ÎW i>raș, în oraș — vărsat; **sc** îmbolnăveau copiii pe capete. Zic nevesti-mii... (Pc ea s-o vezi, mă lancule, n-o **mai** cunoști... o umbră... Să mă ferească Dumnezeu de o **nenorocire**... D-aia-ți spui, cîleodată...) Așa, îi **zic**: ..Dacă tc-ai duce tu cu copilul la **nenea**, la Mărgineanca? Eu mă duc în c*raș; îmi vă/ de treburi, simbătâ viu să vă văz și luna dimineața **măHUorc**, *** pînă o mai pieri molima*" ka plecarea. **W par-că-mi** spunea **mie** inima ceva, pe onoarea **mea** și-o .spuizic: „Sico, să îngrijești de copil să nu i se întîmple ceva.*"

Pleacă nevasta și cu viu în oraș. Asta **era** luni. Să vezi, domnule, ce va să zică presimțirea, pe onoarea mea țH> spui. Miercuri **rtă** duc la gară, c-aveam de predat **zece** vagoane de lemne. Cum intru în gară, îmi aduc aminte că la frate-**meu** la Mărgineanca, pe la spatele grădinii, trec vagonetele cu cărbuni de la mină. Zic, ca omul care **are** numai un copil: „Aoleu, de nu s-ar duce p-acolo!" Las pe contabil ia gară și mă-ntorc acasă să scriu netfestii, să nu scape copilul din vedere. Găsesc acasă o scrisoare de la ea, că i-a părut bine lui frate-meu că **era** bine și copilul și ca. După^prîn/.,.. să ferească Dumnezeu pe toți vrăjmașii, pe onoarea mea și-o spui... îmi aduce copilul învelit într-**un** tartan, pe brațe, **fără** simțire... Se^ntîmplase! Pînă atunci fusese acolo, se jucase pe nisip în grădină, în ochii mă-sii... o clipă de nebăgare # ^amă.,, jyeă! Ucă!" mm un uruit de vagonetc, pe urmă un țipăt sfîșietor... și găsește copilul între șine scaldat în

sînge. Mă lancule, ce crezi tu c-am pătimii! așa eram cu de albit? ...că i-a tăiat mîrta de la col. mă lancule... i-a tăiat mina dreaptă de la col. Lică al meu. în-gerașul meu — mă mir de unde mai am lacrării sa mai plîng — că nici nu l-a adormit, îi era frică doftorului... ca să adormi un suflctel de copil de cinci ani? Mă lancule, Ia urmă, pe cînd îl măcelărea doflonf. nu mai țipa, gema înceteinel cu două șiruri mari de lacrimi, din ochii lui frumoși care cereau îndurare... Mîna dreaptă de la col! Care va să zică ciung, copilul meu ciung pe toată viața... Și începuse să scrie, mă lancule! îi am și acuma placa și condeiul lui... Crezi c-am închis ochii o lună de zile? Cum puneam capul pe pernă, mă sculam ca nebun... Ciung! Cum o să-l batjocorească copiii Ia școală... și pe urmă, mai tîrziu, schilod toată viața.

*Ti-aduci tu aminte, mă lancule, acum trei ani, cînd rrt-ai dus tu Ia Ateneu în București, dc vorbea ăla? Zicea că deosebirea de căpetenie dintre dobitoace și om e eă toate labele dobitocul și Te întrebuițează pentru umblet, pe cînd omul a însărcinai numai două cu umbletul, iar alelalte două le întrebuițează să cuce-rească lumea, și îndemna pe părinți să-și învețe copiii să știe să facă ceva cu mîinile. Mi-a intrat mie Ia cap vorba asta, pe onoarea mea și-o spui. Și unde-mi ziceam eu c-o să-l învăt, să cînte din ceva, ori să zugrăvească, ori să sape în lemn- Că vedeam și la mine ce cusur marc e să nu știi să faci nimic. Mă uitam la niște tîmplari cari mi-au făcut mie foișorul ăsta; tăiau și cîntau. Mare fericire să știe omul să facă frumos cu mîna lui... și vorbeam și cu mă-sa, ziceam că cum o îm- plini șase ani, să-i arate și lui Ia clavir. Și acum poftim!... D-aia, pe t>ppafea mea și-p spui, cîleodată.,,

De atunci s-a dus toată fericirea... am îngropat-o cu mînușila lui, uite colo lîngă salcîmul ăla... Nevastă-mea nu mai c aia veselă, nu mai vrea să meargă nicăieri, nu se mai vede cu nimeni, nu mai pune mîna pe clavir... De cîte ori n-o prin^ cu ochii plînși! De cîte ori nu trebuie să mă opresc, șă schimb vprba, de teamă că în ce am de spus, să nu i se pară pe departe o mustrare pentru nehă-garea ci <le seamă. Și dacă spui, i sc paie mustrare, și știi că după plecarea mea plînge; și dacă măopresc, pricepe, și o arde la inimă și se topește. .' Sst! Uite-o fă-te că n-o bagi dc seamă, și să schimbăm vorba... Ei! baiă-te să te bată! Care va să fică... baiă-te să te bată! bată-le sănătatea să te bată!...

CONU ALECU

Conii Alecu, măcar că e boier get-beget, e de prințipuri liberale. Dă mîna cu orișicare, celui mai umilit cînd vine la dînsul îi zice să-și puie căciula-n cap și-l pofteste pe scaun. Cînd se duce la moșie cu Iosif tinichigiul, ori eu Tilică fierarul, îi pune alături de dînsul în trăsură. Odată, cînd i s-a îmbolnăvit Dinică, feciorul din casă, și a intrat în spital, nu era zi să nu meargă să-l vadă și să-i ducă ba țigări, ba cîte ceva de ale mîncării. Cum vă spusei, e de „prințipuri liberale**”. Să te ferească însă Dumnezeu să te-ntinzi mai mult decît socotește dumnealui că îți se cuvine, că numaidecît ți-o taie, dar știi, scurt! Și în asemenea prilejuri chipul lui blajin și zîmbitor, care îi dă o înfățișare de bătrîn bun și glumeț, așa se preface, încît nu-l mai cunoști. Mustața-i albă colilie ca și părul i se lasă în jos, sprîncenele negre ca smoala i se ridică în sus, iar de sub ele sclipește o privire care te silește să faci trei pași înapoi...

În zilele în care nu e dus la vie ori la moșie, se adună cu alți cîțiva bătrîni de seama lui sub umbra teilor din grădina pttblică. Acolo stau de vorbă pînă la vremea mesei. Totdeauna are ceva de istorisit, iar ceilalți îl ascultă cu drag, că e om umblat și nimeni nu știe să istorisească mai frumos și mai cu haz ca dumnealui.

Ială-i. Rîsul stîrnit de căderea unui om care trecea grăbit aduce aminte lui conu Alecu de o întîmplare:

— De ce i-o fi venind omului să rîză cînd vede pe altul căzînd?... Sunt vro cîțiva ani d-atunci, mă întorceam cu nevasta de la Kissingen. Finareta, cînd o vedea pe cineva căzînd, moaie ...o apucă un rîs de nu se mai poate stăpîni... Eram într-o gară de prin Austria. Stam amîndoi la fereastră... Un neamț înalt, mare cît un mal, venea grăbit să se urce în tren. Nu știu cum calcă și odată, fleanc! se întinde cît era de lung drept înaintea ferestrei noastre; pe urmă se scoală repede și intră în vagonul nostru. Pe nevastă-mea o apucase un rîs cu istericale... și rîzi... și rîzi... rîdea cu lacrimi. Ii șoptesc: „Stăpînește-te, dragă, asta nu se face.” Ași! mai rău. își pusese batista peste obraz și rîdea, mă rog, de se clătina vagonul...

Cei șase bătrîni cari ascultau pe conu Alecu, rîd și ei de se topesc. Ei cunosc pe cocoana Finareta și știu cît de drăgălașă e cînd rîde, pînă și acum la bătrînețe.

În vremea asta se apropie doctorul Clopotescu, băiat bun de altminteri, dar cam prea îndrăzneț, și, adresîndu-se către cei care ascultau, le zice, bătînd pe umeri pe conu Alecu:

— Ce palavre vă mai spune boierul, de rîdeți cu atîta poftă?

Deodată chipul rîzător al lui conu Alecu se schimbă, dar știi? la moment:

mustața albă i se lasă în jos. sprîncenele negre se urcă în sus, — aruncă mîna de pe umăr și cu o privire care face pe doctor să se retragă trei pași:

— Mă rog, rudă nu mă știu cu dumneata; de copilărit împreună n-am copilărit; atunci se vede că-ți sunt dator ceva, de mă bați pe umeri și mă faci palavragiu: că numai **cui ești dator, ic ia peste picior**. Ce-ți sunt eu dator dumitale?

Și duce mîna la buzunar să-și scoată portofelul.

Îndrăzneț e doctorul; dar sub privirea dreaptă a conului Alecu e greu să nu-ți pierzi piuitul, mai ales cînd pe chipul nici unuia din cei de față nu vezi vreo încredințare. Bilbîie cîteva cuvinte și pleacă încurcat.

— Fie, că bine i-o tăcuși, coane Aleeule!

— Ei! comedia ciorilor!... îmi pare rău că i-o făcui, dar te silește. Țasta e cu surul băieților ăstora; buni, deștepți, or li știind carte multă, dar nu știu să se poarte. Nu se mai uită că ești cu părul alb. Pac! Pac! mă bale peste umeri și mă face palavragiu. Păi aș putea să-i fiu „bunic, bală-l pustia. Asta e ca istoria cu Hristache Glavă; d-aia-I întrebai cît îi sunt dator.

— Dar ce istorie e aia, coane Aleeule? întrebă unul.

— Nu v-am spus-o?

A mai spus-o. dar ori c-au uitat-o, ori că le place cum o spune conu Alecu răspund toți înlr-un glas:

- Nu.

Conu Alecu, înseninat la față de parcă n-a fost de cînd lumea supărat, încercă să leacă pe un scaun și povestește:

— Trebuie să-l 11 cunoscut dumneavoastră... Bulgarul ăla, de umbla în mișcare, locul verii îmbrăcat în haine groase de dimie, legat la gît și-n cap cu o gogeașă mite birsană de căciulă fumurie. Dumneata trebuie să-I știi, că ședea lîngă dumneavoastră, neata, colo, peste drum de hanul roșu. Unul marc-mare, cu mustățile tunse. Cînd vorbea, le uitai în urma lui să vezi ce copil a vorbit. Nu-ți venea să crezi că venea de la cea aia pițigăiată a ieșit din trupul lui. Să iei un trombon d-alea marele de muzică, să-ți umili buicile, să sulli eu putere și să sune, pii! ca o piculină, așezînd impresie îți făcea cînd îl auzeai vorbind... E! ăsta era feciorul unuia Glavă, pe care l-am pășit pe la moșia lui unchiu-meu. Era cu vro cîțiva ani mai mic ca mine. Ți-am spus că-l trimetea unchiu-meu la tata cu donicioarele de zmeură; venea cu picioarele goale. De la o vreme nu mai știam de el, îl pierdusem din vedere, cînd mă întorceam acasă. Hă! peste vreo douăzeci și mai bine de ani, m-am pomenit cu el la mine, ca să-mi dau un petec de pădure de pe moșia mea. I l-am dat. D-atunci, om muncitor, imers bine. Pămînt nu putea să cumpere că era străin, dar îi mergea vestea că a venit la mine. Îmi părea bine că s-a pricopsit, săracul. Altminteri cuviincios, respectuos trebuia să-i zic de trei ori: „șezi jos”, cînd venea pe la mine, ca să se hotărască să se așeze pe marginea scaunului... într-o zi mă pomenesc cu văru-meu Vasile Matracă.

— L-am cunoscut, de la Ploiești... întrepru unu...

— Ala, Aman-zaman! să-l împrumut cu patru mii de lei. Eu bani n-aveam, dar mine, trebuia să mă duc la București să iau de la depunere. Nu și nu, că lui îi trebuia chiar atunci. Mă gîndeam de unde să-i gădesc napristan, cînd, cum eram pe la pridvorul casei, văd trecînd pe uliță pe Hristache bulgarul. îi bat în geam și mă urcă sus. Zic: „Domnule Hristache, nu ți se întîrnlă dumitale patru mii de lei? Eu am bani pînă luni, cînd m-oi duce la București să ți-i aduc?” Zice: „Ba da”; și-

aduce patru mii de Lei, pc care-i dau lui vărul Vasilache. Iau condeiul și-i dau o chitanță, precum că am primit de la el 4(K)() de lei cu soroc peste cinei zile.

Ca naiba! Duminică îmi vine vierul de la vie cu știre eă s-a aprins magazia. Luni nu m-am putut duce la București, nici marți ...Marți scara întîinesc pe Hristache al meu. Zic: „Iartă-mă că nu m-am putut ține de cuvînt, c-a trebuit să mă duc la vie." Unde mă scutură de mîină și-mi răspunde: „Nu face nimica, frate/" Mă uit la el... Mi s-a părut cam băut; n-am zis nimic.

A doua zi începea curtea cu juri și președinte, nebunul ăla de Verusi, care te osîndca la amendă și nu vrea să știe. N-am putut să plec nici miercuri, nici joi... Vineri mă întîinesc iar cu bulgarul. Zic: „Iaca și iaca de ce n-am putut pleca la București." Ei! ce credeți dumneavoastră? Atunci am înțeles eu temeiul vprbii talii (Dumnezeu să-l ierte!): **cui ești dator, te ia peste picior**. Bulgarul, nici una, nici alta, mă bate peste umeri, așa cum mă bătu doctorul: „Nu face nimica, nene Alecule." Auzi dumneata: nene Alecule, cl mie! Ptiu!

Ei și ce-ai zis? întrebă unul.

— Nimic. M-am întors repede acasă, cu gîndul să apuc trenul ...era prea tîrziu! Toată noaptea uite așa m-am perpelit. Măcar că trenul pleca tocmai la 8, m-am sculat și m-am îmbrăcat de la 5, de grijă să nu-l scap. Nevastă-mea; „Lasă că te-i duce luni; te condamnă Verusi la amendă." Așif Să fi știut că mă condamnă la închisoare și tot plecam... De cînd sunt nu mi s-a părut că umblă trenul mai încet ca la întoarcere. Îmi venea să săi din el, s-o iau la fugă, s-ajung mai repede acasă. Cum am sosit, seara la 9, zic vizitiului; „Nu deshăma și du-te peste drum la hanul roșu, la Hristache bulgarul, și adu-l încoace. Să-i spui că am zis eu să aducă și o chitanță/* S-a întors trăsura fără el; se culcase. Trimet pe feețor: ^Acu să mi-l aduci! Să nu vii fără el." în sfîrșit, după o jumătate de ceas de așteptare, sosește. „Ce e cocoane Alecule?" Zic: „Șezi jos și scoate chitanța." „par de ce atîta grabă?" „Șezi, zic. Uite patru mii de lei. Uite și zece lei dobindă. Doisprezece la sută fac la 4000 pentru un an 480, *~ pentru o lună 40, *~ pentru o săptămînă 10; mai poftim și zece lei pe deasupra." Se uita la mine nedumerit. Zic: „Acum să-ți spui și pentru ce atîta grabă. Nu vreau ca mîine cînd **m-*oi** întîlni să-mi zici pe nume, că alaltăieri mi-ai zis **frate**, ieri **nene Alecule** și mîine, dacă n-apucam să-ți plătesc acum, îmi ziceai **Alecule** sadea și nu-mi place. Eu nu zic pe nume decît slugilor mele, încolo la nimeni. Îi vrea de-acî încolo să fii politicos și cuviincios? bine, te primesc ca pînă acum cu dulceață și cu cafea; nu? sănătate! nu te cunosc, nu mă cunoști... Te așteaptă trăsura la capul scării, poftim/" D-atunci n-a mai dat pe la mine; cînd îl întîlneam, mă saluta și trecea pe partea aialaltă...

Așa și cu firfizonul ăsta. Îmi paie rău că i-am tăiat-o; dar iar mă gîndese eă dacă nu i-o făceam așa, mîine mă bătea peste pîntece, poimrine mă trăgea de mustață... Buni băieți, ăștia din ziua de azi... deștepți... or fi știind carte multă, dar nu știu să se poarte. Nu se uită la tine că ești cu părul alb. Pac! Pac! te bate peste... Maică-Precistă, Doamne!...

f
j
j
jj
*
f

Ij

ÎNTUNERIC ȘI LI MINA

Predoslovie

De unde mi-au venii valurile de amărăciune, care încet, pe nesimțite, îmi umpluseră sufletul de întuneric? Până adineauri mi-cra bine, glumisem — și acum, în trăsura care mă ducea la gară, mă simțeam năpădit de o silă nemărginită: silă de alții, silă de mine, silă de toi... Desigur, vremea mi-o strecurase în suflet picătură cu picătură: frigul și umezeala acestei seri cenușii de iarnă, lipsita pînă și de înseninarea zăpezii — vrăjmășia cîinoasă a vîntului, care frămînta, chinuia crengile pomilor.

Gara, cu treptele murdare și alunecoase, cu înghesuiala unor oameni grăbiți și brutali venea numai bine să umple paharul...

Era încă devreme pentru trenul meu. Deocamdată, pe linia întîia, lîngă peron, aștepta un expres gata de plecare. Priveliștea luminii vii din vagonul restaurant, a luminii discrete din vagonul de domnit, răsuflarea rară și gravă a locomotivei strălucitoare, îmi adăogă adîncă părere de rău că nu-mi era îngăduit și mie să plec așa, departe, undeva cu cer senin, cu lucruri frumoase de văzut...

Un domn elegant, care venea să se uree în expres, dînd cu ochii de mine, se opri o-clipă și. întinzîndu-mi mîna:

— Ce mai faci, măi?

— Bine.

— Nu le-am mai văzut de mult... Ai îmbătrînit...

Era în privirea lui, în accentul vocii lui, în toată înfățișarea lui, un fel de marin-moașă compătimire. Un general, care-și înlîlneșle o fostă ordonanță, cam așa i-ar vorbi.

Apoi, fără să-l întreb, cu tonul cu care spui lucruri fără nici o însemnătate:

— Mă duc prin Italia: Roma, Florența, Neapole... De-acolo la Monte-Carlo și pe urmă la Paris.

— Călătorie bună și petrecere bună.

— Mulțumesc.

După un pas spre tren, se întoarse în loc.

— *A propo!* Mai deunăzi se vorbea într-un loc de unul care a scris niște poezii, nuvele, nu-mi aduc bine aminte.. Tu ești?

-Poate.

— Ei bravo! îmi pare bine. Te lăuda. *Parole d'honneur...*

Peste cîteva clipe expresul pieri în întunericul nopții, ducînd cu dînsul o parte din mine...

^ Singur, în compartimentul friguros, cu lampa afumată, îmi doream un somn adânc și vindecător, când ușa se deschise cu zgomot, pînă la clanță, ca să poată intra concetățeanul meu Gheorghiu.

Numai de pe înfățișarea lui — de pe umbletul îndrăzneț, tu pieptul scos înainte, cu capul în sus — de pe privirea când hotărîită, când șireată - cineva, fără să-l cunoască, bănuiește că e un învingător. Și bănuiala e întemeiată. Învingător e — căci, prin toate mijloacele care i-au stat la îndemînă, și-a făcut o situație* a-des criticată, dar mai ades pizmuită.

După ce, înfruntînd frigul din vagon, își scoase paltonul de pe dînsul, îmi zise, zîmbind cu disprețuitoare compătimire:

— Mă uitam la tine adineauri... Hm! de, băiete, cine e de vină că nu poți pleca și tu ca alții?

— Dar cine ți-a spus dumitale eă aș vrea să plec și eu?

— Cine!? Tu însuți, cu ochii care ți se scurgeau după expres: cu oftatul adînc cînd a pornit-o. Doar că nu strigai: Xuați-mă și pe mine!"

Era așa de adevărat, încît simțeam eă mă roșesc.

— E, dragă! Dacă mă ascultai pe mine, azi erai departe și nu duceai jindul după fericiri atît de ieftine... Dar ți-a plăcut să visezi, să nu te trezești niciodată... Și, în vremea cînd toți cu care ai plecat într-un pas ți-au luat-o înainte, tu stai de fleacuri de nuvele, ca un băietan de optsprezece ani... Au și astea haz pînă la o vîrstă. Fiecare trece în viața lui printr-o epocă de astea. Poate că și eu am rimat în viața mea o strofă... Dar m-am trezit. Am înțeles rostul lumii, am înțeles că omul o dată trăiește și că prin urmare trebuie să stoarcă toată fericirea pe care poale să i-o dea viața, — și m-am vindecat de *meteahna* poeziei și m-am înhamat la muncă serioasă... O 11 avînd și scrisul rostul lui, în alte țări cu cititori nenumărați, unde un scriitor poate să trăiască numai din munca lui de seriilor; dar într-o țară păcătoasă, cu douăzeci la sută știutori de carte, dintre care nici a zecea parte nu citește!... Dar ți-am mai vorbit cu de-aslea, și degeaba...

Prietenul tăcu, ridică din umeri și se lungi pe canapea cu mîinile sub căpălîh. După o pauză adaogă cu ochii închiși:

— Și apoi acum e și prea tîrziu...

Și iar după o pauză mai lungă, căscînd:

— ... 'ai... Ine luai în arendă o moșie dc-Academiei...

Nu răspunsei nici un cuvînt... De mai multe ori îmi spusese prietenul că el are somnul la poruncă, dar nu-l crezusem... Acum însă răsufllarea lui e^ală și suierătoare îmi dovedea că adormise frumos, lăsîndu-mă pradă gîndurilor care le sădiseră vorbele lui în sufletu-mi pregătit parcă înadins pentru asemenea răsaduri... Și mă gîndeam: „Nu cumva a avut și arc dreptate? Așa e. Toată viața e un război. Toate viețuitoarele se luptă aprig, se luptă fără preget, ca să-și cîștige un loc mai prielnic la masa vieții... Și e o singură lume și o singură viață, din care va sa scoți cu srașnicie toată fericirea cu puțință. Așa se merge, poate, în pas cu rostul lumii. Și orice înclinare care știrbește vitejia în lupta vieții e o slăbiciune care te face să rămii în urmă, învins și strivit... Și nu cumva știința și arta sunt deșertăciuni ca toate deșertăciunile?..."

Mi se părea că vîntul, care acum suiera în ferestre, pătrundea pînă în inima mea urlînd a pustiu...

Cu o astfel de stare.sufletească m-am coborît să-mi cumpăr țigări, într-o

stație de încrucișare, în car^trenul se oprea cîteva minute. Restaurantul era gol. Numai colo, la masa de lîngă sobă, un căpitan de infanterie, bătrîn, cu tîmplele albe, sta cu capul rezemat în palmă, dus pe gînduri. Desfăcînd încet pachetul de țigări, mă uitam la el și mă gîndeam: „De ce o 11 rămas, căpitan pînă la o vîrstă așa de înaintată? Vițios? mărginit? ori împrejurări nenorocite? ori un învins?..."

Băiatul care-mi adusese țigările mă întrebă, pomenindu-mi numele, dacă mai doresc ceva.

La auzul numelui meu, căpitanul se uită lung la mine, se codi cîteva clipe, apoi, ridieîndu-se, înainta spre mine cu chipiul în mînă și mă întrebă cu blîndetă:

— Dumneavoastră sînteți scriitorul?

- D a .

— A! dați-mi voie să vă mulțumesc pentru ceasurile de fericire pe care mi le-ați procurat și mie și familiei mele, în vacanța trecută... Am o fată care citește foarte bine... Seara, dupămiasă, ne citea din cartea dumneavoastră... Ne-ați produs o mulțumire... Ce bine o să le pară cînd le-oi spune că v-am cunoscut!

— Domnule căpitan, sunt foarte măgulit de omagiul...

Atît am apucat să îngin căpitanului, pe care nu știu cum îl cheamă, pe care nu l-am mai văzut niciodată, dar pe care niciodată nu-l voi uita...

Acum, întors în vagon, privind somnul liniștit al prietenului, mă gîndeam la glasul blînd al căpitanului și la vorbele lui, și-mi ziceam: „Va să zică am dus un strop de fericire în casa lor... Cîteva clipe i-am făcut să uite propriile lor nefericiri și să se înduioșeze de ale altora... Are o fată care citește bine... Seara, după-masă... desigur în sufragerie, după ce s-au adunat lacîmurile și Uimiturile... Un cerc mare de lumină jos, care îmbrățișează întreaga familie, și un cerc mai mic sus pe tavan... Desigur prîslea cere ceva mămichii și căpitanul îl dojenește eu degetul arătător ridicat în sus: «Puiule, sst! ți-am spus: cînd citește Lenuța, să stai cuminte». Un strop de fericire am dus eu în casa lor!..."

Nu știu cum s-a urmat înlănțuirea gîndurilor mele, dar știu că peste cîtava vreme îmi venea să-mi scutur prietenul, să-l trezesc și să-i strig:

„Nu, *omul* nuc numai o ființă care se naște, mănîncă, doarme, se înmulțește și moare, ca toate celelalte viețuitoare; *omul* nu e numai o ființă care, cu șiretărie ori cu brutalitate, călcînd și strivind pe alții, caută să-și cucerească un loc la ospățul vieții... *Omul* e o ființă care e uneori mai puțin înarmată pentru izbîndă, dar, spre deosebire de toate celelalte viețuitoare, năzuiește ca în această oglindă a conștiinței, cu care a fost hărăzit, să cuprindă o cît mai mare parte a lumii pe care trăiește, — o ființă care, cu această seînteie de dumnezeire, caută să pătrună /ă bezna de îndoieli și de taine care-l împresoară... Nu, știința nu e o zădărniciie ca toate zădărniciile... Știința e scopul pe care-l urmărește firea întregă de la începutul începutului, de vreme ce, în lungul lanț al viețuitoarelor pînă la urmă deosebirea de căpetenie de la una la alta a fost un *spor de pricepere... ȘA wtre* oameni, cine face fala și mîndria și podoaba omenirii nu sunt cei ce s-au înfruptat cu belșug din bunurile lumești, ci acei care au putut cuprinde în mintea lor o cît mai mare parte a lumii în care au trăit, - acei care uneori cu prețul vieții lor au căutat să dezvelească tainele lumii... Și nu, arta nu e o zădărniciie ca toate zădărniciile. Artistul ajută înfăptuirea sporului de pricepere. Admirația, ori înduioșarea pentru suferințele altora aduc omului lepădarea de sine, dezrobirea minții de cele preapămîntești..."

Ridicându-mă în picioare, am dat cu ochii de harta țării, țintuită în peretele vagonului, și mi-am adus aminte de cuvintele prietenului, care și acum dormea liniștit: „țară ticăloasă”...

„Nu, am îngînat încet. Nu «țară ticăloasă». Țară mică, țară nouă, țară de prefaceri... Cererile de dreptate, care-i răsună de la un capăt la altul, dovedesc că se trezește... Și eel mai puternic, cel mai slînt temei al acestor cereri nu e numai alinarea durerii pe care o aduce căpătarea unui codru mai mare de pîine, ci e nădejdea că la adăpostul dreptății vor putea cîț mai mulți să se ridice spre lumină și spre adevăr, și că din rîndurile lor vor răsări cîndva minți luminoase, care să lie mîndria neamului nostru, împlinirea chemării lui pe lume...”

Harta asta era portretul țării mele, „draga mea”.

îmi venea să-l mîngîi...

Și atunci, spre a mulțumi lui Dumnezeu de înseninarea sufletească pe care mi-o adusese, sub înfățișarea unui căpitan cu tîmple albe, lăsîndu-mă pradă unor vechi metehne, m-am trezit punînd cuvinte pe ritmul roților trenului... raza de lumină... care însenină... suflet mohorît...

Lacrimile mele
Prefă-le-n mărgele,
Să fac dragei mele
Podoabă la gît.

NICIȘOR

Capitlor mei

La marginea dinspre miazănoapte a orașului, pe malul iazului, e o grădină frumoasă în care sunt patru clădiri mari: a tribunalului, a prefecturii, a judecătorei și a casieriei; restul grădinii e numai tufișuri dese de lemn cîincsc, de bațachină și de rugi. În care primăvara cîntă privighetorile de e o frumuseță. Chiar pe marginea malului e o movilă pe care cînd te-i sui, ai înaintea ochilor o minune de tablou. Aci sub mal, iazul umbrat de sălcii și de anini eu o moară vorbăreată; mai departe valea verde a lalomiței, închisă în fund de dealurile viilor, pe culmea căroră stă de strajă mănăstirea; iar mai în fund, lopilă-n aburii albăstrii, toată coama munților de la Piatra Craiului pînă-n Penteleu;— în tot o privești frumoasă, de parcă ți se primenește sufletul uitîndu-te la ea.

Prin grădina asta e drumul lui eonii Mișu, care șade alături, cînd e să iasă în oraș.

Cum trecea într-o zi din primăvara trecută, s-a oprit să asculte o privighetoare, care cînta de răsuna grădina; și fiindcă lufișul în care cînta era chiar ală[^] luri, s-a aplecat să încerce: n-o putea-o zări? Cînd, ce să vază? Jos, în tufiș, un băiețaș. Cu degetul arătător de la mîna dreaptă peste buzele țuguiate, îi făcea semn să tacă, iar cu cel de la mîna slîngă îi arăta privighetoarea. Aplecîndu-se mai mult, o văzu...

Și a stat așa multă vreme, neputîndu-se sătura de a o privi și neștiind ce să privească mai cu drag: pasărea mică și neînsemnată care scotea sunete atît de puternice și de măiestre din gușulița ei care se vedea săltînd, ori fericirea fără seamă care zîmbea pe toată fața copilului?

Îl mai văzuse el de cîteva ori p-aci prin grădină jucîndu-se cu alți copii de seama lui, dar niciodată nu-l privise cu luare-aminte. — Acolo, un broscoi de băiețaș slăbuț, cu părul eînepiu, încurcat ca un caier, și cu pantalonii în vine, cîrpiți în zece locuri. Acum pentru întîia oară vedea ce ochi negri, catifelati și dulci avea.

La o mișcare nedibace, pasărea zbură și lui conu Mișu îi păru grozav de rău, crezînd că s-o mîhni copilul; dar acesta ieși din tufiș și privindu-l drept, cu seriozitatea adorabil de hazlie a copiilor:

— Nu fațe nimic. Vine îndărăt. Asta e a mea. A fost și poimîne.

— Ce spui, mă? A fost și poimîne?

— Da, a văzut-o și Lenuța.

— Care Lenuța?

— Lenuța, sora mea...

Și clatinând din cap:

— Da' iui Vasilieă nu i-o arăb»

— Care Vasilieă?

— Vasilieă a li f nenea Dumitru de la zudecătorie.

— Și de ce nu i-o arăți și lui*?

— Că fin'că dă eu pietre.

— Bravo! să nu i-o arăți.

- T U

— Dar pc tine cum te cheamă?

— Nicușor a lui Ioniță. odăiasu* de la casierie și sunt de sase ani.

~ Ce vorbești, domnule!? Păi bine. tu poate că vrei și doi bani, să-ți cum-
pen covrigi.

Nicușor răspunde cu umărul drept, săllându-l în sus. Si conu Mișu. rî/înd cu
mulțumire, scoate și-i întinde doi bani. Copilul, luîndu-i. zice: „Sănf mîna" și
pleacă grăbit, ținîndu-se cu o mîna de brăcinarii pantalonilor prea lungi; dar du-
pă cițiva pași se întoarce să-l întrebe serios daca ia spițerie se vinde ouă de
furnică.

— Ce să faci, mă. cu ouă de furnică?

— Mi-â spus maică-mea asa: că le plate la privighetori și vreau sâpui pe zos
la a mea...

Are și conu Mișu trei îngerăși de copii de la care aude în fiecare zi fel de fel
de nostimade copilărești, dar asta i s-a părut atît de drăgălașă, încît a luat pe bă-
lețandrul odăiașului în brațe și l-a sărutat, pe amîndoi obrazii; pe urmă, rușinat
de înduioșarea lui, l-a lăsat jos și l-a scuipat:

— Pliu! Marș d-a ici. potaie mică!...

Din ziua aia datează prietenia lui conu Mișu cu Nicușor; e! dar negreșit pri-
etenia care poate să mijlocească între un boier mare și copilul unui odăiaș. Din
vreme în vreme, cînd îl vede prin grădină, îi strigă: „pst! ma hoțiiile, vino-ncoa!"
și-rdă cîte un ban, cum dă și Lenuții, p care acum o cunoaște și o întilnește mai
în fiecare zi, venind din tîrg, încărcată cu o dublă de pine și cu un clondir, pe ca-
re de-abia le duce. Cunoaște acum și pe părinții lui Nicușor; tatăl, unu gros, ne-
gru, pârros, cu o mutră aspră, în care numai roșata vîrfului nasului pune o pată mai
veselă; mama, slabă, ofilită, prâfurie sj totuși piăcuta pentru blîndețea ochilor...

Negreșit. Nicușor nu e primit în curtea lui conu Mișu să se joace cu copiii
lui și cu musafirii lor, dar se uită și el din grădina prefecturii pe crăpăturile uh>
cilor; și tot încereînd crăpăturile a dat peste cîteva prin care poate vedea tot raiul
din curțile boierului. Așa, prinlr-una se vād rondurile de flori frumoase și locul
unde joacă copiii erocket; prinlr-alta se vede terasa îmbrăcată în Hori albastre,
unde mîncă boierii vara; prin a treia, căprioara cu țarcul ei; iar prin a de la
capul din fund al ulucilor, grădina de poame, curtea păsărilor și doi dini mari
legați în lanțuri pe sîrmă

Frumos Crăciun o sa fie! A nins două zile din crivăț și acum în ajun s-a
schimbat vîntul; suflă austrul, subțiind norii printre care încep să se ivească ste-
lele și aducînd cu el un ger de te taie

La curtea caselor lui conu Mișu e zarvă mare. Pe porțile deschise larg nu
mai conțenesc sâniile încărcate cu musafiri. E pom de Crăciun la care sunt pofti-
țiți copiii tuturor prietenilor. în mijlocul salonului încăpător, care ține de la intra-
re pînă la terasa din fund, e așezat bradul împodobit de-ți ia ochii. Cucoanele se
învîrtesc de colo pînă colo, rînduind lucrurile la locul lor. Copiii, nerăbdători, aș-
teaptă în odaia din dreapta semnalul cînd vor putea intra. Să aștepte, că nu e încă
gata. Mai sunt de așezat jucăriile pe mescioara din jurul bradului și de pus la fie-
care teanc de jucării cîte o carte de vizită eu numele copilului căruia i se cuvine;
și nici conu Mișu n-a sosit încă de la club cu bărbații, ca să se bucure de bucuria
copiilor.

în vremea asta, alături, la casierie, e un sufletel stingher, care se zbate și se
frămîntă... mama e dusă la cucoana casierului să ajute la gătit și la scuturai — și
a luat și pe Lenuța cu ea; tatăl e dus la circiumă... iar el stă singur în gangul
casieriei, muncit de gînduri... A văzul azi-dimineață pe un om din curtea boie-
rească, ducînd în spinare un brad mare, mare... pe urmă băieții de la cofetărie cu
tăvi și alt băiat de la librărie încărcat eu fel de fel de cutii... Și el știe ce în-
semnează asta. Anul trecut, cînd l-a durul în gît, l-a dus mă-sa la spițerie și a-
tunci, prin ușa întredeschisă, a zărit o clipă în odaia de alături, cu ochii lui împă-
ienjănați de friguri, un brad frumos îmbrăcat în... dar a închis spițerul ușa... și
eia **ziua**, lumînăricile nu erau aprinse și mămica i-a spus așa: că scara e mai fru-
mos cînd se aprind lumînăricile... Toți copiii aștia, care trec în sâni, acolo se
duc, să vază pomul de Crăciun ...pomul de Crăciun!... Și nici prin crăpăturile
ulucilor nu poate să se uite, că e zăpada pînă la gît... E! dar dacă ar vrea conu
Mișu... „Țe, conu Misu nu e om bun? Ba e bun." Nu-i dă lui întotdeauna cîte
un ban? Adineauri a trecut în tîrg și nu s-a întors încă acasă... Dacă i-ar ieși
înainte și l-ar ruga să-i arate și lui pomul de Crăciun, numai nițel, nițel de tot.

Cît e de mică inimioara lui, s-a despărțit acum în două. Jumătate îl îmbrîn-
eește înainte: „încearcă, conu Mișu c om bun; poate te duce să vezi pomul... po-
mul!", iar cealaltă îl trage înapoi: „Fugi d-acolo, nu se poate... nu se poate"...

Se aud sâni venind dinspre tîrg... Uite-le, cotesse la colț și, în bătaia lămpii
electrice de la răspîntie, Nicușor recunoaște pc conu Mișu și-l aude rîzînd cu
poftă. Repede o ia la fugă să-i iasă înainte. Cine știe? poate chiar fără să-i spuie
nimic, văzîndu-l, o să-l ia să i-l arate, că c om bun. A ajuns! Aci e altă cotitură.
„Hei! la o parte!" strigă birjarul degeaba: iar conu Mișu, ieșind pe jumătate din
sanie și văzînd copilul în drum:

— în drum, hai? Drace împelițat! Să te calce sania. Marș acasă!

Și sâniile trec... E noapte... nu se pot vedea lacrămile care au năpădit în o-
chișorii negri, catifelăți, dulci ca o mîngîiere...

I-a zis așa: „Marș acasă!", dar ce să facă acasă? Nu e nimeni acasă, ni-
meni... Și coșul de la sobă țiuie... Și-i e urît... Și cum stă în drum, parcă-i șop-
tește cineva la ureche: „Știi ce? poate că se vede de la poartă prin ferestre." O ia
la fugă înspre curtea boierească. Se dă la o parte lîngă uluci ca să treacă sâniile
care ies; apoi, cînd au trecut, face doi pași în curte și se uită cu încordare... Ies
valuri de lumină pe ferestre, dar pomul nu se vede... Și mai face doi pași, strîn-
gîndu-și la piept paltonul lung și larg, făcut dintr-o scurteică veche a mă-si, în
care parcă e un pui de lăutar... Ferestrele sunt prea sus... degeaba... A! știe el
un loc de unde ar putea vedea, d-acolo de pe prispa unde mîncă boierii vara!

Acolo, a văzut el prin crăpăturile ulucilor, sunt ferestrele jos. Da, dar clinii! Gîndul ăsta îl face să se retragă repede din curie... Ce bine ar vedea el d-acolo pomul de Crăciun! Ștă... și-și face în gînd socoteli de om mare. Nu se poate să fie cîinii dezlegați acum cînd vine lume... Asia nu se poate! cc, să muște pe lume? Face cîtiva pași în curte, trăgînd cu urechea și neputîndu-și dezlîpi ochii de la lumina ferestrelor... Ocolește în vîrfurile picioarelor casa... mai sunt cîtiva pași... A ajuns!... na! perdelele lăsate... ba nu, una e ridicată! Pășește binișor: binișor... Aaaa! ce frumos! ce frumos!

Poate de-acum să sufle austrul. vînt tăios de rece, că în tot trupul copilului s-a revărsat căldura unei fericiri nemăsurate, fol sufletul i s-a urcat în ochii care privesc cu nesațiu... Currj clipește beteala! Uite și lumînăricile aprinse! Și ce de jucării! Trîmbite. tobe, păpuși! Uite și niște iepurași albi. mici și drăguți...

•înăuntru se deschide de părete ușa odăii din dreapta prin care năvălește o dmaie de copii, băiețași, fetițe și nodulețe mici, pe care parcă-i dă jos fundele. Sunt cîteva clipe de extaz general vrednice de admirat: copiii de o parte rămași țaglă cu ochii pironiți la pom, părinții de alta, cu ochii umezi de fericirea bucuriei lor. Acum madamele așează copiii în semicerc. Trebuie să cînte: „(7/ *lan-nentiaum! o! Tannenbaum!*” Se face o tăcere desăvîrșită. Cocola Zoe, gazda, deschide pianul și se așează sâ-i acompanieze... dar în clipa în care-și ridică mîna ca să înceapă, dinspre terasă se aude lătratul gros al unui cîine și țipătul unui copil, țipat de groază, lung, slișiclor, care spintecă tăcerea și trece ca un junghi în inimile tuturor... Bărbații dau năvală într-acolo; deschid ușa. „Marș Leu! marș Leu!” strigă conu Mișu dînd cu piciorul în cîine... Jos, lîngă fereastră zace copilul fără cunoștință.

Nu le mai frămîntă atîta „coane Mișulc. închide ochii și dormi în pace, că Dumnezeu e bun și iertător. El știe c-ai priceput prea tîrziu de ce-ți ieșise copilul înainte și că le-ai căii de a-I fi gonit cu asprime. Te-a văzut cum l-ai adus în casă, cum l-ai îngrijit, cum i-ai încărcat brațele de jucării și de bunătați și pentru ci și pentru Lenuța. El știe că ești hotărît mine în ziua de Crăciun să te duci la casierie, sâ te încredințezi eu ochii dumitale că copilul nu s-a îmbolnăvit de spaimă. Dumnezeu e bun și iertător și a auzit ee-ai pus de gînd cu cocola Zoe să laceți la anul. închide ochii și dormi în pace.

Mă întorsesem de la înmormîntarea bietului. Mișu Geiescu, adînc mișcat. Colegii mă însărcinaseră pe mine să țin o cuvîntare pe marginea gropii sale, ca unul ce fusesem în mai slrînse legături cu dînsul, atît de strînse cît îngăduia firea lui cam rezervată. Mă gîndeam la situația grea în care rămînea soția cu trei copilași mărunți, prin moartea atît de timpurie a bietului băiat, și îmi ziceam că poate ar merita să fie zugrăvită figura bună a bietului prieten dispărut, cînd cineva bātu în ușa.

-Intră!

Ușa se deschise și se ivi în pervazul ei un domn bătrîn, curat și simpatic, pe care-l văzusem plîngînd zdruncinat în rîndul întîii al jalnicei adunări. îi dădui un scaun și-l poftii să șază. Bătrînul își duse mîna la inimă, își mușcă buza de jos, buza de sus, silindu-se să înghită un nod de obidă, care i se urca în gîtlej; arnx șezu și începu astfel:

— Vă mulțumesc, domnul meu, pentru cuvintele bunepe care le-ați spus... Vă mulțumesc. Le merita săracul băiat... Vă mulțumesc... Am pierdut un prieten care... Nu eram de-o vîrstă, aș fi putut să-i fiu tată... Iertați-mă.

Bătrînul se sculă, se duse spre fereastră cu umerii zguduți de un plîns lăuntric; apoi, liniștindu-se, se întoarse, șezu din nou:

— Iertați-mă; l-am iubit prea mult... Eu n-am avut copii și, singur pe lume, îl iubeam cu toată dragostea necheluită în alte afecțiuni...

— Sunteți o rudă a sa?

— Nu, nici o rudă. L-am cunoscut acum cinci ani la băi la Vulcana... și de atunci se legase între noi o prietenie... în urmă și o legătură mai strînsă, aproape o rudenie: copilul cel mic l-am botezat eu... Singur, bătrîn cum mă vedeți, neavînd pe nimeni... rude depărtate... puținel pe care l-am agonisit din leafă și din pensia mea de profesor o să-l las copilașilor lui bietu Mișu... Am venit la dumneavoastră, domnul meu, ca să vă mulțumesc pentru dragostea cu care ați vorbit de el în cuvîntarea dumneavoastră; și, pentru că văd că v-a fost drag, v-am adus cinci scrisori ce posed de la dînsul, pe care vă rog să le citiți și să mi le înapoiati. Din citirea lor vă veți putea complecta figura iubitului dispărut...

Și bătrînul, deschiindu-se la piept, îmi întinse un plic cu următoarele cinci scrisori. Le tipăresc în această broșură cu învoirea domnului Ștefan Săvescu, proprietarul lor. Publicarea lor mă scutește de a zugrăvi portretul iubitului prieten care le-a scris.

Iubite nene Ștefane,

Uite, îți cuprind capul între mâini și te sărut frumos și pe dreapta și pe stîngă.

Mii și mii de mulțumiri. Aseară, după ce au adormit, m-am dus eu Marioara în odaia lor și le-am pus în ghețele, așezate de ei cu mare grijă pe fereastră, lucrurile trimese de dumneata. Azi, abia se crăpa de ziuă, cînd ne-am pomenit cu cîteșitri lip! lip! cu piciorușele goale pe seînduri, și Victor, și Anina, și Sisi, Ilușorul dumitale, strigînd într-un glas: „Mămico, a venit! ne-a adus! Tăticule, a prin^^l

păcat că nu erai aici, să—ți l cules, din fericirea care ie strălucea în ochi, răsplata bunătații dumitale. Lui Victor i-a făcut cutia de vopsele o impresie grozavă. Nu mai tăcea: „Tăticule, și știi, sunt cele mai bune vopsele, Bourgeois?” Știi ce mi-a spus păgînul astă-seară, înainte de culcare? M-a luat deoparte și mi-a șoptit: „Am înțeles eu cine e slîntul Nicolae, care ne-a trimes lucrurile: nenea Ștefan.” Nu e vorbă, acum e băiat mare, în clasa întîia gimnazială. Sunt trei luni de cînd poartă pantaloni lungi, mă rog, asta nu e glumă. Anina a fost înaintatade vasele de bucătărie, de taeimuri; dar ce i-a plăcut mai cu deosebire e mașinica de călcat; iar clovnul cu măgărușul a făcut pe Sisi să rîdă de credeam că-i vine rău. Acum dorm cîteșitri, cu jucăriile alături pe pernă. Finisorul ți-e bine, gras și rotund ca un pepene; poți să te mîndrești cu el; Victor nici la cinci ani nu era voinic cum e el acum la trei. Să-ți spui'o nostimadă a lui. În fiecare seară trebuie, înainte de culcare, să-i plătesc tributul de basme. Alaltăieri îi povesteam fabula cu greierele și furnica. Asculta cu mare luare-aminte, /icînd numai cînd mă opream: „Și p-ormă...” „Și așa, zic, a venit iama cu zăpadă și cu vînt rece cum e acum afară. Greierului îi era foame și n-avea nimic de mîncare, că nu vrusesc să asculte de furnică, să-și adune boabe ca ea. Atunci s-a dus plîngînd la furnică și a bătut în ușa: cioc! cioc! — Cine e? a întreat furnica. — Eu greierul. — Ce poțești? — Te rog, dragă furnică, fii bună, dă-mi și mie cîteva boabe, că uite, mor de foame; n-am mîncat de alaltăieri. Atunci furnica i-a răspuns: — Așaaa? Îmi pare bine. Astă-vară, cînd îți spuneam să nu mai cînți întruna și să-ți aduni boabe e-o să vie iama, n-ai vrut să mă ascuți. Acum rabdă.”

Aici Sisi a lăsat buza-n jos și, Văzînd că tac, m-a întreat: „Și p-ormă?” „Și pe urmă, zic, greierele a murit de foame.”

Purtarea furnicii atît l-a indignat. Încît și-a vîrît pumnii în ochi și a izbucnit în plîns, strigînd: „Fil-ar a d" acului de fu*nicăi" Numai cu mare greutate am putut să-l liniștim; și înainte de a închide ochii a mai zis suspinînd, că ce rău îi pare lui că n-a știut unde șade greierul, că i-ar l trimes „boabe, țocolată topită ...și poate că nu murea.”

Ne pare grozav de bine că nu te mai supără piciorul. La primăvară ai să te poți)ine în pas cu mine la sitari.

încă o dată mii de mulțumiri și de îmbrățișări de la toți.

*rd dumitale devotat,
tvîișuGerescu*

Iubite nene Ștefane,

Ne-a făcut mare plăcere scrisoarea dumitale, mai ales partea în care ne fă^ gâduiești că o să vii. Anecdota pe care ți-a spus-o generalul despre nenea An-îpnache e adevărată, o știe toată lumea de aici. Și fiindcă pe de o parte îmi ceri cu stăruință să-ți spui pe larg cine a fost nenea Antonaeha, iar pe de altă parte nu-mi e nimic mai drag decît să stau de vorbă cu dumneata, fie chiar și prin scrisori, iată îți scriu. Dacă n-oi putea isprăvi astă-seară, voj urma și mîine.

Nenea Antonaeha era fratele mamei. Măcar că nu eram decît de șase ani p-atunci, îmi aduc foarte bine aminte ziua cînd l-am văzut pentru întîia oară m casa noastră. Eram cu madama în odăița noastră dinspre gradina mică (așa zT ceăm noi grădinii cu flori, spre deosebire de grădina cu poame), cînd s-a deschis ușa și a intrat, însoțit de mama și de tala, un domn străin. Îmbrăcat cam rău, cu o figură ciudată cum nu mai văzusem: o față smeadă cu nasul coroiat, cu mustață de pandur, ochi mari, negri și sclipitori ca cilieul sub niște sprîncne stufoase, peste care se înalța o frunte de-o palmă, cu părui negru, marc, dat pe spate. De atunci la noi a rămas ani mulți, zeec-doisprezece, locuind în căsuțele mici din fundul curții, pînă cînd s-a mutat la cocoana Leanca, o femeie care l-a îngrijit pînă-n cele din urmă. Tîrziu, cînd ne-am făcut mari, am aliat cum a fost, ce a fost și ce a ajuns nenea Antonaeha, și multă vreme mă întream nedumerii pentru ce îi striga mama adeseori cu lacrîmile în ochi: „Antonaeha, Antonaeha! dacă aș ști că ar fi să-ți semene vreun copil, l-aș omori de acum cu mîinile mele../* Deocamdată noi îl cunoșteam așa cum ni se înfățișa acasă, și aici ni se înfățișa îneîntător. Pentru că n-am mai înlînit în viață om care să știe atîtea eîntee, atîtea snoave, atîtea basme, atîtea fabule, alîtea romane, atîtea piese de teatru și care să le povestească cu așa talent cum povestea el. Ce dreptate avea bunică -mea, tată-meu și mama, cînd îi ziceau cu ochf înlăcrâmați de rîs ori de plîns: „Antonaeha, Antonaeha, tu ți-ai greșit cariera; actor ar l l trebuit să te faci!” Ziua în care l-am văzut pentru înlîiași dată mi-a rămas întipărită în minte și din pricina figurii lui deosebite și pentru că atunci am auzit întîia lui povestire. Era seara, după-masă, în chioșcul din grădina mică; și cum ședeam așa. în liniștea serii se auzea goarna din foisorul pompierilor sunînd prelung stingerea. Atunci, cu gesturi mai vorbărețe decît vorba lui și cu sticliri seînteietoare din ochii lui vii, ne-a povestit eă semnalul acela însemna în oștire porunca stingerii tuturor focurilor; că împăratul Frideric cel Mare, într-o tabără, plimbîndu-se după sunarea stingerii, vede lumină într-un cort. intră și găsește un soldat tînăr, scriind la un muc de luminare, pe o tobă, drept masă, o scrisoare către mamă-sa, prin care-l povestea Ubînda din ziua trecută și dorul de acasă care-l mistuia; că după ce îl întream dJteă n-a sunat stingerea și dacă știe ce poruncă sc dă prin acel semnal, împăratul îl pune să adauge în josul scrisorii: „Mîine voi fi împușcat în zorii zilei.” Și a doua zi în zori de ziuă a fost împușcat... Poți să rîzi de mine, dragă nene Ștefane, dar dacă ai l fost acolo sub stăpînirea privirii lui nenea Antonaeha și a vocii lui tremurătoare, ai înțelege pentru ce acum, peste mai bine de treizeci și cinci de ani, îmi aduc limpede aminte cum am alergat în brațele mamei țipînd și plîngînd în hohote..

Nu era situație, nu era împrejurare care să nu amintească lui nenea Antonaeha o istorie sau o anecdotă. Dacă cineva răspundea că e bine fără să fie bine, pareă-I au/: „Asta e ca istoria lui Cănuță Fianu, care răspundea de la Paris jui frati-su: «Nu mai au/-deloc, piciorul drept mi ș-ă zgîrcit, mi s-a uscat mîna stînga; dar încolo, mulțumesc lui Dumnezeu și Maichii Precistii, mi-e bine...»" Dacă-i răspundea că nu ți-e bine și i se părea lui că ți-e bine, parcă-l auz: „Asta e ca istoria turcului, cu scrumbia..." și ne povestea istoria cu scrumbia turcului, de leșinam de rîs.

Mai întotdeauna după-masă, pînă să se aducă și cît bea cafeaua, ne povestea subiectul unei piese, — adică ce zic eu *ne povestea!* — ne jucă o piesă, pentru că își schimba vocea și fizionomia în atîtea feluri cîte persoane erau.

În vremea cît povestea el, trebuia să fie o tăcere desăvîrșită, să nu-l sîcîie cineva. Dacă se întîmpla cumva ca Dinu, feciorul, să ceară mamei cheile, să scoală romul, se oprea din povestit și bătea darabana cu degetele pe masă, uitîndu-se în tavan. Noi ne rugam: „Zi înainte, nene Antonaeha"; iar el răspundea: „Să se isprăvească chestia cheilor..."

Cu privire la liniștea din limpul povestirilor lui s-a întîmplat odată o istorie, care a rămas de pomină în casă la noi. Și acum îmi vine să rîz cînd îmi aduc aminte. Era iar așa după-masă. Sc aduseseră-cafelele; și nenea Antonaeha era grozav de tabielliu la cafea. Trebuia să fie cu caimac mult; el zicea: „cu nori"; și parcă-l văz, — cînd o bea, învîrtea ceașca, să nu cumva să rămîie vreun pic de caimac pe pereții ei. În ziua aceea pesemne cîștigase la căiți, că ne adusesese la masă un carton cu prăjituri de ciocolată. După ce ne împărțise tuturor, mai rămăseseră două pe-o farfurie, dinaintea lui, oprite pentru mama Uțica, o bătrînă rubedenie dc-a tatei, care sta aproape de noi și căreia vrea să i le trimeată. Împărțind prăjiturile, picaseră de pe ele pe fața de masă bucățele de ciocolată. Cafeaua lui nenea Antonaeha sta dinaintea lui fierbinte, neatinsă, cu „nori groși"; iar el, pentru a nu știu eîta oară, ne povestea împușcarea generalului Ney. Ne spunea cum șeful plutonului de execuție a vrut, după cum e obiceiul, să-l lege la ochi înainte de împușcare. „Atunci Ney îl măsoară de sus pînă jos cu privirea: «Cum? mie să-mi legați ochii?! Mie?! Eu care n-am tremurat înaintea miilor de gloanțe și de obuze ale dușmanului, eu care-mi băteam joc de moarte, înfruntînd-o de atîta ori în război, o să mă tem acum...»"

În vremea asta, cel mai mic dintre noi, ochind o firmitură de ciocolată pe masă, întinde binișor mîna pe sub brațul lui nenea Antonaeha ca s-o ia. Nenea Antonaeha, zărindu-l, se oprește din povestit și se-ntoarce către el. „Ce vrei, neiculiță?" „Nimic, nene Antonaeha."

Nenea Antonaeha urmează povestirea:

„«Nu, nu mi-e frică; dimpotrivă, vă cer o singură grație: să mă lăsați să comand eu însumi plutonului.»; și, așezîndu-se cu brațele încrucișate, dă comanda; dar nici un soldat n-a îndrăznit să tragă.

În vremea asta băiatul iar întinde mîna spre firmitură de ciocolată. Nenea Antonaeha se oprește, se întoarce și-l întrebă cu o enervare stăpînită: „Ce vrei, neiculiță? O să-mi verși cafeaua"; iar băiatul, smerit: „Nimic, nene Antonaeha..."

„Ney a stat așa cîteva clipe, cu un zîmbet pe buze, dar cu lacrămile în ochi, apoi, stăpînindu-se, a strigat soldaților:

«De cînd soldatul francez nu mai ascultă de ordinele șefilor săi?» Sunt marșal al Franței, sunt șeful vostru, și vă poruncesc: *Foc!* V

Băiatul, care băgase din nou mîna binișor spre firimitură, la strigătul *foc!* speiriindu-se, nu știu cum trage mîna și hîrști! îi varsă cafeaua peste masă și peste pantalonii lui ca oul de rață.

Nenea Antonaeha, opărit, sare-n sus strigînd: „Ce vrei, neică? ce vrei, neiculiță? Ce vrei?" „Firimituri", răspunse băiatul sastisit. „De care firimituri?" „Uite de-alea: firimituri de ciocolată." „De ce nu spunei, neiculiță?"

Și punînd mîna pe prăjiturile oprite pentru mama Uțica, începe să le Irămîrite în mîini, să le frece cum frece săpunul cînd te speli. Crema albă a prăjiturilor i se revărsa printre degete ca o spumă; noi rîdeam de ne dureau băierile inimii, și el le frămîntă înainte: „Na, neică, firimituri... na, neică, firimituri..., na firimituri... na, neică, firimituri, na firimituri..."

Săracul nenea Antonaeha! Pe măsură ce m-am mărit, admirația fără de margini ce aveam pentru dînsul a scăzut din zi în zi. Aflasem că ieșise cel dintîi din școala militară, ofițer tînăr, instruit, vorbind la perfecție nemțește și franțuzește; că ajunsese pînă la gradul de căpitan de geniu; că patima jocului de cărți îl făcuse să demisioneze și că de atunci, încet-încet, se scoborîse pe povîmișul ei pînă cînd tată-meu, rugat de bunică-mea (mama mamei), îl luase din București, ca să-l ție pe lîngă dînsul, plătindu-i ceva pe lună, eu cuvînt ca să vorbească cu noi franțuzește... Mai tîrziu m-am putut încredința că poate n-a fost om mai robit de patima cărților ca dînsul, că toată noaptea și-o petrecea în cafenea, și nu greșesc dacă oi spune că nu era zî în care să nu l l jucat, dacă nu altceva, cel puțin șase-șapte partide de pichet... Atunci, văzîndu-l cerînd unuia și altuia doi-lrei franci cu care da fuga la cafenea, am înțeles vorbele mamei: „Antonaeha, Antonaeha, dacă aș ști c-ar fi să-ți semene vreun copil, l-aș ucide de acum cu mîinile mele..."

În două împrejurări mi s-a părut că-și dă el singur seama de decăderea lui. Odată, într-o zi de toamnă, ne scoborîsem împreună în grădina mică. Nu mai era nici o floare în rondurile și în brazdele atît de împodobite în timpul verii. Bulgări de pămînt întors și răscolit, trandafirii îngropați, mușuroaie de gunoi și de frunze uscate — o adevărată jale. Și acolo, în mijlocul grădiniței, uitat, un glob de sticlă în vîrfurile unui băț. Nenea Antonaeha s-a uitat multă vreme la el, dus pe gînduri; apoi, cu o voce gravă în tăcerea nopții care se lăsa: „Parcă ar fi mîntea grădinii... Astă-vară se oglindea într-însul atîta podoabă, atîta frumusețe... acum se oglindește jalea, pustiul, paraginea... Mă duc, nu rămîi la masă..." Și a plecat încet cu capul în jos.

Altă dată eram în țîrg la cofetărie. Peste drum s-a oprit o saca, la care era înhămat un cal înalt, deșirat, beteag de un ochi, beteag de un picior, prăpădit. Un domn bătrîn dc la o masă, văzîndu-l, și-a făcut cruce mormăind: „Doamne ferește!" „La ce te închini, nene Petrace?" l-a întreat un vecin. Bătrînul a clătinat din cap și a răspuns: „Știți dumneavoastră ce a fost calul ăsta pe vremuri? ăsta e Pandur al lui Grigorie Paladă... Cînd trecea mînat de fata lui Paladă, înhămat la o gabrioleță ușoară de-o putea trage un copil, ziceai c-a trecut o nălucă. Fîn ales, ovăz vînturat, zahăr și mîngîieri și panglici în coamă... Cînd s-a murtat Paladă la Paris, și-a desfăcut toată starea, iar calul l-a cumpărat pe o mie de lei Vasilache Munteanu, care, după nouă ani de slujbă, l-a vîndut lui Sotir

birjarul. Cît l-a ținut Sotir nu știu — vreo șapte-opt ani — și fiindcă un rîndaș i-a plesnit un ochi, lovindu-l cu furca în cap, l-a vîndut lui Piseopu. Multă vreme l-a avut Piseopu la diligenta cu care făcea în fiecare zi dmmul pînă la Ploiești și înapoi... Acum e al lui Radu Sacagiul. L-am întrebat înadins cît a dat pe el. Treizeci și șase de lei!!! Și bătrîn, prăpădit, cum îl vedeți, acum trage sacaua pe povîrnișul alunecos de la moara Gorgotei, sub o ploaie de înjurături și de lovituri: dii! boală!... Coceni pentru gura lui bătrînă, care nu poate nici să strige, nici să blesteme, nici să se destăinuiească. D-aia gîndindu-mă: or fi avînd dobitoacele adueere-aminte? îmi făcui cruce și zisei: Doamne ferește!" Așa a vorbit bătrînul; iar un ofițer tînăr de la o masă din apropiere, după ce l-a ascultat cu luare-aminte, s-a sculat repede și a ieșit. Peste cîteva minute o detunătură puternică făcu să zbîmîie geamurile cofetăriei. Ofițerul intrase în prăvălia unui armurier de alături, luase un revolver și împușcase calul acolo în uliță. Zarvă mare. Cei mai mulți protestau că era o barbarie. Cînd s-a ivit ofițerul în pragul ușii, nenea * Antonahe i-a ieșit înainte, l-a hiat în brațe: „Să trăiești, mînzule, să trăiești!... ai făcut o faptă bună... să trăiești) ...să trăiești!..." îi tremurau mîinile și glasul...

Bietul nenea Antonahe! Murise și lata, și mama, și frații... Eram judecător la Cîmpulung; nu-l fnaî văzusem de mai bine de trei ani — cînd am primit o scrisoare, prin care mă vestea că moare în spital. M-am urcat în tren și am alergat. L-am găsit în clipele din urmă. Pe mescioara de lîngă patul lui era un roman și o pereche de cărți, cu care făcuse pînă atunci pasiențe. Nimic din strălucirea de altădată nu mai era în privirea lui împăienjenită. Totuși m-a cunoscut. Cu mîna stînga m-a apucat de-o mîna, cu cea dreaptă m-a mîngîiat pe cap, zieînd cu o voce stînsă: „Mînzul neichii, mînzule..." Și a murit ușor ca un pui de găină. Să-racul, Dumnezeu să-l ierte!...

Misu Gerescu

III

Precum vezi, iubite nene Ștefane, Victor s-a ținut de cuvînt. Îți trimete acest vas cu flori, lucrat de el. Nu e așa că e bine? Uite ce frumos sunt făcute panselele și ce bine e lumina vasului. De frică să nu se mototolească, el singur l-a împachetat între două scîndurele, așa după cum îl primești. Suntem toți sănătoși și așteptăm cu nerăbdare sosirea sitarilor, care ni te va aduce.

Mă întrebi cum merg afacerile. Vorba aia: dacă nu curge, pică. Mulțumesc lui Dumnezeu că-mi cîștig pîinea de toate zilele și -nădăjduiesc în vremuri mai bune. Stare știu eu bine că n-o să fac niciodată., N-am nici una din însușirile pe care trebuie să le aibă cel merit să se îmbogățească. N-am avut de la cine să le moștenesc; dimpotrivă, de la bietul tata am moștenit dragostea belșugului apucat în casa lui; de la el mi-a rămas patima vînaătorii, dragostea de flori și de natură — și lucruri mai neprielnice izbîndei în lupta pentru îmbogățire: sete de tihnă și pornire spre visătorie. Cu toate astea parcă nu mi-aș schimba firea cu a altuia... îmi pare rău numai de un lucru: că nu m-a înzestrat Dumnezeu cu un dar. Aș fi vrut să fiu un muzicant, un pictor, un poet. Să fi putut face cu mîna mea, poate din durerile mele, clipe de fericire pentru alții... D-aia mi se umple inima de bucurie cînd văd că Victor are atît talent la desen.

Odată mă hotăiîscm eu și făcusem jurămînt șă-mi schimb tot felul meu de a fi. Parcă ți-am povestit eu... Acum doi ani m-am dus la vînaătoare spre Verzerti, moșia lui Lazaride, care acum face un trup eu moșioara noastră părintească, cum-părată tot de el. Eram într-un porumb; n-apucasem să trag trei focuri, cînd mă pomenesc eu doi turci că se reped fără de veste asupra mea și-mi smulg pușca din mîini, răcnind să merg la curtea boierească^ Astea s-au petrecut într-o clipă, înainte de a-mi putea da seama spre a mă împotrivi. Și am fost silit să merg între doi turci, înarmați acum și cu pușca mea, pînă la curte, de unde mi-a dat drumul arendașul*care mă cunoștea, după ce mi-a atras cu muștrare luarea-aminte că sunt puse pe moșie table cu oprirea vînaătorii ...Și ca să ajung la curte, trecusem așa, între turei, pe lîngă biserica din marginea cîtunului Gerești, clădită de Șerban Gerescu, bunicul lui tată-meu... îți poți închipui ce s-a petrecut atunci în sufletul meu, ce trezire. Am priceput atunci pentru înția oară greșala neiertată pe care o săvîrșisem, lăsînd să-mi scape din mîna moșioara asta, care purta numele neamului meu — la a cărei biserică erau îngropați moșii mei și ale căreia documente vechi le am în fundul unui sertar... M-am fiămîntat, m-am zvîrcolit cîteva nopți și am ieșit djn aceste zvîrcoliri eu holărîrea de a-mi schimba firea, de a mă vindeca de toate gusturile, de toate pornirile, de toate apucaturile de pînă atunci Milă, jenă, dor de vjață tihnită, pornire spre visătorie, vînaătoare, pescuit — toate trebuiau înfrînte, lepădate și, în locul lor, un singur gînd, un singur dor: cîșugul de bani; iar ca răsplată, la căpătîiul celalt al vieții, întrezăream puțința de apune iar mîna pe bucățica de pămînt pierdută... Și am dus-o așa cîțava vreme, gu, care pînă atunci nu mă tocmisem cu clienții și care mă rușinam cînd îmi plă-teau, onorariile* mă tocmeam acum cu înverșunare, silindu-mă să mă încredințez •că erau prefăcătorii jurămintele lor că n-au mai mult. Timp de cîteva săpiămîni n-am deschis alte căiți de citire decît codurile de legi, de teamă să nu găsesc în ele ceva care mi-ar slăbi hotărîrea. Și am dus-o așa cîteva săptămîni, luptîndu-iTiă, silindu-mă să ucid în mine pe eel care-mi șoptea din cînd în cînd: „Nu ți-e silă de tine?" Și am dus-o așa pînă cînd, într-o noapte, uite ce am visat. Se făcea că eram într-o grădină de o frumusețe fără seamăn. Brazi uriași, sălcii pletoase, tei îmbălsămați, pajiști ca de catifea verde, ronduri de flori în toate fețele, cascade de elematîlă, alee și bolți întunecoase de umbră și izvoare și fintîni și statui albe de marmoră, — toate frumusețile cîte le văzusem prin cîte grădini am trecut se adunaseră aici ca să facă un rai. Și se făcea că, umblînd prin grădina asta cu sufletul îmbătat de fericire, văd la cîțiva pași înaintea mea, jos pe nisipul aleii, un ban mare de aur. Mă plec, îl iau și. ridieîndu-mă, văd altul ia cîțiva pași mai înainte. Mă duc, îl ridic și pe acesta și iar. ridieîndu-mă, văd altul mai de parte .. Și am mers așa, mult, mult, pleeîndu-mă să ridic mereu banii de aur, pe •careu băgăm în buzunare și zărînd necontenit altul înainte. Dar, pe măsura ce înaintasem, grădina se schimbbase. Acum eram pe o potecă într-un crîng sălbatec. Din crîng am intrat într-o crivină mlăștinoasă, între doua mări de cîtină. Aurul din buzunare mă îngreuia de nu mă mai puteam mișca, și am început să mă înglodez în nomofși am început să mă înfund... pînă la gleznă, pînă la genunchi, pînă la brîu, pînă la gît. Simțeam că-mi năvălește nomolul în gură, simțeam că mor înăbușit, înecat, cu buzunarele pline de aur, pe cînd în minte îmi fulgerau cascade de elematîlă înflorită, statui de marmora albă, vedenii din grădina frumoasa din care plecasem... M-am sculat speriat, îngrozit de acest vis, care mi se

părea un simbol; iar a doua seară, după-masă, Marioara îmi cânta la pian sonata care-ți place duminică, pe când eu reciteam pe *Anna Karenin...* Greu îmi schimbă omul firea moștenită, mai ales când are în suflet îndoiala, nesiguranța dacă schimbarea o fi spre mai bine, ori spre mai rău... Și iaca așa, am rămas același, care te dorește, te îmbrățișează și te așteaptă cu drag.

Mișu Gerescu

P.S. Marioara, cu toate că e foarte necăjită, nu te uită și mă roagă să-ți scriu o mie de vorbe bune din parc-i. E supărată, biata lată, și are de ce: de zece zile suntem fără bucătăreasă. P-a care-o aveam a trebuit s-b dăm afară, că așa muieră leneșă, risipitoare și sanchie nici c-am mai văzut... Ce greu e de găsit în ziua de azi slugi credincioase, cu milă și cu dragoste de stăpîni și de casă... A! ...unde sunt slugile de odinioară, din casa părintească?... Pîrvu, vizitiul, a stat la noi treizeci și șase de ani; îl moștenise lata de la bunică-meu. Dinu, feciorul, a murit în curte la noi, după douăzeci și opt de ani de slujbă; iar bucătăreasa... Săraca Parașchiva!... Era ca o rudă; cu ea ne-am pomenit pe lume. Ea ne deseînța când eram deocheați, ca ne trăgea când eram răciți, ea ne mîngîia când eram necăjiți... Parc-o văz în curtea din fund, curtea păsărilor, înconjurată de o sută de lighioane, pe care le cunoștea și le deosebea de ne minunam: *pestrița cu moț** *pestrița bearcă*, *neagra porumbacă*, *neagra pintenoagă*, *alba mare*; o sută de lighioane, găini, gășle, rațe, aveau fiecare numele ei deosebit... Pare-o auz vorbind cu clc: „Ei ho! nebuno, ce le-ndeși așa, parcă n-ai mîncat de aseară”; ori: „Dar tu, ce-mi stai ca o mironosiță? Vezi dacă te-ndopi nebunește? Ia să vază maica dacă ai căldură.” Și lighioanele se lăsau să le ia în mînă, fără nici o împotrivire, simțind bunătatea sufletului ei curat și fără ascunzători... Trei zile după ce am îngropat pe mama, Parașchiva a stat încuiată în casă, bolnavă. La trei zile, când a ieșit și am dat cu ochii de ea, am rămas încremenit — așa i se schimbă chipul și privirea, în care murise toată vioiciunea, toată vioișia de altădată... A venit la mine, mi-a luat capul între mîini, m-a sărutat adînc pe frunte și a plecat înspre poartă... „Unde te duci, Parașchivo?” Când a ajuns la poartă s-a oprit, s-a uitat lung înapoi de jur împrejurul curții, s-a închinat, a sărutat stîlpul porții și a ieșit. „Unde te duci, Parașchivo?...”

Pe seară am găsit-o spînzurată la hanul lui Pitiș...

IV

Îți mulțumesc, Iubite nene Ștefane, din adîncul inimii, pentru buna duminică scrisoare plină de grijă și de dragoste părintească. Îți mulțumesc și pentru țigaretul cu eucaliptol. Da, ai dreptate, se poate să-mi fi venit și din prea mult fumat, așa zice și doctorul. Din ce din ne-ce, știu, am dat ochii cu moartea. Și fără nici o pregătire, din chiar senin. M-am pomenit deodată la șase seara cu un junghi ca o săgeată în partea dreaptă a pieptului. M-am bătut, m-am frecat, aș! clc unde? La fiecare răsufletare mă durea pînă în umărul drept. M-am culcat devreme; dar nu puteam să adorm, pentru că nu găseam în ce poziție să stau ca să răsuflet mai slobod; iar pe la unsprezece noaptea am simțit că mă înăbuș de tot. Mi-a ajutat Marioara să mă tîrăsc pînă la fereastra pe care a deschis-o. Junghiurile, care mă

fulgerau la fiecare răsufletare, nu ți le pot descrie. Îmi venea să mă sfîșii, să-mi vîr mîna în piept, să smulg nodul care mă împiedeca să-mi dau sufletul..., și simțeam că mă întunec... simțeam că mă duc... și-mi părea rău. În odăița de alături dormeau frumos copilașii, aci lîngă mine țineam strîns trupul Mărioarei, și sus pe cerul vioriu străluceau stelele... ah! ce frumos străluceau!... Doctorul îmi recomandă odihnă. Am să fac ca nenea Antonahe. Asta îmi aduce aminte o caricatură văzută nu știu unde. Un nenorocit de muncitor, rupt, hărtănit, la consultație. Doctorul îl examinează și-i prescrie fel de fel de doctorii scumpe și o lună de odihnă la Ostanda. Negreșit că mi-ar prii odihna departe de fleacurile și neajunsurile meseriei, și n-aș aștepta povața lui, nici porunca durerii, ca să mi-o dăruiesc, mai ales că nu mă prăpădesc de dragul meseriei mele. Nu, nu mă prăpădesc de dragul ei, dimpotrivă, sunt încredințat că sila, greața ce mi-o inspiră felul de muncă pe care mi l-am ales îmi înzecește, îmi însutește povara ei. O să zici că orice muncă făcută de nevoie... Nu e așa. Și, fiindcă n-am ceva mai bun, nici mai plăcut de făcut, decît să stau cu dumneata de vorbă, să mă încerc să ți-o dovedesc. Lasă că sunt meserii care — măcar că făcute de nevoie — aduc o mulțumire sufletească mare, atît de mare, încît precumpănește oboseala, cum e munca meșteșugarului: dar nu e meserie, care, dacă nu ești o secătură lipsită de orice pătrundere, să-ți aducă o silă de tine însuți, ca meseria de avocat. Negreșit, învățătura dreptului, a feluritelor legiuiri, a schimbărilor prin care au trecut de la neam la neam, de la un veac la altul, e plină de interes și vrednică de cercetat; dar nuc vorba despre aceasta — e vorba despre meseria de avocat. Ei bine, ca să fii avocat iscusit și căutat, va să fii șiret, pișicher, chițibușar, să, poți ascunde cu meșteșug adevărul, care ar fi păgubitor pricinii pe care o aperi. Trebuie să poți, fără greață de tine însuți, să susții astăzi una, mîne alta, povățuit de interesul pricinii și îndemnat, încurajat de nestatornicia părerilor judecătorilor, tuturor judecătorilor — de la cea mai neînsemnată judecătorie de țară pînă la Curtea înaltă. Trebuie să te faci tovarăș cu cel nedrept, să-i dai tot sprijinul pentru împilarea celui nedreptățit. CăeHnțelegi ușor, eel ce n-are dreptate plătește mult mai bine decît protivnicul său. Îrichipuiește-ți că unul răpește fără drept altuia, să zicem, zece pogoane de pămînt, singura lui avere. Ce poate să plătească cel dezbrăcat? Mai nimic; și pentru că n-are și pentru că nu se îndură, căci — oricît o plăți de puțin — ceea ce plătește e pentru el o pagubă. Pe cînd celalt, jumătate din cele zece pogoane de ar da, rămîne în cîștig cu restul de cincini. Și de aceea foarte adesea vezi năpăstuiți pierzînd procese drepte ca lumina zilei, pentru că nu au putut sau nu s-au îndurat să-și ia avocat bun, ci un biet începător, nepriceput în meserie și în toate chichițele meseriei.

Un avocat care s-ar hotărî și s-ar ține să nu ia decît pricinii drepte, să nu dea nici un sprijin împilătorului pentru străgănirea sau biruirea protivnicului său — în ziua în care i s-ar duce vestea de om cu desăvîrșire drept, ar rămîne numai cu clientela nedreptățiților, obijduiților, săracilor: „Ăla umblă cu crucea-n sîn...” A! de cîte ori mi-a fost scîrbă de mine însumi după ce am amînat pentru un clenci de procedură procesul unuia care stăpînea toată averea părintească și ai căruia frați și surori veniseră la judecată pe jos, desculți, drum de două postii.

Gîndește-te apoi că, văzînd neconținut pe oameni sub același unghi al întremîncărilor pentru un petic de interes, ajungi la urfna urmei să prinzi o adîncă scîrbă de oameni și, vai! o și mai adîncă scîrbă de tine însuți, cînd te gîndești că

răutatea și nedreptatea omenească e gunoiul din caic-ți ridici pînea de toate zilele. Da, noi avocații suntem niște microbi care nu pot trăi decît în puroiul răutății omenești. Trebuie neapărat ca oamenii să se mănînce între ei, ba trebuie să-i ajutăm să se mănînce, ca să ne priască.

Să-ți spui în privința asta două pățanii. (Precum vezi, nu sunt eu degeaba nepotul lui nenea Antonaeh.)

Odată, sunt cîțiva ani de-atunci, vine la mine un birjar cu o citație de la judecătorie.

„Uite, domnule, ce-am pățit. Am vîndut un cal lui Ioniță pe 215 lei. Asta a fost la Simtă Măria-mică. Acum, peste o lună, după ce s-a slujit de el atîta vreme, mă pomenesc că mă dă în judecată, să-mi iau calul și să-i dau banii înapoi, că cică are tegnafes. Se poate? Peste o lună? Și văz că cere să-i dau și despăgubiri. Procesul e poimîine la judecătorie. Vă rog să mergeți dumneavoastră cu mine să mi-l subțineți. Și dacă e să-mi iau calul îndărăt, să-mi plătească și el măcar cîte trei lei pe zi, cît s-a slujit de el, că și acum umblă cu el la trăsura. Nu sunt om bogat... vă dau un pol, vi-l aduc poimîine dimineață, șă-mi subțineți procesul.”

A treia zi a venit cu banii și am plecat la judecătorie.

Cum am intrat, am dat cu ochii de Ioniță Panait. Zic: „Bine, Ioniță, ce fel de treabă e asta? Te slujești de cal o lună și mai bine de zile, umbli și azi cu el la trăsura și ceri să și-l ia îndărăt?” „Are tegnafes, sărut mîna, domnule.” „Păi cum n-ai băgat de seamă pînă l-ai cumpărat? Îl cunoșteai, că ți l-a vîndut din ham.” „Îl ținea ascuns cu doftorii, sărut mîna. Acum că nu mai ia doftorii, i-a răsuflat și tușește... Și am dat pe el o groază de bani, zece poli și cincisprezece frapci adunați eu francu, Dumnezeu știe cum, sărăcuț de mine.”

Și lăcrăma creștinul.

„Știu eu după ce umbli tu, Ioniță. Umbli după ciupeală, să mai scazi ceva din preț. Așa e?” „Păi bine, domnule, sărut mîna, cal cu tegnafes zece poli și cincisprezece franci? e păcat de Dumnezeu! Să-mi dea îndărăt măcar doi poli.”

Zic: „Știi ce? ia un pol și împăcati-vă, că altfel pierzi procesul. Uite, mie mi-a dat așa un pol. Na, ți-l dau ție și stingeți pricina.”

I-am dat douăzeci de lei și am intrat la judecător, care a închis pricina. Ce crezi că s-a întîmplat? Clientul meu a rămas foarte nemulțumit. A spus la toată lumea că n-ar mai veni la mine, să-l pice cu ceară roșie; că el era bucuros să dea de trei ori p-atît ca să cîștige procesul, nu să-l piardă după cum l-a pierdut — că se cheamă eă l-a pierdut, dacă protivnicul i-a luat douăzeci de lei. Prin urmare, vezi, ca să-i fi părut avocat bun, trebuia să-i îmbrățișez ambiția, răutatea...

Altă dată era într-o vacanță, prin august. Tribunalul închis, lipsă lucie de afaceri; toate fondurile sleite; pînă și banii copiilor adunați îh pușculițe îi scosem rînd pe rînd cu cuțitul. Siam la birou și mă întrebam prăpădit ce o să dăm a doua zi în piață, cînd, aruneîndu-mi ochii pe fereastră, văd în curte doi țărani, rupți, prăpădiți. Îi bag în birou și... peste un sfert de ceas intram radios la Marioara în odaie, fiiund o hîrtie de o sută. Ne-am întors amîndoi spre icoane și ne-am închinat: „Mulțumeseu-ți ție, Doamne!” Știi pentru ce îi mulțumeam? Pentru că un om ucisese pe frati-său. Tiranii veniți la mine erau: unul tatăl mortului, celalt fratele ucigașului. A! să-i fi auzit: „Suntem cu două focuri care ard pe noi... Am luat bani din punga altuia cu împrumut, ca să băgăm pe unul în păr

I mînt și să scăpăm pe altul de gura ocni...” Jalea și desperarea părinților bătrîni,
I a nevastei și copiilor mortului, a nevastei și copiilor ucigașului, groaza lor la ve-
I derea autopsiei cadavrului, întins pe o ușă în mijlocul curții, și îngroparea lui și
I petrecerea făptuitorului între jandarmi pînă dincolo de marginea satului -- din
I astea era făcută bucuria pentru care mulțumeam lui Dumnezeu. Ce deosebire în-
I tre mine și domnul Stelică, măcelarul, pe care l-am văzut deunăzi? Ce gușă și ce
I ceafă cu etajuri! Pe cînd mîna i se juca cu lanțul gros de aur, care-i încingea pîn-
I tecele de la un buzunar al giletcei pînă la celalt, ochii îi străluceau de bucurie,
I uitîndu-se la seninul de sticlă al cerului... Secetă de trei luni, islazurile arse, mi-
I riștile negre, vitele mureau de foame, țărani alergau cu ele pe capete la tîrg, să i
I le dea lui pe nimica...

I Nobila profesie de avocat! Ph!

I La revedere. E tîrziu. Va să mă odihnesc, să fiu mîine ascuțit la minte și aprig.

% Al dumitale,

I **M. Gerescu**

V

î *Iubite nene Ștefane,*

I M-am hotărît, îmboldit și de Marioara, să plec într-un loc singuratic și plă-
I cut, unde să stau zece-cincisprezece zile, o lună, cît voi putea, să trăiesc cît tră-
I ieste o plantă; am găsit un om de ispravă, care mi-a pus la dispoziție o căsuță de
I bîme cu o odaie și o prispă; și iaca sunt de o săptămînă singur, aici, la Lunca
I Bolbocilor. un colț de rai în munții noștri, aproape de izvoarele Ialomiței. Și
I mi-e bine în sînul naturii, cum mi-era cînd eram copil în poala mamei-doichii.
I } îmi pare rău că nu sunt im pictor, că ți-aș zugrăvi și ți-aș trimete cîteva vederi
I nepomenit de frumoase. Să mă încerc să ți le zugrăvesc prin cuvinte, ar fi o ne-
I bunic. O să citești vorbe, n-ai să vezi culorile, miile de culori care alcătuiesc
I frumusețea tabloului; și eu cît aș adăoga mai multe, vorbe, eu atît ți-aș întuneca
I realitatea. Și dacă mă gîndesc bine. nici meșteșugul cît de mare al unui pictor nu
I ți-ar putea da toată negrăit de dulcea frumusețe a tabloului, căci ar lipsi din-
I tr-însa cîntecul izvorului, legănarea ramurilor, îngînarea frunzișului, plutirea miș-
I cătoare a norilor în văzduh și o mulțime de alte impresii, care nu se pot preface
I nici în cuvinte, nici în culori, dar pe care le simți că ți se varsă de pretutindeni în
I suflet, umplîndu-ți-l de evlavie, de smerenie, de cucernicie. Azi după-prînz am
I fost într-o pădure de brazi uriași. Abia am făcut cîteva pași sub bolta lor de ra-
I muri, ca bolta unei catedrale, și deodată mi s-au tăiat picioarele; fără să-mi dau
I seama m-am așezat jos și timp de mai bine de un ceas am stat neclintit, treaz și
I totuși fără un gînd, fără o judecată, ca și cînd n-aș fi fost. Parcă uriașii brazi
I neclintiți, a căror încremenită liniște veneam s-o turbur, necăjiți de prisosul meu
I de viață, mi-ar fi trimis o mireasmă amețitoare care să mă paralizaze, să nu-mi
I îngăduie să trăiesc decît atît cît trăiau ei... M-au trezit glasurile scuturilor în
I fundul depărtat al pădurii: „hăă-ăp!... hăă... ăp!”

* Nu e sat aici; e o stîna și un fierăstrău, care nu umblă decît în timpul verii, la care lucrează niște italieni. Iarna se duc toți și nu rămîne decît Nică, un băietan de șaisprezece ani. Bietul băiat! Aseară la foc mi-a povestit viața în timpul iernii și istoria unui cîne, ucis de stăpînul stînei de alături. Îmi spunea cum toamna, spre

sfirșitul lui noiembrie, o tulesc deyală, pe rînd, oile de țârlă lui Panțuroiu și toți ciobanii și baciul; pe urmă lucrătorii din pădure, scutarii, italienii de la fierăstrău — toți, și rămîne singur în pustiu muntelui, numai cu Ursei și cu Neamțu, cîinii lui. Povestea cum răcnea crivățul în brazi și cum viscoala de nu se vedea la doi pași; cum făcea de cîte trei ori pe zi mămăligă la cîini, de frică să nu plece, să-l părăsească; cum uneori, noaptea, Ursei se așeza în colțul odăii, ridica botul spre grinzi și începea să urle, să urle, de i se ncrețea carnea pe el și-i venea să se bage în zid de urît... îriUHin rînd împușcase în scorujul de lîngă casă un cocoșar și, cum* era numai aripat, l-a crescut vreo trei săptămîni pe fereastră, și-i era drag că-i ținea de urît, ciripind, parcă răspundea la întrebările lui... Dar într-o dimineață j-a găsit cu aripa lipită de geam, mort, înghețat: „Parcă mi-a murit un frate...” îmi spunea bucuria lui nebună cînd se întîmpla arareori să sosească vreun om cu țirlă, cu bilet de la stăpînă-su, să-i dea voie să lucreze niscaiva scînduri; dragostea cu care-l ducea în casă și-i da de toate cîte avea și cum nu-i venea să-l mai lase să plece... Și plăcerea nespusă pe care i-o pricinuiău întîile urzici ieșite în coastă, întîile flori de pădăie: „Mă uitam la ele cu drag, ca la stele...”

„Și sunt buni cîinii, mă Nică?” „Buni... dar aveam unul, tiii! ...p-atîta, cît un vițel, dar mi l-a împușcat Panțuroiu... Săracul... îl chema Codreanu...” „Dai de ce ți l-a împușcat, mă Nică?” „Vezi că-i fura oi și le mîncea. Se ducea noaptea cu aștilalți mai mici luau oia și o duceau tîrîș, iar el îi apăra de cîinii de la țirlă... Ținea piept la opt cîini... era cît un vițel... Săracu, îl chema Codreanu...”

îmi place aici, iubite nene Ștefane, nu numai pentru că-mi pîrște sănătății, dar și pentru că, departe de ropotul lumii, de frămîntările ei, mintea putîndu-se îndeletnici cu gînduri mai presus de trebuințele vieții de toate zilele — parcă te mărești în propriii tăi ochi, parcă ți se sporește stima de tine însuși. Că, vezi, mintea e însetată de priceperea lucrurilor, de pătrunderea tainelor; și osînda de a înfrînge această sete, de a trăi fără potolirea ei, înseamnă osînda de a te întoarce la una din formele trecute, de care natura n-a fost mulțumită, înseamnă osînda de a ucide în ține tocmai însușirea cu adevărat și cu deosebire omenească: năzuința de a oglindi în tine o cît mai mare parte a lumii în care trăiești... Azi, stînd singur pe marginea izvorului vorbăreț, mă gîndeam așa: Nu e a ta setea asta de pricepere, de pătrundere a tainei care te-nconjoară. E setea lumii întregi, e setea substanței din care e alcătuită. Urmează-o eu mintea înapoi de-a lungul nenumăratelor mii de veacuri și ai s-o găsești necconținut arșă, mistuită de dorul de a se destăinui ei însăși. La început una și aceeași, fără deosebiri în sîhul ei, învîrtindu-se nebunește în haos. Din această învîrtire pesemne, și din locurile deosebite pe care le ocupau, față de osia împrejurul căreia se învîrteau, părți dintr-însa eapătă însușiri deosebite. Aceste părți înrîuresc apoi unele asupra altora, se împerechează între ele în fel de fel de chipuri și dau naștere nenumăratelor corpuri din chimie. Din împerecherea unora din ele, în împrejurări ce nu putem încă pătrunde eu mintea, se nasc întîile viețuitoare. Tree veacuri după veacuri și înecet-înecet, dar eu o stăruință ce o clipă nu șovăiește, o clipă nu se odihnește, viețuitoarele încep să capete simțuri rudimentare, cioburi de oglinzi aburite, în care materia abia se poate întrezări. Nu-i ajunge cu cît se poate auzi, vedea, pîpăi, gusta, mirosi în viețuitoarele de pînă atunci; instinctul nu-i ajunge; ea vrea să se priceapă și, în cele din urmă venite, în urmași de urmașii lor, se face om.

ormele în care s-a îmbrăcat ea pînă atunci nu le strică, le păstrează. O să le întrebuințeze omul în fel de fel de chipuri și-i vor sluji și ca o dîră, ca să-i ajute să vază de unde vine. Și nu chipul omului îi trebuia, ci mintea lui. O ascute, îl face să-și descopere unelte de prelungire a simțurilor, cu care să poată vedea, auzi, simți lucrurile mici, lucrurile depărtate, dincolo de hotarul simțurilor slobode; îi toarnă în suflet setea științei. Și acum, dacă dumneata ești chinuit de această sete, greșesc eu cînd zic că acest chin e al ei, al materiei, — că ce ești dumneata decît o formă trecătoare în care s-a îmbrăcat ea, ca să-și potolească dorul de a se cunoaște? Gîndește-te că nu numai spre binele iui îl îmbrînește pe om rîvna științei, poate dimpotrivă, spre pieirea lui; adu-ți aminte de apostolii și de mucenicii științei. Vrea materia să se cunoască cu orice preț, cu orice mijloace.

Și ia te uită dumneata, acum, cu cîtă meșleșugire, cu cîtă măiestrie ajunge la împlinirea scopului ei.

Cu cît o viețuitoare e mai jos pe scara viețuitoarelor, cu atîta e mai de timpuriu de sine stătătoare. Pică o sămîntă dintr-un pom, ori dintr-o floare; singură încolțește, prinde rădăcini și trăiește, mai bine sau mai rău, după cum va fi fost de prielnic locul unde a dus-o împlinirea. Pomii, florile, ierburile nu se sinchisesc unde le va pica sămînta. Dacă te uiți la viețuitoarele care vin după plante, le vezi că sunt mîinate de grija de a-și pune ouăle într-un loc prielnic învierii lor. Vine fluturele, își alege o frunză-în apropierea mugurilor viitori, o unge eu un fel de clei, își pune ouăle pe ea, o leagă de ramură cu un firicel de rnătasă, de care va sta spînzurată tot timpul iernii — și pleacă. Cleiul, uscîndu-se, încovoale frunza după el și o preface într-un fel de plăpămioară, care va ocroti, va adăposti ouăle de frig. Atîta grijă are fluturele. La primăvară, căldura va învia singură ouăle și omizile mici, abia de văzut cu ochii slobози, fără ajutorul nimănu, se vor hrăni din frunzele mugurilor încolțiți o dată cu ele. Sunt pe dată de sine stătătoare. Cu cît te urci mai sus pe seara viețuitoarelor, eu atît sunt mai tîrziu. Iă vezi păsările plăpînde, unele golașe: ce s-ar face ele fără grija părinților care le hrănesc atît timp, pînă să-și poată singure purta de grijă? Și ce s-ar face, mai sus, mînji, vițeei, căței, fără ugerul mamei lor, fără grija ei, fără apărarea ei? iar cel din urmă venit dintre viețuitoare, omul, ce tîrziu e de sine stătător! Ce îndelungat timp sunt siliți părinții lui să-i poarte de grijă, să-l aperse... Și acum, ia seama. Această tîrzie stare de sine a urmașului unei ființe, cu atît mai tîrzie cu cît e mai sus pe scara viețuitoarelor, e meșleșugul prin care materia ajunge la puțința de a se pătrunde. Prea vă îngrijii numai de viața voastră, — a zis ea viețuitoarelor în a căror formă se îmbrăcase pînă atuncea — prea vă cheltuiți toată puterea numai ca să fiți. Și le-a făcut urmașii plăpînzii și neputincioși, ca să le silească la biruirea egoismului, la lepădarea de sine. Și din această îndeletnicire silită, din această grijă de altul, urmată neconținut și neconținut sporită din urmași în urmași, atîtea mii și mii de veacuri, s-a născut lepădarea de sine, care te tîrăște în pierzare pentru aflarea unei scînteii de adevăr... Vrea substanța din care e alcătuită lumea aceasta să se priceapă, să se pătrundă eu orice mijloc, cu orice preț.

E tîrziu. Scăpată luna. De ce qu ești aici, să vezi ce lumină de apoteoză fac razele ei în aburii care se ridică din Cheia Tătarului?

Al dumitale,
M. Gerescu

„CĂLĂTORULUI ÎI ȘADE BINE CU DRUMUL”

*Prietenului meu
Ioan A. Radule scu-Pogoneanu*

Băutura l-a prăpădit pe Pitache Cojeseu, că altfel unde ajungea el pînă acum, să-și fi văzut el de treburi cum se cade și să-și fi păstrat banii care i-au trecut prin mîna?... Că de noroc nu se poate plînge; pe ce-a pus mîna, i-a mers. Dacă a ținut moșie cu arendă, cînd era anul mai rău, de se văitau toți vecinii, lui Pitache îi mergea de-ți era mai mare dragul. Numai din tăierea pădurii de la Nuceteanca putea să cîștige, să aibă pînă la adînci bătrînețe. Mă rog: nouă sute de pogoane de pădure de construcție, stejari — să fi luat numai pe trunchiul unuia doi poli, bez stînjeniei de ars și crăcite. Dar cine era să facă chefurile rămase de pomină, care se începeau azi și țineau cu săptămîinile? Pitache. în vremea asta logofeții și contabilii nu stau cu mîinile în sîn. Lumea zice că unul dintre ei, d-ocolo, din jaful de la Nuceteanca și-a făcut starea de azi.

Ei! dar acum s-a sfîrșit. Pitache s-a cumișit. S-a isprăvit cu viața de pînă acum; i-a pus cruce. Toate merg pînă la un timp. De aceea s-a jurat, împreună cu prietenul său Năiță Dinculescu, că de aci încolo intră în rîndul oamenilor cumișii.

Sunt zece zile de cînd se păzesc unul pe altul; și n-au băgat în gură-nici o lacrimă de băutură. Apă, că e sănătoasă și e lăsată de la Dumnezeu.

S-a mai jurat el și altă dată și nu s-a ținut. Ei! dar acum e altceva. Toate merg pînă la o vreme. A dat omul cu capul de pragul de sus. Ce? e om de aproape cincizeci de ani. Nevasta s-a luat de gînduri; copiii încep să se mărească... Pînă cînd? De rîndul ăsta s-a isprăvit, s-a mîntuit.

Cu cele cîteva mii de franci ce i-au mai rămas, s-a hotărît să ia în arendă moșia statului Drugănești, al căreia contract expiră la toamnă, moșie frumoasă la care s-au pricopsit cîți au ținut-o. Deputatul de la colegiul al doilea, căruia și-a dat votul și pentru care a alergat de a dat pe brînci la alegerile din urmă, i-a făgăduit formal c-o să facă să i se dea lui moșia. Și fiindcă Pitache cînd spune o vorbă — e vorbă, a și început să-și puie în lucrare hotărîrea.. Moșia fiind la o poștă și jumătate de la oraș, și-a cumpărat un cal buiestraș „de mîncă nori nu altceva”, și-a luat jambiere roșii de piele, o șapcă frumoasă, și pleacă chiar acum la Drugănești, împreună cu prietenul Năiță, să vadă mai bine moșia.

Năiță n-are cal, dar a închiriat unul de la Tașcu, care ține birji și poștalioane.

Pitache s-a sculat de la cinci și—și așteaptă cu nerăbdare prietenul, care in-time, cu toate că i-a spus deslușit aseară să vie cît de devreme, ca să nu-i apuce căldura pe drum, aducîndu-i aminte și de vorba românului: călătorului îi șade bine cu drumul. Cînd colo, poftim! cinci și jumătate, și el nu vine — șase, și el*

tot nu vine.

Din cînd în cînd se duce la poartă și se uită-n lungul drumului, să-l vadă venind.

în sfîrșit, aproape de șapte, Năiță se ivește. Vine la trap. Pitache îl zorește răsueindu-și șapca cu mîna, ca acarii de la drumul-de-fier, și strigînd cît poate:

— Hai. nene! păcatele mele, hai odată!

A fost o încurcătură. Băiatul lui Tașcu uitase de vorba lui de aseară, și înhă-mase ia un poștalion, care pleca la Găiești calul închiriat de el, singurul cal care merge bine la călărie. A trebuit să-l pornească cu alt cal'după poștalion.

— înțelegeți, explică Năiță făcîndu-și vînt cu pălăria, pînă să-l ajungă, pînă să deshame pe unul, să puie p-ălălalt, pînă să vie îndărăt...

Tiii! păcat, răspunde Pitache încălecînd, ne apucă zăduful pe drum!

Dar Năiță a descălecat și se zbate să găsească chinga, s-o mai strîngă nițel, că s-a cam slăbit.

— Haide, Năiță; dă mai iute, îl silește Pitache! ți-am mai spus-o de o mie de ori: călătorului îi șade bine cu drumul.

Acum au pornit-o.

N-are a face calul lui Năiță. slab, neșesălat, ros de ham în toate părțile, cu bidiviul lui Pitache, gras ca pepenele și lucios la păr. parcă e uns eu untdelemn; precum n-are a face nici costumul lui: șapcă nu, jambiere nu — cu costumul lui Pitache. Nici înfățișarea unuia cu a celuilalt. Pe cît de gros și de voinic e Pitache, pe atît de uscat și de pipernicit e Năiță.

Dar merg la pas, la țacăneaia.

Au ieșit din oraș și acum țin șoseaua drept.

E o dimineată frumoasă de iunie, plină de nir^sme de flori și de tei, de sulfină și de levăntică. La dreapta drumului. în vale. se țin lanț zăvoaiele lalomiții, printre care cînd și cînd se vede apa sclipind în bătaia soarelui; la stînga, pînă la poalele dealurilor, grîne de toată frumusețea: lanuri galbene de grîu copt cu chere-roșii de maci înfloriți, lauri de ovăz de un ve'rde-brumăriu, lanuri de porumb de un verde-închis și lucitor; iar pe dealurile care închid zarea, vii cu răzoare de viță paralele și drepte, parcă sunt trase cu condeiul, printre care se zăresc ici și colo puncte albe: muncitori la plavilă.

Răsună lunca de cîntecele pitpalacilor și de hîrîitul cîrsteilo*.

Frumusețea firii umple de mulțumire inimile călăreților. Se vede din bună-voința zîmbetului eu care răspund salutarilor țărancelor, care trec spre oraș ducînd cobiii de pui și de boboci de rață spînzurați de picioare, bîsmăluțe eu ouă, oale mari cu lapte și cu smîntîină, coșuri de cireși ori donicioare de **fragi**. — toate bunătățile prăsite, adunate ori păstrate pentru gura orașenilor.

Femeile moțiale din cap a „bună dimineata”; iar ei le răspund cu dragoste:

— Mulțumim dumatile. Vînzare bună.

Să fie un ceas de la plecare, cînd ajung la capul podului de peste Ialomița. Aici e răspîntie de trei drumuri; și la răspîntie. drept în fața podului, e hanul, vestitul han al lui Manolache Ciolănescu, înaintea hanului, o poiată încăpătoare, învelită cu șindrilă, pe acoperișul căreia e firmă mare cu numele proprietarului; iar între *Manolache* și între *Ciolănescu*, un rotocol albastru, în care sunt zugrăvite două ciolane încrucișate. Pe o sîrmă care leagă doi stîlpi, stau spînzurați covrigi rumeni, iar pe alta perechi-perechi de eîmați proaspeți, acoperiți cu un

tulpan, în ciuda viespelor care le dau tîrcoale bîzîind. În fereastra cîreiumii, rînduri de sticle cu băuturi de toate culorile pietrelor nestimate. Nici un muşteriu — oamenii sunt duşi la muncă.

Scularea de dimineaţă, aerul curat şi călăria şi soarele, care a început să doage, le-a deschis o poftă de mîncare şi o sete — mai ales o sete grozavă. De aceea, fără vreo prealabilă înţelegere, au oprit amîndoi în dreptul hanului şi bat cu friştile în stîlpii polatei, fără să se uite unul la altul şi strigînd:

— Hei! ştabilirneri!

Băiatul, care moţăia la tejghea, se fîrăşte alene în uşa prăvăliei, freeîndu-şe la ochi.

— Mă, întrebă Pitache, ai ceva rece de băutură, un pelin cu sifon, ceva?

— Este, răspunde băiatul, silindu-se să nu caşte.

— Dă-ne două pelinaşe eu sifon.

— Ori cu borviz, adaogă Năiţă.

găiatul pleacă agale.

— Mişcă-te mai repede, băiete! îl sileşte Pitache, aaa! rnişcă-te, băietaş

Şi nu-l slăbeşte deloc, strigîndu-i din cînd în cînd: „Dă zor, mă neicuţă, că suntem grăbiţi, şi ştii, vorba romînului: călătorului îi şade bine cu drumul!”

gliătul se întoarce aducînd pe o tavă verde două pahare de vin cu sifon. E rece: se cunoaşte după abureala paharului.

Pitache bea jumătate paharul, îşi plesneşte limba de cerul gurii şi, întorcîndu-se spre Năiţă, se uită în ochii lui, ridicînd sprîncenele în semn de întrebare, adică: „ce zici?”

Năiţă, care şi-a băut paharul pînă-n fund, zice:

— Phiii — straşnic!

~ Unde-l ţineţi, mă, întrebă Pitache pe băiat, de e așa rece?

— La gheaţă.

— Dar de unde aveţi gheaţă?

— Păi n-are jupînu gheţarie în curte?

— Ce vorbeşti, domnule! ? se miră Pitache şi Năiţă într-un glas şi tot într-un glas poruncesc: Ia mai adu două; iar Pitache adaogă: Dar nu fi mocăit, umblă repede, că suntem grăbiţi.

Al doilea pahar se bea pe nerăsuflăte; tocmai al treilea, care s-a dus acum, şe bea mai pe-ndelete, cu întrebări puse băiatului:

— Cum te cheamă, mă?

-Tiică.

— De unde eşti tu?

— De la Priseaca.

— Al cui eşti de la Priseaca?

— Al lui Tache Drăgoi.

— Şi de mult eşti aici?

— De patru luni.

— Dar stăpînă-urunde o, mă!

— E dus coala la nişte trifoi.

Pitache scoate o rublă, o dă tăiatului şt-i zoreşte să-i agucă restul, cînd se aude alături în livada cu pruni: lip—lip! lip—lip! Vine Manolache Ciolănescu pe pteca 4taire pruni cu papucii lipăind

Ei cunoaşte bine atît pe Pitache cît şi pe Năiţă — şi nu i-a văzut de mult. Cînd dă eu ochii de ei nu mai poate de bucurie.

— Bună ziua. dom'le Pitache. Uite şi domnu Năiţă! da-ncotro?

— încoa\ la vale: dar mă. Manolache, grozav pelin ai. Mă băiete, să mai adu*i un rînd! trei pahare! de unde-l ai?

— Aşa că e grozav? De Ia frati-meu Ilie.

— Straşnic! dar şiii? un lucru ftu-mi place mie: băiatul. Nu face. Aici la han în drum, la răspîntie. trebuie un băiat iute. spirt. Să umble ca sfîrteaza. Omul vine, bea. pleacă repede. Vorba romînului: călătorului îi şade bine eu drumul.

Cînd se-ntoaree băiatul, hangiul zice:

— Dar de ce nu descălicaţi niţel? Mai răsuflă şi caii oleacă.

Iar Pitache şi Năiţă găsesc că are dreptate: mai răsuflă şi caii oleacă. De aceea . e scoboară, leagă dîrlogii cailor de cîte un stîlp şi se aşează la masă sub poiată

— Ei, noroc să dea Dumnezeu şi bine le-am găsit!

— Noroc! Bine aţi venit sănătoşi!

— Straşnic pelin! Dar de cînd ţi-ai făcut gheţarie?

— Acu un an. M-am gîndit: gîrla coala, gheaţa de pomană, boii lot stau degeaba iarna. Ia să-mi torn eu o gheţarie — şi am făcut-o. M-a ținut o sută şi mai bine de lei, da-ncai am făcut un lucru bun.

Şi văzînd că Năiţă se uită de cîtăva vreme cu stăruinţă la cîrnaţii spînzuraţi pe/sîrmă:

— Sunt proaspeţi, dom'le Năiţă; aseară i-am făcut, pe viaţa mea! MăTiică, ia dă jos o pereche de cîrnaţi.

Aşa e. sunt proaspeţi, se vede cît de colo.

— Păi să vezi ce-am păţit, explică Manolache — am un blestemat de taur, dar-ar lupu-n cornu lui! e-o să plec eu el joi la tîrg să-I vînz, să mă scap de el, că numai buclucuri îmi face. Mai deunăzi nu era să-mi omoare un copil? Ieri dimineaţă, nu ştiu, ori că din joacă, ori de-al dracului ce e, îmi împunge o frumuseţe de purcea drept în burtă. Noroc c-am fost aici. Dacă-am văzut că e împunsă rău, a trebuit s-o tai. Am avut Ignat ieri pe negîndite. Aseară tot se ducea frati-meu la tîrg, i-am dat carnea s-o vînză la un măcelar şi am oprit şi eu ceva dintr-însa. Mi-a prins bine gheţaria. Să puie să frigă o pereche?

Pitache, după ce răspunde*hotărît: „Să puie!”, ia şi avizul lui Năiţă: „Hai? ce zici, Năiţă?” Iar Năiţă nu poate să strice gustul lui Pitache, dar recomandă băiatului, cu blîndeţe şi cu duioşie:

— Dar, mă Tilică, umblă mai repede, mă băietaş.

Pînă să frigă cîrnaţii, nu e de refuzat propunerea hangiului de a merge să le arate gheţaria. Se duc deci să vază gheţaria sistematică, învelită cu stuf de o frumuseţe; apoi intră în grădina din fund. Cum în vremea asta soarele s-a ridicat sus şi a început o vipie de căldură care frige, nu altceva, ce plăcere fără seamăn simte Pitache şi prietenul său cînd ajung în grădină, sub bolta de umbră a unor nuci uriaşi! Cel din mijloc mai cu seamă trebuie să fie de mai bine de două sute de ani. Degeaba, nici o umbră ca umbra de nuc.

E răcoare!... Şi vine de undeva un miros de sulfină şi de levăntică...

— Ia auzi, măi Năiţă!

Şi cîteşitrei tac, să audă cum cîntă pitpañacile. Una, aici aproape, chiar lîngă gardul grădinii, zice desluşit: „Pitpalac!” Altele mai departe îi răspund: „Petpe-

dec! petpedcc!" iar lor Ic răspund altele și mai de departe, tocmai de colo, din poalele viilor: „Pitpidic! pitpidic! pitpidic!"

— Și-ncotro ziceți că mergeți dumneavoastră?

— La Drugănești.

— A! păi v-a apucat zăduful pe drum. Eu, știți ce-aș face în locul dumneavoastră? aș rămîne să mănînc aici, că lot e aproape de nimez. După-prînz vă spiii eu c-o să tragă o sljrtă de ploaie de un ceas, să rupă pămîntul. Și aș pleca după ploaie pe răcoare: praf nu, căldură nu.

Nu e pe tot cerul, senin ca sticla, pic de norișor, nici măcar cît un bob de mei; dar dacă spune Manolache c-o să plouă... Și Pitache știe că aștia de la țară sc pricep la ale vremii lucru mare. N-a pățit-o el odată, cînd ținea Mercnii? Tot așa din senin ca acuma. El, în loc să asculte pe unul care-i spunea să plece cu trăsura cu coviltir, a plecat cu o brișcă nenvelită: și peste un ceas l-a apucat o ploaie cu piatră, să-l omoare și mai multe nu. Tot așa a pățit odată și Năiță.

— Ce zici, mă Năiță?

Ce să zică Năiță, mai ales după ce hangiul le pomenește de niște pastrama bună de capră și de niște uger de purcică?

— Nu mă-nnebuni! ai oprit ugerul de la purcică?

— E pus la ghetărie.

— E! dă poruncă să bage caii undeva la umbră, frate Manolache, și regulează de-a-le mîncării.

Hangiul, om în toată Urca, care știe că călătorului îi șade bine cu drumul, pleacă zorit să dea porunci; iar Pitache îi strigă din urmă:

— Și pînă una-alta, trimete-ne o velință ceva și o baterie de pelin cu sifon...

Ce masă înfricoșată! Ce pastrama fragedă ca roua! Dar ugerul ăla de purcică de se lopea-ngură!... Dar ceapa verde!... Nu se mai puteau sătura.

— Mă Năiță, dacă mă iubești, ia de ici bucățica asta grasă.

— Mă Pitache, să mă-ngropi, gustă colea, să zici că n-ai mîncat de cînd ești.

Dar pelinul cu sifon ținut la răcitoare!

În singur lucru nu i-a plăcut și nu-i place lui Pitache: băiatul. A spus-o hangiului de cîteva ori și i-o spune și acuma, cu limba împiedecată, parcă ar avea clei în gură și sughițînd la răstimpuri:

— Nu face, "scultă-mă pă "inc... hîc!... aici e han mare... "a răspîntie... Va un băiat spirt. Omu" se grăbește la drum, don'le... Vine, cere. bea și pleacă... n-arc vreme de pierdut și călătorului i șade bine cu dnfu...

Acum soarele scăpată înapoi spre oraș. În grădina din spatele hanului. Pitache și Năiță dorm duși eu iăța-n sus și sforăie, să zici că umblă ferestrăul; iar hangiul, care-i cunoaște de mult, a pregătit pentru diseară o ciorbă cu ardei grozavă, niște pui de pus la frigare apcipisiți, o salată de țiri bătaioasă, a pus clondirele la gheață și a trimes pe Tilică-n sat să caute pe Dima lăutarul. Știe el că domnu Pitache și domnu Năiță nu se-ntorc curînd acasă, că sunt călători, și călătorului îi șade bine cu drumul.

BLANA LUI ISAIA

Acum fiecare e la locul său. În odaia dinspiy stradă șeful serviciului județean al prefecturii coneeptează rezoluțiile venite de sus; aici în arhivă unul țăeăne la mașina Yost; alți doi scriu felurite adrese; altul muncește la un tablou cu mbrici încurcate; al cincilea coase dosarele; iar Isaia Vasilescu, registratorul, cu ochelarii pe nas, trece tacticos în registrul de intrare hîrțiile sosite.

Așa, cu părul și mustățile cărunte, cu obrajii supți și plini de încrețituri, QU umerii aduși, pare de șaptezeci de ani, — și n-are bietul om decît cincizeci; dar l-au biruit necazurile: cinei copii morți, cinci vii și boala nevasti-sii și sănătatea lui șubredă, și cîte și mai cîte...

Azi însă e fericit. Se vede după zîmbetul care licărește în ochii lui mici, de cîte ori și-i ridică de pe registru și și-i îndreaptă spre cuierul de lîngă ușă. Căci în cuier sunt spînzurate cinci paltoane vechi și o blană nouă; iar blana nouă e blana lui, blana cumpărată chiar azi, blana la care visează și pe care și-o dorește de douăzeci și trei de ani de cînd e slujbaș, poate și mai de mult.

Care om n-are slăbiciune de ceva? Unul de una, altul de alta ... Uite, aici în cancelaria asta: Piscupescu are patima vînătorii; arhivarul are slăbiciune de porumbel — acum o lună a dat treizeci și doi de lei pentru nu știu ce misirliu; șeful are slăbiciune de mărci poștale pe care le adună cu mare grijă — zice că a adunat pînă acum două lăzi pline.

Slăbiciunea lui Isaia a fost să-și cumpere și el o blană; și astă slăbiciune nu era numai o năzărire a minții lui, ci o tînguire a întregului său trup, slab și plînd pînd la frig. Dar de aici încolo poate să sufle cît o poftă cinele de crivăț — lui Isaia nu-i mai pasă. Azi nici atîtica nu l-a simțit, îh lungul drum pe marginea gîrlei de acasă pînă la cancelarie.

Știe el că e imitație nurca dinăuntru și tot imitație și lutrul de la guler, dar blana; și șeful cancelariei n-a vrut să-l crează c-a dat pe ea numai 223 de lei.

E! dar de cînd se tocmește el cu HermmGriinblat de la care a cumpărat-o? Din august. Cîta diplomație n-a întrebuițat el la cumpărătoarea asta? După patru luni de tocmeală se ajunseseră cu 230 lei; și acuma, în săptămîină din urmă, sub pretext că a găsit într-un loc o ciupitură cît vîrf, nu cît gămălia, cît vîrtul acului, tot i-a mai rupt ovreiului șapte lei, pe care îi are în buzunar, pentru alda mașul de băut cu colegii la „Piicu", diseară, cînd vor ieși de la cancelarie... Ar prin urmare de ce să fie mulțumit și să zîmbească de cîte ori i se îndreaptă privirea spre cuier. Mîna lui scrie: „10.643... **Decembrie 10... Medicul veterinar**

se aproba vânzarea animalelor de rasa notate": iar mintea lui e la primirea care i s-a făcut de colegi azi-dimineață când a sosit. A fost o nebulie nu altceva. L-au luat în brațe și l-au ridicat de trei ori în sus, strigând: ura! de credeați că o să se dărânc tavanul. Toți i-au pipăit-o, toți i-au cântărit-o, toți au încercat-o, toți au admirat-o. Timp de aproape un ceas s-au perindat prin cancelarie funcționarii celorlalte servicii, care aflaseră vestea, veniți să-i vadă blana și să-i urc/c s-o poarte sănătos. Căci Isaia — „nenea Isaia” pentru cei mai mulți — e drag tuturor, că e om de ispravă, care-și vede numai de treaba și de nevoile lui... De douăzeci și trei de ani de când e aici registru, cu unul nu s-a certat, pe unul nu l-a pîrît, și știe de glumă... Mai câte îi face Milu Sicriu... fel de fel de bazaconii... și el rîde. Cel mult dacă la mare disperare îi zice: „Fir—ai încuiat!” Asta e cea mai aspră ocară a lui Isaia...

Și așa, pe când ochii lui zîmbese de mulțumire, mîna lui scrie automat: „10.652... **idem... idem... Revizorul școlar a se mandata suma notata pentru transportul unor elely la Brașov**”...

Deodată unul dintre copiiți se scoală zicînd: „Trece mortul!” în adevăr, din depărtare se aude muzica militară. Atunci toți trec în odaia dinspre stradă. Feste ei vin ceilalți funcționari ai prefecturii, ale căror birouri n-au vedere la uliță. Toți se îngîrămădesc la ferestre, suiți pe scaune, pe mese, care pe ce găsește, și privesc eu încordare. Strada s-a umplut de lume. alergată de la tribunalul și de la casieria de alături, să vadă înmormîntarea maiorului.

Vine convoiul din sus. Iată, în costume de amirali, falaitarii, care duc călări steagurile: șase trăsuri cu preoți. în cap cu arhierul venit înadins pentru această înmormîntare; iată și dricul cu coșciugul pe care stă chipiul și sabia mortului. Patru maiori duc panglicle. După dric sunt toate notabilitățile orașului și cîteva figuri străine. Șeful cancelariei dă lămuriri: că bătrînul prăpădit din mijloc e tatăl filatorului: cel din dreapta, cu favorite, frate-său; iar cel din stînga, de lîngă prefect, cumnatul mortului, doctorul Vlangari. Iată și calul maiorului, îmbrăcat în negru... și muzica militară, elevii și ofițerii șeoalei de cavalerie, și în capul silului de trăsuri un cupeu în întunericul căruia se zărește, ca o mască de ceară, chipul soției mortului... Acum, în locul muzicii care s-a depărtat, răsună glasul sfîșietor al trîmbițelor eînînd marșul soldatului mort...

încet-încet convoiul s-a scurs, lumea se risipește, slujbașii veniți din alte odaie se duc. iar cei de aici trec fiecare la locul său.

Isaia pune mîna pe condei: dar, aruneîndu-și ochii spre cuier, vede ea blana lui lipsește. Un fulger de-o clipită îi trece prin inimă; apoi, bănuind ea asta trebuie să fie iar o glumă a lui Milu Sicriu, colegul care scrie la mașina Yosl. începe să rîdă cu haz, zicînd încet: „Mare pehlivan*”

Arhivarul de alături, auzindu-l rîzînd, îl întrebă:

— De ce rîzi, Isaio?

El rîde înainte clătînînd din cap cu mare satisfacție, repetă: „Mare pehlivan!”, apoi șoptește arhivarului:

— Secul de Mitu mi-a ascuns blana.

— Aha! răspunde arhivarul după ce s-a uitat la cuier; apoi făcînd cu ochiul rîde și el pe înfundate...

Isaia serie: „12.858... **idem... idem... La dirigintele oficiului poștal, loco, a comunica unde se găsește aparatul telefonic care pîna la 1 iulie corent era in-**

stalat la fosta primărie Urseiu, devenita Vișinești”; și se gîndește că trebuie să i-o 11 ascuns colo, în cuiul din dosul dulapului cu dosare din anul trecut... „Secul naibii, numai de fleacuri se ține”... Și trage eu coada ochiului spre Mitu Sicriu, să vadă dacă nu zîmbește. Dar Stejiu scrie serios, fără un zîmbet, fără o ochire către dînsul. Tot așa de serios sta când i-a îndopat șoșonii cu hîrtie, de nu putea să-i mai desfunde... Și Isaia face haz, căci, cu toate șotiile lui Mitu, îi e drag. ea e băiat bun, priceput și harnic...

„12.859... **idem... idem... La primăria Pietroșița cu ordonanța de plata No 5.749 a se da titularului**”...

Numai dacă nu i-ar fi ascuns-o undeva să se mototolească ori să se umple de praf. Și gîndindu-se astfel, Isaia cheamă cu degetul pe aprodul care rnoție lîngă sobă, și-l întrebă pe șoptite:

— Unde mi-a ascuns Mitu blana?

— Nu știu, domnule Isaia, răspunde aprodul, ținîndu-se cu mîna de gură ea să nu pufnească de rîs.

— Ia vezi, șoptește Isaia, nu e colo în cuiul de după dulap?

Aprodul se duce într-acolo, se uită și face semn din cap că nu e.

Să știi că i-a mototolit-o, vîrînd-o în vreun dulap.

La gîndul acesta nu mai poate răbda și zice tare:

— Mă, Mitule, când o să-ți vie ție mintea la cap nu știu!

— Dc ce, nene Isaio? întrebă Mitu mirat.

— Nu mai face pe chinezul. Mi-ai ascuns blana. Cine știi pe unde ai băgat-o s-o mototolești.

— Pe onoarea mea! protestează Mitu, pe cînd ceilalți rid cu hohote. Rîde degeaba, zice Mitu serios, că pe cîntea mea dacă i-am ascuns-o. Te pomeniștii ea i-a furat-o. Ghiță, cine a intrat aici?

Dar Ghiță rîde cu mîna peste gură.

Isaia scrie cîtăva vreme clătînînd din cap; apoi se scoală, deschide pe rînd toate dulapurile, se urcă pe un scaun și caută sus pe dulapuri, pe urmă trece în odaia șefului.

— Ce e Isaio?

— Ia fleacuri! Secul de Mitu mi-a ascuns blana.

— Aici nu e, zice șeful zîmbînd.

Pe cînd Mitu protestează cu tărie: „Pe viața mea pe ce am mai scump că nu i-am ascuns-o eu!” Isaia trece la locul lui, își ia condeiul, apoi — gîndindu-se că trebuie să i-o fi dus în vreo odaie vecină — iese indignat, zicînd: „Prostii!”

Rînd pe rînd intră la serviciul administrativ, la serviciul tehnic, la revizorat cu aceeași vorbă: „Secul de Mitu mi-a ascuns blana”. De pretutindeni, după ce s-a încredințat că nu e, pleacă în rîsetele funcționarilor. Atunci se urcă sus, dar blana nu e nici la contabilitate, nici în cabinetul secretarului, nici în al directorului, nici la prefect. Atunci se întoarce în cancelarie, trîntind ușa:

— Astea sunt glume prostești care nu se fac, domnule...

Și punînd mîna pe condei scrie bățos și apăsător: „12.860... **idem... idem... la comuna Bezdead cu 300 de librete de munci agricole**”...

Dar Mitu s-a apropiat și vorbește serios:

— Nene Isaio, cînd e glumă — e glumă... Caută-ți blana, să nu ți-o fi furat cineva adineaori, cînd ne uitam la mort, că eu, pe viața mea, pe tinerețele mel

dacă ți-am ascuns-o!

isaia, cu brațele căzute de-a lungul trupului, se uită de jur împrejur, cu dorința de-a descoperi un zîmbet pe lata vreunui din colegi; dar sunt toți serioși: unul cercetează pe aprod unde a stat în timpul cît trecea mortul, dacă n-a văzut pe nimeni intrînd, altul propune să se dea de veste prin telefon la poliție.

Isaia își duce mîna la inimă, care parcă vrea să-i spargă pieptul să iasă; apoi, gîndindu-se că tonul serios cu care Mitu se lepăda de cîte ori îi făcea cîte o glumă (cînd cu ungerea condeiului cu miere, cînd cu praful de pușcă presărat în tutun acum doi ani), se domolește și zice cu glas blînd:

— Glume de astea nu se fac.

Vrea să scrie, dar își aduce aminte că în tot timpul trecerii mortului a stat cu mîna rezemată de umărul lui Mitu... Nu mai știe ce să creadă... Se scoală, se plimbă de colo pînă colo, vorbind ca-n aiurarea unor friguri, cu un glas obidit.

Adică ce? să-i li furat blană, blana pe care și-o dorise atîta amar de vreme... El chef n-a știut... plimbări n-a știut... Cînd ieșea prin tîrg, la alte ferestre nu se uita decît la ferestrele blănarilor... Acolo se oprea vreme multă și nu se dezlipea din loc decît după un oftat lung din băierile inimii... Iama, cînd se ducea sus cu vrafal de hîrtii la iscălit, se oprea în sală în dreptul cuierului de care era spînzurată blana prefectului... o pipăia... o netezea... își lipea obrazul de ca ca să guste din mîngîierea ci caldă și dulce... Și acum... Acum..

— Mă, Mitule... m-ai amărît destul, dă-mi blana.

— Dă-i frate, blana, intervin ceilalți înduioșați.

— Pe tot ee am mai scump în lume! protestează Mitu ..

În vremea asta s-a înserat. Directorul a plecat, șeful s-a îmbrăcat și el, și ieșe icînd:

— Vă țineți de fleacuri.

Isaia, după ce a încercat în zădar să-și reia locul, începe iar să se plimbe, îngîmînd ca pentru el singur, cu același glas în care tremură ceva.

De cînd se ține el să-și cumpere blană! Acum zece ani adunase vreo 200 de lei, dar i s-a îmbolnăvit nevasta, după nașterea lui Fănieă, și a dat banii pe doctori: acum trei ani iar așa... și i-a murit Anicuța... fată mare de 14 ani... Și a dat banii ca s-o bage în pămînt... Și acum, cînd l-a învrednicit Dumnezeu... eă s-a lipsit de toate îndulcirile, de toate... s-a lăsat de tutun, ca să adune ban cu ban... acum, chiar în ziua cînd a pus-o întîi... Nu se poate!...

— Mă. Mitule, fii băiat de treabă! Uite, am șapte lei, hai la „Pitieu”, să bem aldămașul.

Îl se rupe inima lui Mitu; îi pare rău că nu i-a ascuns-o cu adevărat, că poate nu i-o fura: și, pricepînd cîtă durere o să-i pricinuiască risipirea celei din urmă iluzii, îi ia mîna și-i zice cu blîndețe:

— Nene Isaio dragă, nu ți-am ascuns-o cu, că nici nu-mi arde de glumă... Știi că mi-e mama bolnavă. Să dea Dumnezeu s-o gălesc moartă aeasă, dacă ți-am ascuns-o eu!

Acum e tîrziu, s-a înnoptat de mult. În tot localul prefecturii nu mai e nimeni decît Isaia. Colo lîngă sobă, cu coatele pe genunchi, eu capul în mîini... Rînd pe rînd au plecat de mult toți colegii... De cîteva ori deschis ușa:

— Ce. tot nu ți-ai găsit blana, nene Isaio?

El a clătinat din cap, și cei ce l-au întrebat s-au dus...

Și acum e singur... A trimis aprodul să-i aducă de acasă paltonul ăl vechi... Și pe cînd crivățul urlă în burlanele sobei, prin mintea lui ostenită trec vedenii din scurta fericire: azi-dimineață. la plecare, nevasta i-a luat capul*cu amîndouă mîinile și l-a sărutat: „S-o porți sănătos. Isaio...” Și Floriea, t ta a mare, care-i netezea cu sfințenie gulerul... și Irina, care-l peria cu îngrijite: „S-o porți sănătos, tătucule”... Și prîslea, Răducu, din brațele slujnicei: „S-o porți sănătos, tătucule”...

METAMORFOZA

— Lino. zice domnul, înii/înd slujnicei o piesa de ci ^ i ici, >am sunai.

Na. du-te la lulungerie... Știi unde e tutungeria? -

Lina se gîndește. Nu prea știe. Doinind explică:

— In tîrg... peste drum de cofetăria aia marea...

Lina și-a adus aminte și face ..Aha !...**

— Să te duci acolo și să-mi cumperi un pachet de tiuari **Intim-ciub. Intim-ei uh,** *

Și fiindcă Lina abia de trei zile e venită de la țară. domnul o întir ibă:

— <) să ții minte, ori să-ți scriu pe hîrtie?

Dar Lina vrea să dovedească domnului că e fată deșteaptă. Nu primește, ă-i scrie.

— Las' că țin minte. Zic pînă acolo: **intinclud.**

Și se duce în odaia slugilor să-și puie basmaua în cap, că nu face să se ducă în tîrg cu capul gol. Pe cînd se gătește în oglindă, îi pare rău că n-a îndrăznit să ceară cocoanei să-i dea șapte lei din leafă, ca să-și ia o pereche de pantofi... dar mîine dimineață neapărat o să-i ceară,, șade rău cu picioarele goale,, jupînea-să la boieri... șapte lei nu e lucru mare...

, Și Lina pleacă zicînd pînă la poartă:

„Jntinplug... intinplug... intinplug..”

Cînd deschide poarta, dă cu ochii de un cal bălan, care de vreo două zile umblă singur de pripas p-aici pe uliță. Ieri, fiind poarta deschisă, a intrat în grădină și s-a supărat domnul ioc, că i-a stricat niște Hori.

..AI cui naibii o fi?" se gîndește Lina. uitîndu-se în dreapta și în stîngă: și ne văzînd pe nimeni, pune mîna pe o piatră și-l gonește:

— Oii! gloabă, mînca-te-ar lupii!

Apoi, după ce calul s-a depărtat, se ntoarce și o pornește spre tîrg. zicînd eu grijă, ca să nu uite:

„Jnlimpliu... intimpliu... i timpi iu. **

În colțul uliței, la Mihăescu. lucrează niște zidari la soclul casei. Unul dintre ei, văzînd-o trecînd, îi zice cu bunătate, făcînd cu ochiul fovarășilor:

— Dragă, ți s-a descheiat pantoful.

E de crezut că Lina ar fi primit mai bucuros o palmă, decît această bațjocură, care arde la inimă. Așa se explică violența răspunsului ei, din care nu se poate transcrie decît sfîrșitul:

— .. bată-te Dumnezeu de pîrlit, că nu-ți vezi de treabă!

Dar adueîndu-și aminte de țigările domnului, pe cînd zidarii rîd de se prăpădesc. Lina grăbește pasul, zicînd mereu în gînd:

„Iplini fiu... iplini tiu... ipiinitiu.

Cînd să treacă prin dreptul hanului lui Tașcu, iese în goana mare din gang, fără veste, un poștalion mînat de un băietan. Ca prin minune scapă Lina necălcată, și tot băiatul întîi cu gura mare:

— Chioara naibii!

N-are dreptate Lina să se indigneze? Cum era să vadă ea prin zid că iese el prin gang! Asa se iese din gang? în goana mare?

— Ptiu! trăsni-te-ar Dumnezeu și Maica Precista de nebun! zice ea ca încheiere și pleacă explicînd unei femei cum era cît p-aci s-o omoare.

Femeia povestește că tocmai, dar tocmai așa i s-a întîmpiat și ei săptămîna trecută, „tot cu ticălosul ăsta de băiat"; ba încă ea de spaimă a scăpat din mînă un clondir care s-a făcut țandări; că și pe madama lui Iosîf tinichigiul era ș'o omoare într-o zi...

Iacă și tutungeria. Lina, care. în tot timpul cît i-a povestit femeia pățania ei și a lui madam Iosif, n-a încetat de a repeta în gînd cu mare sfințenie tiurfiete țigărilor, intră cu încredere și, întinzînd piesa de 5 lei, cere deslușit:

— Să-mi dai un pachet de tutun **iflingiu.**

— De care ? întrebă tutungiuul întinzînd urechea peste tejghea.

Lina, văzîndu-l bătrîn, crede că e surd și-i strigă:

— Tutun **iflingiu.**

Tutungiuul se uită la ea cu băgare de seamă. Nu cumva e nebună?

Apoi îi respinge piesa îndărăt:

— Nu se găsește.

Dar Lina s'ăruie, și, crezînd că tot n-a priceput, îi silabisește răcnind*

— Tu-tun **i-flin-giu.**

Tutungiuul, scos din răbdări, strigă și el:

— N-auzi eă nu e? Ieși afară! Ce țipi așa?

Lina se întoarce repede acasă pe altămliță, ca să nu mai dea ochi cu zidarii. Ajunsă în odaie. întinde banii și zice domnului cu un accent de mare părere de rău.

— Nu mai are.

— Cum nu mai are ? întrebă domnul mirat. Cum ai cerut?

— Așa cum mi-ai spus dumneata: tutun **aflangiu.**

BIETUL TRIC

Să știi că o să mă întorc iar cu mâna goaiă, ca ieri, ca alaltăieri, fără un sitar .. Și ce frumos îi stă, bietul Trie!... De la zece pași îi simte. Se târăște pe brânci, ținându-și răsuflarea, și abia calcă de grija ca nu cumva să foșnească iarba, iar când a ajuns la patru pași de sitar, stă nemișcat, parcă e turnat de bronz, așteptând să mă apropii.

Dar frunza e prea deasă. N-a dat încă o brumă s-o rărească și sitarii șireți zboară fără a se înălța deasupra lăstarului. Le aud lîlfîițul, dar nu-i văd. Douăzeci mi-au zburat așa alaltăieri, tot atîția ieri și n-am apucat să trag într-unui. Cînele o să se enerveze și iar o să mă necăjească dînd buzna peste ei ca ieri. Mai bine ar fi să aștept să dea o brumă.

Dar patima nu vrea să știe de povețele minții; mă împinge, mă biciuiește, mă îmbrîncește. Mi-am isprăvit treburile, îmi fac socotelile. Abia sunt două după-amiază... Cu brișcă, în cîteva minute sunt la pădure și am pînă diseară patru ceasuri înaintea mea. Și ca să-mi zădărnicească orice șovăire. Trie se gudură pe lîngă mine, mă bate cu coada și mă întreabă cu o privire mai elocventă decît vorba: „Mergem, nu c așa? mergem?”... A! dar azi am cu ce să-i domolesc enervarea. Biciul, pe care nu-l mai iau de un an încoace, azi îi iau și, ea să știe domnul Trie ce o să însemne cînd i—oi striga „biciul!”, îi strig: „biciul!” și-i trag și o strașnică lovitură. El tace sub arsura care i-a încolăcit trupul și se culcă rușinat la picioarele mele în brișcă...

Am ajuns. A dat azi-noapte o bură de ploaie... Trebuie să îi picat sitari mulți... în adevăr, abia după cîteva pași din șosea Trie își schimbă mersul se târăște, stă... Mă apropii... El ridică nițel capul și se uită în ochii mei, parcă ar vrea să-mi spuie ceva. M-ațiu gata și-mi încordez privirea, să pot zări sitarul prin frunze... Cînele stă nemișcat. Peste o clipă aud lămurit pîlpîirea unui zbor, dar nu văd nimic. La al doilea sitar aceeași privire a cînelui, aceeași privire în ochii mei și aceiași zgomot al zborului unei păsări care nu se vede și care își bate joc de noi. Trie s-a enervat. Acum caută în galop. „încet!” strig eu — „încet, n-auzi? Uite biciul!” Dar patima strigă pe dinăuntru-i mai tare decît mine. Iată-l la 30 de pași... Stă o clipă și se năpustește ca un nebun... Sitarul, speriat, zboară ridicîndu-se o clipă deasupra lăstarului. N-am putut trage... Trie stă în loc, uitîndu-se în ochii mei mirat. Privirea lui înseamnă lămurit: „Nu l-ai văzut?” Apoi o pornește iar în galop Strigătele mele nu-l mai pot stăpîni... Trebuie să-l prind numaidecît și să-i trag o bătaie... Dar stă... M-apropii; iar cînd sunt la cîteva

pași de dînsul, o pornește spre stînga, părăsind urma... „Vin' aici! n-auzi!”* strig eu. Dar nu iaă ascultă... „Biciul, Trie!” rănesc din toate puterile. în același moment, speriat de strigătul meu, sitarul — fără să-l pot vedea — zboară din locul unde-l stase cînele... Va să zică și-a pierdut mirosul, îmi zic eu... îl chem, prefăcîndu-mi glasul a mîngîiere și, cînd vine, îl apuc de zgardă și, desprinzînd biciul de lă geantă, încep să-l bat... El tace sub ploaia de lovituri. Abia la a cincea începe să chelălăie plîngător... „Ce-ai făcut, ticălosule?!...” După încă o lovitură îi dau drumul... El se scutură, parcă ar vrea să lepede de pe dînsul cingătoarea de jărat care-l arde și începe iar să caute cu ardoare... Aei^e lăstarul mai rar... pot să-l urmăresc cu ochii... Se oprește... Grăbesc pasul. în vremea aceasta, Trie, încetișor, face un înconjur și iar stă, de astă dată cu fața către mine; iar cîhd parcă socotește că m-am apropiat îndeajuns, face repede doi pași înaintea... Sitarul, prins la mijloc, între Trie și între mine, se ridică acum drept în sus... Trag, îlucid; și Trie, triumfător, îl aduce pînă la picior.

Stau jos, îi cuprind capul cu mîinile amîndouă și, uitîndu-mă în ochii lui frumoși, îl mîngîi peste urechile dulci la pipăit ca mătasă... îl mîngîi numai pî <# ...pe trup nu... o, nu! că poate dor încă nedreptele mele lovituri. Că abia acum cu mintea mea de om pricep judecata lui de cîne... Abia acum înțeleg îndemnul privirii lui de adineauri pe cînd sta: „Treci dincolo, eu mă ațiu aici../* Abia acum înțeleg rostul năpustirii lui... Vrea să zăpăcească sitarul, să-l facă să se ridice mai sus decît îl povățuia instinctul lui de conservare!.. Și pentru dovada strălucită de înțelepciune pe care vroia să mi-o dea, părăsind locul unde încremenise o clipă și încereînd să înconjure sitarul, l-am bătut... l-am bătut... Mi-e rușine și mă simt umilit înaintea acestei priviri în care strălucește numai bucuria izbîndci și în care nu e nici umbra unei dușmăanii pentru o chinuire nemerităată. ,

Iartă-mă, Trie, iartă-mă...

MOȘ NIȚĂ HÎRLEȚ

Cînd am intrat la nenea Iorgu, am găsit sindrofie de cucoane. Cîteva pfiene ale cucoanei Anicuței stăteau în cerc, lucrînd care cu acul, care cu iglița, și vorbeau.

Plîngerea doamnei Chirițescu, că nu găsește bucătăreasă, adusese vorba despre slugi; și acum fiecare aducea contribuția sa la sprijinirea părerii doamnei Chirițescu, că slugile au ajuns de nesuferit, că azi nu mai poți găsi o slugă cumsecade, că stăpînirea ar trebui să ia măsuri.

— Uite, Victore, făcu nenea Iorgu, adresîndu-se mie cu o prefăcută seriozitate, de ce nu tragi tu o interpelare pe chestia asta?

Cucoanele, știindu-l cît e de mucalit, ridicară ochii de pe lucru și se uitară să vadă dacă vorbește serios. Iar Marioara Ionescu:

/ —Dumneata glumești, coane Iorgule. Toți bărbații sunteți la fel... Costicăt tot așa. Să nu mă auză certînd slugile; cînd mă plîng de ticăloșia lor, rîde ori schirp-bă vorba; dar masa vrea să fie la vremea ei, toate lucrurile la locul lor.

— Draga mea, zice doamna Chirițescu, dumneata *ai* slugi; bune-rele, *ai*; dar nu vezi că acum nu mai poți găsi deloc?

— Ba de găsit se găsesc, răspunde Marioara; dar mai bine lipsă. Să vedeți pe Joița, jupîneasa mea... Trebuie să ai o natură răbdătoare ca a mea, ca să nu-i dai cu ceva în cap, așa e de proastă și de *agasantă...* Ea nu știe să facă ceva pe tăcute. Tot ce face, spune și din gură că-l face. Dacă îi zic: „Joițo, adu apă”, „Aduc, conia, de ce să n-aduc?” Iar cînd vine cu apa: „Uite, adusei apă”. Regulat în fiecare seară începe: „Uite, trăsai perdeaua, că dacă tragi perdeaua e mai cald... focul îl făcui... lampa de la sufragerie o stinsei, că de ce să arză degeaba?... a de pe săliță o mai lăsa... o sting eu pe urmă, n-o las nestinsă... apă adusei... o pusei pe fereastră, ca să stea mai rece... că dacă o pui pe masă se încălzește mai iute... dar așa, pe fereastră, se încălzește mai anevoie... că oricum pe fereastră mai trage nițel de la geam”... Și uite așa îi toacă gura de-ți vine nebunie, nu altceva.

— Draga mea, făcu doamna Lungeanu, tot e mai bună Joița dumitale decît Veta mea... Dar o să mă întreb de ce o țiu... Pentru că, vorba lui *madam* Chirițescu, nu găsești alta mai bună. Patru luni stasem fără jupîneasa pînă am găsit-o și p-asta... Vorbă să fie *jupîneasa...* o fată de țară... o neună, dar neună îh toată regula... Toată ziulica fiu icră și cîntă... la nimic nu se pricepe și dac-o certî, rîde... Ce să mă pomenesc mai alaltăieri? Intră rîzînd, cu mini le la spate.

v Ascundea ceva. „Ghici, conia, ce-am făcut?” „Ce-ai făcut?”* „Ghici, conia, ce-am spart?”* „Ce-ai spart?”* „Ghici, se-ncepe cu / și se isprăvește cu /: farfuria lungă.” Și-mi arată cioburile...

II Pățania doamnei Lungeanu cu Veta dumneaei a stîrnit un rîs general, cu hohote. Nenea Iorgu își ștergea ochii:

• — Bravo! conia mea... Așa rîs cu lacrimi n-am rîs de mult... Zi: se-ncepe cu / și se isprăvește cu /... Cînd oi veni pe la dumneavoastră, am să-i dau un bacșiș Vetei... Bată-te să te bată!... Dar să știi de la mine, că din fata asta, — dacă ai pricepere și răbdare — poți să faci o slugă bună și credincioasă, care să nu mai plece de la dumneata... Că vezi, poate e adevărat că azi se găsesc slugi mai cu anevoință decît înainte; e! dar și noi stăpînii suntem mult mai pretențioși decît stăpînii de altădată... Noi am citit prin cărți, prin romane, că în lumea mare slugile trebuie să tacă din gură și vrem slugi *stilate*. Ne supărăm dacă se întind la vorbă...

m \ — Asta e la adresa mea, coane Iorgule, făcu Marioara.

| — Ba hu, draga mea. Vorbesc în general. De cîte ori iU-i spui și Anicuței, uite-o e de față: „Dacă vrei să ai slugă bună, dreseaz-o cu răbdare și eu blîndeț.” „Ba nu, că e proastă.* „Păi dacă ar fi deșteaptă, cum pretinzi tu, nu s-ar băga slugă; ar avea ea slugi...” * Ascultați-mă pe mine, dacă stau în cîte o casă slugile cîte douăzeci și treizeci de ani, lucrul se datorește pe jumătate bunătății slugilor și pe jumătate calităților stăpînitorilor... Și tocmai din astea, care sunt fără prea multă deșteptăciune, ies slugile cele mai bune și mai credincioase... Uite, Veta dumneaei îmi aduse aminte de răposatul moș Niță Hîrleț, care a fost treizeci de ani slugă la tată-meu și alți douăzeci și doi vier la mine... Tot așa, era cam neder, cam *nea-nîr-o parte*; și dacă a stat, cum vă spusei, atîția ani, de ne ajunsesse ca o rudă, e eă-i treceam și noi multe eu vederea, pentru credința și hărnicia cu care ne slujea... Sărăcul! de el îmi sunt legate cele dintîi bucurii... El mi-a făcut întîile jucării: tilinci, speteze de zmeu, cărucioare, și tot de el mi-e legată întîia durere și întîia căință... Mi-aduc aminte ea acum... eram băiat de vro zece ani... Dase o zăpadă... În spatele caselor părintești era un deal minunat pentru saniuș... Ne trebuia o tîrlie și am tăbărit pe el să ne facă una... Pe cînd îi lucra tălpicele, eu — nerăbdător — îl zoream... Parcă-l auz: „Ho! zmeule! ho! că-ți-o gătesc acuma”... Dar eu îl zoream întruna... Și el, rîzînd spre mine, nu știu cum dă cu barda și-și retează degetul arătător și îl mijlociu de la mîna stînga.

i \ — Și a rămas ciung?! făcu Marioara.

| — Da... ,răspunse nenea Iorgu ofînd. Și cu toate astea, patru mîini tinere și zdravene h-ar fi putut prîdidi atîta lucru cît dovedea el cu o mîna și jumătate... Bietul moș Niță. Ți-aduci aminte, Anieuto, ura lui împotriva *șoanghinii!*

l Coana Anicuța începu să rîdă.

i — Care *șoanghină!* întrebă Marioara

i | — *O* bucătăreasă a noastră, răspunse nenea Iorgu; dar ca să pricep și, trebuie mai întîi să știți eă cel mai mare dușman al lui moș Niță era risipa... Mare în-susire, nu e așa?... Dar moș Niță o ducea pînă dincolo de extrem... Pentru dînsul nu exista lucru care să nu mai fie bun de nimic, care trebuia lepădat. Toate cutiile de lemn sau de carton, toate cutiile de sardele sau de ceai, toate dopurile vechi, toate bucașile de sfoară, — într-un cuvînt toate vechiturile de prisos el le aduna*cu sfințenie, le punea deoparte: „Cine știe la ce prinde bine...” Și o zi în

treagă bombănea, dacă se atingea cineva de ele, să le arunce... La fiecare trei-patru ani, biata mama profita de o zi, când moș Niță eta dus la vie ori la pădure; punea de încărcă repede toate troacele și fleacurile care încurcau podul și pimnița și trimetea să le dea pe gîrlă ...în anul în care m-am însurat, l-am luat din curtea tatii și l-am pus paznic și vier la vie... Noi, în toți anii, vara, în lunile de vacanță* nu mutam la vie. Îmi aduc aminte cînd am venit întîia oară cu Anicuța... El n-apucase s-o vază; n-o cunoștea. Pentru dînsul ea era străina intrată în casa lui stăpîn'su. Mă uitam la el cum o măsura cu ochii, o cîntărea, clătina din cap și mormăia: „Hm! ...de!” la orice socotea el că e un act de risipă... Veneau pe la noi, finite, mai în fiecare zi, fel de fel de prieteni de la oraș... I se părea lui — care apucase vremea cînd c-un galben cumpărai toată piața — că se cheltuiește prea mult cu mîncarea, cu petrecerile și cu gătelile cucoanei... într-o dimineață îi dă Anicuța o hîrtie de o sută, s-o schimbe la han... Se duce de-o schimbă... După-pînz ne vin iar cîțiva prieteni. Nu știu care, vrînd să plătească birjarul și neavînd bani mărunți, scoate o hîrtie de o sută să i-o schimbăm. Neavînd nici noi deplin, Anicuța strigă pe moș Niță și-l trimete iar la han să schimbe... Stam sus în pridvorul caselor de la vie... Moș Niță se face că pleacă și, cînd ajunge pe la mijlocul curții, se dă după o butie și începe să-mi facă semn cu degetul... Nu înțelegeam... El întruna îmi făcea semn: să tac și să viu jos... Zic: „Ce-o mai fi și asta?” Și mă dau jos. El mă trage deoparte și arătîndu-mi hîrtia: „Ce e asta?” Zic: „O hîrtie.” „Tronc! parcă eu nu văz că e o hîrtie; dar de cît e?” „De o sută.” Dar el misterios: „Ai dumneata de știre c-am mai schimbat una la fel azi-dimineață?” Zic: „Da”... Moș Niță se uită la mine și clătînd din cap: „Păi bine, așa, cu lingura? Azi-dimineață o sută, acum alta?” A trebuit să-i explic că nu s-a cheltuit suta schim-bată dimineață și că asta nu era a noastră.

Cînd a auzit, s-a plesnit cu palma peste gură și a plecat glonț ... Din pricina groazei lui de risipă nu putea să sufere pe slugile alelalte și mai ales pe bucătăreasă, — *șoanghina*, cum îi zicea el.

Nu putea s-o suferi împotriva ei mai avea necaz și pentru că-i vorbea răstit, îi da porunci... Mă rog, îh ideea ei despre ierarhia slugilor, ea se socotea un personagiu important; ea făcea un sacrificiu că venea la țară; ei, slugile alelalte îi ziceau *madama* și d-aia porunca cu aroganță vierului, slugă de țară. Moș Niță, care zece luni pe an era la vie stăpîn, nu putea să rabde ca o ungueroaică să-i vorbească răstit... Unde mai pui că era și risipitoare?... într-o dimineață mă pomenesc că mă trage deoparte, bagă o mîină în sîn și scoate un cartof cît o nucă. Zice: „Ia uită-te dumneata, are vreo vină cartoful ăsta? are vreun beteșug?” Zic: „Ce beteșug să aibă?” „Na! păi asta te-ntreb și eu.” Mă uitam la cartof, dar el: „Uită-te bine, zgîrnie-l de vezi.” Zic: „N-are nimic, e bun.” „Apoi dacă e bun, de ce-l aruncă *șoanghma* la lături? Ea-i muncește? ea-i sapă? Apoi eu într-o zi o iau de coade și o arunc de... de... de...” Cînd se apropia vremea plecării noastre de la vie, moș Niță cu un ochi pîngea de părere de rău eă plecam noi stăpînii, iar cu altul rîdea de mulțumirea că pleacă slugile și rămîne iar stăpîn, numai cu Duța și cu Leu, cîinii lui... Douăzeci și doi de ani ne-a păzit via, muncind ca un rob... Cîhd veneam, găseam în grădină tot'felul de zarzavat, îh ciute sute de păsări, toate muncite și îngrijite numai de el... Săracul!... La urmă îmbătrînise de tot... Am băgat un alt vier; care avea și nevastă, sub nume de ajutor al lui. În anul din urmă parcă-l văd cum sta pe prispa bucătăriei, stins, prăpădit, urmărind

cu ochi disprețuitori munca fără rost și fără spor a celorlalte slugi... **Î**a plecarș, m-a tras deoparte și m-a întrebat: „Eu cum rămîi?” Nu-nțelegeam; iar el: „Păi nu vezi eă nu mai sunt bun de nimic? Să-mi plătești așa degeaba un pumn de parale?*** „la lasă-mă în pace, moș Niță, te-ai îmbolnăvit, ai răcit, dar te înzdră-venești dumneata iar**

P

El a clătinat din cap și s-a dat să-mi sărute mîna... Cînd **am** plecat, am dat poruncă vieresei că, dacă s-o întîmpla să se prăpădească, să facă tot ce va fi de trebuință în socoteala mea și să mă înștiințeze... La o lună am primit veste c-a murit..! M-am dus... L-am găsit la biserică... Mă uitam la ei... Viereasa se purtase bine... Era îmbrăcat eufat, îngrijit... Părul lui, cînepiu, cît fusese în viață, acum era alb ca zăpada... De pe chipul lui pierise orice urmă din încruntarea lui obișnuită... zîmbea... Mă uitam și mă gîndeam... Muriseră de mult țata și ma-

ma... El rămăsese pentru mine ca o legătură vie cu trecutul neamului **meu**... Iar cînd ochii mi s-au oprit la pieptul lui, pe care stau încrucișate brațele care o v față-fctreagă munciseră pentru noi... un nod mi s-a urcat în gît... M-am plecat și am sărutat mîna de la care lipseau două degete...

NICULĂIȚĂ MINCIUNĂ

Doamnei Eliza I Brățianu

Niculăiță Gropescu, feciorul lui neică Andrei Gropescu, din cătunul Manga, comuna Măgureni, e un băiat cu judecată, blajin la vorbă, măsurat la mișcări, și, nu știi cum să zic: **dar** sfios, ori **prin urmare** sfios.

În toate clasele primare, urmate la școala din Măgureni, a luat tot premiul întâi, spre bucuria și măgulirea părinților. Că, de! nu e lucrul puțin, în ziua de **Sun-pietru**, în școala împodobită cu flori, s-auzi că strigă de colo: „Premiul întâi cu cununa — Gropescu Niculae”, să vezi pe domnul învățător că-i pune peste perisorul lui negru cununa de merișor, pe domnul primar că-i dă un teanc de cărți mîngîindu-l; și apoi să pleci pe linia satului, tu, mama de o parte, tatăl de alta, și între voi feciorul vostru, în văzul consătenilor, care zic cu dragoste: „Să vă trăiască! și la mai mare!”

La sfîrșitul școlii, domnul învățător Irimescu a zis că e păcat ca așa băiat cu trageră de inimă la învățatură să nu meargă mai departe; iar neica Andrei Gropescu, de la **Sîmpietru** pînă la septembrie, s-a gîndit și s-a răzgîndit în toate feburile — a luat sfat și de la unul și de la altul.

Învățătorul i-a spus precum văzurăți; și tot așa își zicea și el în ceasurile de trudă și de obidă, cînd vedea că munca lui și a Stanei, nevastă-sii, n-avea nici un spor pentm casa lui împovărată de patru copii: Niculăiță de unsprezece ani, două fete gemene de trei și alt băiat în brațele Stanei.

Arendașul, conu Epaminonda[^] i-a spus că învățătura multă mai rău **utraveste** sufletul omului, că **(ere** cheltuială mare și dezgustă pe om de munca pămîntului*, i-a dat și pildă pe Ghetică al popii, care a urmat la liceu șase clase și a ieșit un apelpisit și un derbedeu, de a speriat comuna; și tot așa își zicea și neică Andrei, cînd se gîndea la lipsa lui de mijloace și la ajutorul ce puteau să-i dea de aci încolo brațele lui Niculăiță. Că și dacă nu era prea voinic, dar era tare dibaci la mîna și moștenise de la bunică-su, moș Sandu Gropescu, aplecare la dulgherie.

După moartea bătrînului, sculele fuseseră urcate în podul casei, dar „iscoada de Niculăiță”, caic la moartea bătrînului, era un noduleț abia de patru ani, dase într-o zi peste ele; și cu toate dojenile mamă-si: „Dă-te jos d-acolo, proclate, că dă tat-tu peste tine și-ți moaie oasele”, copilul - care acum își aducea aminte ca prin vis de unchiușul care lucrase stîlpii porții — cînd și cînd da fuga în pod la sculele bunicului. Și încet-încet, din glumă, din joacă, azi a făcut un scăunel, mîine o morișcă de speriat ciorile, care prăpădeau cireșul din coastă — pînă cînd într-o zi, cînd s-a întîmpiat de-a pierdut tat-su codîrla de la căruță: „Taică, îți fac

eu una la fel.* Și s-a pus Niculăiță pe lucru și, din lemne vechi de prin curte, a făcut întîi cotocii, pe urmă spetezele, și, după ce le-a încheiat frumos, a ieșit o codîrlă, de s-au crucit și tat-su și mamă-sa și vecinii...

Da, lipsa de mijloace, îndemînarea băiatului la dulgherie și teama părintelui de pierderea acestui ajutor de mare preț au dat greutate sfaturilor lui conu Epaminonda; și a rămas Niculăiță acasă, la munca pămîntului.

De părut rău, lui nu i-a părut, că-i plăcea și munca la cîmp și mai ales dulgheria... La cîmp, cînd păzea boii cu alți băieți de seama lui, se juca și el cu ei; dar mai drag îi era să se răzlețească deoparte și să se uite cu băgare de seamă la ierburi și la lighioni. El era cel care-i învăța să scoată din găuri păianjini și greieri cu un glonțișor de ceară legat cu ață.

Băieții ceilalți stăteau ce stăteau lîngă dînsul, apoi pomeau la alte jocuri; iar el rămînea singur să supravegheze cum se luptau furnicile să ducă poveri de patru-cinci ori mai mari decît ele, ori se tîra binișor pe brînei, să vadă ce face lăcusta de fîrîie așa de tare.

Și au trecut așa an peste an, în totul șase, și a ajuns acum flăcău de șaptesprezece ani, frumos și așezat, dar sfios...

La dulgherie acum se pricepe bine. Stîlpii care stau grămadă sub șopron, pentm ulucile din față, pe care, dacă i-o învrednici Dumnezeu, le ridică la anul — el i-a făcut; cosoroaba de la prispă, care putrezise la un cap, el a înlocuit-o; turca maică-si el a încrestat-o; și să vă arate Salomia, fata lui Pîrvu Miu, vecinul, doncioara nouă, cumpărată de el din oborul de la Sfîntul Ilie și tot de el înflorată cu fierul ars... Minune, nu altceva!...

Ar fi, după cum vedeți, o pildă de băiat fericit, dacă pînă în timpul de față ar fi găsit omul meșteșugul să stăpînească toată fericirea ce i se cuvine — și dacă n-ar avea și Niculăiță partea lui de amărăciune, izvorîită din netrebnicia întocmirii de azi a lucrurilor.

Dar amărăciunea lui Niculăiță a izvorît și din firea lui iscoditoare, deosebită de firea celorlalți... încă de pe cînd era copil i-a jucat renghiuri... De cîte ori nu l-a ureheat tat-su pentm că-și pierduse o jumătate de zi, uitîndu-se cum mîncău ori cum își tăceau gogoșile viennii de mătăsa pe care-i creștea maică-sa? De mai multe ori a mîncat bătaie, pentru că — în vremea cînd ; l urmărea cîte o gînganie — boii pe care era trimes să-i păzească intrau din miriște ori din islaz în vreo holdă. De cîteva ori a fost trezit de arsura unei nuiele, însoțită de o înjurătură: „Mă, ești cu dușii de pe lume? Nu vezi că ți-au intrat boii în porumbul meu?” Dar nici dojana aspră a părinților, nici bătaia pentm plăți de ispașă nu l-au putut vindeca.

Astea însă le-a răbdat Niculăiță fără mare supărare. Ceea ce era mai greu de răbdat era batjocura. Că încet și treptat a ajuns de batjocură.

De două ori i se întîmplase să vadă pe cîmp cum un bărzăune negru-gaiben se luptase cu un păianjen mai mare decît dînsul, cum îl biruise și cum îl luase între labe și zburase cu el. Vederea acestei, lupte, care i se păruse cumplit de crîncenă, atît îl mișcase, încît a povestit-o și altora. „O fi...” răspuseseră unii. Tat-su răspunsese cu dojana: „După drăcii de astea căști gura de plătesc eu gloabă, tu-tuitule!” Iar cei mai tineri: „Muscă să prinză păianjini! Mă, da' grozav știi să le mai eroiești!”

Altă dată a sărit ca mușcat de șarpe și a început să strige la alți băieți, care

erau mai departe. Când au venit băieții și l-au întrebat de ce i-a strigat, le-a povestit înspăimântat că a văzut o lăcustă, de-ale de le zice „călugăriță”, cum odată s-a zburat, a bîzîit, a prins între gheare o lăcustă mai mare ca ea și a început s-o mînce.

-Unde, mă?

— Uite colea.

— Unde, mă?

— Colo, lîngă mărcinele ăla... mai la stînga...

S-au plecat băieții cu toții, s-a plecat și el, s-a uitat, dar n-a găsit „călugărița”. Iar unul din ei:

— Hai, mă, încolo, să ne isprăvească Marin istoria cu Frusina. Nu-l știți pe Niculăiță? Mă, să te duci la popa Alecu, să-ți citească o moliftă.

— Să n-am parte de...

— Nu te mai jura, mă, degeaba.

Într-o zi, cum sta pe un scăunel, creștînd un băț cu briceagui, văzuse în stratul de măr de lîngă dînsul pisica lor, pe brînci, la pîndă după un stol de vrăbii, care, la patru-cinci pași de ea, ciuguleau pe jos, ciripind, niște mălai risipit. Uitîndu-se cu luare-aminte la pisică, o văzuse căscînd puțin gura și o auzise lămurit făcînd din gîtlej ca vrăbiile. Parcă ar fi vrut să le ademenească, să vie înspre locul unde era ea pitită. Și în adevăr vrăbiile se duseseră după mălai înspre dînsa. O văzuse cum își încorda picioarele, și cînd a judecat că sunt destul de aproape, hîrști! odată s-a repezit și a prins una în gheare.

Seara a povestit la poartă cele văzute și auzite. Era de față și Pîrvu Miu și fii-sa Salomia și lea Manda, mama Salomie, și moș Grigore, alt vecin.

— Cum le vezi și le auzi numai tu pe toate, mă Niculăiță? a întrebat moș Grigore zîmbind. Iaca, eu sunt om de merg pe șaptezeci și patru de ani, dar pisică să facă din gît ca vrăbia n-am auzit.

— Moș Grigore, nu știu alte pisici; dar a noastră face. Am auzit-o, uite, cum mă auzi dumneata.

— Mă, o să-ți scornească lumea o poreclă. O să te pomenești odată cu unul: „Niculăiță Minciună”, și așa o să rămîi.

Salomia a început să rîză cu hohote, zicînd de cîteva ori, parcă înadins, ca nu cumva să uite: „Niculăiță Minciună”...

...Și n-a mai trebuit să se găsească altul să-i scornească porecla proorocită de moș Grigore cu o povață părintească... „Niculăiță Minciună” o să fie de acum încolo pentm tot satul... Și, negreșit, îl doare cînd i-o spun băieții; iar cînd Gbițică al popii l-o lua în zeflema, întrebîndu-l: „Ce-ai mai văzut, mă Niculăiță!” și i-o spune, în hohotele de rîs ale celorlalți, c-a văzut și el greiere prinzînd o cioară și mîncînd-o — Niculăiță o să se rușineze și o să înceapă să se îndoiască el însuși dacă a văzut și a auzit cu adevărat-ce știe, de vrerhe ce acest om deștept, care făcuse șase clase de liceu, nu-l credea.

Și azi așa, mîine așa, dojana părinților pentru vremea pierdută degeaba „după prostii și după gărgăuni”, neîncrederea unora, batjocura altora au închis inima băiatului și l-au făcut tăcut și sfios... Un singur om era de se-nțelegea cu el: bietul Isaia cioabanul — și a murit și ăla...

Dar durerea cea mai mare a lui Niculăiță venea tot din zîmbeul de neîncredere al frumoșilor ochi ai Salomie... Că pe băieți putea să-i ocolească. La han.

despre partea băieților; putea să se uite fără să intre în horă; și în munca cu sapa ori cu tesla găsea, împotriva înveninării pe care i-o aduceau zeflemelele lor, doftorie — de parcă i-o lua cu mîna. Dar același leac era fără nici o putere față de durerea pe care i-o pricinuia zîmbetul batjocoritor al fetei — zîmbet după care nu trebuia să alerge o dată pe săptămînă la han, că-l avea, acolo, peste gard, la fiecare ceas al zilei; iar duminica, la han, peste acest zîmbet se adăogau glumele și limbuția lui Petrică a lui-Stan Pașalan, care urmărea stăruitor pe Salomia...

La cîtăva vreme de la întîmplarea cu moș Grigore, într-o după-prînz, Niculăiță și-a făcut drum spre casa învățătorului. L-a găsit în livadă, culegînd prune, întîi s-a sfiit să-i spuie la ce venise și a început să culeagă și el în rînd cu ceilalți. Dar pe urmă, fiindu-i teamă că prea întîrzie și folosindu-se de o clipă cînd se găsea numai cu învățătorul mai la o parte, a îndrăznit să-l întrebe:

— Domnule, nu te supăra, dumneata știi multe...

— Ei?... a întrebat Irimeseu, văzînd că nu mai urmează.

— Uite ce e*: dumneata știi multe, c-ai învățat carte multă... Nu e așa că pisica face ca vrăbiile?

— Cum ca vrăbiile?

— Face din gît ca vrăbiile...

Învățătorul s-a uitat la el cu luare-aminte; iar Niculăiță a urmat:

— Și mă gîndeam că poate ai dumneata vreo carte în care scrie că pisica face din gît ca vrăbiile... și-ți lucrăm și eu la vreo ulucă... la ceva...

— N-am nici o carte în care să scrie bazaconii d-astea, mă Niculăiță.

I-a părut rău grozav la întoarcere, rău de tot... Tiii! să ti avut domnul învățător o carte așa... să fi adus pe Salomia, să citească ea... cu ochii ei... Că poate că altă dată nu mai rîdea, cum rîsesse atunci, la poartă, cînd cu vorba lui moș Grigore, rîs frumos, care în pieptul lui se prefăcuse în junghi.

A doua zi, după ce a lucrat la niște zăbrele, a presărat mălai prin locul unde văzuse el vrăbiile și, după ce și-a zgomit surorile, a adus pisica, a luat pe frati-su Ilie lîngă dînsul, ca să nu se miște — și s-a așezat la pîndă creștînd un băț. La scurtă vreme au venit cîteva vrăbii, și a început și pisica să facă din gît ca ele... Atunci Niculăiță a început să strige șuiert Salomie, care scutura niște toale pe prispa casei:

— Salomio, Salomio!

Fata a ridicat capul! și eh stînd nemișcat, a șoptit:

— Apropie-te binișor de gard... binișor.

Dar Salomia s-a apropiat se vede prea zgomotos, că odată au zburat vrăbiile.

— Le speriași... dar, dacă nu ești prea zorită, treci pe poartă și vino-ncoace nițel. Uite pisica coala-n măr... Vnr s-o auzi cum face.

Era curioasă și fata să auză, și a venit El i-a dat un scăunel și s-a așezat cu un genunche în pămînt lîngă dînsa, ținînd pe frati-su Ilie alături de el. Și au stat așa alături... au stat... au venit două-trei vrăbii, dar pisica moțăia nepăsătoare... Și cum ședea așa alături nemișcați, deodată a simțit Niculăiță că din părul auriu al Salomie și din sînul ei de fecioară de șaisprezece ani se răspîndea un miros de busuioc și de sulfînă, mai ademenitor și mai dulce decît toate florile pe care le-ncresta cl decît toate gîngăniile a cărora cunoaștere îl ispitesc; și, îmbătut de fericire, a întins mîna dreaptă și a cuprins-o de mijloc... Dar Salomia, care, pe cînd se uita la pisică, se gîndea la deșleptăciunea și puterea lui Petrică a lui

Stan Pașalan, și-a întors capul mirată, a început să rîdă și desprinzîndu-se:

— Zi. d-ai-a m-ai chemat, Niculăiță Minciună! și a fugit zglobie acasă.

După ziua aceasta i-a lucrat ei donicioara, înflorind-o eu fierul r6șu, care ardea ca zîmbetul ei necredincios și batjocoritor... Salomia i-a dat și ea niște bete — bete ca toate betele; dar lui Niculăiță i s-au părut că altele asemenea nu mai sunt pe lume...

A plecat Niculăiță la oraș, cu căruța cu lemne. Că s-a gîndit neică Andrei că tot îi stau boii degeaba acum la începutul lui octombrie... Ce bruma porumb a făcut l-a cărat, prunele asemenea; de arat nu era chip, pînă nu s-o îndura Dumnezeu să dea o bură de ploaie, că era pămîntul cremene.

A cumpărat omul de la domnul Frim, din pădurea care o taie, trei stînjeni de lemne: cînd și cînd să-nearce căruța cu cît or putea duce boii — și ori să se ducă el la tîrg, ori să mîie pe Niculăiță, să le vînză cu ceva cîștig. Au încărcat amîndoi de aseară mai bine de un sfert de stînjeni, l-au legat regulat cu lanțul să nu pice și, cînd mai erau două ceasuri pînă la ziuă, și-a îmbrăcat Niculăiță cojocul; mai-că-sa i-a strigat de la vatră: „Incheie-te la piepU că e frig”; tat-su i-a adus aminte pentm a patra oară: „Să nu le dai din unsprezece lei nici o para mai jos — și fii cu ochii în patru să nu te-nșeie imnul, că tu ești cam tutuit!”...

Era întunerice beznă; dar Niculăiță nu știa ce e frica, nici urîtul. Pe tot drumul, treisprezece kilometri, mai mult în căruță, sus pe lemne a stat, fluierînd încet, cu ochii la stelele grozav de strălucitoare în această noapte limpede de răcoarea toamnei, îi erau dragi lui stelele toate și-l învătășe răposatul Isaia ciobanul cum le cheamă mai pe fiecare. Și cum venea înspre răsărit, a văzut cum s-a ivit și s-a ridicat din marginea zării luna nouă, apoi luceafărul de ziuă; pe urmă s-a făcut o geană roșie, s-a deschis fața cerului, s-a tot deschis, stelele s-au topit una cîte una, și luceafărul, și cornul lunii; iar în dreapta locului unde se ivise geana roșie au început să iasă sulii aurii... ca părul Salomiei...

Cînd a ajuns la oraș soarele era sus. Cîrciumarul de la bariera orașului l-a întrebat cît cere pe Jemne.

— Unsprezece lei, a răspuns Niculăiță.

Iar negustorul căruia nu-i trebuia, că el avea lemne, după ce s-a uitat bine la marfă, a zis:

— Face, că sunt lemne bune de tufă curată. Și, după ce s-a uitat și în ochii băiatului, i-a dat o povață: „Mă, băiețaș, tu să ceri pe ele cincisprezece lei, să ai de unde lăsa.

Acum trei zile să fi venit Niculăiță cu lemnele astea la tîrg, numai decît le desfăcea — că nepriceperii lui la negustorie i-ar fi venit într-ajutor vîntul pizmaș, care a bătut pînă ieri dimineața; dar azi, soarele cald care l-a făcut să-și scoată cojocul, îi strică vertul mărții... Unul îi dă opt lei, altul zece, altul zece și șase bani; dar nu le dă și umblă prin oraș pînă la ziuă-jumătate.

— Dar ce ești tu, turc, să nu lași nici un ban din cît ai cerut? îi răcnește un brutar. Trage înăuntru-n curte.

— Dar să știi, unsprezece lei, jupme.

După ce le descarcă Niculăiță și le așează unul cîte unui, sfert regulat, bru-

tarul îi numără în gologani zece lei și jumătate.

— Păi, ne-a fost vorba unsprezece lei, jupîne.

— Dar ce ești tu, turc? Dacă-ți place; dacă nu, încarcă-ți-le și pleacă.

Niculăiță îi dă banii înapoi și, fără supărare, începe să încarce lemnele la loc, frumos, tacticos, cum le încarcase aseară la pădure.

Liniștea pesemne că i-a plăcut brutarului, că începe să rîdă și, scoțînd unsprezece lei deplini, îi dă zicînd: „Asta să știi că e Păcală.”

Niculăiță și-a băgat banii în chimir, își înjugă boii și pleacă... Se gîndește că mai bine i-ar fi dat banii în fișice. Așa, te pomenești că la-ntors, de ne9dihna de peste noapte, îl prididește vreun somn în căruță și i se risipesc gologanii. De aceea, mergînd pe uliță, caută cu ochii pe jos, doar o găsi vreun petec de hîrtie, să facă banii fișice. Nu caută de prisos: prin dreptul tribunalului găsește o jumătate de coală de hîrtie. O ridică, o bagă în sîn și, după ce iese din oraș, se suie în căruță, taie hîrtia în două; o jumătate o taie iar în două și, scoțîndu-și banii din chimir, face două fișice: unul de cinci lei, altul de șase. Le bagă frumos în chimirul pe care-l închide cu îngrijire și zice: „Cea! Joian!”...

...Mai tîrziu, cînd se înnoarează și începe să bată vîntul, își pune cojocul pe dînsul și simte ceva rece în sîn. E cealaltă jumătate de hîrtie neîntrebuințată, pe care n-a aruncat-o. O scoate și se uiță la ea. E scrisă de mînă și, cum știe să citească, citește: „...făcînd aplicația articolului 327, a căruia cuprindere este următoarea: Cel ce, găsînd pe drumuri ori pe uliță lucruri ce nu sunt ale sale, și întrebîndu-se despre ele le va tăgădui, se socotește că a comis un abuz de încredere și se va pedepsi cu închisoarea de la 15 zile pînă la 3 luni...”

„Adică cum? se gîndește Niculăiță, dacă oi găsi eu în drum, să zicem un galben, să nu fie al meu care l-am găsit? Dar ce, l-am furat? Nu l-am găsit? Pă ce să-l dau altuia?” Și citește încă o dată; și cînd ajunge la „întrebîndu-se despre ele”, deodată duce repede mîna la chimir. Fișicile sunt la locul lor; „Dar dacă ăl de l-a pierdut a muncit pe el? Dacă s-a dus la pădure, cum s-a dus el cu tat-su, și i-o fi căzut peste picior un buștean, cum i-a căzut lui tat-su? Dai* dacă o fi umblat cît a umblat el prin tîrg astăzi? Și dacă a schimbat banii pe un galben ca să-l ducă de pus în salbă unei fete ca Salomia?...”

Și aducîndu-și aminte de o vorbă auzită de mai multe ori de la tat-su: „de banul nemuncit nici praful nu s-alege”, înainte de a ațipi în căruță își zice că el chiar de nu l-ar întreba nimeni, dacă i s-ar întîmpla să găsească o pungă cu bani, ar duce-o la primărie la domnul șef de jandarmi...

Cine i-a auzit gîndul de i l-a împlinit așa de curînd? Că la patru zile după asta întocmai așa i s-a întîmplat. Erau cu toții la porumbiște, tăiau cocenii. La un timp tat-su zice:

— Mă Niculăiță, era vorba să dregi ușa de la podul șopronului, și n-ai dreg-s-o Pînă diseară, în patru ceasuri eu zic să iaci una nouă.

— Fac.

— Brațele noastre ne ajung aici să dăm gata și să încercăm pînă diseară.

— Așae.

Și Niculăiță pleacă; și, ca să ajungă mai degrabă acasă, o taie prin prunii boierești, sare pîrleazul din dreptul crucii Căminarului, o cruce înaltă de piatră în marginea șoselei, o coboară la stînga pe șosea; și cum umblă pe poteca din marginea drumului, vede jos, dinaintea lui, un portofel de piele neagră... II ridică, îl

deschide și vede, și în buzunarul din dreapta și în buzunarul din stînga al portofelului, hîrtii de bani, hîrtii multe, cîte n-a văzut neam de neamul lui... Se uită de jur împrejur: nimeni... Mult la gînduri nu stă și o pornește; dar, în loc să ție drumul spre casă, sare alt pîrleaz și se îndreaptă spre reședința jandarmeriei. Mergînd așa. zîmbește gîndindu-se: „De! să nu-l am acum coala în mîna și să spui la lume c-am găsit un portofel cu bani, ar zice că mint.” Oamenii sunt duși după treburi; se întîlnește numai cu copii mici, n-are cu cine vorbi... Ajunge la reședință, deschide ușa. Domnul șefe singur în odaia din dreapta. Tolănit pe pat, citește o gazetă... Din fund se aude cîntînd un glas de femeie. E glasul cocoanei Steluța* ibovnica domnului șef. O fi lucrînd ceva și cîntă: „...suspine crude piep-tu-mi zdrobește...”

— Ce e. mă? întrebă domnul șef, ridicînd ochii de pe gazetă.

— Uite, domnule șef. Venind p-iei pe șosea — că m-a mînat taica acasă, să dreg ușa de la gura șopronului — și așa, am dat prin prunii boierești și am sărit pîrleazui din dreptul crucii Căminarului, și cum umblam așa, văz jos o tomoașcă neagră.'Zic: „Ce să fie aia?” Și cînd m-aplec, uite ce găsii: portofelul ăsta cu băni de hîrtie mulți. Și am venit de vi l-am adus dumneavoastră, că trebuie să se arate păgubașul...

Domnul șef se uită de mai multe ori, cînd la flăcău, cînd la banii din portofel, și după o lungă tăcere întrebă:

— Mai era cineva cu tine?

— Nimeni.

— Ai spus la alții?

— Lă nimeni. Am venit p-ici pe poteca de din dos, drep' la dumneavoastră.

Domnul șeftace, apoi:

— Ia ascultă, mă Niculăiță, parcă așa te cheamă...

— Așa!

— Să nu mai spui la nimeni pînă nu s-o ivi păgubașul, că te aude spunînd cum e portofelul și se scoală vreunul și zice că el l-a pierdut, fără să-l fi pierdut "el. Nici mâ-tii, nici lu tat-tu să nu le spui pînă nu se arată păgubașul, auzi?

.- Auz!

— Bine ai făcut că l-ai adus, bravo! Ești băiat cinstit. Și să știi c-o să spui eu păgubașului să te cinstească frumos.

Niculăiță o pornește spre ușă; dar cînd e în prag, domnul șef, gîndindu-se la procesul-verbal ce va trebui să drezeze, îl mai întrebă:

— Cum te cheamă pe tine?

— Gropescu Niculae.

— Carte știi?

— Știu...

Rămas singur, domnul șef scoate hîrțiile din portofel, le numără de trei ori: sunt ciici mii patru sute de lei în hîrtii de cîte o sută, încolo nimic. își scoate tabacherea. își face o țigară, o fumează dus pe gînduri. se închină a mirare și, înaintea de a începe să scrie, se lasă cu scaunul pe spate și strigă:

— Steiuțo!

Dar Steluța cîntă și n-aude.

Domnul șef se scoală și strigă din pragul odăii mai tare:

* ~ Steiuțo!

— Ei? face Steluța, ridicînd ochii de pe bluza la care lucra.

— Ia vin" nițel...

După ce domnul șef i-a povestit istoria toată, după ce i-a arătat banii, au rămas amîndoi amuțiți... Gîndindu-se la bluzele de mătasă, la jachetele, la pălăriile pe care și le-ar li putut cumpăra dumneaei pe atîția bani, cocoana Steluța a zis într-un rînd:

— Cum nu-i găsii eu. Doamne!?

Și iar a tăcut și i s-a dus gîndul la ifosele primăresei și ale IrimeascăL care se uită la ea de .sus... Intr-un tîrziu a întreat:

— Țala de-i zice „Niculăiță Minciună”? Și iar după o tăcere: Și zici că nu l-a văzut nimeni?

Dar Jomnul șef s-a uitat în ochii ei și n-a răspuns nimic...

în vremea asta Niculăiță se și apucase de lucru și. seoțînd cu cleștele cuiele ușii celei vechi, se gîndea că maică-sii și lui tată-său tot trebuie să ie spuie. n-are încotro.

— Ce lucrezi acolo, mă Niculăiță?

• Băiatul ridică ochii, în care a în Horit un zîmbet de fericire de la întiul sunet al glasului eare-l întrebă, și vede pe Salomia. E urcată pe un buștean, cu brațele pe gard. Vîntul îi flutură-n părul auriu și ochii ei verzi, ca apa adîncă și limpede de la umbră, zîmbesc a batjocură...

— Dreg ușa de la podu șopronului, răspunde Niculăiță. și se gîndește: ..Nu. ei nu-i spui, că nu mă crede și o să spuie la alții rîzînd de mine. Mai bine să alic singură de la alții, cînd s-o ivi păgubașul..."

S-a ivit păgubașul. E colo, pe linia satului, în mijlocul mulțimii de femei și de copii adunați în jurul lui. Călărețul care a trecut adineauri în buiestru, ăla e păgubașul.

Salomia. care, de pe bușteanul pe care era urcată, vede copii alergînd într-acolo, se coboară și dă fuga la poartă zicînd:

— Nu-ș* ce s-a întîmpiat pe linie, că văd că dau copiii fuga-n sus.

Niculăiță își lasă lucrul și iese și el ia poartă. O femeie care vine dintr-acolo îl dumirește:

— E un negustor care cică a pierdut o pungă cu bani și întrebă dacă n-a găsit-o cineva.

Niculăiță se duce grăbit într-acolo, își face loc printre copii și, ajuns lîngă negustor, îl atinge de braț și-l întrebă:

— Cum era punoa dumatiale?

— Un portofel de piele neagră, zgîrțiat într-un colț, portofel de-alea care se îndoiește așa^cu două buzunare...

Niculăiță zice cu simplitate;

— L-am găsit eu adineauri lîngă crucea Căminarului și l-am dus la domnul șef de jandarmi.

Negustorul pare nebun de bucurie, nu știe ce să mai zică. Și pe cînd femeile se crucez de mirare, pleacă cu flăcăul spre reședința jandarmeriei, cu droaia de copii după dîșii.

Mișcare neobișnuită în Măgureni. Lume adunată la primărie ...Se așteaptă sosirea domnului procuror, care vine să ancheteze cazul la fața tocului; și sosirea autorității se așteaptă cu nerăbdare, ca să se facă odată lumină în această afacere încurcată, care tine lumea în nedumerire.: Ciudată împrejurare! Alaltăieri, marți..pe la toacă, s-a ivit în comună domnul Niță Andreescu. de ține în tăiere pădurea CoJlescului. întrebând din om în Om dacă nu cumva i-a găsit vreunul un portofel cu 5400 de lei. pe care l-ar fi pierdut dimineața, când trecea spre vale. - Și pe când întreba niște femei din cătunul Manga. s-a pomenit cu Niculăiță, feciorul Gropescu'lui. ăla de-i zice „Niculăiță Minciună”, că i-ar fi găsit el în dreptul crucii Căminarului, că l-ar fi dus la tactul jandarmeriei și l-ar fi dat în mîna șefului: iar șeful cică habar n-arc. Păgubașul, neștiind ce s-aleagă din arătările băiatului și din tăgada șefului, s-a plîns procurorului, care trebuie să pice...

Si iată-l sosește, numai cu grefierul. Căpitanul de jandarmi care trebuia să-l însoțească, lipsea, dus la București. Trage la primărie unde-l așteaptă păgubașul; se supără că nu sunt veniți nici șeful de jandarmi, nici băiatul care zice c-a găsit banii: dă poruncă să trimeată numaidecît după ei; iar pînă la sosirea lor, cerc lămuriri de ia primar, de la notar, de la perceptor.

— De! domnule procuror, vorbește primarul, știu eu ce să zic! Asta vorbim și noi între noi de alaltăieri... Să mintă șeful?... de! ...Sumă mare... cinci mii patru sute de lei... Banul e ochiul dracului... Te pomenești... Dar iar mă gîndesc: sa bagî pe om în pușcărie așa. pe vorba unui zănatic.

— Cum zănatic! întrebă procurorul.

Răspunde notarul:

— Păi să vedeți, domnule procuror, băiatul ăsta e cam așa... cum să zic!

— Cum îl cheamă?

— Niculăiță Gropescu, dar lumea îi zice „Niculăiță Minciună”

- De ce?

— I-a scornit așa o poreclă.

Procurorul, din ce în ce mai intrigat și nerăbdător, întrebă:

— Pe cine ați trimes după ei?

— Am trimes un vătășel; dar iată, vine șeful. Dacă binevoiiți să-l ascultați.

Domnul procuror binevoiește.

Ușa se deschide și domnul șef intră, scoate capela, o ține eu mîna stingă, lipită de sabie; și alături rînd călcîile zornăitoare, zice uitîndu-se drept în ochii procurorului:

— Trăiți!

Autoritatea superioară îl examinează de sus pînă jos. Constată că e același bărbat voinic, oacheș, de toată frumusețea în uniforma cu întreite galoane. II cunoaște de mult. și-l întreabă:

— Ce e. Albescule. cu chestia banilor?

Domnul șef zîmbește, dar cu măsură (a! cocoană Steiuțo, meșteră profesora csii!) și răspunde:

— De! domnule procuror, dacă credeți dumneavoastră că sunt eu în stare de așa ceva — *hi* ca trebuie...

• Dar domnul procuror a venit să ancheteze; și dumnealui, cînd vine să ancheteze, nu-i place vorbă multă. Dumnealui, cînd cel căruia îi pune vreo întrebare nu-i răspunde scurt și se lungește la vorbă, i-o taie. Din experiența dumnealui de doi ani a. constatat că asta e cea mai bună sistemă... „Altfel nu mai isprăvești niciodată.” De aceea laie vorba șefului și chiar îl înștiințează:

— Mie, te rog să-mi răspunzi scurt. Unde erai cînd a sosit păgubașul ia reședința jandarmeriei?

— Eram acolo.

\ — Să vie Andreescu.

Păgubașul Andreescu vine de afară. Procurorul îl întreabă:

— Unde ai găsit pe domnul șei cînd te-ai dus la jandarmerie?

— Să vedeți, domnule procuror... după ce m-a întrebat băiatul cum era portofelul meu și i-am spus că era negru, cu o zgîrictură la un colț...

— A! pardon, pardon! Mie ieri la parchet mi-ai spus că băiatul ți-a spus dumitale întîi cum era portofelul. Acum zici că dumneata i-ai spus lui... Uite ici în proccsul-verbal...

— Să vedeți, domnule procuror...

— Ce să văz? Mie, te rog să-mi răspunzi scurt: el ți-a spus dumitale întîi cum era portofelul, ori dumneata lui?

— Eu lui.

Notarul înștiințează pe domnul procuror c-a sosit băiatul; și domnul procuror, care e foarte curios să-l vadă. spune păgubașului și jandarmului să aștepte afară, și dă poruncă să i se aducă băiatul... Băiatul intră. E tras la față, eu o frunte largă, sub care sclipesc doi ochi* negri, în care tremură parcă o licărire de fri-guri... Altfel foarte curățel...

Vătășelul își explică întîrzierea:

— Nu vrea să vie, să trăiți, domnule procuror. Abia l-am adus.

— De ce nu vrei să vii, mîă băiete?

Niculăiță ridică din umeri... A! de marți după-prînz s-au petrecut multe, pe care nu le-ar putea povesti cu șir Niculăiță. Mai ales cele petrecute pe dinăuntru lui. Toate tremură, sclipesc și se sting nestatornic ca fulgerile.

...A ajuns la jandarmerie cu păgubașul și cu alți oameni după ei, între care parcă și primarul... Și a zis zîmbind: „S-a găsit păgubașul, domnule șef...” Și șeful a zis mirat: „Gire păgubaș?” ...Și el s-a uitat bine să vază dacă vorbește cu șeful, și a zis: „Păgubașul cu portofelul de l-am găsit lîngă crucea Căminarului ...de vi l-am adus adineauri...” Și șeful a zis: „Ce, mă, visezi?” ...Și el s-a uitat la lume și s-a pipăit și a zis iar: „Adineauri cînd cînta cocoana Steluța pe pălimar...” Și domnul șef a răcnit: „Ce, mă, ești nebun?”... Și el atunci a simțit că parcă i se rupe ceva în cap, înăuntru, și a zis, dar n-a zis cu gîndul să-l supere... a zis duios, ca din pragul unei mari primejdii: „Domnule șef, ori te poartă cum ți-e vorba, ori vorbește cum ți-e...” Și domnul șef l-a plesnit cu pumnul peste gură de l-a podidit sîngele... Și pe urmă nu mai știe, pînă unde a venit mă-sa și cu mama Parașchiva care-i deseînta și-i dă să bea apă dintr-o oală nouă... Era pe prispa casei. Alături era parcă nea Pîrvu Miu și cu moș Grigore, vorbeau cu tat-su... Moș Grigore-! întreba: „Dar ție și mă-sii cum de nu v-a spus nimic? cum n-a dat fuga să vă spuie întîi vouă?”... Nea Pîrvu a zis: „Cu ei nu s-a întîlnit, n-auzi? dar fii-rnii cum de nu i-a spus nimic? c-a vorbit eu ea după

aia... "Și s-a întors nea Pîrvu cu fața spre gard si a întreat: „Așa e. Salomio?"
• Și Salomia era urcată pe buștean lângă gard. se uita speriată și a răspuns: „Asa e...” Și el's-a sculat.-și a răcnit odată: „Uite aici. cu mîinile amîndouă l-am (inul — ca lemnul să mi sc usuce mîinile!” și pe urmă iar nu mai șlic... Parcă a venit ieri primarul și notarul și s-a dus cu ci dc le-a arătat unde a găsit portofelul., pe unde a sărit pîi lează, pe unde a sat, pe unde s-a întors.

Astea tot le mai zărește Niculăiță, că suni lucruri trăite, văzute și auzite... Dar ce numai poate zări e treptata pierdere a simțului realității pe care i-a adu-S-o îndoiala, neîncrederea tuturor... și indignarea șefului, care nici n-a mai pulul să se slăpînească... sunt cîteva ceasuri de cînd nu mai c așa dc sigur c-a găsit în adevăr banii... Venind pe drum cu vătășclul se silise să-și orînduiascăgîndurile și să spuie cum s-a întîmpîiat. de la început...

— N-auzi, mă băiete, întreată a doua oară domnul procuror, de ce nu vrei să vii? >

-De!...

— **Cum** de!... Faci o pîră contra unui om: viu eu. procurorul, sâ cercetez fap-[^]tu!; trimet după tine si nu vrei să vii? Ce fel de socoteală e asta?...

— De!...

— Cum te cheamă?

— Gropescu Nicolae.

— Nu-ți zice ție lumea „Niculăiță Minciună”?

Laasta nu se mai gîndise Niculăiță. Așa c!!...Lui îi zice „Niculăiță Minciună”!! Vezi dumneata!?,..

— N-auzi ce te-ntreb? îți zice lumea „Niculăiță Minciună**?”

— Mi-o fi zicînd.

— Cum „mi-o li zicînd**?” îți zice: spune toată lumea. De cc?

-Dc!...

— Iar „de”!... In sfîrșit... Spune cum c cu chestia banilor?

Băiatul se codește*, se silește să-și adune mințile risipite... Vrc \ s-o ia de la început, cum și-a lacul planul venind cu vătășeiul... Se freaci cu mîna pe frunte, nghite în sec... Procurorul așteaptă...

— Uite. domnule... Cînd mi-a dat mic brutarul...

— Care bruiat?

— Brutarul de i-am vîndut lemnele în unsprezece lei. azi se-implinește o săptămîină...

— Ce-mi tot îndrugi mie de brutar?... Ce are a face brutarul?

— Să vă spui...

Și Niculăiță tace și iar se silește să-și adune mințile care se amestecă... Domnul prwuror se uită cu luare-aminte la tremurarea mîinilor băiatului. Ia privirea lui rătăcită; și cum e om bun la inimă și milos, și cum a început să înțelegă, după ce se uită în ochii primatului și ai notarului, zice blînd:

— Spune.

— Cînd mi-a dat mie banii brutarul... de m-a minai- taica la tîrg cu lemnele... și am văzut stelele...

Niculăiță tace.

— Spune.

— tâ întii a vrut să-mi dea numai zece Ici și jumătate, dar pe urmă... (jhîți-

că al popii mi-a scornit mie porecla, că el nu crede că ia bărzăunul păianjine...

În capul domnului procuror s-a făcut lumină deplină. Nu mai încape îndoia la... Sc vede cît de colo. Deci ca să nu piarzâ vreme multa îl oprește din povestire și-i zice să mai aștepte afară. După cc băiatul a ieșit, zice celor de fala:

— Bietul băiat.

— **FAI** ce vă spuneam, domnule procuror? zice notarul.

Procurorul stă pe gînduri. Se gîndește matur!... Aseară ia club unde sc vorbea de acest caz. Mitică Ionescu. avocatul, zisese: „Te pomenești că reclamantul n-a pierdut nici un ban și-și pregătește vreun faliment...” Și ea/uri dc astea cunoaște destule domnul procuror...Nu mai departe, cazul dc deunăzi cu Daradan... Dar atunci băiatul? Dar așa c... băiatului îi spusese o femeie ca un om a pierdut un portofel pecarc-l caută. Asta a mărturisit-o păgubașul dc ieri; iar cum era portofelul a mărturisit adineauri păgubașul că i-a spus-o chiar el... După matură, gîndire domnul procuror face: „hm” și întreată pe primar:

— Cît e d-aici pînă la spitalul din Dâlgeni?

— Patru kilometri.

— Spune birjarului să înhame caii si să sc ducă un vătășel cu scrisoarea pe care o s-o scriu cu acum. s-o dea doctorului... Să-i spuie și din gură câ-l aștept aici. sa vie neapărat...

Și domnul procuror scrie repede: „Doctore dragă... Urcă-te în trăsura și vino imediat pînă aici... Un caz curios de autosugestie, de telepatie, de *pseudomanie*. Cum însă nu vreau să-mi asum singur responsabilitatea, am neapărată nevoie de avizul unui om competent ca dumneata. La revedere. Vino neapărat că am să-ți povestesc ceva nostim despre Nineta.”

Tatăl lucrează la gluga de coceni. Mama, uitîndu-se din cînd în cînd spre prispă, mătură prin bătătură: să fie curat, că vine popa Alecu. I-a povățuit lumea să cheme popa să citească o moliftă... Deseîntecele mamei Uții nu mai ajută la nimic, și mai rău îl îndîrjește vorba ei blîndă: „Niculăiță mama, nu te mai gîndi la banii ăia. maică... o li fost vreo vrajă... și s-o li părut — farmece, iîr-ar pe pustii locuri...”

Niculăiță stă pe prispa casei ținîndu-și între palme tîmplele care-i zvînenesc și se gîndește și nu poate să-nțeleagă de ce i-au băgat degetul în gură și doftorul și domnul procuror...

Cum o sâ priceapă Niculăiță, cînd nici ceilalți care erau de față n-au priceput?...

Doctorul, după primirea scrisorii procurorului, luase cu dînsul volumul de medicină legala a lui Vibert și pe tot drumul citise partea referitoare la cazurile de *pseudomanie*, atît de frecventă la copii, și văzuse că e o manie care se vindecă dacă nu cumva e o primă manifestare a unei nebunii care are să progreseze *în speța*, după ce ascultase pe băiat, pe ceilalți oameni. între care și pe moș Grigore, venit si el la primărie, își făcuse convingerea deplina. Nu mai încăpea nici o îndoială ca era vorba, de *prodromele* unei alienațiuni în toată regula: vorbă fără șir, oareșcare temperatură, halucinații, lighioni, pisica pe care o aude ciripind, caz tipic... De aceea, după ce sfătuisse pe-părinții băiatului să se poarte blînd cu dî-

sul. aducându-și aminte de o dovada peremptorie, chemase din nou pe băiat. îl puse să caște gura și. pipăindu-i cerul gurii cu degetul arătător, zisese procurorului: „Uite.~bagă degetul și pipăie... mai la sfînga... Simți o protuberantă a palatului?*" „Da*", răspunse procurorul complex edificat. Această ultimă dovadă, venita după explicările doctorului, ilustrate cu eiiâțiuni din autorul la-ndemînă. risipiseră toate îndoielile domnului procuror. Urcîndu-se în trăsură, se felicitase de admirabila idee ce avusese de a trimite după doctor și. înduioșat de vădita și zgomotoasa deznădejde a păgubașului, dase porunca primarului, notarului, șefului, încet, ca să nu fie auzit de grupul de oameni, care stau mai deoparte: „în orice caz. voi supravegheați. Vedeți dacă vreunul face cheltuieli mai mari decât de obicei..."

Niculăiță stă pe prispa dus pe gânduri. culîniplere-nirc mîini ...Deodată sare în sus... Și-a adus aminte că jumătatea de coală, din care făcuse lișicile i-a rămas în buzunarul >*ojocului... Și i se pare ca aceasta ar fi cea mai puternică dovadă de găsirea banilor. Da fuga în odaie și caută prin buzunare, caută... Și negăsind hîliala iese în curte și începe să strige la surori, prinde pe fraii-su Ilie și-l bale peste mîini: -

— La ce mi-ai umblat în buzunarele cojocului? la ce. hai? la ce umbli în a- lca ale mele?...

Copilul țipă. Mama cheamă în ajutor pe barbalu-său și amîndoi îl cuprind, unul de-o mîină. altul de alta. Dar el înjura cu ochii tulburi și se zbate... De pe prispa casei de alături. Salomia se uita cu groaza. închinîndu-se.

În așa stare îl găsește popa Alecu. Ei a mai văzut de astea și. știind puterea de vindecare a rugăciunii. își petrece patrafirul și începe să citească: „Domnului să ne rugăm. Dumnezeu Dumnezeilor și Domnul Domnilor, făcătorul cetelor celor de foc și lucrătorul puterilor celor iară de trup, meșterul celor cerești și al celor pămîntești. pe carele nimenea din oameni nu l-a văzut, nici poate să-l vadă...**

... Niculăiță suspină adînc și zice cu amărăciune:

— Lasati-mă.

Părinții îl lasă și el se duce de se așează cuminte pe prispă... De acolo se aud numai parte din cuvintele pe care le citește popa. restul se pierde într-un murmur ușor: „... biesiemu-le pe line duh necurat ca Savaot... și cu toată... Adonai... Eloii... bîcstemu-te pe tine... admeurile cele de pre sub cer... blestemu-te ... (jomorenilor... și cu piatra pucioasa l-a ars... bleslemu-le... teme-tc.'fugi. Uluii..

Niculăiță nu mai poate dormi: iese în curte. E scară, tîrziu... Măcar că bate un vînt rece. cerul e limpede sticlă. Luna scăpată, colo. peste crestele prunilor boierești. Vîntul face să tremure așa sclipirea stelelor?...

Și cum stă Niculăiță așa în curie, lîngă gardul lui Pîrvu Miu. se deschide binșor ușa vecinului... coboară treptele o umbră care se îndreaptă încoace... E Salomia. O cunoaște și orb de-ar fi, de pe pas. Trece între casă și gard spre grădină. Acum e la doi pași de el.

— Salomio! cheamă el duios ca un cîntec.

* Fala dă un țipăt și se lipește de peretele casei. privindu-I cu spaimă.

— Salomio. nu-ți fie frică... N... nu... nu suntnebun.-Salomio... Și nu vreau să-ți lac nici un rău. Salomio...

Ea se uită cu ochii mari. în care nu mai e nici o umbră de batjocură, ci numai groaza, și zice tremurînd:

* — Fugi. Niculăiță. mi-e frică de ține... mi-e fiica de line!... Și fuge înspre grădina.

/ * :

Cele două umbre care peste un ceas. în fundul grădinii lui Pîrvu Miu, stau alături și șoptind, sunt Salomia și Peltică a lui Stan Pașalan.

— Via. stai binșor . Sa știi că mă supăr. Ce ciorile! Prea mă siringi tare... Cc. cu suni de fier? >

— Ba nu ești de fier. neică, ești de came. Irușorul tău de came e... și numai să-l mîngîi aș vrea! dar cînd ic cuprind în brațe, parcă tot mi-e frică să nu mi te fure altul, și atunci îmi vine să le strîng. să te fac mică. sa...

- Ia !

- C e c ?

— N-ai auzit?

- C e ?

— Parc-a oftat ine va.

Ascultă amîndoi cu luare-aminte; dar nu se aude decît vîntul.

— Ți s-a părut.

Nu i s-a părul, dar feme» aude mai de departe... Cel care a oftat, acum se duce repede. Încotro se ducv. îl mîină niște cuvinte auzile'de mai multe ori. dar auzite unde?... la școală? la biserică?... cuvinte care dormeau în pârlea întunecată a minții lui și care acum, de cîteva ceasuri, au ieșit la lumină,și-i sună mereu la ureche: „Veniți cu mine cei osteniți și împovărați și eu vă voi odihni pe voi..."

Îl cheamă cuvintele acestea de colo, din culmea pe care este ridicată crucea Căminarului... Ajuns sub cruce, își descinge betele de la brîu. le sărută și plînge, plînge... Apoi se uită în sus și de jur împrejur. Tremură stelele. Suflă vînt rece... Nu mai sunt nici lăcuste, nici greieri... au murit toate de frig...

Du-te cu bine, Niculăiță, și Dumnezeu să te ierte...

Peste o săptămîină, cînd gîndaci de care n-a văzut niciodată Niculăiță îi vor mînca ochii lui negri, frumoși și iscoditori, se vor gîndi și vor vorbi despre dînsul fiecare după cum se va pricepe.

Cucohu Epaminonda. ca vrednic urmaș al lui Platon și al lui Aristot, va explica proprietarului, care va fi citit în gazetă că la moșia dumnealui s-a spînzurat un băiat:

— Da, da, a lui Andrei Gropescu... Era nebun, săracu... Dacă ve aduțet aminte, un bațel frumușel... udata la Simpetru, la împărțirea de premiile... Tocmai me vurbeam cu nevasta... Eu crede învățătura l-a zmintilu... De la fasolica lui *at-so udata la învățătura multa, asta adute utrava in sindzele...

ProprieUuiil. după matură gândire, o să răspunza:

— Asta așa c.

Salomieii o să-i fie urât uilîndu-se în curlea'de alături, de unde va lipsi eu cine să-și treacă vremea pînă la întîlnirca cu Petrică...

Neică Andrei, uilîndu-se la grămada de hulumaei de sub șopron, o sa se gin dească cu durere că zăbrelele nu sunt isprăvile toate și c-o sa trebuiască să duca iar în pod sculele lui moș Sandu...

Iar biata mama lui Niculăiță o să se bata cu pumnii în cap pe prispa casei, jelindu-se:

— Că era bun și blînd și nimănuu nu-i făcea nici un râu... ca dacă-i ziceam sa taie o pasăre, zicea: „Da-o. maică, lui moș Cirigore. ca cu nu pot...” Lume. lume ticăloasă.

Dar ori că și-ar zice că *îiculnasa.* **'on** c-ar zice lumii, dreptate n-ar avea. Că ea ce vina are? Iar lumea de dotia mii de ani lol s-a îndreptat. Că azi oamenii, dacă nu ești la fel cu dînșii. nu le mai răstignesc ci cu cruzime, ci (mai ales dacă nu le ești o prea mare primejdie), te aduc fără multă răutate, ba poate chiar cu compătimire, să te răstignești singur... Și tot c'o îndreptare...

PRIVIGHETOAREA

— Ce ai. nene Iormile? Parcă ai II supărat.

- E!...

— Ba nu zău. ți s-a întîmpiat ceva?

— Mi s-a întîmpiat o ticăloșie... Nici nu șou cum să-ți spui... Știi că prin fundul curții melc trece iazul morilor. Cînd n-am ce face. dau cu undița la pește. Am acolo. în stînga scării (c-am făcut o scară pentru scaldat), o adîncătură, în care arunc în toate serile cîte o bucată de mămăligă, ori cîte un pumn de grîu fiert: nadă la pește... Și uneori, cînd c apa merie, mai ales acuma primăvara, se dă bine și prinz... nu cine știe ce pești mari. dar în sffrșit: eleni, mrenea... Am prins de multe ori și mai măricei — așa. cît un cuțit de masă obișnuit... Tu nu ești pescar: n-ai dat cu undița niciodată... E păcat... La mine. acolo, e frumos de toi: o umbră deasă și răcoroasă, și apa aia care curge lin printre sălcii pletoase... Să vii o dată să vezi... Acum, eu am undițe sistematice, de se strîng, se fac baslon; dar aici în iaz nu le întrebunțez, că prea sunt lungi... Iau cîte o nuia de alun, îi pun ață, plumb și cîrlig, și gata; iar cînd plec de acolo, înfășor ața pe nuia și o bag într-un tufiș de răchită. în tufișurile astea și în sălciiile de pe marginea iazului vin privighetori și cîntă toată noaptea... Foarte de multe ori, cînd stau liniștit la pescuit, vin săracele pînă lîngă mine, aproape de toi, să le prinzi cu mîna, parcă ar fi oarbe: umblă după ouă de furnici și după rîme... Ce e azi? Joi. Alaltăseară, marți, a venit pe la noi căpitanul Delescu cu nevastă-sa și am stat cu toții în pridvor să le ascultăm. Nu cînta una. cîntau zece. cincisprezece; răsuna tot zăvoiu... Și cum era o lună ca ziua și mirosea liliacul... am petrecut o seară... să-l întreb pe el... Mai ales una, chiar în grădină la mine. într-o salcie pletoasă, cînta... Doamne, Dumnezeu!... De cîte ori începea, făcea într-un fel nou. încă Victorița, nevasta căpitanului, luase un condei să însemne cu vorbe toate felurile de sunete pe care le scotea. Uneori făcea: tî, ll, fi. tiha! tiha! tiha! chiau! chiau! chiau! clings!... iar cînd isprăvea într-o cascadă de triluri, zău dacă nu-ți venea s-o aplauzi ca pe-o primadonă... Și din crinăii răspundeau altele și altele... Frumoasă seară am petrecut, n-am s-o uit niciodată! Și ne întrebam eu toții, dacă o ll adevărat că toate viețuitoarele de pe pămînt se trag dintr-o tulpină și că s-au deosebit unele de altele numai silite de împrejurările deosebite prin care au trecut, — cc fel de împrejurări au fost alea, care au putut sili privighetoarea să ajungă sa cînte așa, iar cîrsteiul bunioară să hîrîie, ca un ceasornic de buzunar cînd îi întorci? Mare taină! E!... Pe la douăsprezece ne^au plecat

CONTRAVENȚIE

Să vă spui o istoric au/ită dc la conu Mișu Gerescu. măcar că știu ȚiaȚdina-
mte că. scrisă de mine, o să-i lipsească farmecul pe care-l da povestirilor lui co-
nu Mișq. mimica lui. puterea de încredințare pe care o poartă în ochii lui sclipi-
tori dc pricepere și vocea lui melodioasă. în care se simte când un hohot dc rîs,
cînd o lacrimă înăbușită.

O samă silesc să v-o scriu întocmai cum am auzit-o, rămînînd să-i adăogați
dumneavoastră cu închipuirea gesturile și intonațiile povestitorului.

Vorbește conu Mișu Gerescu:

— Cine vă aduce dumneavoastră gaz? Mie îmi adîcc Iosif, ovreiu ăla lun-
gu, care stă în căsuțele alea mici ale lui Pitiș. Neputîndu-mă dumiri cum poate
el să încapă, lung cum e. în prăvălioara aia joasă, am intrai înadins la dînsul...
Cu un deget nu dă de tavan, atît: un deget. Asta-mi aduce gaz de cînd m-âm în-
surat. A ajuns un fel de om al casei — și mi-e drag din mai multe privinți.

întîi pentru că e ginerele lui Mareu, cel dintîi ovrei venit în oraș aici, adus
dc bunicu-meu. ca să-i facă de tinichea învelitoarea caselor pînă atunci de șin-
drilă; și am auzit ea ăst Mareu, cînd a fost să moară, și-a adunat copiii împrejur
și le-a spus că n-are la ce mai trăi pe lumea asta care se face din zi în zi mai rea
și că se. duce acolo unde sunt duși oamenii buni ca „conî Costache și cont Iorgî
Gerescu", bunicu-meu și tată-meu.

Pe urmă mai mi-e drag și pentm că nu seamănă deloc a ovrei. Numai ro-
mîneasca pe care o vorbește îl trădează. încolo, blond, lung, deșirat, cu umbletul
trăgănat, greoi la vorbă parcă la fiecare închidere de gură i s-ar lipi dinții de sus
de ăi de jos: seamănă mai mult a sas. N-are nici agerimea de minte, nici isteți-
mea, nici îndrăzneala ovreilor, nici mai ales ahtierea lor după bani. Cînd se a-
dună de plată cîteva vedre de gaz, îi e parcă rușine să ceară. Vine în curte, mă
așteaptă să ies din casă și, compunîndu-și o fizionomie zîmbitoare, zice sfios:
„S-a făcut patra vedre", iar dacă-i zic să vie altă dată, răspunde: „Bine, adie", și
pleacă legănîndu-se parcă l-ar bate vîntul.

Nu e nici puios ca ovreii, că n-are copii, și, în sfîrșit, n-are nici nume ovreie-
iesc: îl cheamă IosefBailer, nume nemțesc. Nevastă-sa e una blondă eu părul creț,
grasă, bucălată, eu ochii foarte deschiși și cu sprîncenele ridicate, care-i fac o **nwj**-
tră de păpușa speriată. Cît ține unul la altul se vede din blîndețea cu care-și vor-
besc, din privirile dulci cu care se înveselesc, și am pricepiU-p mai ales cînd â ioșt
sâ-mi lipească el o săgeată în vîrful învelitorii. A venit și ea, să se încie<Jioțeze
cu ochii ei de păpușă foarte speriată, dacă nu cumva învelitoarea e prea repede și

mi-a spus în chip de explicare, cu un surâs rușinos, că-i c. frică „pînă la Iozcf”.

Dc multe ori m-am întrebai, cu ce-or 11 irăind oamenii ăștia? La nici o lucrare mare nu l-am văzut băgat; iar în prăvălioara lui sunt irei slropilori de grădină pe care acolo le-am pomenii ruginind, cinci ori șase lămpi care așleaptă cu o lungă răbdare mușterii ce nu se ivesc. Într-un colț o cutie cu geamuri, alături un bulgăre de chiț și o cutioară cu mangal, vreo cîteva sticle de lămpi înșirate pe-o sfoară; iar la fereastră doi cîmali lungi, răsuciți și împlețiți cu meșteșug — unui alb de fitil de lampă și altul galben de fitil pentru scăpărători...

Astă-vară. într-o dimineață pe la cinci, mă pomenesc cu slujnica vesiindu-mă că ma așteaptă afară „domnul Iosif, care vrea să-mi spuie că ..s-a lacul patra vedre”.

M-aștepla în curte. Ii desehiz ușa și întru în birou. Intră și ei după mine și stă legănîndu-se ca un plop și privindu-mă cu niște Ochi cerniți și plini de de/nădejde. II întreb ce vrea. Zice:

— Lee! iu acum ce să fac! ,

— Cum ce să faci?

— Să ve/i: aseară, în lipsa mea d-acasă, a venit băiatul de la Grabinski să ceaiă nițel spin de la nevastă. Iu totdeauna am nițel spirt în casă: mai le doare un picior, mai te doare o mină. Ic freacă nevasta. Pe urma vară nici nu lucrez cu mangal: mangal face prea marc căldură și pe Iză o doare la cap... Nevasta i-a dat — și fiindcă Grabinski știe că nici iu nu sunt om bogat — a trimis și bani. A luat o jumătate litră, a dai trei bani-Tocmai cînd a ieșit băială. aici a fost și domnu* contrălor... astă... Megulească... nu știu cum se cheamă. ..De unde ai cumpărat spirt?" Zice: „De la madam Iză.” Vine la nevastă și o întreabă. Nevastă a spus drept; „Da, iu am dat; a cerut de la Grabinski nițel spin și fiindcă nici iu nu sunt bogată, a adus și bani; a luat o jumătate litră, a dat trei. bani.” Tocmai atunci am sosit și iu acasă... Să vezi. A intrat domnu* contrălor și a căutat peste tool...* — pesle toot... uile așa ...uite așa... haine, rochii de la Iză, uite așa... a aruncat pe seînduri... uite așa... dar n-a găsit nimic: s-a brodit să lie-n casă numai cît a dat la hăiatu de la Grabinski... Ee! iu acu ce fac? Zice că scrie proces... Zic zău. în viața mea nici măcar martăr n-am fost. Toată noaptea n-am dormit nici iu nici nevastă... Și a plîns ...și a plîns...

Era bietul om așa de nenorocit și cearcănele dimprejurul ochilor întăreau așa de vădit vorba lui că n-a dormit toată noaptea, încît i-am făgăduit c-o să vorbesc controlorului.

A ieșit.în uliță si timp de trei ceasuri s-a plimbat de colo pînă colo pe dina-ntea porții, legănîndu-se și lacîndu-și vînt cu pălăria. Numai cînd m-a văzut ieșind din casă și după ce s-a jurat încă o dată că n-a fost în viața lui nici „mar tar\ s-a hotărîl să plece. . . .Adie!”

Controlorul Negulescu. băiat foarte de ispravă, mi-a spus că a primit un de nunț că ovreiu ar fi vînzînd spirt Iară licență și mi-a făgăduit că n-o să-i facă proces decît dacă s-o dovedi că a vîndut în mod obișnuit la mai multă lume.

Au trecut d-atunci două luni. Ovreiu a urmat să-mi aducă gaz și de cîte ori dam ochii de el, fără să-l întreb, îmi zicea, ridicînd palmele în dreptul umcrilor: „Mulțumesc lui Dumnezeu, nimic...” cînd azi-dimineață mă pomenesc cu cl că-mi intră în birou, închide ușa cu îngrijire, se întoarce, se uită la mine kganindu-se, se uită lung și în sfîrșit zice:

— Ee! iu acum ce să fac?

— Mi-a făcut proces... în viața mea n-am fost nici martăr... Toată noaptea n-am dormit nici iu nici nevastă...

Și scoate o hîrtie pe care mi-o întinde...

„Proces-verbal. Noi, Dimitrie Negulescu. controlor al circumscripției a 111-a. avînd în vedere denunțul scris și anonim, primit în ziua de <“9) nouăsprezece august, anul (1906) una mie-nouă-sute-șcase, prin care ni se .ace cunoscut că comerciantul Iosif Bailăr. domiciliat în acest oraș. strada Stela no. 9. fără a pose-da licența cerută de articolul”... două coaie scrise pe toate felele cu un scris mă-runt și îndesat. în care se descria cu o amănunțime vrednică de minunat, că de mai bine de un an vindea spirt nu numai lui Grabinski. dar și lui Bereovici și lui Faibici si la mulți alții. Zece martori ale cărora arătări scrise și. iscalite de ei înșiși întăreau lucrul și dovedeau în mod de netăgăduit ca ministerul cu drept cuvînt confirma proccsul-verbal. prin care era condamnat la patru-sute-opt-zcc.i de lei taxă și amendă.

Citirea proccsului-verbal nu ma împiedeca de a vedea cum tremura pălăria în'mîna contravenientului.

— Ei apoi. zic. după ce am isprăvit de citit. — va să zică c adevărat ca vin-dea i spirt pe sub ascuns, fără să plătești licență.

— Ferească Dumnezeu... Atît. la baiiau* de la Grabinski.

— Dar băieții de la ailalți, care spun că cumpărau tot de la dumneata.

— Nu-i adevărat. Sunt puși la calc de Ilie Dumitrescu din colt, care are ne-caz pe mine. Nu ți-a spus si dumitale să cumperi gaz de la el, să nu mai cumperi de la mine. Nu-i așa?

— Așa e. mi-a spus; dar uite. aici. declară Tomulescu. om cinstit și cu greu-tate, pe care nu putea să-i puie la cale Ilie Dumitrescu. că întotdeauna cumpărai de la el spirt cîte o vadră și cîte două pe săptămînă! Ce făceai cu două vedre pe săptămînă?

Cînd i-am pus întrebarea asta a început să elipeaseâ repede- repede-repede.

— Scrie acolo așa?

~ Da.

— Așa mă-ntrebă la judecată?

— Așa.

Munci i s-au tăiat picioarele\de la genunchi, s-a rezemat cu spatele de per-vazul ușii si a scos un geamăt de groază:

-Ăaaaa!

Pe urma s-a îndreptat si. răsucindu-și pălăria în mîinile carc-i tremurau:

— Patră-sute-opl-zeei de Ici!... De unde?... Două stropitori, palru-cinci sti-cle de lămpi, cîteva jamăr și zece coți de fitil, ăsta nu se tace nici douăzeci de ie i..".Puntră mine nu-i nimic... vinde domnu* contrălor... bine... dar Iză... Iză...

Două lacrimi adunate în genele de jos s-au revărsat și au picat făcînd plici! ca două alice pe mușamaua pardoselei.

— Iză... astă moare de astă!

Și fără să mai aștepte răspuns la întrebarea cu care venise ..acum iu ce fac?*, a plecat legănîndu-se și clătînd din cap cu deznădejde.

— Astă moare de astă. Adie..

DIN CARNETUL INII JURAT

Iar am căzut la jurați; dar cel puțin mulțumesc Lui Dumnezeu că am căzut cu oameni de înțeles și nu am pățit ca rîndul trecut. Că sunt unit jurați oameni buni, luminați, care știu să-și reclădească cu închipuirea toate împrejurările în care s-a săvîrșit fapta; dar sunt mai mulți aceia care își închipuiesc că sunt chemați să răspundă dacă fapta s-a întîmplat ori nu — și care nu știu să-și împrumute întreg sulletul învinutului din momentul făptuirii, spre a-t judeca cum se cuvine. Nu mai pui la socoteală pe cei cu lotul mărginiți, ca maiorul de rezervă din rîndul trecut, care ținea morțiș să osîndească pe unul.

— Dar nu sunt probe, domnule maior, nu sunt probe.

— Lasă. monșer, că-i știu eu p-ăștia din Aninoasa. Sunt toți niște tîlhari! Să vezi ce am pățit eu. Mai acum o lună. ieșind în piață, văz pe unu cu o oală mare de unt. Zic: „De vînzare-l ai, băiete?” „De vînzare.” „Cîte parale?” „Doi franci și optzeci ocaua/; Știam că nevastă-mea îl ia cu trei franci. Mă uit la unt - frumos; galben ca mălaiul; gust — o bunătate! Zic: „Cîte ocale vine oala?” Zice: „Șase ocale vechi, din care se scade trei litre daraua oalei, rămîne cinci ocale și o litră.” Intru, domnule, ki băcănie la Petrică: pui de cîntărește oala: tocmăi. Mă tocmesc cu ei și mi-I lasă cu doi și șaizeci ocaua. Mă gîndeam ce surpriză o să-i fac Lucreției, care chiar atunci îmi spusese că s-a cam isprăvit untul. Doi franci și șaizeci ocaua! Merg. domnule, acasă vesel; îl plătesc și se duce. Cînd colo, ce descopere nevastă-mea? In mijlocul oalei, dar cu ce meșteșug le crezi? un goeamite bolovan de piatră; pe onoarea mea! sî întrebi pe Lucreția. Am cîntărit-o... Ve-nea trei oca și ceva... Vezi dumneata șarlatania dracului! D-aia-ți spui că-i cunoscu pe hoțiiăștia*din Aninoasa.

Cît p-aei să convingă și pe ceilalți jurați și sâ-i facă să condamne pe acuzat, cînd din fericire Maleescu, nemaiștiind cum sâ-i oprească, îl întrebă:

— Domnule maior, dar de unde știi că omul era din Aninoasa?

— L-am întrebat; mi-a spus-o el; mi-a spus și cum îl cheamă, dar am uitat. Trebuia să vie să-și ia oala, dar înțelegei bine eă n-a mai venit.

— Dar dacă țno fi spus vreun nume fals și o fi mințit că e din Aninoasa,» a să nu-i poți da de urmă?

.. Numai așa a scăpat omul de la osînda.

Ce nu-mi place la jurați e limba păsărească a avocaților. „Parcimonios... circumspecție... militează circumstanțe atenuante... diversitate... militează situația precară”. İți vine să le zici o vorbă urîtă ori să nu-i mai ascuți deloc, ca să-ți ră

mîie în urechi limba bună și frumoasă a țaranilor, care și cînd întrebunțează cî te o vorbă nouă o strică și-i dă un sunet și o înfățișare pămînteană. Ce bine știu să vorbească. Cum știu ei să-nvie lucrurile cu vorba. Parcă le vezi! Ce putere de. Dar ce stau eu să vă spui! Ascultați-i:

Proces de omor. Lin băiat de 25 de ani și-a omorîlpe frătî-său de 18 ani. Mar tora cea mai de căpetenie e sora mamei lor, care e ascultată fără jitrămînt. E pră pădită; tremură din cap pînă-n picioare:

— Nu vă faceți păcat cu noi, domnișorilor, că riu e vinovat. Ceasu rău... ceasu su rău... Nepot mi-era și mortul, nepot mi-e și ăsta... N-am jurat... dar sun înaintea crucii și vă spui în frica lui Dumnezeu tot... drept... cum a fost... vă spui... dac-oi putea... vă spui. Uite: s-a tras dintr-un lucru de nimic, dintr-o batista. Ghiță. m...m...mortu. a luat o batistă a lui nen-su, a ăștuia, și nli-ș* cum făcut de-a murdărit-o de păcură; a spălat-o și a întins-o pe gard să se usuc. Cînd a venit frati-su. zice: „Cine mi-a murdărit batista?” Ticăloasa de mine! n spuneam c-am umplu-o eu? Că poate nu se-ntîmpla... zic: „Frati-tu Ghiță. Taman atunci venea și Ghiță de la vară-sa. că era duminică, zi de horă.'și se duse să-I încingă. Marin, dacă l-a văzut venind, zice: „Bine. mă, ticălosule, ce avut sa-mi iei batista să mi-o cărcâlçli?” Ghiță, în loc să-și ceară iertare, zic: „Ho! că ți-oi piāti-o. ce mă faci ticălos?” Asta s-apleacă jos și ia un colț de c rămidă p-atîliea și dă după el și-l atinge la mînă. Atunci mortu se repede la gar sa ia un lemn. Am sărit între ci. Mă-sa lor. soră-mca. l-a apucat pe Ghiță în br țe. — eu l-am apuca pe ăsta: „Fii cuminte. Marine maică, că tu ești mai mare. Spui în frica lui Dumnezeu că m-a ascultat și a intrat în casă. Atîta a zis: „Leică. tu și cu maica îi faceți dă mi se urcă-n cap.” Că cu el a crescut mă-sa p— lalți patru copii, domnișorilor. De nouă ani de cînd mai mult lată le-a fost dec frate, că bărbatu sori-mii cinci ani a zăcut pe spate damblagiu și sâ-mpîncște dulcile Crăciunului patru ani de cînd a murit. Asta a-ngrijit de ei. De grija și i foci» lor nici nu s-a-nsurat pînă în anii în care se găsește... Și să aveau bine și-l iubea... de Paște acum i-a cumpărat pălărie de opt lei jumătate: dar ceas rîu și blestemu vrăjmașilor. Ghiță. care nu l-am pomenit să răspundă colțos l nen-su. acuma înjura cît îl ținea gura și se smucea să scape diri brațele mă-sii. Am tăbărît la cl. să' l scoatem pe poartă, dar n-am pulut. că hc-a biruit și ne scăpat, și fuga spre casă. Ca păcatele, era un ciomag pe bătătură, pe care s-a pl cat de l-a luat. Taman atunci a ieșit și Marin din casă și a venit spre el. și cînd ridicat Ghiță ciomagu să dea. ăsta i l-a smucit din mînă și afită. l-a eîrmit o c tă... și pesemne l-a lovit în tîmplă. că odată îl văz că pică jos. Spui în frica l Dumnezeu, că. dacă J-a văzut picînd jos. nen-su a zvîrlit ciomagu și s-a aplec peste dînsu și l-a luat în brațe: „Mă Ghițică. tu glumești?”... și l-a dus pe pris și unde sc ruga: „Mă Ghițică. fii cuminte, hai la horă că te așteaptă fetilc”... a de unde?... atît... a apucat să zică: „Maică, dăscinge-mă. sâ pot să-mi dau s fletul...” Asta știu. asta spui; dar fie-vă milă domnișorilor, nu vă faceți păcat el. că se prăpădește biata mă-sa și rămîn ăilalți copii pe drumuri...

Proces de incendiu.

— Dumneata, partea civilă. spune cum s-au întîmplat lucrurile.

— Uite, dom'le, cum a fost, păcatele mele. Prâpaditu ăsta e din sat de la noi, din Braniște; tat-so și acum trăiește — e cam vecin cit m i n e. C î n d s-a făcut băiat de fo paispee ani, l-a luat un rumân din Produlești. care n-avea copii, cu gînd să-i ile dă fun ajutor și să-l lase în pămîntu lui. Și l-a luat... A stat așa dus douăzeci de ani. Cînd și cînd. la un an, la doi, mai venea pe la noi pîn Braniște la tat-so. „Ce faci. măi Ilie? Cum o duci tu p-acolo?” „Bine.” Așa. am aliat la o vreme că s-a însurat acolo; pe urmă la cîțiva ani că i-a murit nevasta, pîna acum doi ani. cînd ne-am pomenit eu el că se-ntoarce în sat la noi. Spunea și am auzit și pîn alți oameni că pă băi rumân de l-a crescut l-a șutulit primaru d-acolo, l-a mîglisit și l-a dus la tribunal de i-a făcut o hîrtie; și cînd a murit, s-a sculat feciorii primarului și i-a luat pămîntu. Asta n-avea la mîna nici o hîrtie. nu nimic, ăla avea atistament: i-a luat pămîntu. Și așa. dacă s-a întors ia noi, trăia și el cu tat-so acolo, om ca toți oamenii. Așa. astă-toamnă mă pomenesc într-o zi cu el, ca să-i dau fata asta lui. Acum el. om trainic, de treizeșpatru de ani, lata numai de opspce. M-am gîndit... m-am socotit,.. De! avere nu;am și eu două pogoa ne de pămînt și șase copii. La care să dai întîi? Pe urmă acum. bine vedeți, umblă lilcșcare flăcău după stare, eă sunt vremurile grele... Fata. după cum o vedeți, că nici cu n-am fost fun om frumos... nici mă-sa. M-am gîndit. m-am socotit cu muierea... de! așa i-o li norocu fetii, să ia văduv... Și i-am dat-o... Am făcut nuntă... cum se face la țară la noi... Am cheltuit palm poli. că ș-acu sunt dator Ia Socitale — că el să nu zici c-a adus d -un ban gaz dă pus într-o lampă; și i-am dat zece prăjini dă pămînt, și-a rămas să facem furmele de cununie cînd ne-o ni mai lesni dă parale... Și s-a dus fata la el... La două săptămîni m-am pomenit cu fata acasă, bătută, pisată: „Taică, mă omoară-n bătăi!” „Măi fată, să nu te sperii, sâ-i crezi bărbatului, c-o fi și el amârît de lipsă și de cîte' alea; așa e traiul la-nceput, merge hîrjîit. O sapă, cînd o iei întîi, nu ți se pare la-ndâmînă. pîna te dedai cu ca — darmite un bărbat ori o muiere; că vii tu cu voia la. el vine cu voia lui; pîna v—îți potrivii la firi. Că nici eu cu mă-ta n-am trăit bine la-nceput, tot așa, și acum bine vezi că nu ne zicem nici: dă-te mai în-colo.” De! ca omut, gîndeam că s-or drege lucrurile. Fata, supusă, s-a întors la el. La o lună iar m-am pomenit cu ea... bătută, omorîtă: „Taică, nu mai pot răbda, omoară-mă, taie-mă, la el nu mă mai întorc...” M-am dus la tat-so al lui, sâ-l iau. să mergem să vedem din cine e vina. Spuneau toți vecinii: cîne la inimă, din nimic îi năzărea și o bătea hain pîna săreau d-o scăpau din mîinile lui... L-a judecat tat-so al lui și cu alți oameni bătrîni din sat... c-o fi... c-o drege... Eu am tăbărît iar pe fală: „Du-îe. măi fată, silești—te dă-i pricepe voia, că s-or îndrepta lucrurile. Te pomenesti c-ai rămas grea cu el... cununată legitim eu el nu ești; mi-aduci guri străine la masă.” S-a dus iar fata. La cîtăva vreme iar m-am pomenit cu ea, bătută eînește; cu p-așa șomoioagul dă păr smuls din cap; să iertați, toi trupu ei negru ca ceaunu. A căzut la poartă de unde a ridicat-o mă-sa cu alte muieri d-au dus-o în casă. Gîndeam că moare. Cînd și-a venit în fire. zice: „Taică. înjunghie-mă matale cu cuțitu, dar la el nu mă mai întorc. Mai bine mă bag sub trin; aștept trinu pîna trece și mă bag sub el.” E! dac-am văzut așa: „Rămîi. taică, și ce-o da Dumnezeu...” în primăvară m-am dus să-mi ar locu dă zece prăjini pe care i-l fîgăduisem zestre. Era dreptu meu. Dacă nu trăia cu lli-mea dă ce să-mi mănînce locu meu degeaba? El a sărit cu toporu la mine. Nu și nu. că e locul lui — sâ-i dau fata-ndârât că el face omor, Fata sâ se-ntoarcă la el. nici moarta.

Dac-am văzut si am văzut, nm chemat primarii. Primarii dac-a venit, a găsit că dreptu meu. pácum si era. că nu era legitim, nici foaie de zestre egalizată n-avea. El dac-a văzut că i-am luat locu. dă necaz, mi-a făcut boala asia... Îmi spu nea mic fata si alti rumâni că s-a lăudat c-o să-mi puie foc... L-am pîndit cu pușca nouă seri d-a rîndu. dar n-a venit; că dacă-l prindeam puindu-mi loc. spu în frica lui Dumnezeu că-l curățăm si eram cu azi în locu lui... La lo trei nopti după aia. m-am sculat într-un haraiman: „Săriți, hoții, săriți, hoții!” Cînd am deschis ochii si m-am uftat pc fereastră, am crezut că orbesc... îmi ardea coșar... Am dat lima afară ca un nebun... Ce sâ poți scăpa? In* le puteai apropia Para de sus pîna jos. Cînd.am văzut așa. m-a tăiat un junghi peste inimă și m-am rezemat dc un stîlp ai prispii și ma uitam ca prostii cum s-a dărîmat pod cu porumb peste boii mei... Și-i ascultam năuc cum mugeau... Abia d-un an l cumpărasem... munca mea... boLșorii mei... blînzi ca doi... ca doi cop... ca do copilași... Cînele!... cît m-am chinuit cu numai Dumnezeu știe. c-am mai-vru să-mi cumpăr o dată boi și. tot așa. adunasem^ ban cu ban și mi-a murit două fete într-o săptămînă și am dat bani pă-ngropăcîunc și pă pomeni... Și acu ce s dâziipesc după el? că el n-are nimic... hanțele după el... atît... Cînd mai ajur ..?... Da" se.vede că așa am fost blestemai sâ n-am parte de boi, sâ munces toată viața cu palmele..

INÎMĂDI TATA

Conu Nae slăin pridvorul caselor de la vie și-și face țigări din cutia de becălimis. Cum stă de le răsuțește tacticos, le lipește ducînd limba de-a lungul foitei, le taie cu foarfecile lirele de tutun care ies la capele și le așea/ă una lîngă alia în capacul cutiei, — ar vrea să pară liniștit: dar nu c; se vede după cum își face uneori mîna pîlrii peste ureche, ca să asculte de nu se aude umil de trăsura pe po-dișca de la poarta obrațici. și după cum se uita din cînd în cînd cu băgare de seamă spre peticul de șosea, care se zărește printre ramurile ulmului... Afnaibii ulm! o să puie să-| taie că-mpiedică vederea... Țigări își face dinadins, ea să-și potolească neastîmpărul, c-a fluierat de mult trenul ajuns la oraș și de mult a trecut jumătatea de ceas în care trăsura trebuia să sosească de la gară la vie. Cucoana Frosa e mai liniștită, poate pentru că cu pregătirile mesei nu-și dă seama de timpul trecut (nici nu s-a uitat de zece ori la ceasornic ca conu Nac). poate și pentru că cel așteptat nu e Lică, primul născut, ofițerul ei. dragostea ei cea mare... Cel așteptat e Mișu, favoritul tatălui, asemenea iui prin firea blîndă și visătoare, prin îndemănarea la orice meșteșug, prin toate însușirile și toate slăbiciunile (pînă și patima vînătorii), moștenite de la el cu atîta credință... Și-i tremură mîinile lui conu Nac, gîndindu-se la plăcerea ce o să-i pricinuiască băiatului toate sculele de vînătoare: pușca, geanta, jambiare, două sute de cartușe făcute gala cu mîna lui la mașină, așezate cu orînduială în odăița lui...

De venit trebuie să vie, c-a depeșat: dar se vede că s-a întîmpiat ceva la cabrioletă... desigur iar uluba din dreapta... și i-a spus de trei ori vizitiului să treacă cu ea la fierar, să-i puie un lîntșor la cui, să nu mai saie, sau... Și conu Nac strigă spre bucătărie:

— Dragă!

— Pofțim? întrebă Frosa, ivindu-se în pervazul ușii.

Nu cumva ai spus lui Gheorghe să tîrguiască ceva di_{in oraș /}

— Da. i-am dat o însemnare să-mi ia niște lucruri de la băcănie.

— Aha! face conu Nac dumerii și-și urmează făcutul țigărilor. Așa da. acum înțelege întîrzierea moeăitului de Gheorghe... Și iar își arunca ochii spre șosea... Al naibii ulm! o să puie să-1 taie că împiedică vederea...

Șease luni de cînd nu l-a văzut, șease luni lungi ea șease veacuri! Iar acum conu Nac zîmbește cu blîndeță, nu țigării la care se uita răsucind-o. ci gîndului că trebuie să-i 11 crescut lui Mișu mustăcioara, pe care de la vederea din urmă se căznea s-o răsuțească, ștregarul... Că grozav își iubește conu Nac pe Mișu lui.

Și pe cel mare îl iubește, nu e vorbă, eă e chipeș, frumos, mîndru. leit coana Frosa, Cînd calcă Lică de-i sună durița de la pinten, drept, falnic, cu capul sus, pieptul lat. parcă se lărgește ceva și-n pieptul adus al lui conu Nae... El, altfel de dragoste are pentm Mișu. Mișu e tot el la tinereță, cu înfățișarea lui, sufletul iui... Și parcă n-are cuvinte să mulțumească lui Dumnezeu că ce i-învățat el în vremea lui, o să învețe acuma prin Mișu... Că s-a însurat tîrziu nu Nae, la 46 de ani, și multă vreme l-a irămîntat și l-a chinuit grijă eă nu i-îtrăi copiii tîrziu făcuți; dar Dumnezeu a fost bun, iacă: pe cel mare l-a văzut cotenent, cu carieră făcută, iar cel mic și-a isprăvit liceul, și-a luat bacalaureatul și acum de doi ani urmează la medicină... Și, cînd a fost la București acum șe se luni. gazda i-a spus eă n-a mai văzut băiat silitor, care toată ziua și toată noaptea să citească, iar profesorul că are mare îndemîriare la disecție. L-a ascultat băiatul și i-a priceput sfatul pe care i l-a dat întotdeauna: „Ferește-te, frate meu, de prieteni răi, că sindrofia rea strică firea bună...” L-a ascultat băiatul și poate c-o să-I asculte și Dumnezeu la care se roagă în toate diminețele și seara și peste zi d-atîtea ori, să-l învrednicească să-l vadă și pe ăsta doftor. Că el, conu Nae, și-a făcut-o... După ce s-a însurat, n-a mai știut de altă grijă decît de casa și de-a copiilor. Toate dorințele și le-au îndeplinit și coana Frosa și el, — mai cu seamă, care era mai tînără și care a primit să se retragă aici la vie, numai ca să agonisească ceva copiilor... Și iacă le-au agonisit... nu rămîn fără nimic în casă în oraș, via asta aproape ea o moșie și ceva bani.

La asta se gîndește conu Nae, de-și lasă acum țigara jos și-și face cruce; cînd ridică ochii, acolo, la zece pași înaintea iui, vine încet cabrioleta ureînd în irial. Repede-repede, cît îl îngăduie cei aproape șaptezeci de ani, scoboară scurte și strigă sassist pe coana Frosa: „Dragă, dragă!..”, strigă tremurînd spre cușca căreia lei: „Diana, a venit Mișu...”

Diana vine repede și trage salturi chefnind de bucurie împrejurul trăsurii, și gîile au ieșit pe prispa bucătăriei, iar părinții primesc băiatul în brațe, cu ochii sclipitori de bucurie...

Conu Nae nu mai înțelege nimic... Atîta vreme de cînd se frămîntă în zădărnici să priceapă pricina schimbării copilului lui... Mișu lui... Unde e Mișu lui? Că e el, tînărul grav, serios, care acum aproape o lună s-a scoborît din trăsura în țele lor. rece. străin, fără un cuvînt către dînsul, fără o mîngîiere Dianeii, fără să strigă de bucurie la vederea orînduiei sculelor de vînătoare... Nu e a lui Mișu fruntea asta neclintită; nu sunt ai lui ochii ăștia nepăsători... Unde sunt ochii care priveau stărnitor asupra lucrurilor cu drag, cu dor de pricepere? Nu e Mișu lui băiatul ăsta care răspunde eu monosilabe la întrebările lui, la aducerile lui minie despre lucruri de care vorbea cu drag odinioară, la toate stăruințele lui de a face să vorbească... Zadarnic cheriăie Diana de dorința de a pleca la vînătoare, zadarnic i-a spus el de cîteva ori că, plimbîndu-se prin vie, a dat peste un stoil polnrnichii care-și au slorișlea acolo. — de cînd a venit n-a pus mîna pe pușcă. și ia uneori o carte, citește cît va, curînd o închide, o aruncă la loc și tace cu o duși în zare... Nici silințele coanei Frosii n-au fost de vreun folos. La întrebările i. băiatul a răspuns cu răceală: „N-am nimic, poate preocupările examenului...

Dar pentru sufletul de tată al lui conu Nae, ăsta nu era un răspuns mulțumitor. Și se gîndea bătrînul la toate primejdiile, bolile de care i-l scăpase Dumnezeu. Și-și aducea amînțe'noapțile de veghe, aplecările peste pătucul iui ca sâ-i ascult? răsufierea...

Deunăzi, cum băiatul pornise devala în li vede, conu Nae s-a luat după el. Cînd l-a ajuns, l-a rugat să stea jos și a încercat din nou să-l facă să vorbească.

- Mișule tată, ee ai tu?
- Nimic.
- Ți-e grijă de examene?
- Poate...

Bătrînul i-a luat mîna în mîinile lui și, punîndu-și în glas toată blîndețea su Setului, iar în privire dragostea de care tremura:

— Tu ai ceva, fotul tatii, ai ceva... nu se poate... spune-mi mie. Nu te sfii.,
De ce te sfiești de mine?

încercă să rîdă: *
~ Ha-ha! știi eu ce trebuie să fie: vreo tată... o păreche de ochi frumoși rămăși ia București.

— Ce ideef răspunse Mișu cu răceală.
— Poate ești bolnav, spune fiul tatii, nu te sfii. Boala e lucru firesc.... e rău să ascunzi.

Și față cu răspunsul băiatului făcut cu același glas străin:
— N-am nimic... nimic... nimic...

bătrînul zisese cu durere:,
— E păcat că te ascunzi de mine... ^ păcat!.,.

Sunt cinci seri de cînd conu Nae iese binișor în vîrful degetelor și merge la fereastra odăii lui Mișu, să vază ce face. Lumină în casă, se poate vedea printr-un loc unde perdeaua nu e bine căzută. Băiatul, cu capul rezemat într-o palmă, citește. Atunci se-ntoarce și întrebă în dreptul ușii fără a intra:

- Nu dormi, Mișule ?
- Nu.
- Ce faci?
- Citesc,

Nici vocea parcă nu e a lui. Și altădată îl întreba așa și tot așa îi răspundea: „Nu... citesc”; dar în amîndouă cuvintele era ceva duios, dulce, mîngîietor, parca mulțumirea de grija ce i-o purta. Acum aceleași doua cuvinte: „Nu... citesc.. /* au sunet mort, fără înțeles, ca sunetul unui ban plesnit...

Și conu Nae simte cum i se urcă pe spinare un fior rece ca-n fața unui lucru de groaza... A citit odată coana Frosa în foiletonul *Universului* o istorie așa, în care unu care semăna grozav cu altul, l-a omorît și a venit să-se dea drept dînsul. Jn tăcerea nopții și cu sunetul straniu al vocii băiatului încă în auz, conu Nae intră în odaia coanei Frosii, închinîndu-se grăbit....

Mișu c dus în vie; și-a luat o carte și-a plecat în vie. Din odaie, ochii lui conu Nae l-au urmărit cum se ducea încet la mal pe răzor pînă a pierit. Bătrînul se scoală și trece în odaia băiatului. Pe masă, pe policioara din perete, pe scaunul de la căpătîiui patului sunt cărți. Ce de cărți! Și se gîndește bătrînul că greutatea atîtor lucruri de învățat poate săîntriste/e și să îngrijorească pînă într-atîta sufletul băiatului... Toate sunt cărți franțuzești, unele cu chipuri în&țișînd oase, mușchi, vine; unele, animale; astea rădăcini, ierburi, flori, — cărțile lui de medicină; iar altele fără chipuri, însemnate de băiat cu semne, cu sublinieri doveditoare că le-a citit.

„Ce-o fi scriind în cărțile astea?” se-ntreabă bătrînul, luînd una și silindu-se să-i priceapă titlul. *De lu quadruple... rac ine... du principe... de la raison suffi-sante...* O deschide și-i pare rău că nu știe destul franțuzește ca să poată înțelege părțile subliniate... Ce să înțeleagă el, care n-a citit nici românește decît cărți bisericești, cronicarii. *Cei trei mușchetari, Corina sau Italia* și din cînd în cînd vreun număr din *Economia rurala'?*... Și se căznește să traducă: *Je la*, despre...; *quadruple*, împătrita...; *raci ne* > rădăcină...; *du principe*, a principiului...; *de la rai son suffi sante ...rai son suffi sanie...* ” asta nu știe. El, Mișu, trebuie să știe... pune mîna pe altă carte... și aici sunt însemnări... Citește titlul, tot franțuzească: *Lesmensonges conventionnelles de notre civilisation*. A! iacă și o carte românească, M. Eminescu. poezii... Și aici sunt sublinieri... Citește strofa însemnată:

A fi?... nebunie și tristă și goală,
Urechea te minte și ochiul te-nșeală.
Ce-un secol ne zice ceilalți o dezic!.-;
Decît un vis searbăd mai bine nimic.

Conu Nae întoarce foile nedumerit. Iacă iar ceva însemnat:

Setea fîniștei eterne care-mi sună în urechi...

Și iar însemnat:

Dîn haos. Doamne, am apărut
Și m-aș întoarce-n haos,
Și din repaos m-am născut,
Mi-e sete de repaos.

— Mi-e sete de repaos?... îngînă încet bătrînul..

Pe scaunul de lîngă pat e altă carte, cu un cuțit de tăiat foile într-însa... tot franțuzească... *Le monde... comme volonte... et comme representation*. O deschide și o răsfoiește. A! uite aici sunt pe margine lucruri scrise de mîna lui Mișu... Se duce lîngă fereastră; își pune ochelarii și citește, silindu-se să înțeleagă:

„Da, puterea mistuitoare a înțelegerii, care nimicește lucrurile învățate... o parte din obiect topită în subiect, mistuită în flacăra înțelegerii... Unde poate duce înțelegerea totului... reducerea întregului spațiu la un punct și nici atît.. a întregii veșnicii la o clipă și nici atît.. confundarea desăvârșita a obiectului eu subiectul, daca nu la o desăvîrșită indiferența, la neființă” Șî atunci de ce această

străduite, de ce această frământare, când această neînțelegere mi-o pot procura de acum, de îndată, cu o mișcare, cu o singură apăsare pe trăgaci?..."

A! cum pică cartea din mâinile tremurătoare ale bătrînului, galben ca turta de ceară. Azi-dimineață l-a văzut umblînd cu revolverul... Vrea să strige: „Dragă! ...Frosirio !.<”, dar n-ți poate, îl împiedică un nod în gîtlej... împleticindu-se, ieșe din odaie, scobărâ scara, intră în vie și începe să urce grăbit răzorul cu mîna dreaptă sprijinindu-se de araci, cu cea stînga apăsîndu-și pieptul în dreptul inimii^., și urcă... și urcă. I-c milă lui Dumnezeu de bietul bătrîn. Ar fi prea dureros să urce coastă pîită-tt vîrf. D-aia arată vederii lui întunecată, acolo, la jumătatea drumului, pe Mișu, citind sub un nuc, pe brînci, cu capul între mîini. Bătrînul stă locului, răsufliînd din adînc, trecîndu-și mîinile peste ochi, parcă pentru a se încredința că n-ți visează; apoi se apropie de băiat, șade jos, silindu-se să-și astîrnă pere bătăile irtimii.

— Te-a obosit* zice băiatul cu nepăsare.

— Dă, fâșptinde bătrînul... N... n... nu mai merge...

Apoi, cîrtd s-a rhai liniștit, începe rar cu o voce gravă:

— Mișule, fătul tatii, lasă cărțile alea că nu sunt bune... ascultă-mă pe mine, husUftt bune... Cartea va să fie omului prieten, nu dușman... Din carte va să învețe omul — cufn zice Miron Costin, cronicarul, în predosloviea lui — să cunoască pe Dumnezeu și laude să-i aducă pentm toate ale lui cătră noi bunătăți.

Băiatul se uită la bătrîn care urmează cu seninătate:

— Prieten, nu dușman... și cărțile astea îți sunt dușmani, dacă-ți sădesc și fac să-ți încolțească în minte gînduri pizmașe ca alea care le-am cetit adineauri scrise cu mîna ta... slova ta... dușmani dacăponigresc bunătatea lui Dumnezeu și frumusețea, lumii clădită de dînsul... Uită-te și vindecă-te!...

Sunt ani d-atunci. Mișu s-a vindecat de amețitoarea zguduire sufletească ce i-a pricinuit înțîia călătorie în țara gîndurilor despre rostul lumii; — eu vremea și o mai pătrunzătoare înțelegere a lucrurilor, în locul duhului de tăgăduire și de răzvrătire, i s-a scoborît în suflet împăciuire și evlavie — și niciodată... n-o să uite chipul bătrînului și gestul lui cu mîna întinsă spre zările unde, eolo, soarele apunea în pulbere de aur ca un disc uriaș de văpaie cu marginile pîlpîitoare, dincolo se ridicau clocote* de fumuri cu sute de nuanțe de albastru, pe cînd în tăcerea serii care se lăsa încet, greierii de toamnă își suspinau cîntecul tremurător și duios ca glasul bătrînului:

— „Uită-te și vindecă-te...”

MENEA GLIȚĂ

...Noroc că se mai găsește, pe ici pe colea, cîte un om de ispravă, care — prin dreptatea și prin bunătatea lui — te face să nădăjduiești, dacă nu pentru tine, cel puțin pentm urmașii tăi, o lume mai bună ea a de azi... Așa om e nenea Gută, ghegeneralul, prietenul meu de vînațoare. Dar trebuie să-l cunoști, că greșești grozav dacă îl judeci pe din afară. Nu ți-ai putea niciodată închipui că, sub înfățișarea aspră, pe care i-o dau sprîncenele negre, stufoase și încruntate, ochii care te măsoară de sus pînă jos, mustața de pandur și fața lui arămie, se ascunde o inimă atît de bună; iar cînd îl auzi pentm înțîia dată zicînd, drept salutare, celui cu care se întîlnește: „Ce faci, mă, hoțul?” eu glasul lui gros și răgușit, nu-ți poți stăpîni o mișcare de sfială. Curînd vine însă prilejul să descoperi ce comoară de suflet se ascunde sub aspra liii înfățișare.

Dacă ai nevoie de un sprijin, care să-ți înlesnească dobîndirea vreunui lucru drept, să nu te sfiiești: nenea Gută nu pregetă niciodată să vie în ajutorul cuiva; și nu se pot număra ușor cei pe care i-a îndatorat dumnealui, și pe cînd era în activitate și de cînd s-a retras la pensie.

Iar dacă a apucat să-ți făgăduiească un lucru, poți să te bizui pe vorba lui, mai cu temei decît pe un jurămînt făcut în o sută de biserici, sau pe un zapis întărit cu toate pecețile stăpînirii.

La nenea Gută nu încap minciună ori diplomație; dumnealui spune lucrurile în față, drept, pe șleau; și dacă te-o duce păcatul să vorbești, în lipsă, de rău pe vreun prieten comun, te pune iată cu el: „Uite mă, ee spune asta de tine. Așa e?”

Noi, prietenii dumnealui, avem atîta încredere în judecata lui dreaptă și incapabilă de părtinire, încît — cînd se-ntîmplă de ne ciorovăim între noi — avem o vorbă pe care cel năpăstuit o întrebuițează ca o somație, ca un apel la buna-credință a celuiilalt: „O să te dau în judecata ghegeneralului”.

Sinceritatea și lipsa de diplomație a lui nenea Gută a dat loe la multe scene hazlii. La una din cele mai nostime am fost de față.

Cu prilejul unor alegeri ne trebuia un candidat la colegiul al doilea din Senat, de partea opoziției. Nu doar că nu erau destui care poșteau locul; dar la fixarea unei candidaturi se ține seama de o mulțime de împrejurări, care nici nu trec prin mîntea unuia care n-a asistat la o așa de importantă operație... Nu știu care din noi zice: „Dacă am pune pe ghegeneralul?”

Ar fi prea lung să vă povestesc toate greutățile, toate încurcăturile, cărora le punea capăt această neașteptată propunere. Într-un glas am strigat toți membrii

comitetului: „Bravo! minunată idee!” A doua zi ne-am dus la nenea Gută. să-l înfrébăm dacă primește. S-a emoționat, săracul; și după ce a tușit de câteva ori, ne-a declarat că ei „n-a mai fost în d-astea”, nu se pricepe la propaganda electorală și nici parole n-are de cheltuit. După ce l-am încredințat că nu trebuie nici să cheltuiască, nici să alege după voturi, ne-a îmbrățișat și l-a lăsat candidat. În ajunul alegerilor, întrunire la club. în fund, pe estradă, membrii comitetului electoral și candidații; în sală, lume multă. Nenea Gută, pufnind dintr-un cogeamite țigaret de chilimbar. își rotește ochii peste mulțime. Nu-mi aduc aminte care se urcă la tribună și începe cuvenitul discurs, menit să dovedească toată nevrednicia *lor* și îoată procopseaia *noastră*. După o lungă înșirare a tuturor isprăvilor de ordine generală, urmă o înșirare lungă a isprăvilor locale. în vremea asta nenea Gută se uita când la orator, când la mine, clătînind din cap cu o expresie, care însemna: „grozav le taie!” Și deodată, pe când oratorul arăta adunării colosalele pagube ce vor rezulta pentru oraș din criminala intențiune a cîrmuirii de a strămuta jumătate din reghimentul de cavalerie adus cu atîta greutate, — ne pomenim cu nenea Gută că-și scoate țigaretul din gură și zice:

— Nu e adevărat! nu-l mută.

Consternare printre cei de pe estradă. Care mai de care să-l tragă de mînică; iar dumnealui cu seninătate:

— Dacă vă spui că nu-l mută! Viu de la divizie: am mîncat acolo. Mi-a spus Mișu cănu-i mută...

Ca să-și poată urma oratorul discursul, eîțiva s-au așezat în dreptul dumnealui, iar alții l-au tras binișor spre fundul estrăzei. unde continua să-i convingă pe șoptite:

— N-auzi frate, că mi-a spus adineauri Mișu. că nici pomeneală n-ave...

Mai tîrziu, când oratorul, făcînd deosebirea dintre candidații noștri și cei ai partidului advers, arăta că protivnicul lui nenea Guta „abia știe românește”, iar ne pomenim cu dumnealui:

— Ei, ași! Vorbește foarte bine românește.

Iar consternare, iar trageri de mînică și silințe de a-l face să tacă, pe când dumnealui, ținînd piept celor care tăbăriseră să-l domolească, îi da zor:

«» E român neaș, domnule. Am cunoscut pe tat-su. De unde o scoate că nu știe românește?

Amicul nostru Marinescu, care are focul sacru al politicii, era prăpădit și-i muștra cu asprime:

— Asta nu se face. domnule generai.

Dar eu, spui drept, nu m-am putut stăpîni: l-am luat în brațe și l-am sărutat pe frunte»

— Bravo! /ic. nene Gută: Să trăiești!

Iar lui Marinescu:

— LasăTMl. mă, în pace: așa-i sade dumnealui bine, în ziua când ajunge pehli-van ca tine și ca mine, n-o să mai aiba nici un haz.

într-o vineri, pe la sfîrșitul lui august, mă pomenesc cu nenea Iorgu la mine, ca să-mi propuie să mergem a doua zi la vînătoare.

— Gînd'la gînd cu bucurie, zic, nene Iorgu le; tocmai vream să ies în oraș să te-ntîbiesc, tot pentru vînătoare; dar nu mîne dimineață, că am nițică treabă.

— Dar cînd?

— Plecăm mîne după-prînz și ne-ntoarcem duminică seara. Pe aici primprejur, degeaba, nu sunt prepelețe. Dacă vrei însă să ne întoarcem cu vîn'at, să mergem tocmai la Milești.

— Dar de ce? De cînd cu întîmpierea cu bietul Virgil, nici n-am mai dat pe-acolo.

întîmpierea la care făcea aluzie nenea Iorgu era moartea bietului colonel Steriu, împușcat din greșeală de un țaran, vînător, fost ordonanță la el. Da, era sfîșietoare amintirea nenorocirii, petrecută acum doi ani, și pe care revederea locului unde se-ntîmplase trebuia să ne-o evoce; dar gîndîndu-mă că locurile mai apropiate de orăș le bătusem pînă atuncea toate zilele din urmă, fără să găsesc vînat, și adueîndu-mi aminte de zecile de prepelețe împușcate altă dată în meiturile și în porumburile pline de mohor de pe locurile țaranilor, avusei o vorbă crudă:

— E! asta e... Morții cu morții și viii cu viii. Apoi, rușinat de privirea de blîndă mustrate a lui nenea Iorgu, adăogai: N-avem nevoie să mergem în sat la Milești. Luăm cu noi toate ale mîncării și dormim, cum îți aduci aminte e-am mai dormit o dată, la șirele de paie ale oamenilor. Altundeva nu vād unde ne-am putea duce.

— La Produlești.

— N-am fost eu marți? Nimic. Porumburile de doi stînjeni, iar miriștile parte întoarse, parte tocate de oi. La Milești sunt meiturile țaranilor. îți aduci aminte cîte am ucis acolo.

Ispita belșugului de vînat l-a învins pe nenea Iorgu ș-a rămas așa: să plecăm a doua zi după-prînz; și, fiindcă tot se ducea în oraș, să vorbească el cu Pitiș pentru poștalion.

Minunat tovarăș de vînătoare nenea Iorgu! Exact la întîlnire, fără preget la umblet, cu toți șazeci și cinci de anii lui, și nesupărăcios la glume, și țintaș... „pușcă sigură*”, vorba bietului colonel Steriu. Am umblat eu cu mulți vînători, dai* așa vînător cu dichis ca nenea Iorgu nici e-am mai văzut, măcar că nu era om bogat. Nu mai vorbesc de cinele lui, care doar că nu vorbea; dar nu era sculă tre-

buincioasă unui vânător care să lipsească din „besacteaua” lui, fără de care nu pleca la vînat. Acum în „urmă și-a luat și *termofor*. Pune în el cafea cu rom în clo-cote, și fierbinte rămîne 24 de ceasuri. Și ce bine prinde dimineața pe răcoare o cafeluță caldă. Minune!

A doua zi, jninçt la trei și jumătate după-prînz, după cum ne vorbisem, poș-talionul era la poartă. Mi-am urcat cînble pe capră, m-am suit și eu cu bocce-luța mea cu merinde lîngă nenea Iorgu și ăm pornit-o la drum. Socoteam eă cei patruzeci de kilometri pînă la Milești i-om putea face în trei ceasuri și eă vom putea vîna ceva și în seara aceea; dar caii erau stătuți, făcuseră în ajun drumul la Ploiești, așa că înmurgea bine cînd am ajuns la șirele de paie unde aveam să dor-mim.

Curînd după ce am mîneat, în vederea sculării timpurii de a doua zi, ne-am rînduit culcușurile și ne-am lungit jos, învelindu-ne cy paie, iar peste ele cu mantale de cauciuc.

Era o noapte de august fără lună, de o frumusețe care nu se poate zugrăvi prin cuvinte. Cum să zugrăvești și eu ce să asemeni bolta cerului și sclipirea vie a mii și miilor de stele? Știu că măreția frumuseții îmi seoborîse în suflet un sen-timent de evlavie și de admirare, care-mi tăia răsufarea. Nenea Iorgu, amuțit ca și mine, sta cu fața-n sus, cu ochii țintă la stele.

Din cînd în cînd se auzeau sforăind caii, care pășteau alături; într-un rînd, de-parte, tocmai în fundul zării dinspre miazăzi, s-a auzit uruitul și fluieratul unui tren care trecea spre București, apoi au murit toate zgomotele și nu se mai auzea decît eîntecul greierilor: fiiir-fiiir, fiiir-fiiir, aceleași două note lungi și tremurate, iei, colo, pretutindeni; parcă era însăși ușoara răsufare a pămîntului adormit...

Deodată, în liniștea aceea răsună un glas puternic:

>-Care ești ăla, mă?

Era paznicul.

— Oameni buni, răspunse nenea Iorgu.

— Care oameni? Ce căutați acolo?

Vizitiul, ca să-l potolească:

— E conu Victor Miculescu și conu Iorgu Petrescu; au venit la vînătoare.

— Aha! răspunse dumerit omul și apropiindu-se de noi: Sărut mîna, dumnea-voastră sunteți?

Nu mai era nici o asemănare între vocea blîndă de acum și vocea de adinea-uri. Ne cunoșteam. Era Toma Sităruș, vînător și el, nelipsit de la bătăile pe care le făceam aici, iama, la lupi și la mistreți, pe cînd trăia bietul colonel Steriu.

— Ce mai faci, Torțio?

— Sărut mîna, bine, coane Iorgule.

— Prepeșițe ceva sunt?

— Sunt berechet, mai ales în lunca mică.

— Dar ăilalți ce mai fac? Vasile, Lazăr, Alecu al Popii?

— Sunt bine, cu munca, cu alea.

— Dar Marin Dorobanțu ? întrebai eu...

— S-a răpus acum două săptămîni.

— Zău \ a murit? întrebă nenea Iorgu cu mare mirare.

— Păi se stricase rău, coane Iorgule. De cînd cu nenorocirea cu bietu domnu colonei, după ce și-a făcut luna de osînda, a căzut la darul beției. Nu-l mai sco-

teai din circiumă. Parcă-și făcea singur de cap. Eu crez că s-au ars mațele din-tr-îusul.

După o tăcere de cîtăva vreme. Toma mai zise:

— E! sărut mîna și noapte bună, că e tîrziu și mîine va să vă sculați din vreme

Și se depărta, pierzîndu-se în întuneric.

Vestea morții lui Marin îmi aduse aminte moartea colonelului. Cum stam cu ochii închiși, vedeam limpede toate împrejurările în care se întîmplase. Petrece-re-a veselă seara în ajun la Alecu al Popii, scularea a doua zi de dimineață pe un ger cumplit; drumul cu săniile pînă la pădure. Vedeam locul unde stam așezat în bătaie. Auzeam glasul hăițașilor, bubuitul puștilor și apoi strigăte de chemare „Hăp-hăăp! hăp-hăăp!” și chiar pe Toma acesta chemîndu-mă desperat: „Săi, coane Victore, î-a împușcat pe domnu colonel”. Ce deslușit mi se înfățișa în minte colonelul lungit jos în zăpadă, într-o baltă de sînge, cu hainele sfișiate, cu o rană mare în coasta dreaptă; nenea Iorgu și Tvlișu Palada îngenuncheați lîngă el, căutînd să-i lege rana. Alături, înconjurat de un eîrd de oameni care-l înju-rau, Marin Dorobanțu, rezemat de un pom. cu o privire tîmpită, gîiînd șuierător „hhh! hhh!” Și acum m-apuea cu fiori, adlicîndu-mi aminte întoarcerea spre casă cu bietul Virgil întins într-o tîriic; mulțimea de lume adunată cu trecerea noastră prin oraș; desperarea neveste-sii și li-sii... și moartea lui, acolo acasă în curte, cu un ultim zîmbet pe buze pentru ele...

Toate aceste împrejurări mi se perindau prin minte, cînd auzii alături pe nea Iorgu zicînd încet și grav:

— Hrh! Dumnezeu să-l ierte.

— Pe cine? întrebai eu.

— Pe Marin Dorobanțu.

...Eram gata să adorm, cînd îi auzii din nou, șoptind ca numai pentru dînsul:

— Hm! Dumnezeu să-l ierte.

— Nu dormi, nene Iorgule?

Nenea Iorgu. în loc să-mi răspun/ă, își întoarse capul spre poștalion și che-mă încet, dar deslușit: „loniță! loniță!” apoi, încredințîndu-se că vizitiul doime-a se trase binișor lîngă mine și-mi zise:

— Victore, nimănui n-am spus taina pe care vreau să ți-o spui ție acuma; da-jură-tc e-ai s-o păstrezi numai pentru tine.

- M ă jur.

— Ascultă... îți aduci aminte că în noaptea aia. voi, adică tu, Constantiniu State și cu Mișu Palada ați mas la Alecu al Popii, iar Virgil și cu mine am trecut la Marin Dorobanțu. Așa e?... Știi pe nevasta lui Marin.

— Cum să n-o știi? Voichița, după care ni se scurgeau ochii tuturor.

— E!... Casa lui Marin o știi. Avea o odaie bună în dreapta, la drum. în car-am dormit noi, și alta în stînga. nelocuită: și mai avea în față lîngă magazie o altă odăiță, în care dormeau ei. La cîtăva vreme după ce am intrat în casă — e stam și-mi făceam țigări — văd pe Virgil că iese afară și-l auz că strigă pe Marin și-i spune că ar li bine să vie a doua zi și frații Vintilești din Suseni, că sur-puști cam puține, și că cum ar face să le dea de veste. Marin zice: ..Au un cum-nat aici, șade tocmai în capul satului. Mă duc să-i spui, să-i vestească." Trecuse așa, aproape un sfert de ceas, și Virgil nu se mai îhtorcea. cînd auz că se des-chide portița de la drum și tot atunci văz pe Virgil că intră repede în odaie și b*:

ge zăvorul în urma lui încerca cinevtt clanța la ușă și auz un glas făcîndi <Hm! Vream sâ~l întreb unde a fost. dar el îmi făcea semn cu mîna să tac din gură. Cum stam așa tăcuți, auzim un gemăt dinspre odăița din față. Virgil zice: „Vezi c-o omoară p-aia”. Am priceput. Am ieșit afară. De pe prispă se auzea giasuj înăbușit al lui Marin: „Așa. cățea, hai? Așa, hai?” L-am strigat. Cînd a deschis ușa, i-am văzut în bătaia luminii lămpii fața încruntată și fioroasă. Cînd a dat cu ochii de mine. odată s-a domolit, și-a scos*căciula din cap și m-a întrebat răsullînd din adînc: „Ce poștești, coane lorguie?” Zic: „Ce-ai făcut cu Vintileștii?” Zice: „Am găsit pe cumnatul lor. la circiumă. Mi-a spus că se duce mîine disde-dimineată să-i vestească.” M-am făcut că intru în casă și ascultam. Nu se mai auzea nimic. Cînd am intrat în odaie, zic: „Rine, mă Virgil, nu e păcat de Dumnezeu? Omul ăsta ți-a fost slugă bună și credincioasă atîta vreme; de cîte ori venim la vînat își lasă treburile și merge cu noi ca un cîine. și ce împușcă noi luăm, și tu drept răsplată îi necinstești casa. La ce? Să iii becher tot așa mai pricepe; dar om însurat, cu fată de măritat.” Zice: „Ei parcă dumneata în tinerețile dumitale...” Zic: „Nu! pe Dumnezeul meu! Sunt om de șaizeci și mai bine de ani, și oi ll avut și eu fel de fel de prilejuri; dar niciodată nu m-am legat de nevasta al-tuia.” Zic: „Dacă te tăia. ori îți crăpa capul cu ceva, că — Doamne ferește, la așa necaz omul nu caută — ce te făceai? Cum ai fi explicat luciul? Cine ai fi spus că te-a lovit ori te-a tăiat? Marin! Cum? Pentru ce?... Așa e?...” A doua zi, cînd am ieșit în curte. Marin înhăma caii la sanie, parcă nu s-ar fi întîmplat nimica, dar pe ea n-am mai văzut-o... Cînd am ajuns la pădure, îți aduci aminte că eu spuneam că era rău ales locul unde stam noi: colnicul prea îngust. Tu cu Constantinul și cu ailalți erați în flancul sting: Ici, în flancul drept, era Mișu Palada, după el veneam eu. pe urmă Marin, și. în stînga iui, Virgil. își alesese locul lingă o buturugă de tufan. Mania lui să stea jos, că dacă sta în picioare poate-l împușca în șold ori în picioare, nu tocmai în'coastă... Mistrețul a dat să iasă întii la mine. pe urmă a cotit-o la stînga. Eu am tras numai de datorie, că era'departe. A ieșit tocmai între Marin și între Virgil... E! acuma spune tu — l-a ucis cu dinadinsul ori din greșeală? Eu, cînd s-a dat vestea că e rănit și am aflat cine-l împușcase. am înghețat, dar nu mi-am pierdut mințile. Mergînd într-acolo, am văzut locul de unde trăsese, locul pe unde trecuse mistrețul, locul unde sta Virgil... colnicul îngust, în povîrniș... și mi^a intrat o îndoială în suflet. Dacă o fi numai o întîmplare? Cu o vorbă a mea bag omul în ocnă fără vină. Și cînd el a zis oamenilor care-l întindeau: „N-am vrut să-l împușc”; iar oamenii îl înjurau: „Cine zice c-ai vrut, păcătoșule?” am simțit că vorbele alea pentru mine le spunea, că numai eu puteam spune c-a vrut să-l împuște. Dar n-am spus, că nici nu credeam că Virgil o să moară... Pe drum, cînd ne întorceam spre oraș, eram hotărît ca, de s-o înlîmpla să moară, să-l dau de gît. Dar, după ce a murit, în fața deznădejdiî nevesîi-sii și a fii-sii, mi s-a părut că l-aș ucide a doua oră în dragostea lor. dacă aș vorbi; și am tăcut pînă acuma și mi-am zis că dacă l-o fi ucis cu dinadinsul Dumnezeu nu doarme. Și ia auzi cum a murit Marin Dorobanții.

— Va să zică, făcui eu, nene lorgule, dumneata crezi?...

— Știu eu? a răspuns nenea lorgu, și am rămas amîndoi pe gînduri...

Trebuie să fi fost tîrziu de tot, că era o tăcere desăvîrșită, nu mai eînțau n ki greierii, cînd am adormit șoptind într-un glas cu nenea lorgu:

— Hm! Dumnezeu să-l ierte!

„UN REGHIMENT DE ANTILERIE”

Scurt, gros, cu capul mare, fruntea înaltă și ochii mici — în figură cu o expresie de gravitate și de naivitate în același timp. domnul Niță Ionescu, proprietarul unui mic *Birt iconomjc, beuturi spirtuoase si defcatesuri*, a puiat multă vreme porecla de *elefantul*. împrejurările din ultimii ani i-au schimbat însă această poreclă și azi nimeni nu-i mai zice altfel decît *Niță Ionescu an ti ler ist ui*. Și fiindcă numele Niță Ionescu nu este din cele mai rare și mai deosebite, întîmplîndu-se că în oraș să se mai găsească și alții cu același nume, nevoia a făcut ca înseși în actele oficiale, bunăoară în registrele percepției și în listele electorale, să se adauge după numele amicului nostru și porecla, spre deosebire de ceilalți omonimi ai săi.

Dar pentru ce *antileristul* și nu artileristul? Pentru că niciodată domnul Niță nu a zis și nu zice decît *antierie* și *antilerist*, măcar că sunt șase luni de cînd pe firma prăvăliei sale, care înfățișează un soldat de tunari, Coldenberg zugravul & scris cu litere de-o palmă: *La artileristul*. împrejurările care au hotărît schimbarea poreclei domnului Niță sunt următoarele:

Trebuie să fie mai bine de doisprezece ani de cînd într-o seară de toamnă -umedă și rece, domnul Niță, p-atunci *elefantul*, s-a pomenit că-i intră în casă un drumeț zdrențaros, prăpădit, a căruia înfățișare l-a înspăimîntat și pe ei și mai ales pe cocoana Mița, soția dumisale. Cu greutate a fost recunoscut drumețul care totuși era văr bun cu domnul Niță (mumele lor surori), vărul Sirnache Tănăsescu, a cărui urmă o pierduse și care acum, plîngînd de li se rupea inima, se ruga să nu-l lase să moară de foame.

Timp de un an și jumătate vărul Sirnache a slujit cu simbrie în prăvălia domnului Niță și într-o bună dimineață, fără ceartă, fără supărare, și-a luat rămas bun și a plecat-o iar în lume. „îi trăgea așa spre noroc”, cum spunea domnul Niță, de cîte ori povestea istoria lui vărui-său.

Cu părăluțele adunate s-a dus omul ia Pitești și a deschis o circiumioară de nimic în apropiere de cazarma de artilerie. Și în opt ani de zile i-a mers așa de bine, încît cînd s-a dus domnul Niță să-l vază, în urma unei scrisori de poftire, a rămas înmărmurit. Nu-i venea să creadă că prăvălia aceea bogată și frumoasă era proprietatea lui văm-său. în urmă”, cînd acesta i-a explicat că tot binele și belșugul lui se datora numai și numai vecinătăței cafeărmei de artilerie., a priceput și a crezul La întors, pe tot drumul de la Pitești pînă acasă, n-a visat decît reghimente de artilerie, iar cînd, dîndu-se jos din trăsură, a băgat de seamă, parcă

pentru întâia oară în viața lui, că birtul *iconomic* era așezat drept în fața *fundă-Hei*, a rămas amuțit și încremenit pe totuar. *C&c\fundăria* era o curte mare de cîteva pogoane, cu clădiri multe, unde odinioară a fost arsenalul, iar acum era depozit de arme... Curte mare, clădiri multe, mai toate goale... loc să încapă trei regimente, nu unul... I se părea că și vede mișunînd soldați prin curte...

— Haide, Niță, l-a trezit cocoana Mița, plătește birjarului, c-așteaptă.

Așa a încolțit pentru întâia dată în sufletul amicului nostru gîndul aducerii unui regiment de artilerie în oraș. Și e mult și greu pînă apucă de intră o idee în capul omului, că pe urmă crește, mai ales cînd e singură... și așa s-a întîmpiat cu domnul Niță. La-neput. cînd din aducerea regimentului nu i se înfățișa decît profitul său personal, și-a mărturisit gîndul eu sfială numai cocoanei Miții și cîtorva prieteni; dar această sfială a pierit treptat-treptat, pe măsură ce se încredința că tot orașul ar trage cîștig din împlinirea visului său.

Azi a văzut pe fereastra cocoanei Măndichii un bilet: *odăi mobilate de închiriat*. „Poftim, și-a zis dumnealui. A rămas biata femeie cu odăile neînchiriate. Hm! ia să fie aici un regiment de *antilerie*, așa e că și le închiria?”

Mîine a aflat că Tăsică Alexandrescu dă faliment: „Lume puțină, domnule,, dever mic... Ia să fie aici un regiment de *antilerie*. Atîția oameni, ofițeri, cocoane. Ce stai dumneata de vorbești? Ce, asta e joacă?”

Poimîine a văzut femeii din Răzvad întorcîndu-se spre casă cu merinde nevîndute: „Poftim! și-au pierdut bietele femeii zulica degeaba. Ia să fie aici un regiment de *antilerie*. Alea sunt guri, nu glumă!”

Și iaca așa, zi cu zi, clipă cu clipă, ideea s-a hrărit, s-aîntremat, a crescut și a pusstăpînire pe toată mintea domnului Niță; iar cînd s-a încredințat că nu era neajuns care nu s-ar fi putut vindeca prin aducerea regimentului, sfiala de la început a pierit de tot, ba s-a prefăcut în hotărîrea cu care acum declara ritos:

* — Nu vezi dumneata, domnule Alecule, că nu merg treburile deloc? Înainte vreme aveam și noi viile. Mai mișca ceva toamna, după cules. Acum, de cînd cu *filopsera*, s-a dus... Ia să ai dumneata aici un regiment de *antilerie*, care va să zică aproape o mie de oameni, atîția cai, ofițeri, paraofițeri. Tii! Ce, asta e joacă? Odată se ridică orașul de nu-l mai cunoști.

Regiment de *antilerie* azi, regiment de *antilerie* mîine, s-a găsit într-o zi un glumeț, Martplică Ghigheci, practicant la judecătorie, și i-a zis: *Nenea Nița antileristul* — și d-atunci așa a rămas.

Și totuși mă simt dator să vă spui că prietenul nostru nu merita toată ironia cu care-l tratau oameni mult mai puțin de ispravă decît dînsul. Că avea un vocabular cam redus și cam deteriorat, asta da; dar încolo, ce om bun și milos... N-ar fi trebuit să aștepte venirea regimentului pentru ea să-i meargă bine negoțul, dacă ar fi vrut să întrebuițeze toate mijloacele pe care le întrebuițează ceilalți negustori de breasla dumnealui, aprigi la cîștig. În timpul cît i-a slujit în prăvălie, vămi Simache de cîteva ori l-a apostrofă: „Ia lasă, nene Niță, că prea ești brînzoii!” „O fi, îi răspundea dumnealui, dar eu mă uit și la cinstea obrazului.”

Să spuie Petrică, băiatul de prăvălie, și toți băieții care au slujit la dumnealui — cînd a mîncat dreptul vreunuia și n-a trecut de la dînsul? Cînd a bătut pe vreunul pentru o vină oricît de mare? Odată unui i-a lăsat seara canaua deschisă la un butoiș cu vin roșu, adus de trei zile, și dimineață, cînd s-a dus îrfpimniță, a găsit baltă: opt vedre de vin înfricoșat. L-a bătut? Aș ba tot pe dumnealui s-a

bătut, că s-a plesnit cu amîndouă palmele peste obraz, iar băiatului s-a mărginit să-i răcnească: „Ticălosule! te omor! te strîng de gît și l-a gonit fără să-i dea simbria. Dar pe urmă, cînd a venit mama băiatului, o prăpădită de văduvă din Aninoasa, i-a dat toți banii, puși în ascuns de cocoana Mița deoparte, în fundul tejghelei, într-o hîrtie pe care scrisese cu plaivazul: *leafa lui Marin...*

Și pe cîți n-a ajutat dumnealui după puterile dumnealui, cu bani pe care nu i-a mai văzut. Chiar Manolică Ghigheci, care-l ia în zeflema, cînd nu mai are nici un ban în pungă, unde vine să mănînce pe veresie? La domnul Niță *antileristul*.

j Și ce o să ziceți dumneavoastră cînd v-oi spune că Virgil Bercescu, fostul prefect, într-o zi la club, vorbind cu greață de mezatul de conștiințe din preajma alegerilor, a declarat că, din aproape două mii de alegători, care s-au perindat în cabinetul lui la prefectură, numai nouă inși i-au cerut servicii de interes general — anume: opt învățători de țară și domnul Niță, care a cerut aducerea unui regiment de artilerie în oraș?

în urmă, secretarul prefecturii a povestit întreaga scenă petrecută între prefect și dumnealui.

Zice eă lăță cu declarația categorică a domnului Niță că nu votează pe candidatul guvernamental de la colegiul al doilea, decît dacă i se tăgăduiește aducerea regimentului, prefectul — după ce i-a promis-o pe onoare — n-a mai găsit de cuviință să-l puie și pe dînsul să jure pe icoana lui Sfintu Nicuiae, pe care o avea în sertarul biroului, ci s-a mărginit să ia o bucată de lemn de la gura sobei și, întinzînd-o spre domnul Niță:

— Ca lemnul ăsta să se usuce care n-o vota pe Marin idi!

— Da! a răspuns hotărît domnul Niță, punînd repede mîna pe lemn.

Apoi, îndulcindu-și vorbele eu un gest și un zîmbet de supunere:

— Dar tot așa și care n-o aduce un regiment de *antilerie*, coane Virgilie.

Și a votat omul pe Marinidi, dar regimentul nu s-a adus, cu toate că de cîteva ori, întîlnind pe prefect, i-a reamintit făgăduiala, clătînd din cap cu rînhnire: „

— N-am făcut nimic, coane Virgilie...”

Dar iată că ideea domnului Niță se întinde, se întinde, trece de la unul la altul, prinde rădăcini și în alte minți, și-n preziua alegerilor viitoare, în manifestul guvernului care cuprinde și puncte de îmbunătățiri locale, articolul 18 sună deslușit: *Avem făgăduiala formală și solemnă a domnului ministru de război că-n cel mai scurt timp vom avea în oraș un regiment de artilerie.*

Firea potolită a domnului Niță l-a împiedecat pînă acum de la o politică dîrză. În vremea alegerilor, cînd ceilalți alegători de seama dumisale se sileau care mai de care să-și dovedească zelul stăpînirii, dumnealui sta liniștit deoparte și se ducea în ziua alegerii la vot, ca să voteze... „Cu cine, domnule Niță?!” „Cu cine m-o lumina Maica Domnului acolo în odăiță.”

De rîndul acesta însă, față cu un program care conținea un punct, la a căruia stabilire lucrase dumnealui de atîta vreme, nu mai încăpea rezervă. S-a dus omul la întrunire și cînd, citindu-se programul, s-a ajuns la numărul 18, a bățirt din palme, răcnind *brava!* roșu la față ca stacojul, să-i vie apoplexie..

' De rîndul acesta făgăduiala stăpînirii n-a fost o simplă momeală. Prefectul era nepot de vară al ministrului de război; și la scurtă vreme după alegeri, orașenii au citit eu mulțumire hotărîrea ministerului, în toate gazetele. În primăvară s-au și început lucrările de reparare și de preschimbare a vechilor ateliere din curtea **fundări ei** în grajduri și cazărmi.

Își poate ușor închipui fiecare măguitoarea bucurie cu care domnul Niță a supravegheat fără preget lucrul /Jdariior, dulgherilor și tâmplarilor, care nu clădeau grajduri și cazărmi, clădeau întruparea visului lui de atîția ani...

Ușor își poate iarăși cineva închipui fericirea și mîndria dumnealui în ziua sosirii reghimentului. A lăsat cea mai frumoasă zi din viața dumnealui. Suit împreună cu cocoana Mița pe o bancă din capul bulevardului, de unde domina mulțimea dimprejur, a asistat cu capul descoperii la trecerea oștirii. Și i s-a părut cîteva clipe că nu numai aducerea acestui reghiment în oraș, dar că înseși frumusețea și voinicia cailor, mîndrețea ostașilor, strălucirea tunurilor, sclipirea fireturilor, toată splendoarea care i se desfășura înaintea ochilor era opera, lui!

Frumoase clipe! Frumoasă zi!

Nu mai departe decît a doua zi a putut să-și dea seama deslușit ce trandafiriu viitor se întindea negotului dumisale. Pe brînci dase și dumnealui și Petrică băiatul. Bucatele birtului său **iconomie** se isprăviseră de mult și mușterii nu mai conțineau. În prăvălie, înghesuală — cereri peste cereri: chibrituri, cutii de vacs, vinuri, țigări, pachete de tutun peste pachete de tutun, lumînări de spermanțet, păpuși de morunaș... ca la bilei... Iar seara tîrziu, după ce de mult sunase prelung și duios stingerea la cazarma de peste drum, cînd a răsturnat în așternutul patului conținutul tejghelei, a putut vedea cu bucurie că mai înainte nici într-o săptămînă n-ar fi făcut atîta dever...

Și curînd au venit toți la vorba lui.

— Dumnezeu să le dea bine, măiculiță! zicea cocoana Măndica, din al cărei geam pierise biletul. Mi-am închiriat odăițele... amîndouă... un căpitan becher... Se vede om bun și așezat... Pe urmă unde mai pui ordonanța, măiculiță... Mai îți dă un ajutor, la una, la alta... Dumnezeu să vă dea bine și stăpînirii că i-a adus și dumitaie care ai stăruit...

Domnul Alecu iarăși i-o spunea adesea:

— Aveai dreptate, domnule Niță. Mișcă, mișcă. Nu mai e lîncezeala aia, care eu te-am priceput d-atuncea. Nu ca ăia de te luau așa **afer...**

Ce mulțumire sufletească pe domnul Niță cînd vedea acum femeile trecînd spre piață încălcate de merinde, iar spre casă cu mîinile goale.

— Ai dat tot, lele Safto, lot, tot?

— Tot, mulțumesc iui Dumnezeu, domnule Niță. Maica Domnului să-i dea bine cui a adus reghimentul.

Pînă și Manolică Ghigheci, practicantul, care-i scormise porecla:

— N-am ce zice, nene Niță, dreptate ai avut. Vine mai altfel. Vorbeau azi avocații la judecătorie. Ziceau că s-a schimbat **fixionomia** orașului. Dar domnul Miiidulescu de colo: „Domnul Niță să trăiască!”

E fericit domnul Niță, si are dc ce. Afacerile merg de minune, lumea a venit

ia vorba lui și, ca să nu-i mai rămrie nimic ele dorit, însăși cocoana Mița parca e și mai frumoasa și mai dulce.

Înainte vreme, cînd propovăduirile lui despre foloasele aducerii reghimentului începuseră s-o plictisească, îl lua cam așa și adesea îi arunca în față apostrofa vărului Sirnache, pe cînd domnul Niță încerca în zadar s-o convingă: „Mito dragă, omul dacă nu trăiește-n viața lui și pentru un ambiț.

În redusul vocabular al domnului Niță, după cum se vede, ambiț avea înțele sul de **ideal**.

Acum însă fără sfială poate să-i povestească ce-a spus Minculescu la judecătorie și să încheie:

— Ghigheci, care mă lua în rîs, că așa, că pe dincolo... Ehe! Omul dacă nu trăiește pe lumea asta și pentru un ambiț...

Acum cocoana Mița rîde dulce... Și dumneaei e nostimă și cînd nu rîde, dar-mite cînd rîde dulce. Că au fost frumoase cîtetrele fetcic lui popa Nae din Măieni, da' ca dumneaei nici una. Și are treizeci și șase de ani împliniți, dar nu-i dai mai mult de douăzeci și opt-douăzeci și nouă. Ochii albaștri'cu pistrii de aur în ei. nasul cam în vuit și buza de sus cu o umbră de pufuleț. și un început de gushuliță. Dar părul negru, bogat, creț din fire!... Cocoana Mița n-are nevoie de găteală multă. Dimineața cum se scoală — să-și aplece capul în jos scuturîndu-fca să-i pice părul în față, pe urmă să-l netezească nițel, fără pieptene, numai cu mîna, să-l răsucească de două ori, să-l prinză cu patru-cinci ace ca să nu cază peste umeri; și să poftească vreo cocoană, cu toate fiarele și cu toate meșteșugurile să-și facă undele din părul dumneaei.

Nostimă de tot! Atît de nostimă, încît colonelul Vulpe, într-o zi, oprindu-se în ușa prăvăliei.să ceară un chibrit să-și aprinză țigara, după ce s-a uitat lung pe sub sprîneene ia cocoana Mița, care-i ținea chibritul, așa de mult încît a făcut-o să-și muște buzele — colonelul Vulpe, care se pricepe, nu glumă, plecînd, a șoptit maiorului care-l însoțea: „Dar bini, **num eher**, aiasta-i cei mai frumoasă lîmei din tăt țîrgul!”

Nostimă și cuminte. Că mulți i-au bătut capul, și dacă ar fi fost soi rău, cu un bărbat încrezător ca domnul Niță, ehe!... Așa, negreșit, s-a vorbit că Gogu Minculescu, acum vreo cîțiva ani, pe cînd era substitut la tribunal, odată la vie la... și că de cîte ori se ducea singură la Măleni să-și vază părinții,proprietarul moșiei... Dar despre care femeie frumoasă nu vorbește gura lumii? În orice caz. la urechile domnului Niță n-a ajuns nimic. Și pe urmă nu vede dumnealui? Iacă, nu numai pe vagmistml Călineț, care credea e-o sperie cu cele patru rînduri de galoane, l-a obrăznicit cumsecade; dar chiar pe locotenentul Făgețel, Miron FăgețeJ, ea-re vine singur să-și cumpere țigări, ce frumos l-a pus la loc.

Într-o zi, pe cînd domnul Niță rînduia ori căuta nu știu ce sub tejghea, ofițerul, intrînd și crezînd că e singură, a întins mîna spre dînsa. Dar dumneaei odată ia tăiat-o scurt: „Domnule, Iii rezervat și la locul dumitaie!”

Iar cînd a scos capul de sub tejghea, domnul Niță a văzut **mm** se făcuse ia față roșie ca macul, de indignare-

• Și o să întîrzi mult Niță dragă? întrebă cocoana Mița din pragul ușii.

f — Pînă pe la doosprezece. Fă și tu o socoteală. Acum e opt. Pînă mă duc, pînă mă întorc...cît om sta acolo... Tu, după ce se dă stîngerea, dacă nu sunt mușterii, închide și culeă-te. Bună seara.

Și domnul Niță o pornește tacticos. JJnde? la întrunirea comercianților pentru protestare în contra legii repausului duminical. Trebuie să vie și deputatul colegiului al doilea, pe care l-au chemat înadins, ca să-l someze să ia cu vîntul împotriva legii...

Frumoasă întrunire! și care ar trebui să rămîie neștearsă din amintirea domnului Niță, căci deputatul, după ce le-a făgăduit că va combate legea și va vota contra, i-a rugat că dacă s-o întîmpla să nu poată împiedica votarea ei, să nu fie supărați împotriva lui și a partidului, eă are și legea foloasele ei, și de! așa e lumea: nu poți să mulțumești pe toți. Iară să jighești pe nimeni; că omul, cînd cere un bine pentru el, trebuie să se gîndească și dacă binele acela folosește și altora... Și arătîndu-l cu degetul pe dumnealui, pe domnul Niță, a zis: „îmi pare bine că văz aici, în rîndurile dumneavoastră, pe domnul Niță Ionescu. Iaca, dumnealui un lucru a cerut: aducerea unui reghiment de artilerie. Negreșit, că trage și dumnealui profit, dar ia gîndiți-vă cîte avantagii pentru toți cetățenii...” Și a început să le numere pe degete.

Măgulirea asta o s-o ție minte domnul Niță: și acum la întors ar vrea să zboare, să ajungă mai repede acasă, s-o povestească și cocoanei Miții... Dar e silit să meargă încet: la cîțiva pași înaintea lui, șontic! șontic! merge șchiopătînd Tache pantofarul, care adineauri la întrunire, cînd deputatul a zis: „negreșit eă trage și dumnealui profit”, deodată, tam-nesam, pff! a pufnit de rîs în palmă ca prostul și a făcut și pe alții să rîză... Și domnul Niță nu vrea să se puie eu el, domolește pasul, îl lasă să se ducă înainte...

Bine face omul că merge încet! Aceasta îl scutește de o prea crudă priveliște peste care ar da, de ar ajunge cu cîteva mințite mai degrabă... Așa, cocoana Mița are vreme să-și liniștească bătăile inimii; irezistibilul locotenent Miron Făgețel apucă să iasă; și domnul Niță, care tocmai acum întoarce colțul, vede numai atît: un ofițer ieșind iute pe porțiță, trecînd fuga pe trotuarul celălalt, silindu-se să-și ridice gluga... E cam întuneric, dar domnul Niță are ochi buni: locotenentul Făgețel e... Tot avîntul îi e rețezat de un cuțit care-i intră în inimă J... Ajuns la ușă, bate — bate iar. Se aude un duduie de pași pe podea, zăvorul face tranc! Și cînd domnul Niță deschide ușa, vede la lumina scăzută a lămpii micșorate o pată albă urcîndu-se în pat. E cocoana Mița, care-l întrebă căscînd:

— E Tziu?

— Unsprezece și jumătate.

Cocoana Mița tace. A băgat de seamă că-i e voce schimbată — prea îi zvîcnește pieptul. Găsește mai înțelept să se întoarcă cu fața spre perete, prefăcîndu-se că doarme... Dumnealui mărește lampa și. asigurîndu-se că dînsa nu-l vede, aruncă de jur împrejur priviri scrutătoare. Nu trebuie să caute prea mult. Colo, jos, lîngă scaun e o mînușă. O ridică și o examinează an tăcere...

Adică mult trebuie să sufere omul bun la inimă. Că un om rău și cîinos ar urla, s-ar repezi la ea și într-o furie nebună s-ar vindeca făcînd-o și pe ea să sufere... Dar domnul Niță, care n-a dat în viața lui altuia o palmă, după ce a înțeles pentm ce a bufnit în rîs Tache pantofarul; după ce a priceput pentru ce de vreo cîteva zile Ghigheci, practicantul, de cîte ori îl întîinea îi zicea rîzînd:

„Foaie verde foi de fag — nene Niță, mutt mi-ești drag*”; după ce și-a dat seama că niciodată nu va mai putea vorbi cu mîndrie de partea lui de contribuire la împlinirea unui bine obștesc — atît a făcut: s-a plesnit eu amîndouă palmele peste obraz și într-un hohot de plîns a strigat cu o adîncă și amară stîșiere:

— Aaaa! Mito. mi-ai mîncat ambițul... Mito... Mi-ai mîncat ambițul...

Mito!

PATIMA

La club. E devreme. Jucătorii vin mai târziu. Acum. lângă sobă sunt numai cinei înși. Stau la taifas.

— E! ce-ai făcut deunăzi la vânătoare. coane Manole? întreabă conu laneu; și înainte de a primi răspuns, povestește celorlalți: Alaltăieri treceam pe la poarta dumnealui, tocmai când pleca cu Gută Steriu... Cizme, puști, cartușiere cu două rînduri, parcă plecau împotriva leilor. Se duceau la sitari... E î si ce ați făcut?

Conți Manole răspunde în silă. ca unuia care nu e vînător:

— Am împușcat vreo cinci sitari.

— Care va să zică. pentru cinci sitari ați umblat o jumătate de zi prin crînguri, prin hățîșuri, prin noroi... Curioasă patimă!

Lui conu Manole îi e silă să răspundă. Dă cu cotul lui Nicu Milescu și zice. atît:

— De, mă!

Iar Nicu Milescu, vînător și el*

— Toate patimile sunt curioase, coane lancule. Cum te miri dumneata că un vînător umblă o jumătate de zi ca să împuște cinci sitari, așa s-ar putea mira al-Uf de dumneata, cum poți să stai în fiecare zi patru ceasuri pe scaun, să faci două taloane de preferență, la care te superi, te otrăvești.

— Ce are a face?

— Cum ce are a face? Dumneata te miri cum poate cineva umbla cinci ceasuri prin aer curat și găsești firesc să stai țintuit pe scaun ceasuri întregi. într-o odăiță îngustă, dinaintea unui petic de postav verde, să înghiți fumul de tutun și al dumatiale și al altora, și să te dai de ceasul morții că te licitează altul la șapte cupe,

-Bravo! strigă conu Manole

*ar Nicu Milescu. încurajat, urmează:

— Eu, care joc și prefă, înțeleg foarte bine mulțumirea pe care o simți dumneata, cînd — după ce*te-a licitat unul și s-a dat cartea pe față — vezi că poți să-i faci morișcă și să-l bagi de două ori, ca sa 4 înveți minte să te mai liciteze și să-ți strice opt jocuri ghintuite. Dar dumneata nefiind vînător. bineînțeles că no sa, pricepi plăcerea vînătorii. Are și vînătoarea farmecele ei... Lasă că trupește face un bine nespus Uite eu, acasă mîninc pe sponci, mai nimic Cînd ma cauți, sunt scîrțîit - Aia îmi face rîu, ailaltă e greu de mistuit Se ia și nevasta de gînduri; nu mai știe ce să gătească... La vânătoare, după cîteva ceasuri de umblet,

mânute și pietre, și n-am nici pe dracu\.. Și are un haz mîncarca pe cîmp;.. Ciorba de găină pe care o gătește căruțașul cît umblăm noi... Și mușchiul fript în bătaia vîntului... Hai; ce /ici nene Manole?

— Dcî face conu Manole ridicînd din umeri

Și Nicu Milescu urmează:

— Nu. mai vorbesc de ajutorul pe care ți-l dă cînele la descoperirea vînătorului, mișcărilor lui care dovedesc o inteligență cum nici nu bănuiești... Dar mai întîi umbletul ala sănătos în mijlocul firii, unde ai prilejul să vezi frumuseți nemaipomenite. Mereu m-am ținut, dar nu m-am învrednicit, să-mi cumpăr un aparat de fotografiat, ca nimeni nu are prilejul să dea peste colțuri frumoase de fire ca vînătorul... Sa pleci înadins după căutarea lor. nu-ți vine; dar așa, umbînd după vînat. dai uneori peste locuri în care rămîi încremenit, nu altceva! A! și ce doftor minunat e natura!... Cum te vindecă ea ca prin farmec de toate-necăzurile. de toate amărăciunile, de cum ai pătruns în mijlocul ei. Ce niici și nevrednice de-ținut în seamă ți se înfățișează toate frămîntările și netrebnicile vieții!... Să stai o dată la pa/ă de sitari... Hai, ce zici. nene Manole?

— Dc! mormăie conu Manole.

—Cînd seapătă soarele și rămîne în fundul zării o geană roșie, iar deasupra ei cerul întîi portocaliu, pe urma de un galben din ce în ce mai stins, din ce în ce mai stins, pîna se topește în azuriul bolții. Treplat-treptat amănunțimile lucruri lor pier și rămîn numai siluete... Cum se topește lumina pe cer. așa și zgomotele pe pămînt... Adineauri se auzea duruital unei căruțe pe șosea. Pe urmă-au venit păsările să se culce. întîi eotofenele s-au abătut pe vîrfurile copacilor, strigîndu-se: „caracara-ca! caracara-ca!" Mai'tîrziu au fluierat mierlele. Pe umiă altă pasăre a îngînat încet, adormind: „ție! tic! ție!" Acum e tăcere desăvîrșită. Totul pare înlemnit. Stai și aștepți în fața pădurii cu ochii țintă spre lumina care moare „Și-n încremenirea asta de o clipă, deodată se ivește deasupra codrului silueta sitarului... Vine repede drept spre tine... E o clipă de mulțumire!..

— Și-l împuști, adică-l asasinezi! strigă conu laneu.

• — Ei vezi. aicea ai dreptate, coane lancule. Și asta e un lucru pe care nici-odată nu mi l-am putut explica. Cum poate ca în același suflet de om să existe sentimente atît de opuse?... Cunoști și dumneata destui vînători... Iacă: nenea Manole, nenea Ștefan Dărăscu, colonelul Toporanu, Gută Steriu, eu... Suntem noi oameni mai răi, mai haini decît alții? Dimpotrivă, mai că-mi vine să zic că toți vînătorii, pe care i-am cunoscut, sunt oameni buni, miloși... Iaca, eu unul. nu ți-aș tăia un pui de găină, să-mi dai nu știu ce... Ori să stau eu de față la o operație, sau măcar cînd îi scoate cuiva vreun dînt? Ferit-a Dumnezeu!... E! la vînătoare, tot sufletul meu milos se duce, și-n locul lui vine altul, vine sufletul răs-trămoșilor noștri, că altfel n-am ee să zic.., Cînd mă gîndesc pe urmă acasă la lucruri pe care le-am săvîrșit la vînătoare. mă apucă groaza... Uite. a stat cînele. Sitarul e Ia cîțiva pași înaintea lui, jos pe brînci, ascuns în frunzele uscate din care nu se poate deosebi. îmi caut un loc bun, unde să nu mă stînjenească ramuriile. ca nu cumva să-l greșesc. Zboară și trag. A picat. Cînele îl aduce. Nu e mort. e împușcat numai în aripă; și ca să-lucid, îi smulg o pană și i-o vîr pe la ceafă în creieri. Atunci, întîi se zgîreește și bate din aripi repede-repede-repede, parcă ar vrea să fugă-de moartea care-l ajunge; apoi se moleșește, pîlpîirea aripilor contenește, și moare întinzîndu-se ca pentru o odihnă lungă..

— Barbarie! răcnește conți umcu. • ..!

Iar Nicu Milescu urmează:

— Ziceai adineauri, coane aneuie: „curioasă patimă”. Eu /ic: curioasă e puterea eu care patimile, oricare ar fi. pun stăpînire pe inima omului... Ni se pare că-n noi mintea e stăpînă, dar c numai o părere... La sfîrșitul fiecărui sezon de vînătoare mă hotărîsc să mă las de ea. îmi lac toate socotelile; toate mi le pui înainte;.. oboseală, neglijare de afaceri, cruzime, — de mîncat vînat nu mînc... Degeaba! Cînd vine vremea vînatului. nu mă iiii legat cu lanțul... Odată m-am jurat... parca mi-e și rușine să vă spui... Suft d-atunci optsprezece ani... îmi născuse Caterina pe Victor. întîiul născut... Ați trecut cu toți prin emoțiile alea: noaptea de veghere la căpătîiul femeii, cu mîna ci fierbinte în mînile tale tremurătoare, — slîșieieala inimă la vederea chinurilor ei... Știu că la un moment dat n-am mai putut îndura... am ieșit năvală pe ușă răcnind, am dat fuga în a treia odaie și, plîngînd cu hohote, mi-am ascuns capul sub pernă... Curînd s-a deschis ușa și m-a strigat servitoarea: „Conașule!” La lumina sfeșnicului pe care l ținea în mîna, i-am văzut fața rîzătoare; iar cînd mi-a zis: „Să vă trăiască!...” băiat!...” Ei! dar astea sunt fericiri pe care dacă le-ai simțit, bine, dacă nu, nu se pot descrie... Știu că peste vreun ceas. pe la șase dimineața, am ieșit în stradă, în Nu mă mai încăpea nici casa, nici curtea... Era pe-atunci p-aici un maior, unul Polizu. Nu-l cunoșteam... Se ducea spre cazarmă... Așa, fără să-l cunosc, zic: „Domnule maior, mi-a născut nevasta un băiat!” S-a uitat omul la mine ca la un nebun... Eram pe-atunci supleant la tribunal... Mă pomenesc pe la opt ceasuri cu o trăsură cu palm cai la poartă. Era avocatul statului și grefierul tribunalului. Veneau să mă ia la o cercetare locală, pe care o uitasem cu desăvîrșire, măcar că chiar atunci în ajun vorbisem despre ea... Intîi zic: „Nu merg”. Dar pe urmă,- față cu stăruințele avocatului, care-mi vorbea de cheltuielile făcute, cu aducerea martorilor, cu aducerea inginerului din București — și față cu asigurările doctorului, care venise și care-mi spunea că să n-am nici o grijă, am hotărît să plec... Ei! să vezi ce va să zică patima. Cînd să mă urc în trăsură, dau cu ochii de cînele de vînătoare... Era spre sfîrșitul lui septembrie... Cercetarea o aveam la Pietrari. În drum spre Pietrari era un loc unde la sigur găseam potîrnichi de cîte ori mă duceam... Dumneata știi. nene Manole: *la tufele lui Mihalcea*. Zic: ia să-mi iau pușca și cînele; dacă s-o isprăvi cercetarea mai de vreme, la întoarcere mă abat un sfert de ceas p-acolo. După ce am plecat, îmi ziceam că era o nebunie, că nu putea să-mi arză de vînat. Gîndul mi-era acasă la nevastă și copil... Acolo la Pietrari am stat ca pe ghimpi... La întoarcere zoream pe birjar... Galopul cailor mi se părea țacăneală... Și cu toate astea, cînd am ajuns pe la patru după-amiază în dreptul *tufelor lui Mihalcea*, am oprit și m-am dat jos „măcar pentru zece minute”. Patima!... N-am apucat să fac trei sute de pași și din niște mărăcini, bîști! îmi sare un iepure; dar, luciii curios. în loc s-o întinză la fugă, după două sărituri, văz că se întoarce să se uite la mine... Era prea aproape să trag... E!... dar parcă mi-e rușine să vă spui...

Și Nicu Milescu tace; iar ceilalți în cor:

— Spune! Spune!

— Am făcut un pas spre cl. gonindu-l cum ai goni o pisică și, cînd s-a pus pe iugă, am tras. Cînele. care căuta în dreapta mea, l-a văzut, s-a repezit și a pus gura pe el... M-am dus să i-l iau din gură; și cum mă luptam cu el să-i dea dru-

mul, simt că mi se scurge ceva cald în mîna... Credeam că e singe... nu... era lapte . Era o iepuroaică... în mărăcinii de unde sărise i-am găsit stratul și patru pui născuți atunci de curînd... Deodată mi-a răsărit în minte chipul nevastă și copilul, lăsați acasă... Eram și ostenit de noaptea de veghere... m-a cuprins o proază și un fior de moarte... Mi se părea că i-am ucis; pe ei... Am asat iepuroaică acolo și n-am știut cum să fug spre trăsură, phngind ea un copil. O vorbă n-am putut scoate pînă acasă, cu toate întrebările avocatului: „Ce *o!* ce s-a întîmplatr Atunci am făcut jurămînt, jurămînt mare, dar n-am putut să mă țin de el... *

- Ptiu! păcătoșule! face conu Iancu în culmea indignării.

Și luînd pe unul de braț:

~ Hai, mă lorgule, pînă ne vine partida, să tăcem un dardăr și să lăsăm p nelegiuțiiiăștia... Ăștia sunt cîini, nu sunt oameni.

NOTE ȘI COMENTARII

NOTE ȘI COMENTARII

După ce și-a publicat în *Convorbiri literare* primele sale schițe și nuvele reprezentative, I. A. I. Brătescu-Voinesli a intenționat, în 1898, să și le adune într-un volum, adresându-se, în acest scop, editurilor Socec și Carol Miiller. Tentativele sale nu au avut însă efectul scontat, deși nu le solicita drepturi de autor, dorind numai să-și vadă volumul tipărit. Deceționat de acest refuz și apreciind, cu mai multă sau mai puțină îndreptățire, că putea fi publicat înaintea altor confrăți din acea vreme, îi scria lui Mihail Dragomirescu, la 25 august 1898:

„Mi-a făcut mult bine scrisoarea ta, că eram grozav de scîrbit. Inchipuiește-ți că m-am adresat atît lui Socec, cît și lui Miiller, pentru publicarea într-un volum a nuvelor mele apărute în *Convorbiri* și că n-au primit, deși de la propunerea mea au publicat fiecare cîte două, trei volume de gugumanii... Nu le ceream nimic, absolut nimic, tot cîștigul să fi fost al lor.

Se poate!

Bine, aștia doar sînt editorii noștri ai mai de seamă. Se poate să fie atît de idioți încît să nu priceapă deosebirea dintre nuvelele mele și basmele lui Stăncescu ori poeziile lui Radu Rosetti?

Sînt deja, nuvelele mele, răs-destule pentru un volum: *Stmăiă, Maghiranul, Pană Trăsnea Sfintuh Inspecție. Două surori. Microbul, Sminteala lui Radu Finuleț, Moartea lui Castor și Intîmplare*.

Refuzul lui Socec și al lui Miiller mă dezgustase într-un mod grav." (*T. Maiorescu și prima generație de maioreșcieni*, antologie, note și prefață de Z. Omea. Text stabilit de Filofteia Mihai și Rodica Bichis, București, Editura Minerva, 1978, p. 545)

După această tentativă eșuată, deși i-au apărut în *Convorbiri literare* alte schițe și nuvele, I. A. I. Brătescu-Voinesli nu a mai fost preocupat de reunirea lor într-un volum. Inițiativa alcătuirii unui astfel de volum a luat-o Nerva Hodoș, comunicîndu-i-o astfel:

„Brătescule,

Lucrurile pe cari ni le povesteai tu cu atîta vervă, le-ai pus pe hîrtie, le-ai citit la d. Maiorescu și le-ai publicat în revista *Convorbiri literare*, împreună cu altele, — împreună eu *Sun bată* și cu *Moartea lui Castor*, scene trăite și nesfîrșit de duioase, împreună cu *Intîmplare*, cu *Cucoana Leonora* și cu *Sminteala lui Radu Finulei*, adevărate tezaure de observație fină și pătrunzătoare, împreună cu *Două Surori* și cu *Pană Trăsnea Sfintul*, două mici romane, două capodopere.

Eu le-ăm avut pe toate, în numere desperecheate din *Convorbiri*. Le-am strins, după cum stringeam sonetele lui Heredia. Dar mai cu mutările, mai cu vremea care a trecut peste ele, bietele numere s-au cam vîrzuie. Din *Cea din urmă scrisoare* n-a mai rămas docît un fragment, iar *Scrisori găsite...* le-am pierdut.

De aceea aș vrea să te rog ca, în amintirea acelor zile trecute, să faci o sfortare, să le aduni și să le dai la tipar.

Pontai noi cari te cunoaștem și îi apreciem, volumul iau va fi o reînviere a vremii fericite când ie aveam printre noi. — pentru iubitorii de literatură, venin mai lirziu, ei va fi o revelație. — pentru literatura romaneasca, o podoaba. — iar pentru tine. poale, un îndemn ca sa mai răsfoiești caietclul iau de noie și de amintiri, și sa ne mai dai. luluiora, bucăți nouă purtînd pecetea talentului iau puternic și original."

Se pare ca I. A1. Brătescu-Voinești n-a prea fost entuziasmat de propunerea lui Nerva Hodoș. lăsîndu-l să se descurce singur. Totuși, în scrisoarea de răspuns nu respingea aceasta propunere și, în'eventualitatea ca o puica pune in practica, îl ruga sa dedice volumul lui Titu Maiorescu:

„îmi propui sa scot în volum nuvelele publicate de mine în ('onvorbiri literare. Aș face-o: dar asia mi-ar cere sa fiu în, București, să le caut tcă nu le am» și sa umblu dupa un editor. Ție. care ești la Academie și ai la îndemîna colecția < 'onvorbitor, li—ar veni mai ușor.

Vrei să le însărcinezi cu găsirea unui editor și cu corectura. Fă-o. îți mulțumesc fră' țeste și te rog sa știi ca țin sa le închin ii—lăt T. Maio-rescu, celui mai iubitor de arta om ce am cunoscut în viața. lui. celui dintîi căruia le citeam dupa ce le scriam și care-mi ajută să le dau cel din uirnă lustru.

I le închin în semn de admirație și în semn de recunoștința pentru părinteasca dumnealui purtare fala de mine și pentru câștigul intelectual ce am reali/ai din contactul meu cu domnia-sa.**

Nerva Hodoș a izbutit, într-adevar, în 1903, sa alcătuiască și sa tipărească primul volum al lui I. A1. Brătescu-Voinești. cu titlul *Sure/e si si bite*. la lăditura Institutului de arte grafice „Minerva". din București. Volumul se deschidea cu cele doua scrisori reproduse mai sus, cuprinzînd: *Cocoana Leonora. Microbul. Doua surori, inspectie. Pana Trăsnea Sfințul Magheranul. Sîmbătă. Smintea lui Radu I inulet. Moartea lui Castor și Intîmplare*.

Dezintercîndu-se de apariția volumului, cedînd editurii și beneficiul pecuniar. I. A1. Brătescu-Voinești a fost nemulțumit de aspectul său gratie și de reproducerea celor două scrisori. La 9 august 1903 îi scria lui Titu Maiorescu: „Am dăruit Pditurci Minerva ce o cîștigă din publicarea în volum a nuvelor mele și, cum știți, au apărut cu o copertă groaznică și cu o scrisoare a lui Nerva Hodoș, care se potrivește ca o talangă la gîtul unei păsări." Cu loale acestea, apariția volumului i-a oferit și o reală satisfacție, comunieîndu-i, în continuare, lui Titu Maiorescu: „în orașul meu natal — sînt de atunci aproape patru luni — s-a vîndut un exemplar din nuvelele mele, dar la București se pare că au placul mult. Oamenii pe care nu-i cunoșteam mi-au spus ca au plîns citînd *Pana Trăsnea*." I. A. Rădulescu-Pogoneanu, continua în scrisoare, „ a fost p—ăci și mi-a vorbit cu entuziasm, spunîndu-mi că și dumneavoastră ați înlîmpinal cu plăcere apariția volumului. Nu mi-e rușine de dumneavoastră să-mi mărturisesc deșertăciunea. Astea mi-au făcut bine, mi-au redat încrederea pe care toată preajma mea mi-o fărîmița. m-au făcut să încep iar să scriu." (7. *Maiorescu și prima generație de maioresceni*. p. 87)-

Volumul de *Nuvele si schițe* s-a bucurat de o bună primire din partea recenzenților săi. Primul l-a comentat Sextii Pușcariu. în *Luceafărul*, an. III, nr. 6, 15 martie 1904, p. 162, scriînd: „Trebuie felicitat dl. Nerva Hodoș, nu pentru puținul gust artistic care l-a arătat aieghînd o copertă imposibilă, ci buna sa idee de a culege nuvelele și schițele Brătescului și de a le scoate în volum, dînd astfel nu numai publicului cetitor o carte bună, ci indemnînd și pe autorul ei să-și regăsească muza părăsita. Muza aceasta e înrudită cu a nuvelistului Turgheniev. O tristețe adîncă e răspîndită peste narațiunile unuia și altuia, nuvele și schițe fără pretenții, cari însă cetite o dată, nu se uită." Recenzînd Volumul, în *Sănuvatorul*. nr. 20; din 18 mai 1903, Ilarie Chendi exclama: „Ce frumos știe să povestească dl. Brătescu-Voinești și cît de clar schițează momente din lumea d-sale: lumea firilor potolite!" Un comentariu elogios i-a închinat și H. Sanielevici, inclus în volumul

satt de *încercuit trnae* (Bucureș'»), Caroi (iobL 1903, p. 179), scriînd: „Recitînd iarăși si iarăși *Ihna momi* și *lmd Trăsnea*, ma îmaresc din ce în ce mai mult în credința că autorul lor este un scriitor de o desăvîrșită originalitate și unul din fruntașii literaturii noastre*, avînd „un stil simplu și narativ, limpede ca apa de izvor, cu vorbe puține și obicinuite, ilar pline de lumină".

încurajat de primirea favorabila făcuta volumului sau, I. AL Brătescu-Voinești l-a prezentat Academiei Române, cum se obișnuia pe alunei, concurînd lu premiul Năsturel l lerăscu. Candidatura sa a fost susținută public de Ilarie Chendi, prin articolul *Un prag* nostic*. aparul în *Voința naționala*, an. XX, nr. 5581, 11 noiembrie 1903. p. 1: „1). Brătescu-Voinești e candidat serios. De asia-iarna, de la apariția volumului sau încoace, lumea literara îi citește și comentează cu drag micul mănunchi de nuvele. Recunoașterea Valorii lor a fost unanima, fonul liniștii și siguranța cu care sunt scrise, măiestria în arătarea sufletelor și a caracterelor și limba mai ales, o frumoasa limba literara, ne-au îndemnat pe mai mulți a vorbi de d. Brătescu-Voinești ca de unul dintre cei mai buni prozatori ai noștri!"

în ședințele Academiei Române de la începutul anului 1904, cînd au început dezbaterile asupra cărților care concureau la premiul Nasturel-Ilerăseu, se parca ca volumul lui i. A1. Bralescu-Voinești avea șanse sigure. In raportul prezentat în ședința din 28 februarie 1904, I). (. Ollanescu arata ca volumul conține „nuvele pline de adevăr, de observațiuni fine, de sentimente oneste și duioase, de un realism adecvat împrejurărilor, de o înălțătoare pomire sufleteasca, ce le fac sa fie niște prețioase bucăți de viața trăita — nu închipuita, — de ființe în carne și în oase". Dupa ce analiza succint fiecare nuvela și schița, I). (Ollanescu conchidea*, propunînd premiul volumului: „Stilul ales și înălțător, limba frumoasa, spicuită de străinisme și limpede «curgătoare, ideile morale și tendința servind de a înnobila mintea și a înviora inima, fac ca scrierile acestea sa merite premiul la care au fost prezentate." {*Analele Academiei Române*, seria II, lomul XXVI, 1903-1904, Partea-administrativă și dezbaterile, p. 378) Raportul general asupra dezbaterilor din comisia de premiere a fost ținut dej. Bogdan, relevînd aprecierile elogioase din raportul lui I). C, Ollanescu și adăugînd: „în diseuțiunile iscate înlăuntru comisiiunii s-a mai. relevant și meritul deosebit al nuvelor cl—lui Brătescu de a fi înlrupal înlr-o forma artistica desăvîrșită cileva tipuri interesante ale generației de la 1850, tipuri ideale din mica boierime și din burghezime, cum rar se mai găsesc astăzi în orașele mici ale țării noastre. I)l. Brătescu mai este cunoscut și din celelalte scrieri ale safe ca unul din cei mai buni prozatori ai noștri de astăzi." în ședința din 20 martie 1904, comisia a recomandat premiul volumului cu 6 voturi pentru, 1 contra și 1 abținere. Dar. cînd lotul parca ca se slrșește cu bine, a avut loc un incident neplăcut, care a năruit izbînda volumului lui I. A1. Bralescu-Voinești. în plenul secțiunii literare, a intervenit Dimitrie Sturdza, președintele Academiei Romane, care s-a opus premierii, invocînd faptul ca în regulamentul din 1876 se preciza ca premiul se putea acorda numai volumelor de... „minimum 400 pagine de tipar", adăugînd: „Comisiunea nu este deci consecventa cu aceste indicațiuni. cînd ne propune sa dăm premiul Năsturel unei broșuri de 147 pagine de novele ușoare, cari pol fi cel mult frumusele foiletoane de ziare." Supusa la vot, premiul a fost respinsă cu 19 voturi contra și 6 pentru. (*Analele Academiei Române*, seria II, tomul XXVI. 1903-1904. Partea administrativa și dezbaterile, p. 176)

ÎN LUMEA DREPTĂȚII

În primăvara anului 1906, I. AL Brătescu-Voinești a început să fie preocupat de ideea tipăririi unei noi ediții, a volumului său de *Nuvele și schițe*, din 1903. În care să includă și pe cele publicate ulterior. În acest sens, la 21 aprilie 1906 îi scria lui Cî. Ibrăileanu, la Iași, cu rugămintea de a-l ajuta: „Hdițiunea nuvelor mele e complet epuizată. Vrei dumneata să încerci, dacă nu s-ar putea găsi un editor al unei a doua edițiuni în care ar intra și bucățile publicate de mine după apariția primei: *Neamul lulreștiilor. Puiul, Viroolucul. Din carnetul unui judecător și Un om*. S-ar face un volum mărișor care s-ar putea vinde cu preț de 2 lei. Hu m-aș mulțumi cu suma de 400 de lei pentru vîn/area acestui drept. Mi-ar părea foarte rău dacă această însărcinare ți-ar pricinui prea multa strădanie!” (*Scrisori către G. Ibrăileanu*, voi. III, București, Kditura Minerva, 1973, p. 29). Propunerea lui I. AL Brătescu-Voinești a avut ecoul cuvenit, mai ales că începuse să colaboreze la recent înființata revista *Viața românească*, pe lângă care Cî. Ibrăileanu întemeiasă și o editură. Din tratativele purtate, pe cale epistolară, rezultă că prozatorul intenționa să-și deschidă noul volum cu un scurt „Cuvînt înainte”, al cărui text i-l comunica lui Cî. Ibrăileanu în scrisoarea din 2 august 1906: „Iubite ci cinstite cititorule, tipărind paginile ce urmează, mă rog lui Dumnezeu ca citirea lor să-ți pricinuiască uitare de tine și bucurie sufletească cu care să-ți vindeci măcar pentru cîteva clipe urîtul și necazurile. Dacă așa ți se va întîmpla citindu-le, voi fi multumit de a fi făcut o faptă bună. Dacă nu — iartă-ma.” (*Scrisori către G. Ibrăileanu*, voi. II, București, Kditura Minerva, 1971, p. 59) Peste numai o săptămînă, la 9 august 1906, îi trimitea lui (î. Ibrăileanu următoarea nouă variantă a cuvîntului introductiv: „Dacă citirea acestei cărți, iubite cititorule, îți va pricinui măcar cîteva clipe de «uitare de tine», de vindecare, fie a urîtului. fie a durerilor ce și dumneata ca orișicare vei fi purtînd în suflet, — voi fi mîngîiat și mulțumit cu gîndul c-am săvîrșit o faptă bună: iar dacă nu... iartă-mă ca, prin citirea ei, te-am stînjinit și te-am întîrziat de la treburi mai folositoare.” (*loc. cit.*, p. 60) Cert este că (î. Ibrăileanu «nu a fost înecat de ideea unei astfel de prefețe, raspunzîndu-i lui I. AL Brătescu-Voinești: „Revin la chestia prefeței: poate ar fi bine Jără. Ma gîndesc ca prefețele nit mai sînt la moda și presupun adesea nevoia de recomandare, ceea ce în cazul d-tale n-are nici o rațiune.” (*Scrisori către Ci. Ibrăileanu*, voi. III, p. 444) în uima acestui sfăt, prozatorul a renunțat la prefață.

Concomitent cu problema prefeței s-a pus și aceea a titlului noului volum. Inițiu I. Brătescu-Voinești dorea să și-l intituleze tot *Nuvele și schițe*, ca și pe primul, din 1903. De buna seamă, (î. Ibrăileanu nu putea fi de acord qici cu aceasta propunere, exprimîndu-și rezerva chiar și fața de titlul */// lumea (treptații*, al nuvelei cu care se deschidea volumul, publicată în *Viața românească*: „Acuma: titlul *Î Nuvele și schite* ar părea că e o alta ediție și e păcat, caci volumul acesta e de doua ori mai mare decît cel dintîi. */// lu/nea dreptății* ar face impresia, la imbecilii, că e același lucru cu ceea ce a fost în *V.r.* Caută un titlu (am lasat să adăugam la umia pagina cu titlul). Trebuie un titlu mai special, nu *Navete*, și, pentru ca, desigur, vei mai crea alt volum, pe care, atunci, ar trebui să-i intitulezi ^volumul ID. ceea ce nu e frumos și modern. Dacă argasi un cuvînt sau o perifrază pentru ideea de «inadaptabili» (așa-s toți eroii d-tale), ar fi un titlu bun și o sinteza. În titlu, a volumului. Se poate și numai *Nuvele* — tot e alt titlu decît cel vechi. */// lumea dreptății*, numele primei bucăți, cum se obișnuiește, are inconvenientul că unii ar crede, vazînd volumul în vitrina, ca e reproducerea *numai* a bucății din *V.r.* Dar putem trece peste asta. ce crezi?” (*Scrisori către G. Ibrăileanu*, voi. III, p. 445) în cele din urmă, prozatorul îi comunica lui (î. Ibrăileanu, la 21 octombrie 1906, hotărîrea sa definitivă: „Iii mai scriu o data despre coperta. Aș dori să fie așa: Ioan AL Brătescu-Voinești

/// lumea dreptății” (*Scrisoricătre Ch Jlmii feam Lvo*], II, p. Cx^ într-adevăr. volumul a apărut cu titlul */// lumea dreptății** la Iași, în iklitufa „Viața românească”.. în toamna lui anului 1906, cuprinzînd: *în turn ea dreptății* Vtrcolacul* Puiul* Două surori. Din câinelui unui judecător* Un oni* Microbul* Inspecție* NeahHti Ihlreștilor. Coccoana Leonora* Ma-\>heranut* Sîthbătă* Pană Trăsnea Sftitul* Sminteală Iui Ralii iinulej* Moartea lui Castor* întîmpare* Conu Alecu.*

Î apt explicabil, volumul a fost conientat elogios de însuși editorul sau, C I. Ibrăileanu în *Viața românească*, an. I, nr. 9, noiembrie 1906, p. 466: „Volumul acesta nou a fost iarăși o mare revelație. D. Brătescu-Voinești îmi apare acumă și mai mare decît înainte. Cele șaptesprezece bucăți ale sale fofmează un tot armonios, pentru ca în ele circula acea lași suflet, și un suflet curat mat delicat iuu s-a manifestat altul în literatura românească... Impresia ce ți-o dau bucățile ci—lui Brătescu-Voinești este aceea ce ți-o da orice adevărată operă de artă.” La scurt timp după apariția sa, volumul a avut un viu ecou și în transilvania, edificator fiind articolul lui florica Petra-Petrescu, intitulat *lin poet al sufletelor caste** publicat în *Tribună* (Arad), an. X. nr. 233, 16/29 decembrie 1906, p. 1. în jare mărturisea: „Cînd am cetit pentru prima oara pe *Pana trăsnea Sffntul*, pe cele *Două surori* In lumea dreptății. Microbul** mi-am zis involuntar: «Paginile acestea le voi ține a minte.» Si glasul lăuntric n-a fost augur mincinos. Acum, cînd am recetit din nou schițele și nuvelele adunate în volum, am simțit aceeași bucurie sufletească regăsiindu-mă. ecilile cunoștințe, prietenii cu aceeași căutătură blajină a ochilor, cu aceleași gesturi inofensive ale mîinii, cu același pas tărăgănat, lin, plin de bunătate.” Inițiu un ciclu de articole despre opera lui I. AL Brătescu-Voinești. care vor fi reunite apoi într-o broșură aparte, (I. Ibrăileanu a revenit asupra acestui volum, în *Viata românească*, an. II, nr. 15, ianuarie 1907, p. 94, subliniind: „Cu apariția volumului *In lumea dreptății**- atît de bine nutrit și atît de armonios, d. Brătescu-Voinești a intrat în categoria scriitorilor celor mai cunoscuți, — și, pe cîl putem înțelege din cetite și auzite, a celor mai apreciați, — poate cel mai apreciat, vreau să zic cel mai puțin contestat dintre scriitorii noștri, ceea ce se datorește și talentului său ș egalității acestui talent.’ I-moțional de gestul mărinos al mentorului *Vieții românești*, I. AL Brătescu-Voinești îi scria, la 3 februarie 1907, cu recunoștința: „Îți mulțumesc pentru articolul critic, pe care l-am cetit cu o vie plăcere. Ma simt foarte măgulit că volumul meu a putut produce în spirital unui om ca dumneata fraumintarea din care a ieșit acel articol. As lae o mare încurajare la muncă și nădăjduiesc că nu-ți va fi rușine cu lucrările- la a căror făptuire vei fi fost părtaș prin încurajarea și prin laudele dumilale.” (*Scrisori către G. Ibrăileanu** voi. II, p. 67)

Volumul */// lumea dreptății* ti mai fost recenzat în *Luceafărul*, an. VI, nr. 6, 15 martie 1907, p. 112, aralîndu-se ca „lipsa de continuitate istorică de la o generație la alta conflictul dintre generațiile de lumea veche și de lumea nouă constituie subiectele nuvelor”. Abia după un an de la apariție, I*. Lovinescu îl comentează în *Convorbiri*, an. I, nr. 19, 1 octombrie 1907. p. 752, cu aprecieri pozitive: „D. Bratescu ne da un volum nou, în care. pe lînga vechile lucrări, se mai găsesc cîteva schițe noi și o nuvela mai întinsa, al cărei litiu a trecut și asupra culegerii întregi. Nu cunosc însă un scriitor cu o personalitate maPunitară decît d. Bratescu. Toate nuvelele sale au aceeași înfățișare și măsură. Iile poartă întipărirea neștearsă a sufletului povestitorului în exerga lor. Acest scriitor nu-și risipește producția sa literară înainte de a o fi însemnat cu armele sale sufletești, ce o fac repede recunoscută. IX BrăteSeu se răsfrînge în întregime în fiecare din nuvelele sale, tot așadupa cum în fiecare picătură de rouă se răsfrînge același cer de sus. în continuare, I. Lovinescu sublinia: „Opera lui, în elementele ei temeinice, este uria dir cele mai morale opere din cîte avem noi în literatura* noastră. Ha produce o adevărată mulțumire sufletească. Tot ce e curățenie a inimii și a vieții face cîmpul de preocupare al cl—lui Bratescu. Tot ce e cînst, tot ce e iubire de bine și de frumos, tot ce e năzuință; âtre liniște și pace, tot ce e duios și nevinovat a găsit în acest scriitor un tălmaci de c

simțire și cumpătare în adevăr clasice.* Mat târziu, în 1929. proeetlînd la cunoscutele sale „revizuirii”, L. Lovinescu avea să-și modifice radical opinia, formuînd asupra lui I Bralescu-Voinești aprecieri negative: „Talentul lui de povestitor a rămas pînă ia urmă; diminutiv. Incapabil* de a ieși din sine și, deci, de a crea obiectiv, lovit de o tragică sterilitate, lipsit chiar și de invenție verbală și de stil, d. Brătescu-Voinești e un miniaturist, care, repetîndu-se în fiecare nuvelă, poate condensa o atmosferă, țara ane sugera, impresia creației. Dulceagă, delicată și lirică, literatura sa e de măsuri atîl de mediocre încît nu i se poate aplica, prin nici o latură, atributul măreției.” {*Critice*, voi. VI, București, Ieditura „Ancora”, 1928, p. 50)

La insistențele lui Nerva Hodoș, cum vom vedea mai departe, L A I. Brătescu-Voinești a prezentat și acest volum la Academia Română, pentru a concura la premiul Năsturel-Herescu, mai ales ca, între timp. articolul 5 din „Regulamentul pentru premii” se modificase, în laturînd obstrucția referitoare la numărul de pagini al cărților. Raportul asupra volumului */// lumea dreptății* a fost ținut de Titu Maiorescu, în ședința secției literare din 2 aprilie 1907. Amintind, la început, de respingerea nejustificată a volumului *de Nuvele și schite*. în sesiunea din 1904, Titu Maiorescu argumenta: „Dacă una din misiunile secției literare, mai ales acum. după reforma regulamentului menționat, este de a îngriji ca premiile academice să servească la răsplătirea și încurajarea adevăratelor valori literare, atunci secția noastră are, față de scrierile d-lui Bralescu-Voinești, o datorie de îndeplinit. Căci aceste scrieri fac parte din cea mai bună literatură română contemporană!” Raportul lui Titu Maiorescu nu era ditirambic, ci formula și opinii critice, negative, chiar asupra nuvelei titulare, care lasă „impresia unei momentane slăbiri a autorului”, motivînd: „Tocmai persoanele care ar trebui să deștepte simpatia cetitorului, și-o înstrăinează printr-o similitudină de pretenție occidentală (Andrei Rizeșu și Hiena cînta *Mondschein-Sonate* de Beethoven, Rizeșu cileșle la tribunal pe Spencer și pe Nietzsche, L/lena arunca avocatului Beneș vorba de *amoral*), și loală expunerea are defectul de a fi ostentativ tendențioasă: iar unde începe tendența, încetează arta.* în general însă, raportul lui Titu Maiorescu era favorabil volumului, susținînd premiarea lui: „Pentru graiul cuminte și adeseori glumeț al țaranului moldovean. Creanga este recunoscut ca model. Alaiuri de el. Caragiale a ridicat la valoare literară vorbirea tipică a inculților și semiculților din orașe cu ridicolul lor, precum și expresiile de spaima și de cruzime a celor de la sat (*Năpasta, făclia de Paști*). D I. Brătescu-Voinești se apropie de ci prin înfățișarea firească a tot ce a rămas mai sănălos, după ameteala atîtor inovații pripite în pătura de mijloc a societății noastre, icoanele acestei vieți, îndeosebi provinciale, sunt descrise cu o căldura de sil care cîștigă de la început inimile cetitorilor și le lasă impresia unei binefaceri sufletești, — cu atîta iubire și cu o așa respectuoasă decență a căutat autorul să priceapă generația care dispăre din mijlocul nostru și să ne-o înfățișeze în forma nepieritoare a artei. Acest merii al d-lui Bralescu-Voinești este așa de excepțional în starea literaturii române de astăzi, încît va contribui să unească sufragiile noastre întru premiarea operei sale literare.” {*Analele Academiei Române*, seria II, tomul XXIX, 1906-1907, Partea administrativă și dezbaterile, p. 270)

în urma raportului lui Titu Maiorescu. secția literară a aprobat premiarea volumului *///; lumea dreptății*, dar cînd s-a trecut la vot, în plenul Academiei Române, a fost respinsă. Deoarece fiecare secție și-a susținut candidatul său. voturile au fost atît de inegal acordate încît s-a ajuns la situația de a nu li premială nici o lucrare. În ședința din 18 aprilie 1907, I. Kalinderu, ca președinte al Academiei Române, preciza, referitor la premiul Năsturel-Herescu: „La acest premiu s-au prezentat 38 de scrieri, cایی s-au distribuit spre cercetare secțiilor lor. Liecare secțiune a recomandat apoi plenului cîte o opera, pe care a găsit-o mai meritorie, dai' la votare n-a întrunit nici una majoritatea de voturi prevăzută de Statute, așa ca premiul a trebuit să se capitalizeze.* {*Analele Academiei Române*, tomul XXIX. p. 227) La 13 aprilie 1907, I. A. Rădulescu-Pogo

neanu îl iniorma pe Brălescu-Voinești. despre modul cum s-au desfășurat lucrurile: « vede ca fiecare secție a ținut la candidatul propus de ca. incit nu s-a putut tace o majoritate pentru nici unul din cei propuși. Tu ai întrunit cele mai multe voturi: 12 pentru contra a 13: un teolog, cu niște predice. 1 I. contra 13. și un general cu o carte despre «rasele cailor». 10, contra 14. Dacă se deplasa un vot pentru line; aveai majoritatea obțineai premiul, așa însă nu l-au dat la nimeni: se capitalizează! Votul n-a fost pe față dar, 'dupa cîte am aflat, e probabil ca nici Sturza nici Poni n-au votat pentru teolog. Secția literară a fost aproape în unanimitate pentru tine și te-a susținut cu căldură; da cei de la istorie (afara de Bogdan și Onciul) și cei de la științe par a li inaccesibili frumuseții literare" (/. *Maiorescu și pruna generație de maioreșceni*. p. 683)

Dupa acest insucces. Bralescu-Voinești i se confesa lui (A. Ibraileami, într-o scrisoare din 17 aprilie 1907: „Nici nu aveam de gînd să-mi pun volumul la premiu. Am făcut l-o, dumneata stii parca, după îndemnul stăruitor al lui Nerva Iodos. Nu m-au premiat sănătate'. Premiarea nu dă valoare nuvelor mele dacă n-au: iar nepremierea nu le-o ia dacă au." În continuare, niarturisește totuși ca ncacordarea premiului l-a mîhnit și i-cauzat unele neplăceri: „Îmi pare rău din doua puncte de vedere: înlîi, c-aș fi putut să plec pentru cîteva zile: să rasullu departe de lumea treburilor, să-mi dăruiesc o vacanță de zece zile, atît de trebuincioasă prăpăditei mele sănătăți: și al doilea, pentru ca mi-ar fi scutii o destul de mare neplăcere, anume următoarea. Nimeni din iirgovîșle nu știa că mi-am pus volumul la premiu, absolut nimeni, decît ncvasta-mea și eu. Din nefericire prefectul. înloreîndu-sc din București în preziua deciziei Academiei, aduce știrea sigură ca voi li premiat și anunță lucrul ca sigur la 50-60 de inși. adunați la primărie cu prilejul instalării comisiei interimare. Nu știu dacă erau acolo 3 inși care mi-au citit nuvelele, dar. înțelegi. Academie. premiu. 4000 de lei! și iala-ma. cu toate protestările, silit să primesc felicitări. Se duce în oraș vestea ca»de popa tuns și. unde mă întorc, unde ma suscesc, felicitări. A doua zi gazetele vestesc ca premiul nu s-a acordat nimănui. înțelegi jena mea. N-am furat nimic, n-am înșelat pe nimeni-si mi-e rușine să dau ochii cu lumea, și va trebui să îndur nu știu cîta'.vreme indiscreția și compătımirea si... Asta e o pedeapsa pe care nu o meritam pentru ca am scris nuvele... Ma mîngîie gîndul ca la atîtea zeci dc-kilometri am un. prieten bun căruia îi întind' mîna cu dragoste frățească." (*St rison către (r Ibrăileanu*. voi. ii. p. 70»

Lui 'fitu Maiorescu i-a trimis o scrisoare de mulțumire la 26 mai 1907. după ce a putut lua cunoștința de raportul acestuia de la Academia Română, apărut în *Convorbiri literare*. Se poate deduce, dm aceasta scrisoare, ca opinia negativă a criticului despre nuvela */// lumea dreptății* se datora faptului că fusese publicată în *V tata românească*, și nu în revista „Junimii”*, care, pina atunci. îi oferise, înlr-adevar. o generoasă ospitalitate: „Vă mulțumesc din adîncul inimii pentru bunul raport, pe care abia acum l-am citit în *Convorbiri literare*. Hotărîrea plenului Academiei îmi este sub raportul moral cu desavîrșire indiferentă, de vreme ce scrierile mele sînt așa apreciate de acela pe care J-am socotit întotdeauna ca cel mai drept și priceput judecător. A! Ce răi» îmi pare ca */// lumea dreptății* n-a lrecul sub ochii dumneavoastră înainte dc publicare. Nu e numai vina mea. Atunci cînd am venit sa v-o citesc nu se publicase încă decît o mica parte dinfr-însa în *Viata românească* — și nu cunoașteți îndeajuns absoluta dumneavoastră autoritate asupra mea în aceasta materie, dacă va îndoiiți o clipa ca. față cu hotărîrea dumneavoastră ca nuvela nu e bună, aș li stat o clipa în cumpăna ca s-o distrug, cu toata publicarea începutului ei. Vorba lui Mussei: -La poitiție. hélas! Voilă aoire miscre»; nu m-ați putut primi: era în preziua unui discurs important ce avea de ținut dl. iilipescu. Inea o data va mulțumesc cu recunoștința pentru binele sufletesc tară seamăn ce mi-ați pricinuit prin raportul dumneavoastră și va rog să credeți ca nimeni și nimic pe lume nu e în stare să știrbească un dram din admirațiunea. respectul și iubirea ce va port/* <A *Maiorescu și prima generație de /naioresceni*. p.

ÎN LUMEA DREPTĂȚII

A apărut *m Viața românească*, an. I, nr. 2, aprilie 1906, p. 263; nr. 3, mai 1906, p. 432-nf. 4, iunie 1906, p. 32; nr. 5, iulie 1906, p. 197; nr. 6, august 1906, p. 355.

În perioada de pregătire a revistei *Viața românească*, al cărei prim număr" va apărea la Iași, în martie 1906, G. Ibrăileanu s-a adresat scriitorilor reprezentativi din toată țară, sblcîțîridu-le colaborarea și precizîndu-le că, pentru prima dată la noi, vor fi remunerați pentru scrierile publicate. În acest sens, îi scria și lui I. AI. Brătescu-Voinești, la 2 februarie 1906: „Revista noastră are pretenția să aibă succes și să plătească, din veniturile ei, pe colaboratori și, dintre colaboratori, mai întîi pe cei din afară și în primul rînd pe literați. Dar, ca să ajungem la acest ideal, trebuie să facem *impresie* în țară și impresia îi-o putem face decît prin prestigiul și talentul colaboratorilor revistei. Iată pentru ce ținem așa de mult la colaborarea d-voastră... Vă propun și d-voastră să lăsați cîteva zile alte ocupații și să ne trimiteți o bucată, o schiță, sau un fragment din roman, și, fiindcă veți sacrifica un prcdses, două, să vă plătim bucată cum mi se plătește mie suplînirea, cum am propus și lui Sădoveanu să-i plătim. Cu alte cuvinte, scontînd cîștigul viitor al revistei, ne-am hotărît să plătim de pe acuma munca acelor colaboratori, care, prin colaborațiile lor, ăr asigura acei viitor. Idealul nostru este ca toți colaboratorii să fie plătiți, ca în străinătate". (*Scrisori către G. Ibrăileanu*, voi. III, p. 434) Răspunzînd acestei solicitări și fiind tentat, poate, de promisiunea remunerării, I. AI. Brătescu-Voinești trimite nuvela *în lumea dreptății*, care, după cum am arătat, va fi publicată în mai multe numere, între timp. G. Ibrăileanu i-a comunicat prozatorului că Finalul nuvelei nu i se pare motivat, propunîndu-i să-i dea un alt deznodămînt, să elimine accidentul copilului lui Rizescu. Se pare însă că Brătescu-Voinești a vrut să aibă și opinia lui Titu Maiorescu în această privință, dar n-a izbutit să-l înfîlnească, îngrijorat că mentorul „Junimii" n-ar fi agreat colaborarea sa la *Viața românească*, scriindu-i la 22 mai 1906: „Mi-a părut foarte rău că lu v-am găsit sîmhată, la 20 mai, cînd am venit la dumneavoastră. Dumneavoastră singur fiind pentru mine *apa regală* cu ajutorul cărei în materie literară se poate deosebi aurul de alamă, vaiseam să vă cer voie să vă citesc urmarea și sfîrșitul nuvelei mele *în lumea dreptății*, al cărei început s-a publicat în revista *Viața românească* din Iași. M-am înfîlînit în urmă la palatul de justiție cu domnul P. Misir, care mi-a spus că momentul nu eră oportun, de vreme ce erați foarte preocupat de evenimentele politice care se desfășurau chiar în acea zi. Neștiind dacă mai pot veni la București, rămîne să mă bucur de sfaturile și observările dumneavoastră după ce nuvela va fi apărut în revistă și sa mă slujesc de ele pentru publicarea nuvelei în volum. Vă cunosc prea bine, vă stimez prea mult și știu cu atîta nestrămutată încredințare că-n sufletul dumneavoastră nu intră nici umbra unei considerații meschine, pentru ca să mă îndoiesc că m-ați lipsi de folosul sfatului dumneavoastră, pentru că n-am dat nuvela la *Convorbiri* și mă mir cu atît mai mult de ce vă spun ca mi se plătește colaborarea la *Viața românească*, cu cit colaborarea la *Convorbiri* mi s-a plătit cu tot cîștigul moral și intelectual pe care l-am realizat din cunoașterea dumneavoastră de aproape, și fără de care nu știu ce aș fi fost." (7) *Maiorescu și prima generație de maioreșcieni*, p. 88)

Neizbutind să beneficieze de opinia lui Titu Maiorescu, ale cărui sfaturi le urmasă întotdeauna, la publicarea celorlalte schițe și nuvele în *Convorbiri literare*, I. AI. Brătescu-Voinești a fost nevoit să se clarifice singur cu G. Ibrăileanu asupra deznodămîntului nuvelei, neîmpărțînd punctul său de vedere, după cum îi scria la 31 mai 1906: „Pentru nuvela asta, mi se pare că nu trebuia altă soluție decît prăpădirea lui Rizescu. D-ta crezi că trebuie înlăturat accidentul cu copilul. Nu pot să exprim clar pentru ce mi se pare că nu ai dreptate. Accidentul trebuie." Și argumenta: „Andrei e feciorul unui dascăl de biserică, — un băiat cinstit, dar slab și superstițios. Nu e firesc lucru să înnebunească, so-

cotindu-se lovit în mod iremediabil în copilul care reprezintă pentru el toată nădejdea lui de mai bine, toată speranța unei vieți curate și fericite pe care o s-o trăiască în copilul lui?" Spre a fi mai convingător, își justifică astfel ipoteza: „Observarea dumitale (adică cererea de a înlătura catastrofa cu copilul) mă face să cred că nu am insistat poate îndeajuns asupra frămîntărilor și căinței lui Rizescu; dar într-adins am făcut așa. Ce nu era de zis asupra chinului lui Rizescu, cînd cocoana Zinca îl întrebă unde s-au plimbat fi cînd ea zice: «— Frumos! Eu nu m-am putut învrednici să mă duc niciodată...» Am șters din text toate comentariile, vrînd să las pe cititor să priceapă singur ce se petrece în sufletul lui la auzul acestor cuvinte. Tot așa, cînd pleacă bătrîna și se aud în tăcere unele cuvinte din monologul ei: «om cinstit... cu frica lui Dumnezeu...» Tot așa n-am vrut să insist, înadins (înțelegi, iubite d-le Ibrăileanu, ce ușor mi-era s-o fac), asupra paroxismului de indignare și de disperare a lui Rizescu, cînd aude pe martorii aia bătrîni dezmințindu-l cu tărie: «Ferească Dumnezeu». Nu sînt toate acestea suficiente pentru a înnebuni pe un om, cînd peste el survine o simplă coincidență a accidentului cu copilul, accident care în mintea lui ia proporția unei pedepse divine ireparabile?"

Fără a-și modifica punctul de vedere, Brătescu-Voinești admitea totuși că finalul nuvelei putea să aibă următoarea variantă:

„— Fraților, zice Urziceanu intrînd în camera avocaților să vă spui o veste tristă. A înnebunit bietul Rizescu.

—• Tocmai ce le spuneam și eu, adaogă altul

— Săracul!

— Ia spuneți-mi și mie, zice Berlescu, că eu nu știu nimic, lipsesc de trei zile.

— Uite ce e. Acum trei zile o birje i-a călcat copilul, spărgîndu-i capul. Dar mi-a spus doctorul că n-are nimic, — e în afară de orice primejdie. Rizescu, care se zice că ținea grozav la copil, întorcîndu-se acasă, a dat tocmai peste împlinirea asta, și, crezînd că i-a omorît copilul, i-a venit răii. Cînd s-a trezit, s-au pomenit cu el aiurînd și d-atunci, aci rîde, aci plînge; nu mai cunoaște pe nimeni.

— Astea sînt fleacuri, zice Berlescu. Adică vrei să zici c-a înnebunit de emoție... Parcă mie nu mi s-a aprins fetița acum cîțiva ani și n-am mai înnebunit... Mie întotdeauna mi-a făcut omul ăsta impresia că o s-o isprăvească așa. Ce era mania aia a persecuției de care suferea?" (*Scrisori către G. Ibrăileanu*, voi. II, p. 54) În *Viața românească* și în volum, finalul nuvelei reprezintă formă concentrată a acestei variante.

De la apariția ei și pînă astăzi, nuvela *în lumea dreptății* nu s-a bucurat de prea multe aprecieri pozitive. Dimpotrivă, aproape toți comentatorii operei lui I. AI. Brătescu-Voinești au considerat-o slabă, lipsită de o motivație psihologică reală, convingătoare, edulcorată de melodramatism. Cu toate că G. Ibrăileanu nu era de acord cu finalul ei, totuși a apreciat-o public, mai întîi în *Miscellanea* din *Viața românească*, an. II, nr. 6, iunie 1907, p. 484, polemizînd cu Titu Maiorescu referitor la observația sa critică din raportul ținut la Academia Română. În esență, discuția se concentra asupra teoriei maioreșceniene a „formelor fără fond", combătută de G. Ibrăileanu, care scria: „Pentru ce «simili-cultură»"? Pentru că Andrei cîntă Beethoven și citește Nietzsche ...Dar *în sine*, aceste lucruri nu sînt «simili-cultură» ci curăț *cultural*. Atunci ce se va fi petrecut în mintea d-lui Maiorescu, cînd a scris aceste rînduri?

Nu se pot face decît două ipoteze:

1. Ori că Beethoven și Nietzsche nu nmeaza cu tipul creat de Brătescu-Voinești, adică cu celelalte fapte și însușiri ale lui Andrei, — că din restul nuvelei rezultă că Andrei este un om *incapabil* să priceapă pe Beethoven și pe Nietzsche;

2. Ori că, dacă Beethoven și Nietzsche rimează cu tipul cu Andrei, — Andrei însuși, *în totalitate** nu rimează cu adevărul, în provincie fiind imposibil un asemenea tip, dec. creația lui Brătescu-Voinești fiind *pretențioasă*... După părerea lui G. Ibrăileanu, Titu Maiorescu greșea în ambele cazuri: „1. în pripiul caz, pentru că Rizescu e conceput și

redat ca în om inteligent, cult și distins; ca un om care trăiește mai mult o viața cerebrală, intelectuală și artistică; ca un om care, chiar în concepția autorului, trebuie să fie în afară și deasupra mediului; ca un om care, chiar din pricina superiorității sale, este nefericit. Dacă Brătescu-Voinești nu-l caracteriza ca superior (prin multe lucruri, între care deci și prin Beethoven și Nietzsche), toată concepția nuvelei sale cădea. 2. În al doilea caz, dacă d. Maiorescu crede falsă și deci - în cazul acesta - pretențioasă crearea acestui tip într-un orașel de provincie, atunci d-sa nu cunoaște țara din 1907, socotind-o tot cum era la 1867. Dar în toate părțile țării se găsesc, rai* nu-i vorbă, oameni ca Rizeseu. .. și avocatul din Tîrgoviște Brătescu-Voinești este argumentul cel mai puternic!

Numai când Beethoven și Nietzsche n-ar rima cu restul însușirilor lui Rizeseu, cu **tipul** sau, sau numai când Beethoven și Nietzsche ar fi imposibili într-un mic orașel, — numai atunci ar avea un înțeles fraza d-lui Maiorescu.

Noi credem că d-sa a scris acea frază din două pricini: mai întâi din cauza concepției junimiste: cultura la noi, ca *cultură*, nu poate fi și nu este decât apanajul unei elite; iar cultura celor mici nu poate fi decât «simili-cultură». A admite existența *culturii* la un avocat din Tîrgoviște, este a renunța la *vechea* concepție junimistă a «forme goale...» Rizeseu trebuia, și el să reprezinte «forma goală»! Și al doilea, tot din cauza concepției junimiste, de astă dată cu o doză mai mare de schopenhauerianism și cu oarecare necunoștință. noilor împrejurări: credința, cum am spus mai sus, că țara aceasta a rămas tot în starea de la 1867, pe când, în adevăr, era imposibil la Tîrgoviște un om care să se delecteze cu Beethoven și cu Nietzsche.*

În opoziție cu O. Ibrăileanu, criticii maioreșcieni din acea vreme s-au plasat pe poziția maestrului lor, preluându-i observațiile asupra nuvelei în *lumea dreptății*. În revista *Convorbiri* (devenită ulterior *Convorbiri critice*), nr. 13. 1 iulie 1907, p. 615, Mihail Dragomirescu îi reproșă lui G. Ibrăileanu că „mai tot studiul lui asupra lui Brătescu-Voinești îl reazemă tocmai pe nuvela lui cea mai slabă (vezi și raportul d-lui Maiorescu la premiul academic) în *lumea dreptății*, nuvelă care e o pată în personalitatea artistică a acestui scriitor.” în *Convorbiri*, revistă al cărei conducător era, Mihail Dragomirescu publică, în nr. 19, din octombrie 1907, p. 752, articolul / *AL Brătescu-Voinești* ai lui E. Lovinescu, cu aprecieri favorabile asupra acestei nuvele, dar chiar în același număr, la p. 778, îl contracarează printr-un articol al său despre volumul *In lumea dreptății*, afirmând că nuvela titulară este „una din cele mai slabe ale autorului** și că „în afară de unele minunate amănunte (ca scena cu baba și conversația celor doi avocați influenți de provincie, care pun la cale o afacere necurată) și în afară, uneori, de stil, acesta nuvelă păcătuiește fundamental prin concepțiune. Prezentarea lui Rizeseu, eroul principal, involvându-l o contradicțiune sentimentală, care e nimicitoare pentru operă. În adevăr, autorul se entuziasmează de toate faptele și gesturile lui. chiar când sînt hotărît ridicule (ca, bunăoară, aducerea lui Spener pe la tribunal și executările pretențioase de muzică înaltă într-un cuib de provincie): pe de altă parte, după ce ni-l înfățișează ca om absolut bun și de caracter, îl pune în sfîrșit să săvîrșescă o mișelie, pe care niciodată un *caracter* n-ar fi putut-o săvîrși, - și, în același timp, își dă toate silințele ca să-l scuze, aruneînd toată vina pe mediul social. Aceasta însemnează că Rizeseu nu poate fi o creațiune poetică, ci

• un produs ai meșteșugului scriitorului, care și-a pus în gînd să compună un erou din bucăți și sa înlocuiască ființa vie, pe care n-a putut-o concepe, cu o simplă păpușă.” Mihail Dragomirescu a rămas consecvent acestei opinii și, mult mai tîrziu, în volumul *Sămănătorism, poporanism, criticism* (București, Editura Institutului de literatură, 1934, p. 105), avea să reafirme că „// *lumea dreptății* constituie o contradicțiune fundamentală între mila și respectul ce autorul are pentru eroul său Rizeseu și între moralitatea lui. El înșala pe o bătrînă în mod netrebnic, iar autorul, ca să ne cîștige simpatia pentru el, îl face să înnebunească. O slăbiciune peste altă slăbiciune.”

Valoarea nuvelei a fost contestată de D. Caracostea, unul dintre cei mai entuziaști

adoratori ai scriitorului, în amplul sau studiu *Poetul Brătescu-Voinești* (București, Editura „Viața românească”, 1921, p. 157) criticînd modul în care este înfățișat Rizeseu: „Eroul acesta, atît de deosebit de încunjurime, ajunge să cunoască simțiri josnice, ca invidia și gelozia neîndreptățită; ceva mai mult: cade într-o grea vină morală: cu conștiință aruncă din interes banii de zestre ai unei orfane în o ipotecă, în vînt. Iată deci o interesantă situație a scriitorului: de o parte pune în lumină idealitatea lui Rizeseu, vrea să dea eroului o înălțime morală contrastantă, de altă parte îl aduce să cadă în o ispită, care-l întinează, îi zguduie ființa și-i distruge resorturile minții. Eigura lui Rizeseu pălește astfel, însemnătatea lui ideală scade.”

În prima ediție din *Istoria literaturii române* (București, Eundația regală pentru literatură și artă, 1941, p. 512), ca și în ediția a II-a, postumă (București, Editura Minerva 1982, p.579), G. Călinescu, a dat o sentință drastică asupra nuvelei, considerînd-o „falsă” deoarece „absolutismul etic al lui Rizeseu este caracteristic demenței. Cînd W indiviu nu admite nici o tranzacție în executarea unei idei, acela nu este erou, ci maniac.”

Interpretările din perioada contemporană au suferit, uneori, înrîurirea criticii sociologizant-vulgare, văzînd în Andrei Rizeseu doar o victimă a alcătuirilor și relațiilor sociale din acea vreme. Într-un mai vechi studiu, inclus în volumul *Masca geniului* (București, Editura pentru literatură, 1967, p. 155), Mircea Zăciu considera că Andrei Rizeseu, „un singur om, dezarmat, fără relații, fără avere, fără sprijin politic, luptă împotriva tuturor celor ce dețin puterea politică, moșiile, secretele guvernării, ale justiției, împotriva celor ce nu cunosc nici lege, nici morală, nici vreun scrupul capabil să le împiedice parvenirea.” Mai nuanțată și mai judicioasă este analiza întreprinsă de Dumitru Micu în volumul *Început de secol* (Editura Minerva, 1970, p. 326), arătînd că „în Andrei Rizeseu nu se conturează un tip al intelectualului care se ridică împotriva nemerniciei și ticăloșiei întîlnite în lumea din jur. Andrei Rizeseu nu e c un Geiu Ruscanu. Cine și ce este atunci eroul lui Brătescu-Voinești? El nu e nici un intelectual cu preocupări înalte, un om care să fie lovit de invidia colegilor din pricina superiorității sale intelectuale; este, dimpotrivă, un diletant. Nu ca intelectual pătîmește Andrei Rizeseu ceea ce pătîmește. Personajul nu e decît *m* ins mediocr.” Puncte de vedere similare a formulat și A.I. Piru, în studiul consacrat iitorului în voi? mul *Analize și sinteze critice* (Craiova, Editura Scrișul Românesc, li 13, p. 218), scriind: „Nuvela lui Brătescu-Voinești nu e solid construită sub raportul tramei epice și nu se susține prin idei. Personajele n-au viață proprie și sîrît mai mult niște simboluri discursive, insuficient desfășurate.”

VÎRCOLACUL

A apărut în *Voința națională*, an. XXI, nr. 5722, 19 mai 1904, p. 1

PUIUL

A apărut în *Voința națională*, an. XX, hr. 5579, 7 noiembrie 1903, p. 1.

Într-un interviu acordat lui I. Irimescu-Cîndeșli, în *Flacăra*, an. I, nr. 9, 17 decembrie 1911, p. 67, l. A1. Brătescu-Voinești mărturisea: „Mi-aduc aminte că atunci cînd am scris *Puiul*, am citit bucata întîi copiilor mei. Cînd am isprăvit, băiețelul a început să plîngă. Văzînd pe mamă-sa că rîde de el, mi se adresă supărat: «Știu eu de ce scrii matală de-astea, ca să plîng eu și mămica să rîză de mine» și trîntind ușa s-a închis în camera lui. Leliță, după ce a stat puțin tristă, ne spune «că-i pîne rău că nu l-a găsit ea, căci îi dădea ciocolată, bomboane și poate nu murea», tîndjam văzut că au înțeles-o copiii, i-am dat drumul să se publice, căci pentru ei era scrisă.” Într-adevăr, schița *Puiul* a impresionat generația întregi de copii. Înfațișîndu-le mica dramă cu o cuceritoare simplitate și cu o profundă participare afectivă, pe înțelesul lor în vara anului 1906, G. Ibrăileanu îi

scria lui I. Al. Brătescu-Voinești: „Acum vreo trei săptămîni, nevasta mea a povestit fetei mele *Puiu* și fata a început să plîngă și să se roage să nu-i mai spună povestea asta; ori de cîte ori vrea să i-o spună, își pune buzele a plîns și se roagă să nu i-o spună. Fata mea are 4 ani.” (*Scrisori către G. Ibrăileanu*, voi. III, p. 437)

Schița *Puiu* a fost apreciată elogios de Titu Maiorescu în raportul prezentat la Academia Română, în ședința din 2 aprilie 1907, asupra volumului *In lumea dreptății*, în vederea acordării premiului Nasturel-Herăscu. După obiecția critică adusă nuvelei titu* lare, preciza: „Însă pe lingă această nuvelă, se află, printre cele din nou adaose, apoi unele schițe în cari apare tot talentul și mai ales toată măiestria stilistică a d-lui Brătescu-Voinești. Povestirea *Puiu*, figura și vorbirea lui conu Alecu dovedesc o neîntrecută destoinicie de a înfățișa leful cugetării și exprimării clasei noastre mijlocii, în partea ei cea mai vrednică.” (*Analele Academiei Române*, seria II, tomul XXIX, 1906-1907, Partea administrativă și dezbaterile, p. 271)

Pe bună dreptate, Ovid Densusianu argumentă că schița „e remarcabilă în literatura noastră prin concentrare, ca transpunere de spirit de analiză, ca exuberanță sufletească, trecînd mai departe de obișnuit.” (*Evoluția estetică a limbei române*, în *Opere*, voi. III București, Editura Minerva, 1977, p. 681)

O sugestivă asociere a schiței lui Brătescu-Voinești cu povestirea *Capra cu trei iezi* a lui Ion Creangă și *Căprioara* lui Emil Gârleanu a făcut Mariana Ionescu în *Postfața* la volumul *Întineric și lumină* (București, Editura Minerva, 1977, p. 253), scriind: „în amindouă textele, personaje manifestă o psihologie umană în scop educativ dar și liric: dialogurile dintre capră și iezi sau dintre prepeliță și pui sînt tipice pentru raporturile duioase dintre mamă și copii. Prepelița are psihologia mamei gata de sacrificiu - precum *Căprioara* lui Emil Oăileanu —, e prevenitoare și îndurerată de nenon cirea puiului ei.”

DOUĂ SURORI

A apărut în *Convorbiri literare*, an. XXVIII, nr. I, 1 mai 1894, p. 29

De-a lungul timpului, nuvela s-a bucurat de cele mai bune aprecieri. În raportul prezentat la Academia Română asupra volumului de *Nuvelă și schițe*, din 1903, în vederea acordării premiului Nasturel-Herăscu, D. C. Ollănescu releva: „în *Două surori* asistăm la eterna luptă ce desparte lumea în două: a sentimentului curat și însuflețit de bine și a patimei fără de rușine și fără de frică. Lupta se desfășoară de astă dată într-un cerc strîmt, între persane cu puțină vază, e adevărat, dar e cu dibăcie și cu măsură condusă către țelul moral al problemei ce-și propune autorul a rezolva. Sinceritatea sentimentelor — în toate împrejurările desfășurate — fac ca această bucată, de o delicateță și de un tact deosebit, să fie poate mai adînc pătrunzătoare și mai adevărată ca studiu sufletesc decît un roman întreg.” (*Analele Academiei Române*, seria II, tomul XXVI, 1903-1904, Partea administrativă și dezbaterile, p. 380)

În perioada de început a activității sale critice, din primele două decenii ale acestor secol, E. Lovinescu s-a numărat printre admiratorii operei lui Brătescu-Voinești, ulterior revizuindu-și opiniile și deprecînd valoarea prozatorului. Potrivit viziunii sale inițiale, exprimată în medalionul *D. Brătescu-Voinești*, apărut în *Epoca*, an. XI, nr. 262, 26 septembrie 1905, p. 1, paginile din *Două surori* în care se descrie începutul idilei dintre Iosif Dănescu și Elena „sunt de o desăvîrșită finețe. Dragostea exagerată a Elenei pentru copilul casierului e de o excelentă psihologie”, iar „scenă revederii și a iertării e tot ce poate fi mai simplu, mai natural și mai duios”.

Nuvela l-a înșel și pe N. Iorga, ea conținînd „pagini de o înaltă valoare etică” (*Istoria literaturii românești contemporane*, voi. III, București, Ed. „Adevărul”, 1934, p. 138).

O subtilă analiză a nuvelei a întreprins Tudor Vianu, în *Arta prozatorilor români* (București, Editura Contemporană, 1941, p. 198), demonstrînd că îmbină „lirismul și re-

flecția generală”, recunoscute ca „note comune în proza unui Deiavrancea și Zamfirescu” și care „apar destul de des în nuvelistica lui Brătescu-Voinești”, dar cu nuanțe particulare: „Adeseori scriitorul își întrerupe povestirea pentru a intercala reflecții publicate de sentimentul său. Desigur, astfel de intervenții nu au caracterul tehnic-științific atît de izbitor sub pana lui Duiliu Zamfirescu. Ele sunt de cele mai multe ori sprijinite de elemente intuitive, care ne fac să nu uităm că ne găsim în fața operei unui artist. Iată, de pildă, pasajul intercalat în nuvela *Două surori*, în momentul în care, după tragice pe-ripetii, se leagă din nou firul dragostei dintre Elena și casier: «Știuta și străvechea comedie, care ține de cînd lumea și cînt lumea o să ție... Au jucat-o mii de oameni înainte; și împărații cîrmuitori de lumi în palaturi și robii nememici în lanțuri și înțelepții și nerozii, dar farmecul nu i l-au secăt; a mai rămas cîntva și pentru bietul casier, care de cîteva zile își aduce singur copilul pînă aproape de casa Cochii-mici. E dureroasă și ridicolă tot întî-o vreme iubirea unui om în toată firea, care a alergat azi orașul întreg ca să găsească vreo cîteva micșunele degerate, pe care acum le trimete prin copil stăpînei gîndurilor lui...» Viziunea casierului care își duce de mîna copilul, micșunelele degerate etc., înmlădiază abstracționismul reflecției generale cu care debutează pasajul și îl face mai asimilabil pentru contemplatorul literar.”

DIN CARNETUL UNUI JUDECĂTOR

- A apărut în *Moftul român** an. I, nr. 29.4 noiembrie 190L p. 5, nr. 30. 11 noiembrie 1901, p. 4 și în *Calendarul Minervei pe anul 190b** p. 260

UN OM

A apărut în *Voința națională** an. XX, nr. 5501, 2 august 1903, p. 1

* Dormic să așteptărea confracților și prietenilor săi de la Junimea' Brătescu-Voinești decupează schița din gazeta în care se publicase și o trimite lui I. A. Rădulescu Pogoneanu și Titu Maiorescu. Primul îi răspunde la 28 august 1903, făcîndu-i o observație critică: „Am primit scrisoarea la și schița *Un om*. Despre aceasta, aș avea de făcut o observație în privința începutului ei; cred că ar fi fost mai bine să o scrii așa cum mi-ai povestiseși mie înainte de a o scrie, anume lăsînd pe agentul de percepție cu totul necunoscut, și în privința numelui, și în privința existenței lui chiar, habar să n-ai de el că er pe lume, pînă în momentul cînd intră în casă cu geanta la subțioară. Altminteri, dacă spu de la început: «Cine nu cunoștea pe nenea Mache?»», asta subînțelege parcă de la sine că dacă toată lumea cunoștea pe «nenea Mache», apoi multora le era cunoscută și viața lui trecută, poate chiar și povestitorului, încît nu mai are atîta interes și nu mai e așa de firească, cum ar trebui să fie, conversația ce urmează între el și tine. Dacă și tu. care povestești, cunoștea de mult pe «nenea Mache», nu te întrebasesi niciodată mai-nainte cine e acest «nenea Mache» (pe care-l vezi în toate zilele), de unde a apărut și ce-a fost mai înainte? Asta nu pare natural cititorului. De aceea, impresia mea e că povestirea ar cîștiga și în putere dramatică și în armonie lăuntrică, dacă ai începe-o cu intrarea în casă a agentului, fără să știi cum îl cheamă și fără să-l ai văzut vreodată mai-nainte. E și în concordanță cu firea unui om resemnat și atît de scăpătat de mărirea trecută, dar tot cinstit și delicat, ca să treacă și să trăiască neabăgat în seamă de cei cu care nu are a face direct.” (*T. Maiorescu și prima generație de maioreșceni*, p. 679) Receptiv la observațiile prietenilor săi de la „Junimea”, Brătescu-Voinești a modificat schița, la reluarea în volumul *In lumea dreptății*, renunțînd la începutul ei din *Voința națională*. Prin această concentrare a substanței epice, schița a cîștigat în valoare, și, așa cum remarca Al. Pini, „în cîntva pagini ni se prezintă în aqua-forte un personaj memorabil deși nu e nici măi:ar numit” (*Analiză și sinteze critice*, p. 218)

MICROBUL

A apărut în *Convorbiri literare*, an, XXVII, nr. 8, 1 decembrie 1893, p. 625.

Primind revista la Bruxelles, unde se afla ea diplomat, Duiliu Zamfirescu îi împărtășea lui Iacob Negruzzi, într-o scrisoare din 10 ianuarie 1894, părerile sale despre cuprinsul ei, notînd: „Schița d-lui Brătescu, *Microbul*, e bună. Pentru mine, o mai lungă pregătire a scenei cu călimările n-ar fi stricat; oricum, sfîrșitul e minunat. Bratescu este temperamentul cel mai artistic dintre noii tineri de la *Convorbiri*; trebuie să scrie ceva mai lung.” (I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș: *Studii și documente literare*, voi. I, București, Institutul de arte grafice „Bucovina”, 1931, p. 93) Spre deosebire de Duiliu Zamfirescu, D. Caracostea avea să considere finalul nuvelei insuficient motivat: „Tendința de expresivitate a scriitorului n-a fost în finalul acesta destul de stăpînită, scriitorul depășește ușor hotarele zugrăvirii firești. Ni se sugerează că Musicus îngenunche la patul mamei paralitice și îi sărută mîna. Nu pentru că ar fi aici ceva patetic și melodramatic, nu pot primi fără rezerve finalul acesta, ci pentru că n-am destule elemente ca să-l văd pe Musicus în această stare.” (*Poetul Brătescu-Vhești*, p. 120)

în această schiță, subliniază Gonst. Ciopraga, „umorul eșuează în tragic, drama mută a copistului lorgu Popescu de la cancelaria parchetului fiind de un tulburător fîmduman”. (*Literatura română între 1900 și 1918** Iași, Editura Junimea, 1970, p. 564)

INSPECȚIE

A apărut în *Convorbiri literare*, an, XXVIII, nr. 1, 1 mai 1893, p. 32

Obişnuind să-i comunice lui Iacob Negruzzi părerile sale despre conținutul revistei, Duiliu Zamfirescu îi scria, la 25 mai 1893, din Bruxelles: *Inspeția* lui Bratescu ar fi cea mai bună bucată, vreau să zic cea mai originală, dacă Ionescu Teodor nu și-ar fi adus sentimentalismul lui de bacalaureat, care coboară schița literară la nivelul unui articol” din *Lupta: Iar bătaia în arhiată!* Lăsată așa cum o duce pînă la scrisoarea bacalaureatului, ar fi o minunată reprezentare a unui colț de lume, plină de mișcare, cu o notă pasională puternică, ce reiese chiar din expunerea scenelor; ar avea ceva din felul atît de original al lui Bret Hart, care, indiferent față de nevoile colonilor din California, le expune cu o formă glumeață, și rar, foarte rar ridică tonul, dar atunci cu o simplitate și o noblețe a expunerii admirabile.” (I. E. Torouțiu și Gh. Cardaș, *Studii și documente literare*, voi. I, p. 84)

Pentru N. Iorga, schița constituia o „indignată protestare contra brutalului formalism din oaste”. (*Istoria literaturii românești contemporane*, voi. II, p. 18)

Analizînd modalitățile epice din *Inspeție*, comune și altor nuvele, ca *Microbul*, *Blana lui Isaia*, *Niculăiță Minciună*, Tudor Vianu releva: „în timp ce în nuvelele primilor realiști sau chiar în acele ale lui Delavrancea sau Duiliu Zamfirescu oamenii apar ca figuri individuale sau în puține și neadîncite relații, exteriorizate mai degrabă prin dialog, Brătescu-Voinescu excelează în pictura grupurilor, a scenelor animate, învăluite de o caldă și pătrunzătoare atmosferă.” (*Arta prozatorilor români*, p. 200)

NEAMUL UDREȘTILOR

A apărut în *Voința națională*, an, XX, nr. 5485, 15 iulie 1903, p. 1; nr. 5486, 16 iulie 1903, p. 1; nr. 5487, 17 iulie 1903, p. 1; nr. 5488, 18 iulie 1903, p. 1; nr. 5489, 19 iulie 1903, p. 1.

Citînd nuvela în această gazetă, Titu Maiorescu îi scria, la 1 august 1903, sugerîndu-i o serie de modificări, în perspectiva reluării ei în volum: „Acum cîteva mici obser-

vări și propuneri de modificări pentru o viitoare nouă ediție, care nu va lipsi. N-am trebuintă să mă mai explic cu d-ta asupra acestor propuneri; eu ți le spun cum îmi vin, ca un îndemn pentru d-ta de a cumpăni din nou cuvintele și raporturile lor în înțelesul celui mai deplin efect literar; hotărîrea rămîne totdeauna la d-ta și eu mă supun ei, nu d-ta mie.”

Citez numărînd cele cinci foiletoane, care cuprind *Neamul Udreștilor*, cu I, H, III, IV, V, iar înlăuntrul fiecăruia din aceste V însemnez coloana cu 1, 2, 3, 4, 5, 6.

I, 1 jos. «Conu Costache era împreună cu ciudata lui soră... copiii lui Negoită Udrescu».

Curioasă construcție: conu Costache împreună cu *soră-sa era* dopiii; și *erau* copiii rămîne tot curios. Mai bine să ocolim asemenea controverse între singular și plural. D.e. «Conu Cost. și o soră ciudată a lui, Luxița, care nu s-a măritat, ci a rămas băfîrîna, *erau* copiii» etc. Sau ceva analog.

I, 3 la mijloc. Nu zici mai bine «slovenind» în loc de «silabisind»? E mai arhaic, mai conform cu toată tonalitatea novelei. Firește, la II, 1 jos, trebuie să rămîie «silabisit» fiindcă acolo vorbește modernizata Sașinca.

I, 3, tot spre mijloc. «Nevinovata manie». Și acest cuvînt îmi pare prea modern pentru tonul novelei: mai bine «pornire» sau «patimă»; iar mai jos, unde vorbești de «mani curățeniei» soră-si, s-ar putea zice «boala» sau «năravul», sau aici «patimă», dacă ai zice mai sus «pornire».

I, 4 sus. «O necuviință de muscă» foarte bine «o omora». Omora îmi pare prea tare. Altfel mai puțin exagerat: o scotea din fire, sau așa ceva. Dar nevestă-mea găsise din potrivă că «omora» e mai bine și mai desăvîrșit.

L 5, mai sp* e mijloc. Protestez în contra neologismului «ținuta ei mîndră». Portu felul, arătarea — tot ce vei vrea, dar nu ținuta. Tot la sfîrșitul alineatului, propui suprimarea cuvîntului «tot» înainte d^

II, 1. «Cu *indiferența* d-tale» merge în gura Sașincăi, dar poate tot ar fi mai bine «nepăsarea».

II, 6. Propui «biruit» în loc de «învins».

III, 5 sus. Propui «pornirea» în loc de «mania», și la III, 6 jos «patima» în loc de aceeași «manie».

IV, 3 jos. Propui «suspînul cel din urmă» în loc de «ultimul».

IV, 5 sus. Ce însemnează: «Pînseteie iudelor victimelor, *cu** acolo jos lingă șinele drumului i-de-fier, Sașinca cu amîndouă...» etc.

Adecă franțuzescul (și acesta numai modern) *avec** la bas pre des rails, Sașinca. Merge asta în românește? în orice caz, repetiția lui *cu* după Sașinca și cacofonia «Sașinca cu amîndouă» ar trebui îndreptate.

V, 5 sus. Rog, alt cuvînt în loc de «*expresia* unei amărăciuni». Poate «arătarea».

V, 5 la mijloc. «Ucigătoarea» nu merge și compararea cu «fluturile fîrît în para l minării» asemenea nu merge, fiindcă e *bis in idem*. L-ai mai numit o dată «flutur» jos I, IV, 6. Propui dar mai simplu și mai scurt: «Raoul era din nou în vîrtejul vieții de petreceri. A fost parcă dinafară o întovărășire...» ele.

V, 6. Propui suprimarea numelui «Mureanu», «farmecele nevestei unui colonel...» mai bine așa în penumbră. Propui și suprimarea întregii relații despre doamna Mureanu de la «ce vîrstă avea femeia asta» pînă la «și tot de pe urma ei». Să rămîie numai: «Dai pe urma tuturor acestora, în văzul societății care privea cu ochi îngăduitori, s-a stins cum R.U.'cau candelă» etc. Căci ne-a *interesat* C. Udrescu și soru-sa; ne *interesează* știm, dai- numai pe scurt, că franțuzitul de fiul său se prăpădește. Amănunte prea multe despre ce și cum, mai ales introducerea la spartul tîrgului a unei figuri nouă de femeie d-na Mureanu, de 35 sau de 19 anu cu sinuciderea lui Manolescu «din corpul nostru ingineresc» și cu întemarea hărbatu-său, nu ne mai pot interesa deloc, dai' deloc. Sînt un fel de superfetațiine, care strică efectul. Se pare ca ai în vedere o anume figură localnică

poate e o maliție personală ascunsă aici. Dar cu novela *Neamul Udreștilor* n-are a tace.

V. 2 și 3, Propui suprimarea a 3/4 sau mai bine 9/10 din «hrisovul paleoslav». Oricîl de interesant ar fi pentru d-ta personal, pentru limbiști, pentru cercetători de arhive etcl — *literalicește* n-are ce căuta «ca atare» în novelă și apoi nu uita că la II, 2 ne-ai mai dat un document vechi." (I. E. Torouțiu: *Studii și documente literare*, voi. V, București, Institutul de arte grafice „Bucovina”, 1935, p. 259)

Confruntînd textul din *Voința națională* cît cel din volumul *In lumea dreptății*, apărut în 1906, rămas definitiv în toate edițiile ulterioare, constatăm că Brătescu-Voinești a operat în nuvela s& modificările propuse de Titu Maiorescu, păstrînd doar expresia pe care soția acestuia o găsea mai potrivită. Edificatoare este și scrisoarea pe care i-o adresa la 9 august 1903: „Vă puteți închipui cît mă mulțumește părerea dumneavoastră că *Neamul Udreștilor* e bună. Am introdus într-însa schimbările de care mi-ați vorbit. Am suprimat 3/4 din document și relațiile lui Raoul cu nevasta colonelului. Nu mi-a fost greu s-o fac, pentru că nu numai că am înțeles temeinicia observațiilor dumneavoastră, dar le presimțeam din însuși momentul cînd am scris nuvela. Una singură din observațiile dumneavoastră m-a surprins și aia m-a chinuit mai mult, anume înlocuirea cuvîntului *expresie*. În sfîrșit, l-am găsit: «Cîtăva vreme chipul lui a păstrat întipărirea unei amărăciuni de nespus...»

Are dreptate madame Maiorescu: «O necuviință de muscă pe oglindă o omora.»

Dacă vreți, cînd veți fi sosit în București, voi veni să vă arăt nuvela în forma ei din urmă." (*T. Maiorescu și prima generație de maioreșcieni*, p. 87)

Nuvela l-a încîntat și pe I. A. Rădulescu-Pogoneanu, seriindu-i lui Brătescu-Voinești, la 21, august 1903: „E de puternică impresie *Neamul Udreștilor* al tău. Simțirea concentrată, analiza sufletească fină și discretă, măsura în povestire și cea frumusețe tainică a limbii vechi și înțelepte, pe care o răspîndești în scrisul tău fără nici d efortare și fără nici o afectare (ca Vlahuță, de pildă), lasă în suflet o impresie curată de adevăr, de viață trăită, de seninătate ideală, de liniște clasică și în același timp de preocupare mai adîncă de rostul lumii și al vieții. După citirea nuvelei tale, parcă te simți mai bun și mai luminat la minte." (*T. Maiorescu și prima generație de maioreșcieni*, p. 677)

* La rîndul său, I. A. Rădulescu-Pogoneanu îi propune și el cîteva modificări, care nu au fost acceptate decît în parte de către Brătescu-Voinești. Astfel, îi spune: „Mie, de pildă, nu-mi place «cîrîiala», e parcă prea trivial." Cuvîntul nu a fost înlocuit. Apoi: „«Dichisurile» (în coloana a 2-a din foiletonul 3) n-ar trebui repetat a doua oară." Nu l-a schimbat, lăsîndu-l să se repete. „Dînsa se zice numai despre persoane; ai vrut să arăți dragostea cea mare a lui conu Costache pentru moșie, întrebuiînd acest pronume?" „Dînsa" a fost înlocuit cu „ea". De asemenea, propunea ca "frază", Vite^bune, prăsite de conu Costache" să fie revizuită, „spre a nu jda'loc la nfei un echivoc". într-adevăr, Brătescu-Voinești i-a dat o nouă redactare: „Vite bune, din prasila vitelor lui conu Costache". Mai îndreptățită era observația: „Se zice și «cu scaun la judecată»? Eu știam numai expresia «cu scaun la cap»; mi se pare mai logică; imaginea trebuie să fie concretă, și «judecata» e abstractă; scaunul la cap — știi unde să-l pui, dar «scaunul la judecată» poate nu-i găsești loc dintr-o dată." În sfîrșit, o ultimă observație, cu care a fost de acord: „În loc de «pui de francez» ar fi mai potrivit cu armonia limbii «pui de franțuz»»; «francez» e o formă literală, care nu se adaptează la construcția populară «pui de...». «Mă, francezule», care vine îndată, e foarte bine, fiindcă e zis de rudele din București ale Sașinehii."

Deși Brătescu-Voinești a acceptat toate observațiile lui Titu Maiorescu > operînd modificările propuse, se pare, totuși, că a avut și cîteva îndoieli, simțind nevoia să se consulte cu I. A. Rădulescu-Pogoneanu, cum rezultă din scrisoarea de răspuns a acestuia, din 28 august 1903, „boierul" fiind Titu Maiorescu: „în privința modificărilor propuse de boierul la Neamul Udreștilor e greu să vorbim prin scris, fiindcă aici e chestie și de-o

frază și de un cuvînt, și ar mai trebui să știm și argumentele propunerilor lui. Mie mi s-a părut că tocmai cele două hrisoave dau un aer particular nuvelei; ceva din sufletul trecut al limbii și al neamului nostru, o perspectivă ideală de o mare putere dramatică — și o citirea lor întregă e în concordanță cu firea și interesele sufletești ale bătrînului; viața lui, chiar în momentul cînd se stinge, e legată de acel trecut strămoșesc în care-și încheie sese el sufletul întreg, o viață întregă; oricît ar fi fost de lung hrisovul, el l-ar fi ascultat ca pe-o Evanghelie, poate tocmai fiindcă-și simțea sfîrșitul aproape. Martorii, iscălituri și pecetea — da* ar putea lipsi. Despre a doua modificare propusă de d. Maiorescu am eu aceeași nedumerire ca și tine. Pentru iluzia de viață adevărată pe care trebuie s-o producă orice povestire închipuită, trebuie ca persoanele ce au un rol* important să aibă nume proprii. Poate că boierul se gîndește într-adevăr la cineva al cărui nume seamănă cu al nevastei colonelului Mureanu; poate o fi crezînd că tu faci vreo aluzie transparentă la cineva." (*T. Maiorescu și prima generație de maioreșcieni*, p. 679)

Nuvela *Neamul Udreștilor* a fost analizată de D. Caracostea, în amplul său studiu *Poetul Brătescu-Voinești*, subliniind, printre altele: „Sunt în această nuvelă momente de tot caracteristice pentru a înțelege mijloacele de expresie artistică la scriitorul nostru. E izbitor că durerea prăbușirii neamului rămîne oarecum mută la cucoana Luxița. Costache Udrescu zăvorăște în el mult timp sumbrele presimțiri, apoi turburarea și furtivele mîntări ale pricinuite de înstrăinarea copilului. În această tănuire a temerilor, care cu a lor mai multă putere izbucnesc în cuvintele-testament ale bătrînului, în acea durere muștrăciată într-o atitudine definitivă, a bătrînei, stă o parte din secretul de embțiune plăsmuirii. Și emoțiunea aceasta este sporită prin darul unic al poetului de a o susține de a-i crește înțelesul prin contraste măestrite: hrisovul de întărire pe veci a moșiei, cînd pe patul de moarte, sub blestem, aceluia cap de fluture care e ultimul vlăstar al Udreștilor, apoi arătarea aceea a cucoanei Luxița purtînd la subțioară tot ce a rămas din faimă și neamului. O încheiere mai potrivită nu se putea." (*op. cit.*, p. 128) *

i

COCOANA LEONORA

✧

A apărut în *Convorbiri literare*, an. XXXII, nn 3, 15 martie li*98, p. 223.

I. A. I. Brătescu-Voinești i-a trimis lui Titu Maiorescu această schiță încă de la începutul anului 1898, după cum îi comunica în scrisoarea din 30 ianuarie: „Vă aduceți sigur aminte cum, între o parte și alta a lui *Pană Trăsnea*, am scris *Maghiranul* și *Măcrobul*. Tot așa și acum, în mijlocul altei lucrări, mi-a venit să scriu această schițășoară. V-e alături pe lîngă această scrisoare; cinci minute de haz, de uitare de sine, tot o să pducă ea celor care o vor citi-o — și eu consider ca un mare lucru să fi putut procura vreo două-trei sute de oameni cîte cinci minute de uitare de sine.

Dacă n-o găsiți publicabilă, tot sînt mulțumit că trebuie să fi zîmbit dumneavoastră citind-o. De altminteri, această schiță mai are pentru mine valoarea de a-mi fi dat prilejul să vă exprim ađiheiul meu respect." (*T. Maiorescu și prima generație de maioreșcieni*, p. 128)

În raportul ținut la Academia Română, pledînd pentru acordarea premiului Năsturel -Herăscu volumului de *Nuvele și schițe*, din 1903, D. C. Ollanescu menționa, printre argumentele valorice, și schița *Cocoana Leonora*, spunînd: „Cocoana Leonora este tipic viu, de parcă-1 vezi cu ochii, al rănțășitelor de pe alte vremuri, al rătăcitelor din trecut, printre noi, cei din zilele noastre — astăzi, așa deplin și de cu noimă întrupai, în inconsecvență și incoerența gîndului și a gurii, încît ești silit să trăiești — cetînd — o clipă din viața necăjită și împovărată de griji mărunte și neînsemnate, de care își are totuși legată e tența pînă la mormînt. E o sclipire, dar o sclipire de spirit și de foc." (*Analele Academiei Române*, seria II) tomul X X V , 1903-1904, Partea administrativă și dezbaterile,p. 379)

MAGHERANUL

A apărut în *Convorbiri literare*, an. XXVII, nr. 12, 1 aprilie 1894, p. 1059,

Trimițând această schiță la revista, Junimii", î. A. I. Brătescu-Voinești era convins că ea îi definea particularitățile scrisului său. La 31 ianuarie 1894 îl înștiința pe Mihail Dragomirescu: „În numărul din martie am să ani o nuvelă care cred că o să-ți placă. O existență limpede ca cristalul care se turbură o clipă și apoi iar se limpezește. Foarte simplu. Așa știu să scriu și așa crez că o să scriu toată viața. Asta e partea din mine care e la a-dăpostul oricărei modificări.” (cf. *Convorbiri literare*, an. LXXV, nr. 7-8, iulie-august 1942, p. 500)

Schița nu a apărut în numărul din martie, ci în cel din aprilie 1894, întârzierea datorându-se, probabil, opiniilor divergente formulate asupra ei în cadrul Junimii". Referindu-se la informațiile primite de la Constantin Litzica, clasicist și bizantinolog junimist, > participant la ședințele din casa lui Titu Maiorescu, din strada Mercur, din București, S. Mehedinți îi scria lui Mihail Dragomirescu: „Litzica îmi spune că, pe când s-a citit bucată iui Brătescu-Voinești *Maghiranul*, mulți au fost de opinie să nu se publice. Dacă așa a fost și dacă bucată a trebuit să fie susținută de dl. Maiorescu, să-mi fie și mie iertat să cred că chiar cercul *Convorbirilor*, cu toată independența și fireasca lui sinceritate, în ce privește critica ori filosofia, căci^dcea e chestie de cap sănătos, dar în ce privește gustul estetic are nevoie de educație. Bucată lui Brătescu-Voinești este *tout implement un bijou*.” (*T. Maiorescu și prima generație de maioreșci*, p. 616)

SÎMBĂTĂ

A apărut în *Convorbiri literare*, an. XXVI, nr. 1, 1 mai 1892, p. 75.

Schița are un substrat autobiografic, cu amintiri din vremea copilăriei, cum îi mărturisise lui Titu Maiorescu în ianuarie 1892: „Bucată ce vă alătur — mi-e foarte dragă — nu poate avea pentru dumneavoastră altă valoare (dacă veți avea răbdarea s-o citiți pînă la sfîrșit) decît poate aceea de-a vă arăta cum a fost crescut pînă la vîrstă de 10 ani un om bolnav de mania scrierii. Eu sînt bolnavul — se înțelege; — ceea ce însă nu se înțelege e cît îmi ador această boală, simțind că dînsa e aceea care mă ține să fiu mai bun, să iubesc pe toată lumea, să nu blestem nimic, ci, în ceasurile cele mai rele, să nu doresc altceva decît să fiu lăsat în pace, cum las eu pe toată lumea.” (*T. Maiorescu și prima generație de maioreșci*, p. 47)

Schița *Sîmbătă*, una dintre primele scrieri ale lui I. A. I. Brătescu-Voinești publicate în *Convorbiri literare*, avînd un caracter autobiografic, l-a determinat pe Titu Maiorescu să afirme că prozatorul nu va avea o operă de ample dimensiuni, „pentru că am început de unde alții sfîrșesc: de la amintiri...” cum însuși mărturisise într-un interviu acordat lui F. Aderca și inclus în volumul *Mărturia unei generații* (București, Editura Națională - Ciornei, 1929, p. 53).

În schița *Sîmbătă*, subliniază Ion Vlad în studiul *Povestirea. Destinul unei structuri epice* (București, Editura Minerva, 1972, p. 77), „recunoaștem plăcerea de a rememora anii copilăriei, cu o savoare și cu o prospețime arareori atinsă în proza românească despre vîrstă infantilă”.

PANĂ TRĂSNEA SFÎNTUL

A apărut în *Convorbiri literare*, an. XXVII, nr. 6, 1 octombrie 1893, p. 449.

Dintr-o scrisoare adresată lui Titu Maiorescu, în mai 1893, rezultă că nuvela i-a fost trimisă pe porțiuni și de aceea îl ruga să-și formuleze o opinie definitivă asupra ei nu-

mai după lectura integrală: „Știți bine dumneavoastră cît vă siit de recunoscător p interesul ce arătați pentru astă scriere a mea. Totuși, dați-mi voie să vă mărturisesc lucrarea întreagă, mi se pare mie, că-și pierde din interes fiind citită în bucăți. D minteri, vă spun o părere a mea, fără a dori cu stăruință să fie așa, dacă dumneavoa socotiți că e altfel. Și vă jur că nu țin deloc să nu fie citită, măcar că prin fraza din cu care termin acest bilet, vă asigur că în curîrid, foarte curîrid, o veți putea citi în gă.” (*T. Maiorescu și prima generație de maioreșci*, p. 48) După primirea rea ei în întregime, Titu Maiorescu îl încredința, cu satisfacție, pe Mihail Dragomirescu să scrie: „*Pană Trăsnea Sfîntul* a apărut și place mult.” (*op. cit.*, p. 445)

O apreciere elogioasă a nuvelei întîlnim și în raportul lui D. C. Ollanescu, titlul Academiei Române (*loc. cit.*, p. 382), în sprijinul premierii volumului de *Nuvele și s te*: „Nuvela, care e cea mai întinsă din volum, are darul de a-ți pironi și a-ți ațîța resul nu numai prin modul cum e scrisă, ci mai ales prin delicatetea cu care poveste înșirată și persoanele ce o însuflețesc sunt vii, întregi, se mișcă și trăiesc omenește de nici o exagerare de sentimente, fără nici o încercare netrebuincioasă de emoționare. E o frumoasă și o prețioasă lucrare și ea vedește un talent distins și un spirit bine pănit și înzestrat la autorul ei. Așa ceva se găsește rar și în literaturile străine.”

Cu exuberanța sa caracteristică, H. Sanielevici nu ezita să afirme că „este simplu o capodoperă, un roman concentrat, impecabil ca psihologie și observație, limbă curată, plină de sevă”. (*Încercări critice*, București, Carol Gobl, 1903, p. 1) În aceea perioadă, nuvela l-a entuziasmat și pe E. Lovinescu, declarînd, în medalionul care i l-a consacrat prozatorului, în *Epoca*, an. X nr. 262, 26 septembrie 1905: „Cea mai duiosă povestire a d-lui Brătescu e *Pană Trăsnea*. Pană e timidul și timidul prin excelență. Pană e noblețea sufletească întrupată [...] Dragostea lui cu formează un poem de o naivitate delicioasă.” Valențele artistice ale nuvelei au fost apreciate și de D. Caracostea (*op. cit.*, p. 138), constînd în „desăvîrșirea fiecărei părți, în care a tot ce ar putea fi 6 linie moartă, amănunt de prisos, rotunjirea expresivă a rui amănunt, a fiecărei fraze, cuvîntul și imaginea potrivite la locul potrivit, arhitectură simplă, luminoasă, apoi măestrta creștere către un final necesar”. Recenzînd studiul lui D. Caracostea *Poetul Brătescu-Voinești, în Viața românească*, an. XIV, nr. 2, februarie 1922, p. 299, Octav Botez subscria la analiza făcută nuvelei *Pană Trăsnea Sfîntul*, declarînd: „De cîte ori o cetesc, regăsesc în ea un parfum poetic de o esență rară în literatura noastră.”

Singurul care a dat o sentință aspră asupra nuvelei a fost G. Călinescu, considerînd că „eroarea autorului este de a fi melodramatizat situațiile, făcînd din Pană o victimă dar „Pană nu suferă din cauza răutății oamenilor, ci din pricina destinului și a conștiinței sale maladive”. (*Istoria literaturii române*, p. 580)

În perioada contemporană, o analiză riguroasă a nuvelei a întreprins Dumitru Popescu, reproșîndu-i o serie de slăbiciuni: „Consistență epică nuvela nu are. Tema ei este gîrea lentă a unui boier bătrîn, lovit greu de soartă. Cele ce aflăm din narațiune la personaj îl definesc de ajuns de sumar, arătîndu-ne în el mai mult un prototip de individualitate; nu ne spun prea multe despre structura lui morală specifică. Pană Trăsnea e un om bun, blajin, milos, înclinat spre filantropie, iubitor de flori și animale mici. Aceste însușiri nu se dezvoltă în situații memorabile, iar însingurarea la care el se osîndește după nenorocirea abătută asupra lui nu conține vreo semnificație deosebită. Motivul claustrării e unul strict intim: o întîmplare tristă, care putea să se întâmple asupra oricui. Ca spre a suplini deficitul epic al paginilor anterioare, scriitorul face precipite spre sfîrșitul nuvelei cîteva situații care dau un anumit sens* mai general al operei.” (*Început de secol*, București, Editura Minerva, 1970, p. 325)

•SMINTEALA LUI RADU FINULEȚ

A apărut în *Convorbiri literare*, an. XXX, nr. 5, 1 mai 1896, p. 1001.

La publicarea acestei nuvele, Titu Maiorescu a vegheat personal, ca de obicei, asupra acurateții stilului lui Brătescu-Voinești, intervenind în text cu ușoare modificări, nu s'ra a-l înștiința pe autor, la 23 aprilie 1896: „Am făcut corecturile lui *Radu Finuleț* pentru *Convorbiri*. Novela e zețuită gata. Mi-am permis a înlocui două cuvinte în text: În loc de un *negreșit* am *pus firește*, și în loc de o *mişcare folositoare* am pu4 o *lucrare folosi < toare*. Ziseseși la început: «Negreșit, cei mai mulți cred că a înnebunit fiindcă a înnebunit». Așa a rămas. Dar nu mult după aceea ziceai iarăși: «Negreșit, mai tace Finuleț și altele, bunioară etc.» Și aici am pus «firește, mai face etc.» Prea era lipsit de variație acest început de frază. Și apoi e mai nemerif să zici despre un nebun că face *firește* nebunii, decât să zici că face *negreșit* nebunii, fiindcă el greșește în contra normei și tocmai ihtru aceasta e nebun. Și imediat înaintea *mişcării folositoare* era un alt *mişcă* și reclama schimbarea cuvântului." (I. E. Toroușiu: *Studii și documente 'iterare*, voi. V, p. 252"

MOARTEA LUI CASTOR

A apărut în *Convorbiri literare*, an. XXX, nr. 6, 1 iunie 1896, p. 1197.

Cei ce colaborau la *Convorbiri literare* nu erau plătiți pentru scrierile lor, însă Titu Maiorescu îi recompensa în alt mod, luând câte unul într-o călătorie în străinătate, suportând absolut toate cheltuielile. Într-una din aceste călătorii, I. A. I. Brătescu-Voinești a scris *Moartea lui Castor*, împrejurările evocându-le într-o conferință ținută în seara de 8 martie 1932, la Facultatea de Litere din București, reproducă apoi în volumul *Din pragul apusului* (București, Editura Cartea Românească, 1935, p. 112): „A doua din aceste călătorii am făcut-o la Abazzia, unde am petrecut o vacanță a Paștelui. Ne înțelesesem ca acolo, în raiul de pe marginea Adriaticei, să scriem o bucată pentru numărul de mai al *Convorbirilor*. De mai multă vreme purtam în minte povestea unui ciine de vânătoare împușcat. M-r-o noapte, la câteva zile după sosirea la Abazzia, nr-am. apucat să scriu *Moartea lui Castor*. Ca întotdeauna, prima formă în care am scris-o a fost de două ori mai mare, decât a rămas la urmă. Am tăiat o mulțime de descriții de natură, de scene din viața de familie, am condensat, și dimineața eram gata. Maiorescu bate la ușă^ intră, mă găsește transcriind ultimele rînduri. Când i-o întind, îmi cere ciorna. I-o dau, trece lh camera lui și peste cîtăva vreme se întoarce, iertați-mi lipsa de modestie, focîntat.

— Uite, îmi zice, peste bucățile pe care d-ta le-ai tăiat, eu am scris cu creion roșu: *de întrebuințat aiurea*, căci sunt foarte bune; dar ai făcut foarte bine că le-ai tăiat, căci ar fi stricat proporțiile bucății. Îmi pare bine să constat că ai cea mai de preț însușire a unui scriitor, *spiritul de sacrificiu*

ÎNTIMPLARE

A apărut în *Convorbiri literare*, an. XXXII, nr. 6, 15 iunie 1898, p. 49

Schița i,a fost trimisă lui Titu Maiorescu însoțită de această scrisoare, expediată la 20 aprilie 1898, din Tîrgoviște: „O mică schițișoară pentru *Convorbiri*. Ce de comentarii frumoase s-ar putea scrie despre durerea acestui om cam prost, care-i dă zor cu «pe o-noarea mea și-o spui». Am socotit însă că aceste comentarii nu trebuie să le fac eu, ei că trebuie să și le facă cititorul inteligent (pentru proști de ce să scrii?). I le sugerez îndeajuns prin aceste două pagini, unde nu se indică gesturile, mimica? La urma urmei, o schițișoară. Aș fi foarte fericit dacă dumneavoastră veți pricepe ^moțiunea cu care am scris-o." Titu Maiorescu a priceput „emoțiunea", notînd pe scrisoare: „Răspuns îndată că

e bine- Propus 4 cuvinte vechi în loc de 4 neologisme". Bineînțeles, Brătescu-Vojit acceptat propunerile lui Titu Maiorescu, scriindu-i din nou, la 22 aprilie 1898: „Cu nu primesc, iubite domnule Maiorescu? Primesc cu recunoștință. Sînt observații care le presimțeam, fără să-mi dau limpede seama de ele. Să lipsească *cloroform*^, e foarte nemerit; tot așa de nemerit *zugrăvească*. Sărut mîna doamnei Maiorescu pe *beteag*, care e bun. Am mai găsit unul poate mai bun: *schilod, schilodit*" (*T. Maiorescu și prima generație de maiprescieni*, p.19).

N. Iorga o considera „cea mai mișcătoare povestire i» d-lui Brătescu-Voinești" *În mînteraturii românești contemporane*, voi. I, p. 358)

CONUALECU

A apărut în *Viața românească*, an. I, nr. 7, septembrie 1906, p. 5.

Tudor Vianu releva că impresia de viața autentică este obținută „și printr-un dar de a nota vorbirea personajelor. Puțini dintre scriitorii noștri, în afară de Creangă de I. L. Caragiale, care au fixat în această privință modelul și norma, l-au întrecut. Brătescu-Voinești în puterea de a evoca vorbirea, plină de adevăr și naturalețe a personajelor sale." După ce reproducea pasajul care începe cu „Trebuie să-l fi cunoscut cînd neavoastră... Bulgarul ăla, de umbla în mijlocul verii îmbrăcat în haine groase de mie...", Tudor Vianu conchidea: „Pagina aceasta este o mare reușită a realismului românesc în epoca începutului nostru de veac, prin notarea plină de adevăr a vorbirei și a neputința a citi cu grai viu această pagină fără a nu nimeri intonația specifică a vorbirei a putut fi pronunțată. Chipul în care se înlanțuie cuvintele în vorbirea neconstruită a gresuniile amintirii libere, apelul la ascultător, reluarea firului întrerupt al ideții, este notat în această pagină de mare naturalețe." (*Arta prozatorilor români*, p. 201)

Ion Vlad a demonstrat că schița „înfățișează un exemplu uman foarte răspîndit în literatura noastră, începînd-de la I. A. I. Brătescu-Voinești: un povestitor îndrăgostit și istorisiri, totdeauna în căutarea unui auditoriu dispus să-l asculte. Invocînd un motiv terminat, se constituie ritualul integral al povestirii servite magistral de scriitorul nostru. Povestirea se edifică discret și cu un fluid nostalgic, ca un cîntec de violoncel, avînd însoție și frumuseți inalterabile". (*Povestirea. Destinul unei structuri epice*, p. 7)

ÎNTUNERIC ȘI LUMINA

La sfîrșitul anului 1911 sau la începutul lui 1912, I. A. I. Brătescu-Voinești a trimis lui G. Ibrăileanu să publice un nou volum de schițe și nuvele, la Editura „Viața românească", primind chiar și un acot. Între timp, sedus de propunerea entuziastă a lui Petru Culeșteanu, ar fi dorit să-și publice noul volum la Editura „Flacăra", a revistei cu același nume, din București. Cu sinceritate și dhestitate, îi comunica lui G. Ibrăileanu această intenție, la 23 ianuarie 1912, rugîndu-l să-i spună deschis punctul său de vedere: „Mă gândesc să scriu mai deunăzUa București cu P. Locusteanu, factotum-ul Editurii revistei „Flacăra", și din una-ntr-alta a venit vorba despre schițele și nuvelele mele, publicate în revista „Flacăra". Ma aparîției volumului trecut. Mi-a spus că, cu mult entuziasm, s-ar angaja să le publice în „Flacăra". Negreșit, i-am răspuns că sînt angajat la Editura «Vieții românești», care am primit un acot de 600 de lei. Acum, prietinește și fără înconjur, te rog rădă-mi dacă «V.r.» ar fi vexată dacă i-aș restitui suma plătită și așa da publicarea noului volum «Flacăriei». O să te întrebi și o să mă întrebi și pe mine de ce. Îți răspund sînt de sigur, de la Editura «Flacăra» voi căpăta mai puțin decît de lă «V.r.». Nici n-am

bit eu Locusteanu o vorbă măcar despre această parte a chestiunii. Dar m-a apucat \$șo absurdă, o ridicolă dorință de a vedea reunite într-un volum acele bucăți. E absurd, criticabil, mic — dar e așa. Cu care mă întîlnesc, mă întrebă de noul volum și vai! suit și eu o biată pătachină, ca toți scriitorii care vor să-și vadă volumul în vitrina librăriei." (**Serisori către G Ibrăileanu**, voi. II, p. 102) Este neîndoielnic că G. Ibrăileanu i-a răspuns imediai, asigurîndu-l că-i va tipări volumul cît mai repede posibil, ceea ce l-a înduplecat pe Brătescu-Voinești să accepte, scriindu-i la 29 ianuarie 1912: „Negreșit că primesc ca volumul să fie publicat de «Viața românească». Dacă ți-am scris despre chestia cu «Flacăra», e că măgîndeam că poate în anul acesta să mîntui romanul și atunci nu aş putea să ies cu două volume deodată; și vedeam că Editura «V.r.» nu dă nici un semn că ar fi hotărîtă să editeze ea. Prin umare e bine înțeles că «Flacăra» nu mai are ce căuta." (**op cit.**, p. 105) Situația fiind clarificată, G. Ibrăileanu îi propunea și titlul volumului: „Cred c-ar fi meriter: *întuneric și lumină*. Scrie-mi repede dacă d-ta vrei să te oprești asupra lui!" (**Scrisorile către G. Ibrăileanu**, voi **III**, 461)

Volumul a apărut, într-adevăr, cu titlul *întuneric și lumină*, la Iași, în Editura „Viața românească”, în 1912, cuprinzînd: *întuneric și lumină*, Nicușor, *Scrisorile lui Mișu Gerescu*, „Călătorului ti șade bine cu drumul \ Blana lui isaia, *Metamorfoză*, *Bietul Trie*, *Moș Niță Hirleț*, *Niculăita Minciună*, *Privighetoarea*, *Contravenție*, *Din carnetul unui jurat*, *Inimă de tată*, *Nenea Gută*, *Taină*, „*Un regiment de antilerie*”, *Patimă* >

Putinele cronici care au semnalat apariția volumului au fost, desigur, elogioase. În *Flacăra*, an. I, nr. 39, 14 iulie 1912, p. 311, Const, Paul scria: *întuneric și lumină*, noua colecție de nuvele și schițe a d-lui I. A. I. Brătescu-Voinești, are, pentru cercetătorul literar, însemnătatea unei pietre de hotar, nu numai pe calea evoluției firești a celui mai profund și mai sobru prozator, ci chiar pe calea largă a întregii noastre proze [...] Pătrunderea psihologică a autorului și însușirile sale de observator fac ca în tot volumul să nu avem nici o surprindere, să nu întîlnim nimic care să ne para bizar și inexplicabil; eroii trăiesc în preajma noastră, îi recunoaștem în trăsăturile lor de căpetenie." Specificitatea scrierilor lui I. A. I. Brătescu-Voinești încerca să o definească D. Moldovanu, în *Junimea literară*, an. X, nr. 12, decembrie 1913, p. 209: „Mai M urmă cu ețiva ani, cînd a ieșit d, Brătescu-Voinești pentru prima oară în public cu un volum, s-a spus că ar fi scriitorul «boierilor», al acelor boieri tacticos! și cumsecade, de demult, cați se pierd. Cetind volumul de pe urmă, cred că n-ar mai putea susține nimeni lucrul acesta, fiindcă înîr-acest volum întîlnim boieri, funcționari {*Scrisorile lui Mișu Gerescu*, *Patimă*}, țărani (*Moș Niță Hirleț*, *Niculăiță Minciună*, *Din carnetul unui jurat*), negustori, oameni politici și, în ceea ce Brătescu-Voinești e neîntrecut și fără asemănare în literatura românească, animate, care, descrise de Brătescu-Voinești, capătă parcă grai viu, D, Brătescu-Voinești nu e un «specialist», el nu-i scriitorul unei clase, cu toate că dovedește o mare dragoste pentru cei mici/nedreptății, neînțelegși și obidiți, ci el e universal, plîngînd alături cu cei îndurerați și buni, rîzînd de cei proști, biciuindu-i pe cei răi și aparînd drepturile ființelor fără drepturi, ale bietelor animale prigonite din toate părțile și ale țaranilor."

Deși fusese respins de două ori de ia premiul Academiei Române, cu volumele *Nuvele și schițe* (1903) și *în lumea dreptății* (1906), L Al". Brătescu-Voinești mai face și a treia încercare, cu volumul *întuneric și lumină*. Se pare că a fost îndemnat la aceasta de un fost coleg al său de clasă, AL Ducea, funcționar la Academia Română, cum îl informa pe G. Ibrăileanu, la 10 noiembrie 1912, cerindu-i sfătui. (**Scrisori către G. Ibrăileanu**, voi. II, p. 121)

Depunîndu-și volumul la Academia Română, Brătescu-Voinești era destul de sceptic în privința premierii, înțelegînd că nu are nici o șansă mai ales după o discuție cu Duiliu Zamfirescu, relatată astfel lui G. Ibrăileanu, într-o scrisoare din 15 ianuarie 1913:

„Deunăzi la teatru, Duiliu Zamfirescu mi-a spus: *

— Pînă acum am vorbit despre dumneata. AL pus 12 inși în mare încurcătură. Din

- nefericire, anul acesta nu e alt premiu de literatură decît marele premiu, care nu e d zibil;..

Văzînd că tace, zic:

— Și trebuie desigur să fie dat lui Vlahuță pentru studiul asupra lui Grigorescu.

— Nu, despre Vlahuță nici nu e vorba, deși Delavrancea e încredințat că va face fie dat, dar a depus și Murnu traducerea//^^/.

Și, înfîndu-se către ceilalți care erau de față, a început să laude, să laude tradrea lui Murnu, că e așa, că e pe dincolo; extraordinar ...ex-tra-or-di-nar..., muncă losală, operă de uriaș... *

întelegi bine că n-am zis nici *pîsl*

De unde vezi că am concurent redutabil la premiu: pe Homer; zic așa pentru că tă priceperea lui Murnu nu făcea un ban fără *îliada*.

Și mă pricep atît de puțin să-mi pledez cauza pe lîngă membrii care conferă premîncînt toate iluziile, toate planurile zac baltă." (**Scrisori către G. Ibrăileanu**, voi. D1, p.

Din păcate, previziunea pesimistă a lui Brătescu-Voinești s-a adevărit. Deși I Negruzzi a ținut un raport favorabil, în ședința din 23 mai 1913, totuși volumul a respins, cîț 3 voturi pentru și 8 contra, premiul fiind acordat, într-adevăr, lui Ge

Murnu, pentru traducerea *Iliadei* lui Homer. (*Analele Academiei Române*, seria II, t XXXV, 1912-1913, Partea administrativă și dezbaterile, p. 292)

Fiind, pe bună dreptate, mîhnit și decepționat, Brătescu-Voinești i se confesa lui Ibrăileanu, într-o scrisoare din 28 mai 1913: „Precum vei fi aflat, Academia m-a îrajaat admirabil să continui pe calea literaturii, acordînd premiul lui Homer. îmi rănădejdea că după ce voi fi murit în sărăcie. Ia înmormîntarea mea un membru al Ademieii poate că-mi va ține p cuvîntare bine simțită. Pe mine, precum vei vedea, Ademieii nu mă descurajează; dar, în general, lucrul e cel puțin curios și scriitor lucim originale sînt puși într-o foarte grea situație, căci oricît de bune ar fi lucrările se va găsi cu înlesnire în literatura universală o lucrare mai bună, care tradusă... Nu știi ce să crezL Desigur, vina ea mea. Nu m-am dus să vād pe absolut nici unu membrii comisiei, absolut nici unul." (**Scrisori către G. Ibrăileanu**, voi. II, p. 126)

rîndul său, G. Ibrăileanu încerca să-l consoleze, amintindu-i că și alți iluștri înainta au fost nici premiați nici primiți în forul academic: „Credea d-ta că o să fii premia n-am crezut. Afară de Coșbuc, pentru *Eneida* (strămoșilor Academiei?), ce scriitor; generația intelectualistă a fost premiat? Academia te-a trecut în rîndul lui Eminescu ragiale, Vlahuță etc, și astfel te-a consacrat scriitor clasic. Poate că preferai de la a imbecilii ceea ce pot da ei: *nervus rerum gerendarum*! Desigur! Dar ce să-i faci? noi este o vorbă: «Obrazul subțire se ține cu chelțuială multă!». Talentul d-tale și d temi d-tale nu-ți pot da satisfacții materiale. La noi, asta e în ordinea lucrurilor." (**Sori către G. Ibrăileanu**, voi. III, p. 468)

Respingerea de ia premiul Academiei a unui scriitor român, cu o operă profund ginală și de incontestabilă valoare, și abordarea acestuia unei traduceri, a fost cor rată de Liviu Rebreanu a arbitrară, argumentînd în articolul *Premiul Năsturel și d. tescu-Voinești*, publicat ui *Rampa*, an. II, nr. 503-504, 2 iunie 1913, p. 2-„Nime contestă, meritele d-lui Murnu. Noi sîntem printre cei dintîi cari admirăm stăruirăbdarea, priceperea rară și talentul excepțional al scriitorului care, într-o limbă a bogată* cu o precizie atît de remarcabilă, ne-a talmăcit acea capodoperă ce se ch *Iliada*. Dar toate calitățile traducerii, oricît se minunată, trebuie să pălească față de tățile întregii activități literare a d-lui Brătescu-Voinești. Și un premiu pentru literat Academiei se cuvine să dea întii etate produselor originale ale geniului românesc fă talmăcirea unei opere străine. Preferința ce o arată Academia pentru traduceri, atunc sînt puse față-n față cu operele unui minunat scriitor român: aceasta e dureros în narea premiului Năsturel."

ÎNTUNERIC ȘI LUMINA, *PREDOSLOVIE* -

A apărut în *Viața românească*, an. VI, nr. 2, februarie 1911, p. 161 >

în conferința ținută în seara de 8 martie 1932, la Facultatea de Litere din București, reproducă apoi în volumul *Din pragul apusului*, I. Al. Brătescu-Voinicelul mărturisirea: „Căpitanul, pe care l-am descris în bucată intitulată *Predoslovie*, nu este o născocire; el a existat în realitate. Așa cum am scris acolo, în zarva și în ropotul unei gări de încrucșare de trenuri, la auzul numelui meu, a venit să-mi mulțumească pentru fericirea pe care î-l-a procurat-o lui și alor lui. Citirea volumului meu de nuvele.”

În medalionul *Ioan Al. Brătescu-Voinicelul*, publicat în *Tribuna*, an. XV, nr. 57, 11 martie 1911, p. 1, Emil Gârleanu releva: *predoslovia* sînt pagini *pro domo*, în cari nuvelistul, cu o amara ironie, dar și cu o rară duioșie la urmă, arată soarta și menirea scribului nostru. Dacă prin acest scris poți strecura măcar o clipă de mulțumire în casa unui dm necăjit, ești răzbunat de toate jignirile și nedreptățile pe cari viața ți le pregătește. E o nouă capodoperă, pe care scriitorul o adaugă la comoara volumelor sale.”

NICUȘOR

A apărut în *Viața românească*, an. II, nr. 2, februarie 1907, p. 223

Primind această schiță, G. Ibrăileanu îi răspundea entuziasmat; „Mulțumim pentru admirabilul *Nicușor*, care e o bucată din cele mai frumoase ale d-tale. Mai ales partea întâia, cu *lumina* ei, mi-a făcut o impresie de fericire, crede-mă! Silueta lui Nicușor, în partea întâia e un fel de «Murillo», dacă se poate traduce literatura prin pictură.” (*Scrisori către G. Ibrăileanu*, voi. III, p. 449)

Spre deosebire de G. Ibrăileanu, Mihail Dragomirescu o considera nerealizată, într-o notă din *Convorbiri*, an. I, nr. 8-10, 15 aprilie - 15 mai 1907, p. 474, obiecta că e „scrisă cu vervă, dar cu oarecare sentimentalism manierat”, adăugînd: „Analiza sufletească a copilului e superficială și e pornită mai mult din duioșia exagerată a autorului decît din firescul lui Nicușor. În orice caz, nu e nici o potriveală între caracterul copilului, așa cum ne e înfățișat la prima întîlnire cu conu Mișu și între desfășurarea stărilor sufletești de mai tîrziu.” Opinia lui Mihail Dragomirescu avea să fie combătută de D. Caracostea, în studiul său *Poetul Brătescu-Voinicelul* (p. 113), demonștrînd că „în toată desfășurarea povestirii, Nicușor apare cu acea naivitate, deșteptăciune și spontaneitate care-ți înmoaie sufletul, ca orice prilej prin care ceva bun și ales iese în chip nesilit la iveală. Se desprinde de aici, din însuși felul copilului, dintru început și fără așteptare, acea stare sufletească pentru care limba românească are un cuvînt fericit și Brătescu-Voinicelul o deosebită înclinare: înduioșarea, o stare sufletească prin care se teapă un fel anumit de simpatie, se înlătură nepăsarea obișnuită, rupîndu-se bariere te între indivizii...] Dacă desfășurarea povestirii e condusă de însuși felul copilului, pe care se împletește în chip firesc simțirea poetului, cum ar putea fi vorba în această bucată de manieră, de superficialitate, de contradicere?”

SCRISORILE LUI MIȘU GERESCU

Au apărut în *Viața românească*, an. IV, nr. 12, decembrie 1909, p. 386.

Într-un interviu luat de Profira Sadoveanu și reproduș, mai tîrziu, în volumul *Stele și luceferi* (București, Editura pentru literatură, 1969, p. 258), scriitorul preciza că în aceste scrisori l-a zugrăvit pe unchiul său. Alexandru Voinescu, de la care a moștenit darul povestirii: „Pe acest «nenea Alexandra» l-am descris eu în Scrisorile lui Mișu Gerescu. El e nenea Antonahe. Avea o figură foarte impresionantă: o frunte enormă, cu

părul lung, dur pe spate. Șubt niște sprîncne stufoase, niște ochi seînteietori și o mîță de pandur. În sute de feluri știa să-și moduleze glasul și-m sute de feluri putea schimbe figura. Citise și cîteva mii de romane și piese de teatru, pe care le povestea cu pasiune.”

Primindu-l spre publicare, G. Ibrăileanu îi scria lui Brătescu-Voinicelul: „*Scrisorile* sînt admirabile. Ceea ce caracterizează arta d-tale e mai cu seamă faptul că nu se să te citească cineva fără să te iubească. Dar păcat că sînt atît de puține *Scrisorile* tei să serii mult mai multe, căci «procedeul» acesta îți da o mare libertate în ale subiectelor și varietatea lor.” (*Scrisori către G. Ibrăileanu*, voi.-III, p. 455)

Sensul profund al *Scrisorilor* l-a intuit I. Trivale care, semnînd cu numele său vărat I. Nețzler, în *Noua revistă română*, voi. XII nr. 17, 9 septembrie 1912, p. 247, linia: „Eroul lui Brătescu — învinsul, victima ticăloșiei societății — s-a recules prin știința valorii sale morale, pe care a opus-o ca scut biruitorilor săi; biruit, Mișu Gerescu s-a înălțat deasupra biruitorilor săi prin puterea cugetării filosofice, care — prezentînd întregul tablou al evoluției naturii, ce năzuiește din toate puterile de la inconștient tot mai deplină cunoaștere de sine — i-a arătat că el, învinsul, d, prin setea lui de cunștere, mai îndreptățit la viață de mersul general al firii, decît învingătorii lui.”

G. Călinescu le-â negat orice valoare: „*Scrisorile lui Mișu Gerescu*, compuse între cele mai slabe, nu cuprind nici o materie epică sau măcar informativă. În cinci scrisori, Gerescu își dezvăluie conformația etică, fără a putea să se constituie ca o individualitate. Conformația lui etică este «morală» în abstracțiunea ei. Stilul epistolelor e o cumințenie, de o ostentație în direcția virtuților ce duc la plicticoasă «duioșie» care proza lui Brătescu-Voinicelul a fost notată.” (*Istoria literaturii române*, p. 578)

„CALATORULUI ÎI ȘADE BINE CU DRUMUL”

A apărut în *Viața românească*, an. III, nr. 7, iulie 1908, p. 5.

Subiectul acestei schițe i l-a inspirat o scenă reală, văzută în grădina unei cîrpe. Procesul de creație — de gestație, cristalizare și definitivare — l-a reconstituit Brătescu-Voinicelul în volumul său *Cu undița* (București, Editura Cartea Românească, 1940, p. 107), * pomînd de la faptul că pescuitorul pe malul apei i-a oferit întotdeauna cele mai fertile lejuri de meditație și elaborare: „Trec pe o stradă de periferie și în grădinița, un ciumi văd, printre zăbrelele îmbrăcate cu corele, așezați la o masă sub un umbrinșu încurcați la un chef trașnic. Prietenul care mă însoțește, zice: «A! Cutare și Sunt zece zile de cînd au făcut jurămînt că se lasă de beție și de cînd, în adevăr, băgat în gură nici o picătură de vin.» Ne uităm la ei: sunt doi un pitoresc indescris. Cu limba îngreuiată, parcă ar avea clei în gură, se îndeamnă unul pe altul să guștrăstrămă și din mițitei aduși de cîrciumar pe talere de lemn. Această întîmplare mi-a semănat i-dea schiței *Călătorului îi șade bine cu drumul*. Nici unul din artiștele cuprinse în acea schiță nu mi-a apărut în minte în timpul cînd asistam la acea scenă. Toate acele amănunte, văzute în diverse tipuri și în diferite locuri, dormeau undă mintea mea. Am uitat scena celor doi cheflii, dîndu-mă după treburile și grijile siunei mele de avocat. Cînd, o lună mai tîrziu, m-am găsit la undița pe marginea mi-a revenit în minte, am găsit-o completată cu o mulțime de amănunte la care gîndisem deloc în acest răstimp, dar pe care subconștientul meu le grupase împrejur, ca împrejurul unui punct cristalizator [...] într-o zi, tot la undiță, am găsit altă scenă inițială, zicătoarea: «Călătorului îi șade bine cu drumul». Ptiu mi-am zis, un refren minunat de pus în gura prietenilor încurcați la chef, și e și un titlu nemeș.”

Pe bună dreptate, schița s-a bucurat de unanime aprecieri elogioase. Într-o perspectivă omagială închinată scriitorului, inclusă în volumul *Perspective* (București, Editura Școala, 1928, p. 51), Mihai Ralca declara: „Cînd sunt rău dispus, recitesc C

rului î(șade bine cu drumul. Liectul e stenic ca al unui tonic nem>s. Schița aceasta e un principiu lie viață. Arta își întrece scopul său propriu: devine o terapeutică "Deși era, în general, parcimonios cu laudele,"Mihail Dragomirescu "n-a rezistat în fața acestei schițe, definind-o drept „capodopera lui” Brătescu-Voinești.o perlă a literaturii universale" (*Să-mănătorism, poporanism/criticism*, p. 121). r.xcgeții contemporani s-au raliat aprecierilor înaintașilor. Situînd-o în atmosfera schițelor lui Caragiale, Const. Ciopraga sublinia că „naturaletă dialogului, gradația acțiunii, economia mijloacelor concurează-într-o schiță cu lotul remarcabilă" (*Litemtura română între 1900 și 1918*, y. 563). Ion Vlad o analiza din perspectiva unor coordonate specifice literaturii universale: „Dialogul și glumă cu un final imprevizibil sau insolit din *Călătorului îi șade bine cu drumul* realizează un enoim pantagruelic, coroborat cu accente picarești/" (*Povestirea. Destinul unei structuri epice*, p. 76»

BLANŢA LULISAIA

A apărut în *Viață românească* 7, an. IV, nr. 3, martie 1909, p. 305

în jurul acestei schițe s-a pulat o îndelunga discuție, dacă subiectul ei a fost sau nu preluat din celebra nuvelă *Mantaua a lui Gogol*. La mai mult de un an după publicarea schiței în *Viața românească*, la 6 noiembrie 1910, un anonim ascuns sub inițialele M.11. a trimis redacției o serisoap în care insinua ca „domnul Brătescu a uitat a pune sub titlul *Blana dacii* nu altceva, cel puțin: prelucrate după Gogol", somînd revista să dta o lămurire în aceasta privință (*Scrisori către G Ibrăileanu*, voi. II, p. 94). Desigur. G. Ibrăileanu l-a pus imediat în temă pe Brătescu-Voinești, primind din partea acestuia, la 21 noiembrie 1910, următorul răspuns: „N-am cetit *Mantaua* X'm Gogol, nici înainte de a serie *Blana lui isaia*, nici după, nici asta/L N-am cetit-o. Am însa o vaga amintire de a fi mai auzit despre o astfel de în timp l are. Dar de unde am aceasta amintire? Mi-a povestit-o cineva? Am cetit undeva ceva despre dînsa? Nu pot spune. înainte însă de a.scrie schița pe care o purtam de multă vreme în mine, îmi pare foarte bine ca-ți aduci aminte că 'te'am • întrebat (cine' mai era cu noi?) dacă nu cumva ați auzii sau ați cetit o nuvela cu acest-subiect. Îmi pare rău eă e duminica* librăria închisă. :Nevastă-mea îmi spune că a văi: ut la fereastră *Mantaua* de -Gogol, tradusa în românește. Mîine dis-ile-dimineața nu voi putea convinge însumi de plagiatul meu inconștient." *Scrisori către G Ibrăileanu*. vol.-HLp.93y

' După cîteva zile, citind versiunea românească a nuvelei lui Gogol* îi scria din nou lui Ibrăileanu, la 23 noiembrie 1910, reeunoseînd că are uncie similitudini cu schița sa, dar deciarînd categoric că abia atunci a luat cunoștința de nuvela scriitorului rus: „Am cetit â/i *Mantaua* lui Gogol în traducerea din edițiune- Bibliotecii pentru toți. Splendidă e nuvela lui Gogol și acum îmi dau seama că în adevăr schița mea seamănă cu o parte din acea nuvela, ba mai mult, subiectul e identic: un mic funcționar, umil. care din*ne, norocire își pierde o haină după care multă vreme rîvnise. Și.cu toate acestea... dar mai întîi, e evident că dacă aș fi înepui-o cu declarațiunea că s-a mai întîmpiat și altora o asemenea nenorocire, în special unuia Akaki Akakieviei... în conștiința mă simt împăcat. N-am cunoscut nuvela.lui Gogol." (*Scrisori către G. Ibrăileanu*, voi. II, p. 95)

Mai tîrziu, în conferința ținută în seara de 8 martie 1932, la facultatea de Litere din București, reproducă în volumul *Din pragul apusului* (p. 90). Brătescu-Voinești va reconstitui geneza schiței *Blana lui Isaia*, mărturisind: „Iată cum am scrisa. Lram avocat la Tîrgoviște. un avocat care cîștigă puține parale și caic, din pricina asta, ducea de vreo trei ani gîndul unui palton nou. într-o iama, cîteva procese mai mînoase îngăduindu-mi îndeplinirea acestei dorinți. viu la București și-mi comand un palton grozav, la un croitor vestit, mă rog. la Perlmulter. peste drum de Palat. în ziua în care a fost gata, ma îmbrac cu el mîndru foc, și. cum mai avem doua ceasuri pînă la plecarea trenului cu care tre-

*uia să mă întorc la Tîrgoviște, intră în Caiencauaimperială, lîngă Palat. și. după ce t >pînzur paltonul în*cuierul de alături, mă așez și urmăresc eu interes o partidă de șah ;arc o'jucau doi domni. La un moment dat. ridieîndu-mi ochii spre ceasornicul din rete, văd că era 6 tară 12 minute. Trenul meu pleca la 6. Repede mă scol, mă îmbrac, s într-o trăsură și ajung în clipa în care trenul se punea în mișcare. Mă urc, intru într-un compartiment unde'erau cîțiva prieteni, scot paltonul, îl pun sus într-o plasă și ies pe o luar. Peste cîtăva vreme, ~/k: ia să le arăt paltonul. Intru îndărăt, pui mîna pe palton, nu era al meu; pui mîna pe.ahuL nu era nici ăla. Nici unul din paltoane nu era al meu. fiecare din prietenii mei își identifică paltonul, mie îmi rămîne un palton vechi, cu gulerul jupuit, cu căptușeala cîrpită, un biet palton mai jerpelit decît paltonul meu cel vechi si pe care din distracție îl luasem în locul celui nou, lăsat în cuierul de la Imperial." Pe te cîteva vile, revenind la București, își regăsește paltonul la aceeași cafenea: „Acesta este împlinirea reală din care a ieșit schița *Blana lui Isaia.*") .'

împlinirea relatată de Brătescu-Voinești nu este suficient de convingătoare. Cînd s-a dezbrăcat, în compartimentul trenului, nu a observat că avea un palton jerpit în locul celui nou? Pe de altă parte, împlinirea în sine nu prea are legătură nici cu *Blana lui Isaia*, nici cu *Mantaua*. Pe Brătescu-Voinești îl credem pe cuvînt eă pînă atunci nu citise nuvela lui Gogol, pufînd fi și un caz de tulsă memorie, de receptare a ideii de baza din relatarea altcuiva sau din lectura vreunui comentariu. Cert este că între scriitorului român și nuvela scriitorului rus sînt deosebiri categorice. Primul le-a sesizat. D. Carueustea, în studiul *Poetul Brătescu-Voinești* (p. 104), demonstrînd că personajul lui Gogol, „cît e el de umilit, nu e un pasiv ea personajul scriitorului român; alea protestează, cere audiență ca să reclame marilor demnitari; atîtea prilejuri (bine venite) o literatură unde problema socială e o mare realitate) ca scriitorul rus să ne zugrăvească cu umor mizeria micilor funcționari, în contrast eu nepăsarea, îngîmfarea și aspră inutilă a celor mari. Și aceasta cu mult lux de amănunte, cu o încheiere de pedeapă care cade asupra funcționarului mare, ce nu binevoise să asculte măcar pasul celui u... Constatăm astfel o mare deosebire între scriitorul rus și cel român, nu numai în ceea ce privește atitudinea lată de viață, dai' și în ce privește felul de iraiare; ne dăm seama și că calea aceasta de măestră stăpînire a scriitorului nostru, de felul lui clasic de a simț și a scrie, ca de a în!ătura.tot ce nu servește direct să-i pună concepția în lumină."

Comparînd *Blana lui Isaia cu Mantaua lui Gogol*, în articolul / *A Brătescu-Voinești și scriitorii ruși*, publicat în *Cultura*, an. L nr. 3, mai 1924, p. 269, Dionîsiu Iovszky stabilea diierențieri nete între cele două scrieri, trăgînd concluzia că asemenea „c numai accidentală și nu se explică decît prin congenialitatea celor doi scriitori". Cînd se vorbește de asemenea de Petre Goian, în *Arhiva*, an. XXXVI, nr. 3-4, iulie-august 1924, p. 256, exagerînd similitudinile dintre cele doua scrieri și fiind de părere că „toate aceste asemănări între personaje cu scene și idei nu pot fi accidentale și explicate decît prin congenialitatea autorilor".

O analiza pertinentă a celor doua scrieri a* întreprins Tatiana Nicolescu în studiul *Opera lui Gogol în România* (București, E.S.P.L.A.; 1959, p. 82). în mod obiectiv, ea constată „asemănări izbitorabile între subiectele celor două nuvele, relatînd ambele dramaturgii nenorocit funcționar, căruia i se fura chiar în prima zi mantaua ce și-o făcuse în mense sacrificii, după ani de zile. Coincidențe găsim în amănunte: tocmeala cu Herold Crunblatt ne aduce aminte de discuțiile pe care Bașmaikin le poarta cu croitorul Petrovici, iarprimirea caldă făcută lui Isaia după cumpărarea blăunii seamănă cu cea pe care i se face și lui Akaki Akakieviei de către colegii săi. la birou." Cu aceeași obiectivitate Tatiana Nicolescu evidențiază și deosebirile dintre cele două scrieri: „Nuvela *Blana lui Isaia* este mai puțin amplă decît *Mantaua*. De fapt, acțiunea nuvelei românești este concentrată în jurul unui singur episod central: furtul blăunii. De aici o serie de deosebiri între cele două nuvele, ca. de pildă, locul mult mai restrîns acordat biografiei lui Isa-

comparație cu cea a lui Akaki Akakievici sau descrierea vieții lui paitycJare, Da asemenea, și toate peripecțiile prin care trece" bietul tuncțkmar pîna reușește sa devină fericitul posesor al mantalei sînt mult reduse în nuvela lui Bratescu-Voinești. " Deosebirea esențială, accentuează Tatiana Nicolescu, „se observa în figura eroului central. Isaia nu este atît de mizer, de nenorocit, de usupril și de hat jcorit de toți ca Akaki akakievici. El este chiar un om pe care colegii de serviciu îl simpatizează și lații de care se poarta cu respect. «Căci Isaia — 'nenea Isaia* pentni cei mâi mulți — e drag tuturor, că e om de isprava, care-șt vede numai de treaba și de nevoile lui», ne spune Brătes ^M-VoineșliXu totul altfel se poartă colegii față de Akaki Akakievici: rîd, își bat joc de el, îi fac viața de^a dreptul insuportabilă, îl umilesc în fel și chip. Isaia nu e nici atît de singur și de nefericit ca Akaki Akakievici. HI are o familie, o nevasta și doi copii, și deși visează și el de mulți ani sa aibă o hlană, cumpărarea acesteia nu e precedată de privațiunile îngrozitoare la care a fost nevoit să recurgă Bașmacikin pentru a-și coase mantaua. Figura lui isaia e lipsită de nota tragică ce-l caracterizează pe Akaki Akakievici. Jar destînl sau nu este nici el tragic, ca al lui Bașmacikin."

Deosebirile dintre cele două scrieri au fost reliefate și de Mircea Xueiy, în studiul consacrat prozatorului nostru, inclus în volumul *Masca geniului* (p. 157), notînd: „Morală din *Blana lui Isaia* și consecințele amarei anecdote (cu toată coincidența tematica), sînt altele. Isaia nu protestează, nu revendică nimic, li roagă doar pe colegii de birou sa-i dea îndărăt blana. El mai spera că e victima unei păcăleli de prost gust. Nu poate crede că cineva i-a furat paltonul pentru cam a îndurat alîtea privațiuni. Dar zbcuciumul lui nu ține multă vreme. Și e un zbcucium mul. Akaki Akakievici țipa și se zvîrcolea: apucase chiar caraula de guler. înnebunit de furie. Suferința lui Isaia e fără glas și mocnita. Silueta lui. încovoiata. în jurul lui, nimeni., Și nuvela se încheie cu aceasta imagine a omului părăsit de toți, în mijlocul biroului pustiu, năpădii de amintirile fericirii de dimineață."

METAMORFOZĂ

A apărut prima dală în volumul *întuneric și lumina*

BIETUL TRIC <

A apărui "în *Românul** ari. L nr. 81,10/23 aprilie 1911, p. 3, la solicitarea iui L.L. Caragiale, care semna următoarea notă: „Mă simt dator a mulțumi aci din toăUl inima d-lor Dclavraneea, Vlahuță, Coșbuc și Bratescu-Voinești, cari m-au onorat totdeauna cu buna d-lor prietenie, ca au binevoit a subscrie alături cu mine într-un număr festiv al *Românului** dînd prilej astfel cetitorilor noștri a se bucura de așa giuvaere literare în frumoasa limbă românească. îi rog să primească omagiile mele de recunoștință și admirațiMOe."

în interviul acordat lui F. Aderca, inclus în volumul *MyrturUt unei generații* (p. 56), Brătescu-Voinești evoca astfel împrejurările în care L. L. Caragiale l-a determinat să scție această schiță: „Veneam de la Tîrgoviște. în gara dau de Caragiale, pe atunci redactor la *Românul* din Ardeal. în drum spre Vlahuță, pu! că trebuie neapăral să-i dau o nuvelă pentru *RmnânuL* Nu mai scrisesem de mult, n^aveam nimic în cap ... L a Vlahuță acasă; — Nene lancule... — Nimic! O nuvela... Uite șezi colea la masă, eu stau ici pe canapea, și pin' la ziuă să-mi dai nuvela gaia Mă așez la masă, scriiu> pagină-două; nu mergea deloc! Rup și o iau de la început. De la o vreme însă totul s-aorînduit în cap și am scris, ca dictată, schița de vînătoare *Bietul Trie*. Caragiale o ia, o citește și apoi mă lămurește: — Văzuși? Chestie de ritm! Mă uitam 'la tine cum ie Irămînțai ca ursu pe captor... Pîna ai găsit ritmul care^ți trebuie ție: eins^zwei^drei! eins-zwei^Irei!"

A aparul îp *Viața rantâtieas&a*. an. Vil, nr. 1, ianua, * *912.p.49

NICILÂIJ A MINCIUNĂ

A aparul în *Viata româneasca*, an. IV, nr. 4- aprilie 1911, p. f.

Originalitatea acestei nuvele a fost pusa la îndoiala de cineva ascuns sub inițiale A. R. în *Revista idealista*, an. XIV, nr. 7, iulie 1916, p. 64; „Ce păețr că nuvela aceea amintește de o splendidă povestire franțuzeasca. *Ion /dreanta** datorată, dacă nu mă i sei, marelui Anatole france. V. o reminiscența menita sa umbrească înlrucîtva noul strălucitul volum al distinsului nostru prozator/* Acuzatiă a fost spulberată de D. Carcoslea, demonștrînd că nu Anatole france are o povestire cu titlul* tradus în româneș *Ion Zdreanță*, ci Octave Mirbeau, între aceste două scrieri existînd deosebiri categorice. Jala cum rezuma schița lui Octave Mirbeau: „I^eși în ziua aceea nu căpătase decît d gologani străini, care n-aveau curs, deși era bolnav și n-avea nici banii de piine pentru doua zi, cerșetorul Ion Zdreanță, mergîpd spre casă. spre parcul îndepărtat unde dormi noaptea, și găsind pe una din străzile Parisului un portofel cu zece mii de franci, pe ca ar li putut să-i păstreze neturburat, se duce si depune suma găsită în mîinile comisarului. Omul administrației e uimit de fapta cerșetorului, o'laudă ca pe un gest eroic. Dar trebuind să facă actele de găsire a banilor și întrebînd pe cerșetor de domiciliu, află Ion Zdreanță n-are locuință, trăiește cerșind și doamne prin grădini. Astfel cerșetorul erou, neavînd domiciliu, e vinovat de delictul de vagabondaj și comisarul e nevoit să irimeafă la închisoare." Relevînd că „singura asemănare cu povestirea scriitorului roman e găsirea portofelului și depunerea lui în mîna autorității, ceea ce aduce după sine a ferinzi nemeritate". Curacostea argumenta că „între spirital tăios, ironic și pornit sp șarjă al lui Octave Mirbeau și între felul și concepția scriitorului nostru c atîla deosebî încît numai cine s-ar opri la lucruri neînsemnate ar putea să vadă asemănare reală înt ambele opere, cu efecte atît de deosebite: una dominată de gîndulde a arăta absurditatea la care. poale "duce un paragraf de lege, cealaltă menită să ne dezvăluie suferința un copil genial în o încunjurime opacă". Așadar, încheia D. Caracostea, „opera d-lui Bratescu-Voinești, e de o inspirație pur personală și e prea legată de anumite stărLDe la pentru ca sa credem că în factorii ei plâsmuilor a jucat un rol de căpetenie înrîurirea rectă a unui anumit model literar". (*Poetul Brătescu-Voinești*. p. 180)

Singurul care a depreciat' această nuvelă a fost Mihail Dragomirescu, neizbuti să-i intuiască semnificațiile și valoarea artistică, susținînd că „impresia ce trebuie să facă eroul este falsificată prin părtinire și lipsă de motivare" și că cele „cîteva minun descrieri-și momente sufletesti nu răscompără lipsa de unitate și de obiectivitate a înt gului". (*Sămănătorism, poporanism, criticism** p. 106) O magistrală analiză a nuvelei întreprins Ci. Călinescu, scoțînd în relief calitățile ei superioare: „Valoarea scrierii, astă dată scutită de moralități, vine din dramatismul cy care este povestită năpăstuirea nei ființe slabe și din adunarea laolaltă, monografică, a tuturor aspectelor durerii umane. Nioulăiță este un anormal, da* a bătut întreg paharul suferinții pămîntene. Iar sujeriul lui apare în ficțiune ca posibilă prin întinderea, foarte veridică, a prostiei omenesti. p solia vulgara a arendașului Fpaminonda, după'care «învățătura multă mai rău ftrave sufletul omului», spaima nebună a Salomie de băiat, credulitatea obscurantistă a păștilor care sînt încredințați ca feciorul lore scrîntit, pedanteria doctorului satisfăcut pătrunderea lui, «edificarea» magistratului, incapacitatea tuturor în fine de a ajunge pîța resorturile unei ființe gingașe, învelită însă în suficiență, eu dogmatismul prejudeților la analfabeți, cu autoritatea științei la intelectuali, toate acestea însoțite de irita

compătimire generală. Este un excepțional tablou psihologic al exasperării. Talentul scriitorului este învedereat. Emoția simpatetică este stăpînită de umorul latent, oamenii sînt ascultați bine în limbajul lor ipocrit sau numai năling, toată compunerea are, în sfîrșit, acea demnitate a tragediei care merge prin definiție spre catastrofă, tară inutilele lamentațiuni." (*Istoria literaturii române, p. 519*)

PRIVIGHETOAREA

A apărut în *Viața românească*, an. V, nr. 10, octombrie 1910, p. 17

CONTRAVENȚIE

Ktxp^t^Viaia românească^ an. II; nr. 1, ianuarie 1907, p. 5.

DIN CARNETUL UNUI JURAT

A apărut în *Viața românească** an. II, nr. 8, august 1907, cu titlul *jurist.*-

INIMA DE TATA

A apărut în *Viața românească*, nr. 9, septembrie 1907, p. 342.

Într-o anumită măsură, schița conține un element autobiografic, după cum mărturisea în conferința ținută în seara de 8 martie 1932, la Facultatea de Litere din București: „Pe cînd eram în clasa a V-a am căzut sub influența poeziilor lui Eminescu, pe care le-am învățat de le știu și acum pe dinafară. Cetirea poeziilor lui a produs în mine o schimbare care a neliniștit din vreme pe tată-meu. Deasupra patului meu mi puseseș porțretul cu versurile:

Din haos Doamne-am apărut
Și m-aș întoarce-n haos
Și din repaos m-am născut,
Mi-e sete de repaos.

Ceva din neliniștea tatei și a mea am cercat să zugrăvesc mai tîrziu în schița intitulată *inima de tată.*” (*Din pragul apusului*, p. 70)

Deși aprecia această schiță, G. Ibrăileanu îi găsea, totuși, unele neîmpliniri. „Îmi cere părerea mea despre *humă de tată.* E o bucată foarte interesantă prin zugrăvirea stării sufletești a studentului și prin zugrăvirea «inimii» tatălui său. Poate că lipsește ceva: justificarea stării sufletești a băiatului, căci pentru a cădea, pînă la acei grad, sub influența lui Schopenhauer trebuia să aibă și el ceva: temperamentul lui, ori vreo întîmplare oarecare, vreun amor nemărturisit ori nenorocit, știu eu? Dar, în sfîrșit, subiectul fiind «inimă de tată», poate nici nu a fost nevoie de ceea ce cer eu. Stere se împacă complet, cu chipul în care ai procedat d-ta. Mie, încă o dată, mi-ar fi trebuit o *explicare* a marelui influențe a pesimismului asupra băiatului. Încolo, bucată e admirabilă/* (*Scrisori către G. Ibrăileanu*, voi. III, p. 451) Invocarea filosofiei lui Schopenhauer era considerată și de G. Călinescu subredă, inadecvată: „Nici un tîrziu cu adevărat inteligent n-ar fi îndreptățit a trage concluzii Latînt de practice din filosofia lui Schopenhauer care, dimpotrivă, trebuie să înfățișeze spiritul în direcția speculației. Și, de altminteri, dacă tîrziul (și prin el autorul) ar-l citit bine pe Schopenhauer, ar fi ajuns la încheierea mai potrivită, scoasă din eminescianul *Mureșan*, cum că sinuciderea este de prisos, înțriește ideile de indivizi se înfăptuiesc etern/* (*htona literaturii române*, p. 573)

NENEA GUTA ,

A apărut în *Flacăra*, an. II, nr/11, 31 decembrie 1911, p/81

TAINA

A apărut în *Viața românească*, an. III, nr. 11, noiembrie 1908, p. 23b.

Măcar și cu care Brătescu-Voinești a realizat arhitectura interioară a acestei povestiri a fost reliefată de Ion Vlădescu: „Cea mai exact integrată în seriile structurale ale povestirii este *Tpîină.* povestire prin excelență, acceptînd disciplina genului și noimele sale. Aici avem de-a face cu ipostaza onorată magistral de I. A. I. Brătescu-Voinești — vestitorului-narator al întîmplărilor lor. acceptînd bivalența timpului narat și a timpului decis de un anume narator. Confesiunea și drama relatată țin de multiplicarea faptelor temporale.” potrivit cu distanța de eveniment a celui care povestește. Se enunță și se ține seama de timpul povestirii («într-o vineri, pe la sfîrșitul lui august»); se anticipează și se îndeplinește într-o propoziție voit laconică un element necunoscut menit să atragă atenția («De cînd a avut loc întîmplarea cu bietul Virgil...»); apoi, doar într-un tîrziu, se va înfiripa povestirea cu foarte multe ori (*Taină* se încadrează în această familie) cu un deznodămînt laic și suspensiv sau, altfel spus, *deschis*, intenționat ambiguu, obscurizat în ce privește și motivele unui omor elc/* (*Povestirea. Destinul unei structuri epice*, p. 77)

„UN REGHIMENT DE ANTILERIE”

A apărut în *Viața românească*, im. l, m, n, *ldnumc* 1911, p. 46.

PATIMA ;

A apărut în *Viața românească*, an. V, nr. 11, noiembrie 1910, p. 226.

IOAN ALEXANDRU BRĂTESCU-VOINEȘTI

(n. 1 ian.' 1868, Târgoviște - m. 14 dec. 1946, București)

Viitorul prozator era al doilea din cei patru copii ai boeniasului Alexandru Bratescu, Tiu de pitar, și al Alexandrinei, fiica maiorului pașoptist Ion Voinescu. Copilăria și-a petrecut-o în mediul patriarhal din Târgoviște și la moșia Brătești; școala primară la Târgoviște (1875-1879), gimnaziul și liceul („Sf. Sava”) la București (1879-4883), Debut (neconfirmat) în revista „Armonia” din Târgoviște (1883) cu poezie; mai probabil, cel din revista „România” (1887) cu nuvela *Dolbreș*, cu sprijinul lui Al. Vlahuță. înscriș la Medicină (1889-4890), p abandonează în favoarea studiilor juridice. Paralel, audiază cursul de logică și istoria filosofiei predat de Titu Maiorescu; intră în cercul Junimii bucureștene și începe colaborarea la „Convorbiri literare” (1890), După obținerea licenței (1892), este judecător la Bweutlftn Pitești, Craiova și Târgoviște, apoi avocat, Călătorește în Anglia* Franța, Italia, în tovărășia lui Maiorescu. în 1903, neacceptând modificările propuse de Maiorescu la nuvela *Neamul Udreștilor* (publicați ulterio? ifl „Voința națională*”) se îndepărtează de „Junimea”, orientându-se spre gruparea „Vieții româneștii Debutează editorial cu *Nuvelș și sehip* (1903), volum amplificat și reeditat sub titlul *în lumea dreptății* (1906), urmat de *întuneric și lumină* (1912), după care creația cedează pasul activității publicistice adunate în volumul *în slujba păcei* (1920), Colaborează la „Dacia” și „Lamura” (1918-1919), reviste conduse împreună cu Al. Vlahuță. Intră în viața politică și este prezent, până în 1940, în toate legislaturile parlamentare; secretar general al Camerei Deputaților (1914-1940). Membru al Academiei Române din 1918. între 1920-1940 publică rar: *Rătăcire* (1923), *Firimituri* (1929), *Cu undița* (1933), *Din pragul apusului* (1935). După 1937 are atitudini profasciste* teoretizate în opusculă programatice: *Huliganism* (1938), *Gemanofâbie?* (1940). Evocator al dezagregării boierimii patriarhale și a lumii umile, de mici funcționari provinciali, Brătescu-Voinești este creatorul tipurilor de inadptabili, suflete impregnate de candoare, lezate în contactul eti

brulalitatea mediului burghez, incapabile să reziste impactului cu minciuna și in justiția. Conștiințe torturate, destine frânte, vise suprimate violent, materia nuvelor și schițelor, deși romantică, este tratată într-o tonalitate clasică, directă, simplă, adesea confesivă. Participarea simpatetică la destinele narate dă prozei lui o intensă coloratură lirică, explicându-i farmecul și popularitatea.

Simplitatea și banalitatea aparentă a conținutului epic în cele mai multe din nuvelele lui Brătescu-Voinești pot induce în eroare: *Sâmbătă, Moartea: lui Castor; Măgheranul, Blana lui Isaia, Două surori, Nicușor, Neamul Udreștilor, Un om, Vârcolacul, Privighetoarea, Puiul* ș.a. nu fac decât să schițeze, dirit-un gest, un episod banal, un accident, perspective asupra unei biografii, a unui destin (al familiei, grupului social, individului), ori să reconstituie, din mozaicul unei memorii nostalgice, farmecul trecutului. Faptele sunt mai adesea „banale”, personajele nu au vitalitate, sunt, dimpotrivă, „inadaptabili”, aflați în indigență ori în dificultate (materială, morală) față de mediu: boieri ruginiți, refuzând să se acomodeze noilor așezări sociale, intelectuali striviți din pricina candorii, sincerității, a dragostei de dreptate - calități „negative”, sancționate ca atare. Refugiul e în „amintire”, în orizontul unei existențe patriarhale, estompată liric și prezentată într-o cromatică edulcorată (*Sâmbătă, Moartea lui Castor* etc),

„Subiectiv” și „liric”, cum îl aprecia critica momentului, scriitorul nu e totuși indiferent la observația realistă a procesului social de ansamblu: elementul dramatic al istoriei sau vieții prezente, pricinile „dramei” ne conduc la firele mai complexe ale mutațiilor destrămării boierimii și „ridicării noroadelor” (*Neamul Udreștilor*). Din familia prozatorilor aplecați spre descifrarea acestui proces tulburător (Emil Gârleanu, L.A. Bassarabescu, Mihail Sadoveanu), autorul lui *Pană Trăznea Sfântul* se limitează la analiza dizolvării familiei prin insinuarea unor elemente alogene și a lipsei de fuziune între „lumi” substanțial opuse: energia tenace, ambiția nemăsurată, vitalitatea explozivă a unei femei (Șașinca, în *Neamul Udreștilor*) vine în conflict cu abulia și devitalizarea soțului, absorbit în mania descifrării hrisoavelor. Râul, băiatul crescut de maică-sa în mentalitatea adusă „din afară”, împinge neamul la ruină: familia se stinge, moșia este scoasă la mezat etc. Există însă în acest punct un transfer de energie: supraviețuitorii încearcă, în pofida evidenței, dar cu o zbatere dramatică și încăpățânată, să recâștige vechile drepturi. Coana Luxița (*Neamul Udreștilor*) ca și Zinca Țarineasca a lui L.A. Bassarabescu, mistuite de aceeași patimă, se ridică în conștiința

autorilor k proporții simbolice. Motivul similar revine în *Pană Trăznea Sfântul Rătăcire*, după cum în *Două surori* sunt atinse superfer consecințele „declasării”. Prăbușirea boierimii, notată cu melancolie devine și termen de referință față de fizionomia lumii „nt)”, burghez impactul fiind surprins nu o dată pe latura sa ușor comică (*Conu Ale Nenea Gută, Moș Niță Hârlet, Moarte grabnică, Focul purii Fariseu* ș.a.).

Scriitorul excelează însă în analiza „smintelii”, a maniilor măru automatismelor cotidiene (*Cocoana Leonora*), a obsesiilor minore efecte catastrofale asupra unor temperamente labile, impresionabile, lesne căzând în disperare (*Blana lui Isaia, Sminteala lui Radu Finu Niculăiță Minciună*). Procesul este urmărit în dimensiunile mai ample nuvelei în *lumea dreptății*, socotită ca o adevărată capodoperă prozatorului: destinul lui Andrei Rizescu, un „inadaptat” de altă față decât boierii senil-comici, ori duios și inofensiv maniaci din alte pr conține un potențial psihologic și un dramatism sportit față de portre (unele simple „fiziologii”), anterioare. Treptele ascensiunii și apoi destrămării sufletești ale eroului, sub presiunea unui mediu provisor sufocant, sordid și venal, până la nebunia finală, comportă de această o privire mai lucid critică asupra alcătuirii sociale de la 1900, ceea ce n-a scăpat comentatorilor, lui Maiorescu în primul rând, și apoi amenda „tendenționismul” nuvelei.

Duioșia ce colorează intens proza lui Brătescu-Voinești acționează asupra personajelor aura lor infantilă, dezarmată, simpatcă, trezind compasiune și milă pentru niște destine revoltător de nedrepte: *Blana lui Isaia* * și *Sfântul Rătăcire* pildă, reluând motivul gogolian din *Mantaua* îl coboară din plin în grotesc-fantastic în limitele cumiți, plauzibile, ale existenței umil-provinciale, unde faptul mărunț, anecdotic pură, declanșează adevărate drame, uneori cu rezolvări tragice. Procedeele este identic în *Micro Gheorghiiță al Anghelinii, Moarte grabnică, Niculăiță Minciună*. Fauna micilor slujbași îngălbeniți în aerul sufocant al unei „arhive” magistratilor de provincie (tipologie reluată cu un accent mai acut în nuvelistica lui Gib. Mihăescu), a slugilor bătrâne și inutile, a copiilor odăiași sau de țărani (admirabile portrete amintind izbitor tehnica picturală a lui Tonitza, din aceeași epocă) acesta este orizontul uman al prozei lui Brătescu-Voinești, însumând, cu o reală capacitate de evoluție a biografiilor concrete, raporturi moral-social simptomatice: corupție, injustiție, revoltă-supunere resemnată, superioritate spirituală și orgaritate zgomotoasă și ostentativă.

Deferiții caracterologic e discret, eu o continuă prezentă a naratorului, a cărui voce comentează, explică, rezumă; de aici și compoziția pfi efcceletită „subiectivă”: structurile epice predilecte ale scriitorului sunt „ăttlintirea”, „scrisoarea” (de la prozele de debut: **Cea din urmă scrisoare**, **Scrisori gâMte**, până la **Sâmbăta**, **Scrisorile lui Mișu Gerescu** ori „scrisorile” diti ultimul volum. **Firimituri**). Alteori „nuvela” se compune de fapt din reproducerea unor „note” din jurnalul povestitorului (**Din, cahiend unui jurat**, **Din carnetul unui judecător**) comportând așadar destăinuirea nudă* completă, intintă. Tonalitatea confesivă, presupunând un iriterloirutor, nu lipsește nici în structurile nuvelistice clasice, ale relatării „*dbiective”. la persoana a III-a: cititorul devine aci un adevărat „ftr&anaj”* cu care naratorul - întrerupând fluxul fabulației - dialoghează; Intervențiile în text, înlocuirea „filmului rupt” cu câte un raetifsiU aparținând autorului, apostrofa adresată eroilor în timpul acțiunii* aprobând oii dezdvuând un gest, o decizie etc. imprimă mobilitate povestirii. Deși artificiu, procedare „*desuetă”, această imixtiuhe e atât de firească, vocea naratorului atât de integrată în textura 6pteă încât eă este acceptata nu pur și simplu *m* o convenție* ei ca o fuziune între realitate și ficțiune, între planurile imaginarului* rapid modificate;

Dihamica internă a prozei lui Brătescu-Voinești provine și din filmatica schimbare a „unghiului de vedere” (**Două surori**, de ex.); dintr-un decupaj cinematic al „secvențelor” (**Magheranul**) și montajul lor uneori îndrăzneț (**Niculăiță Minciună**), ceea ce face ca proza cuminte* desuet realistă a nuvelilor să ne dea azi impresia neașteptată modernă a unei optici neorealiste (introdusă mult mai târziu de cinematograful italian).

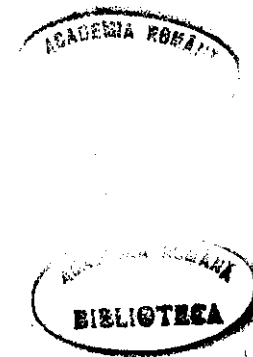
Jntiă din **impecție** (1893), scriitorul mărturisește interesul său pentru „viață *si* viziunea ansamblului”* trădând o înrudire cu procedarea eârâgidleărtă* El împărtășește cu marele său contemporan și curiozitatea pentru investigarea psihologică prin vocabular* reliefaarea caracterelor, situațiilor* rjoftdițiilor sociale prin mișcarea firească a dialogurilor* toate de 6 irgfitărcabită spontaneitate (**Călătorului îi săăe bike cu drumul**). Aceeași dixeritate în monologul eroilor: delirul simulat al domnului Basile B. Ombriaft reconstituie un caracter (**Moarte gmbhieă**); cele trei versiuni ale violului* prezentate succesiv de împricinați, descoperă astuția, pfostiă sau impulsivitatea temperamentală a protagoniștilor (**t)ih Mrmîlil uliui jurat**); locvacitatea coanei Leonora conturează portretul-narațiune, limbajul devine aci adevăratul personaj al schiței.

Într-un stil direct, evitând cu bună-știință orice imagme (cu ex rarelor epitete și comparații tară relief), de o oralitate cuceritoare lectură, atent la arabescurile vocabularului (vetust, prețios, est argotic, ingenuu-rural etc), Ioan Alexandru Brătescu-Voinești e prozator prin excelență muntean și citadin, interesat adică de dramatic și psihologic, exprimat cu tușe sigure, îngroșate, tenta caricatural, dar cu duiioșii, sentimentalisme (până la melodram

I , contrapunct ice,

MIRCEAZA

Apud: SCRITORII ROMÂNI, Editura științifică și enciclopedică, 1978

CUPRINS

Prefață
**Notă asupra ediției*

V
XVII

ÎN LUMEA DREPTĂȚII

XIV

în lumea dreptății
Vircolaeu
Puiul
Două suror
Din carnetul unui judecâtoi
Un om
Microbul
Inspecție
Neamul Udreștilor
Cocoana Leonora
Măgheranul
Sîmbătă
Pană Trăsnea Sfint.*
Sminteala lui Radu Finuleț
Moartea lui Castor
întîmplare
Conu Alecu

3

ÎNTUNERIC ȘI LUMINA

întuneric și lumină — *Predoslovie*
Nicușor
Scrisorile lui Mișu Gerescu
„Călătorului îi sîde bine cu drumul”
Blana lui Isair
Metamorfoză
Bietul Trie
Moș Niță Hîrlu
Niculăiță Minei mî:
Privighetoarea
Contravenția
Din carnetul unui jura
Inimă de tata
Nenea Gută
Taină
„Un regiment de artilerie”
Patimă

125
129
133
146
171
156
158
160
164
179
181
184
188
193
195
199
206

Note și comentări

•

213